

2 1733-1905 *De Heul*,
per 1831 H. Rose

5 1661-1969 *De Keyzer*,
per 1788 J.E. Versteeg

9 1846-1942 *Zonnebloem 1*,
per 1896 Th. van Leeuwen

Rynzicht t/o
Ruimzicht,
al vóór 1800

14 1663-1922 *thee-
koepel Ruimzicht*, per
1817 G.M. van Cleef

3 1861-1928 *Zonnebloem 2*,
per 1907 P. Geldens

6 + 8 1772-1944 *Westraven*,
per 1820 H. Ravesteijn

12 1662-1940 *Rhijn- en Veldzicht*,
per 1886 J. van Arkel

15 1877-1915 *Oog in 't Zeil*,
per 1904 G. Stuifzand

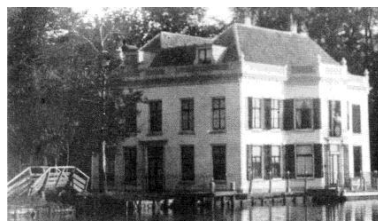
4 1860-1927 *Nieuw-Raven*,
per 1895 E.G. Wentink

7 1845-1923 *Jacatra*,
per 1845 P. v.d. Broeke

13 1770-1965 *Rhijnboven*,
per 1777 H. Meyster

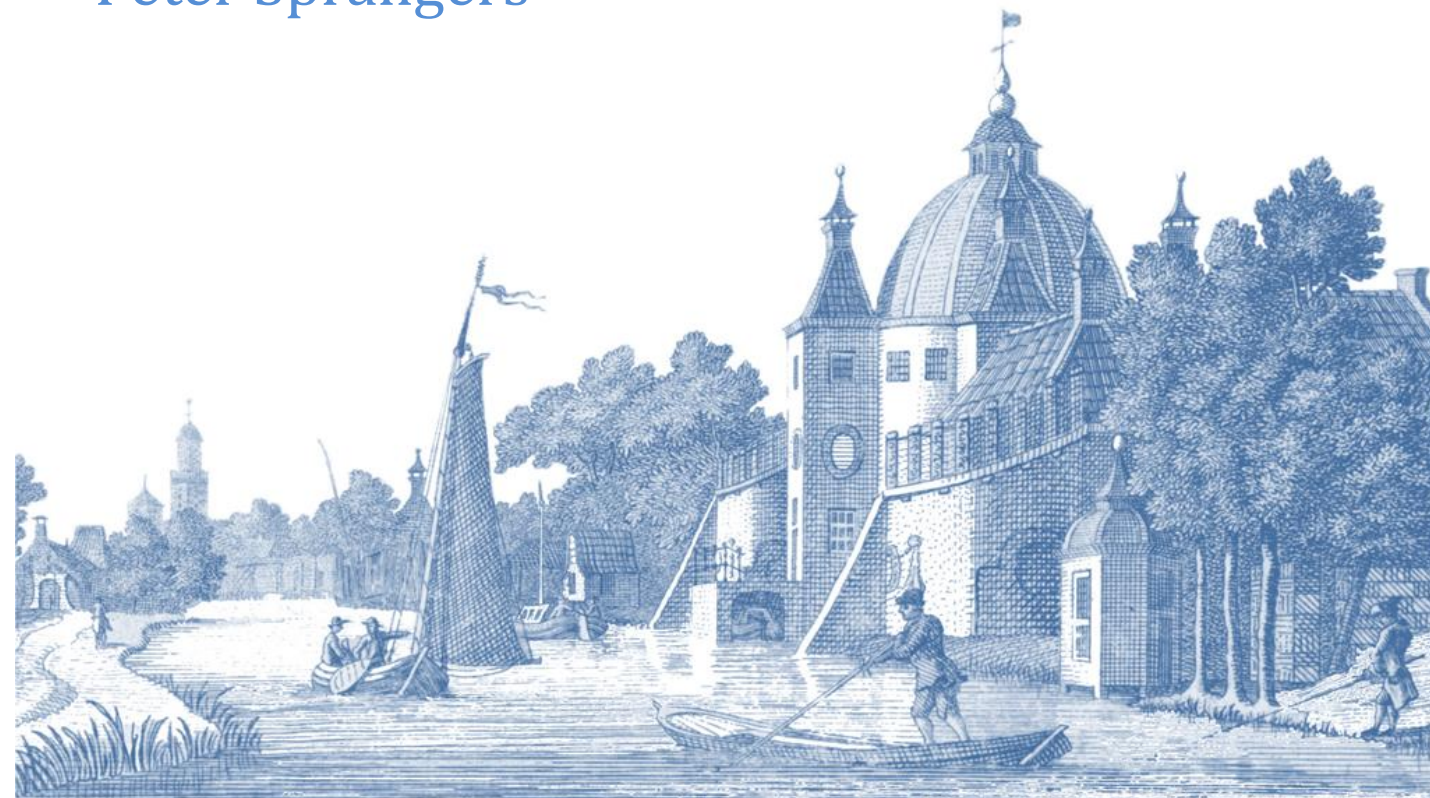
16 1758-1940 *Liesbosch*,
per 1808 W. de Geer

Buitens langs de Vaartsche Rijn staande
bij de grofkeramiek bedrijven.
Eerste regel: naam grofkeramiek bedrijf
(dakpannen, vloertegels en of bakstenen)
Tweede regel: het bouwjaar en de
mogelijke bouwheer van het buiten.

Een onwaarschijnlijk waar gebeurd verhaal waarbij de elementen
Aarde, Vuur, en Water de bouwstenen vormen en door een na-
zaat zelfs de Lucht niet onberoerd blijft.
De familie Van Oort zal een ongeëvenaarde stempel drukken op
Utrecht door het spel met aarde en vuur perfect te beheersen en
de verbindingen via het water uit te buiten tot aan de randen van
Europa. In dit boek wordt de familie en de bouwtempel in het
historisch, maatschappelijk en geografisch perspectief belicht.

‘Een boek om te koesteren.’

Peter Sprangers

250 jaar Rots-Oort
aan de Vaartsche Rijn

1668-1918

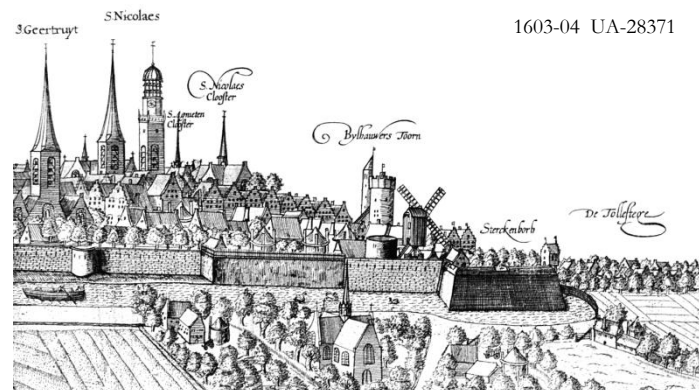

1105-1125 Hendrik V
Universitätsbibliothek Heidelberg

Dit boek is in eigen
beheer gemaakt, zon-
der enige vorm van
subsidie. De arbeid
is te zien als een gift
aan de stad Utrecht.
info@hkth.nl
05-05-2022

Novus Renus,
1122 is het sleuteljaar waarin de Duitse keizer Hendrik V
(Regeerperiode 1105-1125) toestemming geeft voor de afdam-
ming van de Kromme Rijn bij Wijk bij Duurstede. Er moet
een vervangende route komen voor de intensieve scheep-
vaart over deze toch al moeilijk bevaarbare rivier. De anek-
dote meldt dat een delegatie van de koop- en handelslui de
toren van de enige jaren daarvoor opgerichte Klaaskerk
beklimt. Van daaruit bepaalt men de kortste weg naar de
Lek om het graafwerk, dat vele jaren zal duren, betaalbaar te
houden. Mogelijk de eerste honderden meters profiterend
van al eerder gegraven ontginningsloten.

De hernieuwde aansluiting met het internationaal vaar-
netwerk van Amsterdam tot Rijnland en van Oostzee tot Mid-
dellandse zee is van onbeschrijflijk groot belang geweest
voor de ontwikkeling van de stad. De ultieme reden om
zeker zoveel aandacht te besteden aan de levensader en de
ontwikkelingen aan haar oevers. De stichting Historische
Kring Tolsteeg-Hoograven heeft dit uitgewerkt vanuit het
perspectief van een buitenplaats.

1603-04 UA-28371

250 jaar Rots-Oort

1668-1918

Peter Sprangers

1603-04 UA-28371

cover: ca 1750 UA-38671

KLEINE WANDELINGEN.

Een paardentram en een stoombootdienst verbinden Jutphaas en Vreeswijk met de stad. De weg is rijk aan pittoresquen rommel en loopt voor een gedeelte langs de oudste en meest vervallen wijken van Utrecht: o. a. 't beruchte Rotsoord, waarvan men zich moeielijk kan verbeelden dat 't weleer een der heerlijkste buitens was in Utrecht's rijke omgeving.

-eerste kwart 20^e-eeuw-

ca 1687 tegeltableau van
Jan van Oort voor Portugal.
Visus, -het zicht-
een van de vijf zintuigen.

Iedere uitvinding/
octrooi of patent
van een Van Oort
is hiermee gemar-
keerd in deze pu-
blicatie.

Inventies chronologisch:

- 1659 witte en gemarmerde blinkende geglazuurde dakpannen, pag. 20+70
- 1679 goudluster op gedecoreerde wandtegels, pag. 28
- 1688 geglazuurde mondsteen voor monumentale geveldecoratie, pag. 78
- 1691 gegoten 'marmeren' vloertegel, pag. 74+164
- 1691 polijstmolen voor gegoten 'marmer' vloertegels, pag. 74
- 1691 (of eerder?) rosmolen voor het mengen van klei, pag. 74

Toepassen van inventies van elders:

- 1780 elektriseermachine, pag. 96
- 1784 aërostatische proefneming met luchtballon, pag. 98

Inleiding:

Een onwaarschijnlijk waar gebeurd verhaal waarbij de elementen Aarde, Vuur, en Water de bouwstenen vormen en door een nazaat zelfs de Lucht niet onberoerd blijft.

De familie Van Oort zal een ongeëvenaarde stempel drukken op Utrecht door het spel met aarde en vuur perfect te beheersen, de verbindingen via het water uit te buiten tot aan de randen van Europa.

Experimenten en inventies resulteren in het meest eigenzinnige bouwsel dat men waar kon nemen in deze contreien: Rots-Oort.

In dit boek wordt de familie en de bouwtempel in het historisch, maatschappelijk en geografisch perspectief belicht.

Een publicatie om te koesteren.

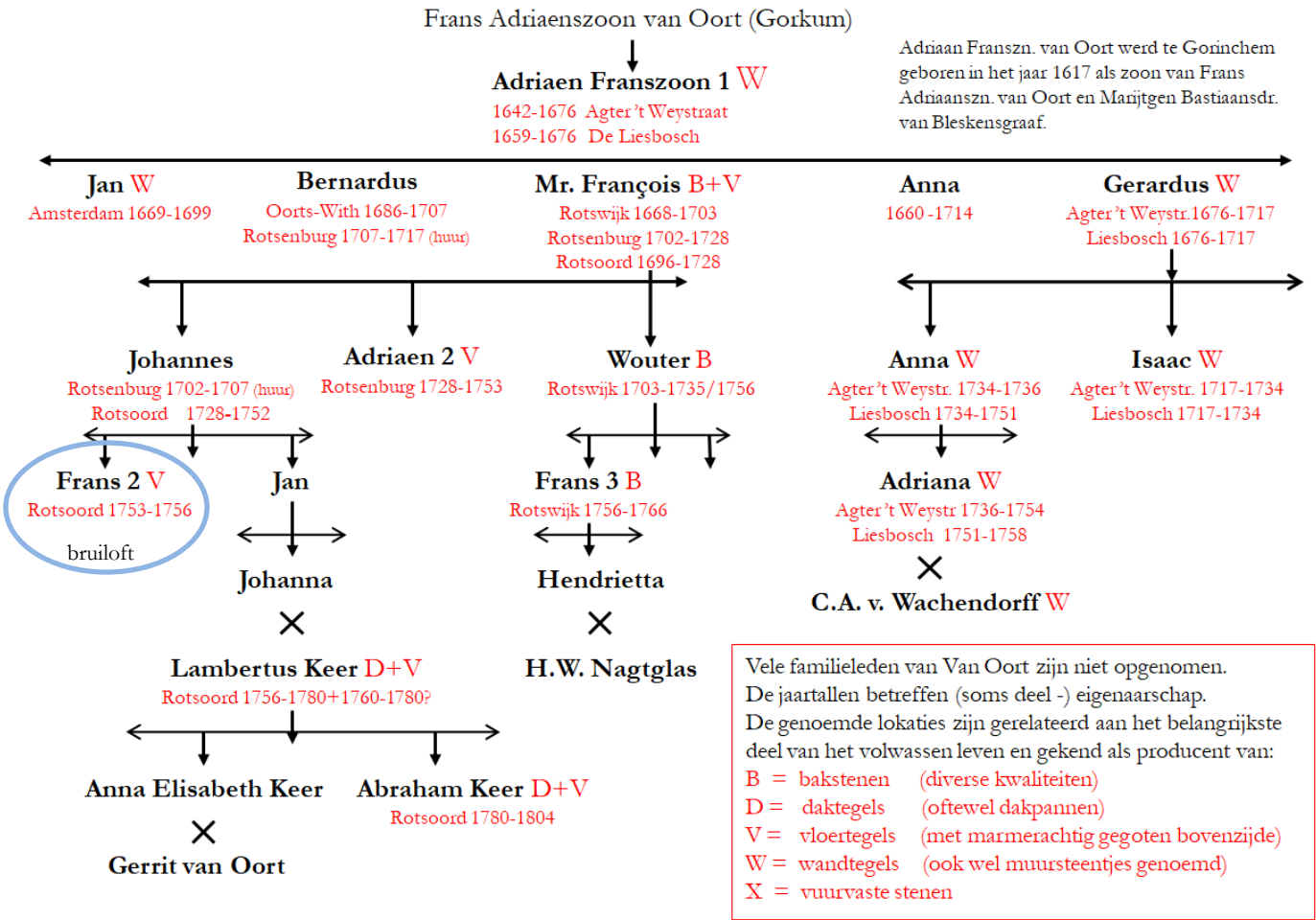
Peter Sprangers

2022 — in het kader van 900 jaar stadsrechten Utrecht

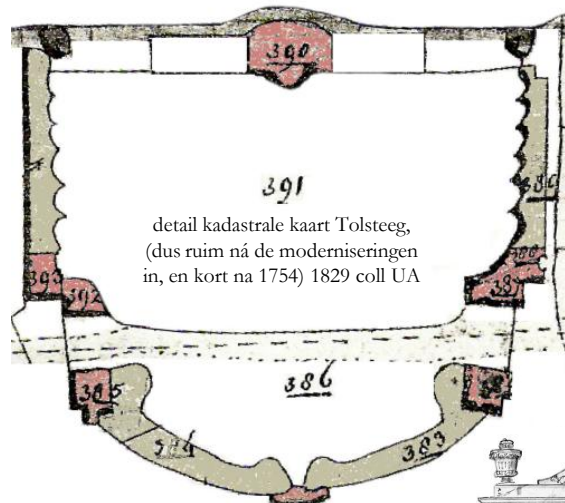
09	Zomer 1735, bruiloft op Rots-Oort	
15	Fijn keramiek bij Van Oort	Agter ‘t Weystraat
16	Adriaen van Oort	1642-1676
24	Jan van Oort	1669-1699 Reguliersmarkt Amsterdam
28	Gerardus van Oort	1676-1717
33	Isaac van Oort	1717-1734
36	Anna van Oort	1734-1736
37	Adriana van Wachendorff-van Oort	1736-1754
19	Grof keramiek	De Liesbosch
40	Adriana van Wachendorff-van Oort	1751-1757
42	Cornelia J. Ravesteijn-Nagtglas	1758
42	Johannes (Jan) Nagtglas-Versteeg	1758-1761
43	Jacoba Versteeg-Ravesteijn	1761-1799
44	Willem J. van de Graaff	1799-1804
44	Frederik J. van de Graaff	1804-1805
47	Gebiedsverkenning omtrent Rots-Oort	
48	Vaartsche Rijn + Rijndijk	
52	Engelenburg op de Rijnacker	
54	Scheepswerven aan de Helling	
56	Stadshoutplaats/houthandel/zaagmolen	
57	Raspmolen	
58	Houtzaagmolen	
60	Rosslijpmolen	
62	Volmolen	
63	Zeemleermolen	
64	Bernardus van Oort, Soestbergen / Oorts-With	1686-1707
67	Grof keramiek bij Van Oort	Rotswijk
68	François van Oort	1668-1703
77	Rots-Oort	
78	François van Oort	1694-1728
86	Johannes & Adriaan ² van Oort	1728-1752/53
88	Overtuinen (Rots-Oort + Rotswijk + Rotsenburg)	
94	Frans ² van Oort	1753-1756
94	Lambertus Keer-van Oort	1756-1780
96	Abraham Keer	1780-1804
104	Periode 1843-ca.1935	

107	Grof keramiek bij Van Oort	Rotswijk
108	Wouter van Oort	1703-1756
109	Frans ³ van Oort	1756-1766
110	Hendrik Riemsnijder	1766-1778
111	Jan C. Pronckert	1778-1817
112	Hendrik Nagtglas-Versteeg	1807-1816
112	Catharina van Oort	
114	Periode 1816-1907	
121	Grof keramiek bij Van Oort	Rotsenburg
122	François van Oort	1702-1728
124	Adriaan ² van Oort	1728-1754
124	Frans ² van Oort	1754-1756
124	Hendrik Riemsnijder	1766-1778
125	Jan C. Pronckert	1778-1827
126	Otto Roelofs	1827-1840
127	Bernardus Hagen	1840-1855
129	Fijn keramiek	Rotsenburg
130	Johannes Schillemans	1855-1879
131	Hubertus Schillemans	1879-1893
136	Jan Willem Mijnlieff	1894-1917
149	Bijlagen	
150	Hagepreek - Beeldenstorm - Engelenburg	
152	Schepenmakerijen 1600-1750	
154	Vuurwapenmakers	
156	Molens langs de Vaartsche Rijn	
159	Houtvlotten	
160	Grof keramiek langs de Vaartsche Rijn	
162	Overige buitens langs de Vaartsche Rijn	
164	Gegoten ‘marmer’ vloertegel	
166	Fijn keramiek langs de Vaartsche Rijn	
168	Export Utrechtse gedecoreerde wandtegels 1680-1770	
170	Beurtschippers	
172	Patriotten 1780-1796	
174	Rijndijk vanaf 1800	
89	Divers	
176	Genealogie van Oort (gereduceerd)	
178	Afkorting en verklaringen	
180	Bibliografie	

Bruiloft op Rots-Oort 1735

Zomer 1735, bruiloft op Rots-Oort

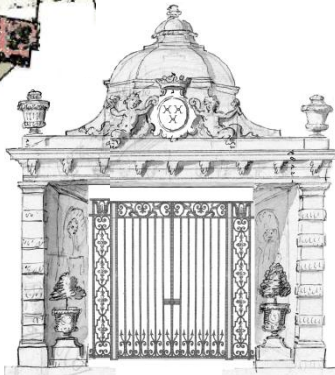

390 huize Rots-Oort
391 tuin
392 washuis
393 tuinhuis
384+385 stallen +
koetshuis ter
weerszijden van
de toegangspoort
386 overpad

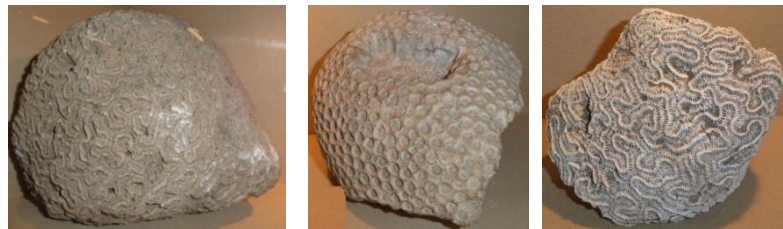

ca 1720 koraalgrot

Variatie op ontwerp
Daniel Marot coll RM
afbeelding als suggestie →

Vue des treillages du Jardin de S.E. le General Comle d'Althann 1760 *afbeelding als suggestie*

Archeologische vondsten van koraal bij kasteel Heemstede, coll AMH

Ooggetuige Cornelis Nagtglas beschrijft de gebeurtenissen omtrent het huwelijk van de in 1703 geboren Frans²van Oort, de oudste zoon van Johan van Oort, met zijn achternicht Maria Hofkens de Courcelles (van een familie van Hugenoten uit de omgeving van Rochelle).

Kopje aan de zuidzijde
van het pand Heuveloord
N° 17 mogelijk afkomstig
van het buiten Rots-Oort.

1735** De gevel aan de (oostelijke) landzijde ziet met vele vensters uit op een ruim plein, ingesloten door een half rond, van met okergeel gekleurde muren, waartegen zuilen, rondon, vazen en *festoenen van donkere, purperkleurige rotssteen scherp uitkomen.

*(versieringen met bladeren, fruit of bloemen in de vorm van een slinger of krans die aan de uiteinden omhoog wordt gehouden).

Boven de toegangspoort staat een groot, door twee engelen vastgehouden familiewapen, zijnde drie molenijzers van sabel (=zwart) in een veld van goud.

Aan de achterzijde bevindt zich een tuin van glad geschoren taxis en gelijkmatig gesnoeide olmen, uitkomende op perken, met in figuren geknipte heesters, waartussen hier en daar een stenen barse Hercules of een mollige Cupido uitkijkt. Vernuftig aangebracht grotwerk, keurig aangelegde laantjes met in figuren geschoren palmboompjes, fraaie beeldengroepen, zuilengangen springende fonteinen en met bloemstukken versierde ronddelen, mede opgebouwd uit paarse rotssteen.

ca 1698 UA-38635 prent
Isaac de Moucheron

Zomer 1735, bruiloft op Rots-Oort

Het buitenhuis lijkt gebouwd in of juist vóór 1694 en vervolgens een jaar later getekend door de dan dertigjarige Isaac de Moucheron die inmiddels bevriend is geraakt met architect Daniël Marot. Daniël introduceert de Lodewijk XIV-stijl in Nederland. De stijl is te omschrijven als statig, symmetrisch en decoratief. Meestal met een bepleisterde gevel met stucwerk, grote en zware ornamenten die de portalen en daklijsten sieren en een balustrade.

Isaak Moucheron

Isaac de Moucheron heeft bij Kasteel Heemstede het plafond van de eetsalon voorzien van zes grote doeken met uitbundig schilderwerk gebaseerd op de Griekse mythologie. Ceres, omringd door veldvruchten; Bacchus, die zich tegoed doet aan druiven; Phoebus met de zonnwagen, waarvoor vier wild galopperende paarden; Flora, bevallig bloemen strooiend; Aeolus, de wind scheppend en de Nymphe met het symbool van de vrede.

coll RM RP-P-OB-65.141

Klaaskerk

1752 UA-37929 Uitbreiding van het pand met twee woonvleugels van twee verdiepingen met toren en schuin aflopend dak per ca 1720.

coll NHA, aangepast beeld

**Ofschoon de torenklok der St. Nicolaaskerk ten gerieve der veerschipers, altijd minstens tien minuten den gewonen tijd vooruit is, heeft hij in dees morgen nog geen tien geslagen of een aantal koetsen rijden het voorplein van Rots-Oort op en door de grote, met sparrengroen, palm en bloemen versierde erepoort, welke de steenovengasten de vorige nacht hadden opgetooid *(afbeelding als suggestie)*.

ca 1698 Kasteel Heemstede. Detail prent Isaac de Moucheron

**Vader Johan van Oort beschikt over een aanzienlijk servies van het kostbare Meissen porcelein waarbij het eigen wapenschild is aangebracht *(afbeelding als suggestie)*.

**De heren komen naar buiten in met goud- en zilverboordsels bestikte rokken van blauw, groen of purper fluweel met zilveren of gouden knopen, zijden of satijnen onderkleren, kanten dassen en mouwstroken en fijne sierlijke degentjes, meer geschikt voor pronk dan voor verweer. De gepoeierde pruiken zijn onberispelijk en de driekante met goud omzette hoedjes zijn meer bestemd om onder den arm te worden gedragen dan om het hoofd te bedekken.

ca1698 Kasteel Heemstede. Detail prent Isaac de Moucheron

1690 Van Oort/paleis Wilanow, Warschau

**Er schiet niet veel tijd over om de fontagnes, strikken en opnaaisels, keurslijven en hoepelrokken van de dames te bewonderen want de stoet zal om elf uur vertrekken.

Vooraan in de reeks van rijtuiggen staat de familiekoets, nog afkomstig van grootvader Adriaen. Het is een enigszins lomp, met verguld lofwerk versierd voertuig waarvan op de portieren het wapenschild prijkt. Een in blauw met zilver bestikte livreibediende op de bok en een op de achtertrede. De vier fraaie schimmels zijn met glanzend lederwerk en zilveren knoppen opgetuigd. Jenneke de Reeder, de echtgenote van Adriaen ging er vaak mee uit rijden. De stoet bereikt na een uur het eenvoudige, kale kerkje van Houten. Henricus Ravesteijn, de geliefde en begenadigd predikant uit Rotterdam, oom van de bruid, komt het huwelijk sluiten en inzegenen.

Henricus Ravesteijn coll VU StCC-g00079

1650-70 IS Zuilenstraat

1749 UA-200570 toren ← NH-kerk te Houten

**1735 Op de vooravond van de bruiloft is de predikant het middelpunt van het gezelschap op Rots-Oort. De dames zitten in een halve kring om de theetafel waar moeder Geertruida van Oort het keurig China-vocht van wel tien gulden het pond uit een zwaren zilveren trekpots in ragfijne porceleinen kopjes uitschenkt, terwijl nette dienstmeisjes, meest aardige vrijtertjes, op zilveren bladen confituren voordienen en Utrechtse theerandjes uit de vermaarde winkel, enige jaren tevoren door Jurriaan Pieterse in de Schoutensteeg gesticht.

CM-15011 5 juni 1726: opening van de koekbakery 'Den Dubbelden Arend'

UA-906538

Augustusburg

.....steeds
abstracter...

ca 1718
Menschikowpaleis

ca 1725
Zuilenstraat

1741 Brühl
Augustusburg,

IS Noordzijdseweg 183, Polsbroek, resterende tegels ter weerszijden van de roetbaan van de schouw bieden een aanvullende wijze om het jaartal van de verbouwing van deze 17^e-eeuwse boerderij te bepalen. In dit geval omstreeks 1720.

Utrechts tableauwerk of tegelplaques van vóór 1750 zijn vreemd genoeg uiterst zeldzaam. De tegelplaque die gevonden is in een pand aan de Lange Viestraat 17 kan een uitzondering zijn. Het is een afbeelding van de populaire Amsterdamse priester Jacob Vlieger, overleden in april 1651 en waar zelfs Vondel een gedicht aan wijdde.

*Telt my de Degenken op, die't Herders-amp betamen,
Zy blinken ongemeen in I.A.K.O.B. al te samen;
Die vrom' Werfelaer, in't heiligh werfelpaek,
Wort zo heft uitgebeelt ter eere van Gods Kerck.*

ca 1651 portrait by Theodor Matham.
National Gallery of Art Library, Washington DC.

JUSTE.

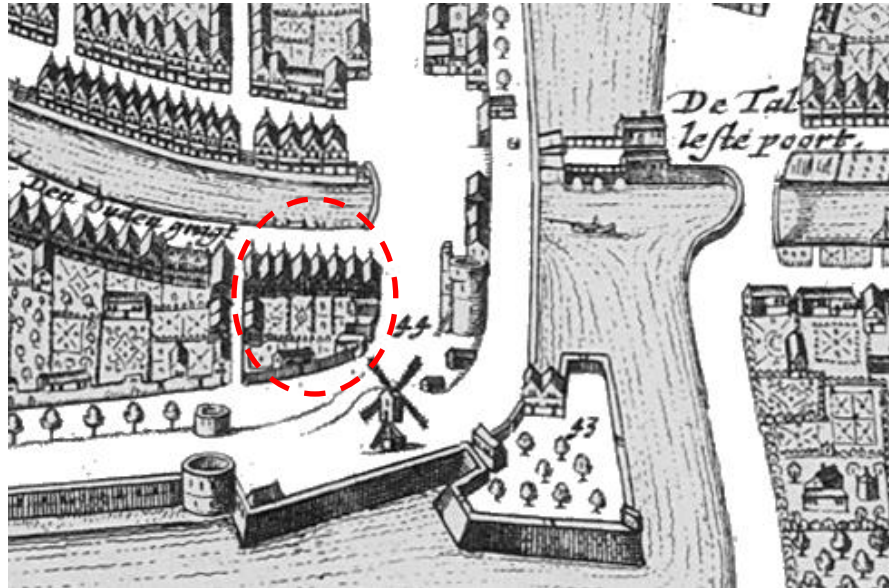
schatting 1650-1675

Fijn keramiek bij Van Oort

1642-1754 Agter 't Weystraat

16	Adriaen van Oort	1642-1676
24	Jan van Oort (Amsterdam)	1669-1699
28	Gerardus van Oort	1676-1717
33	Isaac van Oort	1717-1734
36	Anna van Oort	1734-1736
37	A. van Wachendorff-Van Oort	1736-1754

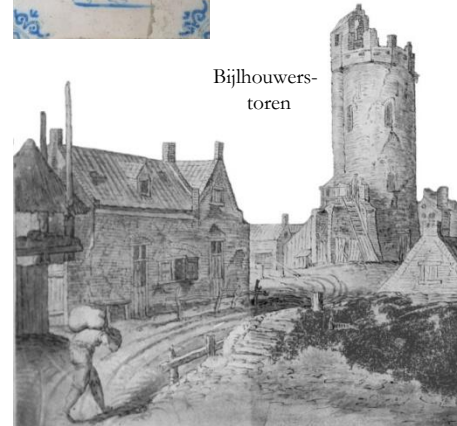
1642-44 UA-214021

1773 UA-30467 'Het Hooze Huis'

bijhouwer
ca 1650-70 IS
Zuilenstraat

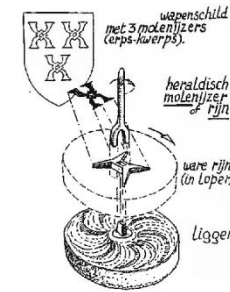

Bijhouwerst-
toren

1615 UA-36355 Links de achteringang van 'Het Hooze Huis' aan de stadswal. Rechts hiervan, aan de singeloever komt een 'aarde'-wassersij om de klei te prepareren voorafgaand aan de verwerking. De hooimijt kan verband houden met een rosmolen, om onder meer de harde glazuurbrokken te vermalen.

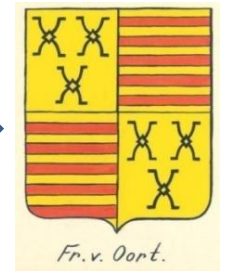
ca 1755 bakkerij Bolsward coll RM BK-NM-5853

Heraldiek van Jacob van Oort, schepen van Gorkum 1586. Drie molenijzers van sabel op een gouden veld.

1673 Heraldiek van Adriaen van Oort, regent van het Bartholomeusgasthuis.

Het molenijzer is een deel van de maaltechniek. De bovenste steen hangt in een ijzer, in de vorm van een Sint-Andries kruis. Hiermee wordt de molensteen vaster ingeschroefd of losser aangezet. In een wapenschild opgenomen duiden de ijzers op het vrije maalrecht. De boeren van bijvoorbeeld een heerlijkheid zijn dan verplicht hun graan te laten malen op de molen van deze heer. Die eigent zich tevens een deel van het meel toe.

Adriaen is geboren in 1617 als zoon van Frans Adriaenszoon van Oort te Gorinchem. Hij trouwt op 22 januari 1641 met Jenneke de Reeder, dochter van de pachter van imposten Jan de Reeder. Hij wordt een jaar later burger van Utrecht. Schoonfamilie Wijtmans is al sinds 1613 actief in de nijverheid van het plateelbakken (schotels, borden en tegels) in Rotterdam, Gouda en per 17 april 1629 kortstondig in Utrecht.

Adriaen richt in 1642 een plateelbakkerij op aan de Agter 't Weystraat, tussen de Oudegracht en de stadswal. In hetzelfde jaar ziet zoon François het licht. Er zullen zeven geboortes volgen waarvan er bij testament nog vier van in leven zijn: Johannes, Bernardus, Gerardus en Anna, allen remonstrants gedoopt.

Per 1673 'Gedeeld schild met boven de molenijzers en beneden drie fasen van sabel op goud.'

Per 1761 'Gekwarteleerd schild. 1+4 de molenijzers, 2+3 vijf fasen van keel op goud (Frans³ van Oort).

Op 5 september 1642 wordt een octrooi verleend aan Adriaen betreffende het hier reeds uitgeoefende handwerk: *'Het bakken alleen binnen deze stad en de stads-vrijheid van blinkende oftewel geschilderde steentjes (mandtegeltjes) van allerlei 'fatsoen'. Het is anderen verboden alhier van hetzelfde werk te maken'.*

Tevens lukt het hem een octrooi te verwerven om allerlei rond, oftewel schotelwerk te produceren zowel apotheek-, inlands-, als 'Delfts' porcelein. Daarnaast lampetschotels, barbiersbekkens en overig plateelwerk. De concurrentie uit Delft was echter dusdanig omvangrijk, kwalitatief uitstekend en in verhouding gunstig geprijsd dat Adriaen al snel besluit de meeste aandacht te vestigen op het maken van gedecoreerde wandtegels. Bij de doop van Jan van Oort in 1645 zijn Pieter Heykes en de metselaer Gerrit Claeszn, vast goede klanten van vader Adriaen, getuigen.

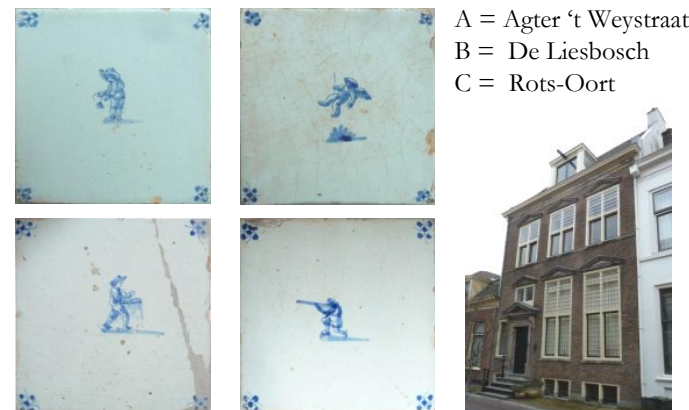
Adriaen van Oort

ca 1755 De tegel- en aardewerkfabriek in Bolsward coll RM BK-NM-5853

De stokers met de oven, de schilders in het afgescheiden schildershuis. De tegelmakers. De opslag van de grondstoffen en het kwetsbare, kostbare halfproduct. Uit inventarissen is bekend welke enorme voorraden eindproduct op de verschillende zolders en in alle uit- hoeken stonden opgeslagen.

De werkzaamheden zijn overeenkomstig de begin- periode van het bedrijf Agter 't Weystraat. Aange- nomen mag worden dat de productie van plateel vanwege de grote concurrentie vanuit Delft gere- duceerd was. Tot op heden is geen archeologische vondst van plateel of collectieobject van plateel toegewezen aan de familie Van Oort.

A = Agter 't Weystraat
B = De Liesbosch
C = Rots-Oort

Het pand aan de 'Vuijlsloet' (Keizerstraat 35) is in 1646 gebouwd voor de subschout. In 1647-48 is een gedeelte van het vochtige souterrain van bewoner Johan Liefstinck van kinderspel-, figuur- en cupidotegels voorzien, afkom- stig van de bakkerij Agter 't Weystraat. Enkele honderden tegels van deze partij en van latere datum worden perma- nent geëxposeerd in het Nederlands Tegelmuseum te Ot- terlo.

Adriaen van Oort verkoopt in 1644 zijn huis te Gorkum voor 3000 gulden aan wijnkoopman Jan van den Bergh.

Op 2 juni 1646 wordt het 'Hoog Huis' Agter 't Wey- straat aangekocht en aansluitend drie cameran met uit- gang op de Achterburgwal met schuur en verder getim- merte. In 1649 als in 1651 worden belendende panden (als hofstede Renauwen) verworven. Adriaen behoort bij de Remonstrantse kerk waardoor hij niet in aanmer- king komt voor ambtelijke functies. Het oprichtingsjaar van de Remonstrants Gereformeerde Gemeente te Utrecht is 1632. Niettegenstaande zijn er nauwe banden met het stedelijk patriarchaat.

Adriaen is inmiddels goed bemiddeld. In 1652 koopt hij een huis, hofstede, brouwerij en 10 morgen land ter verhuur in het gerecht Heemstede. In hetzelfde jaar is de befaamde Utrechtse schilder Herman Saftleven 'de jonge' getuige bij de doop van dochter Bartruyd. Herman is enige malen overman en deken van het St. Lucasgilde. Adriaen is medeoprichter van de plateelbak- kerssectie.

1660 UA-39183

Herman Saftleven, kunstschilder te Utrecht, geboren te Rotterdam in 1609 en overleden te Utrecht in 1685. Hij is bevriend met Adriaen van Oort en mogelijk leverancier van tekenvoorbeelden om op tegel of plateel te schilderen.

Adriaen ontvangt in juni 1657 partijen hout, een hengst, een molen, gereedschappen, inboedel en huisraad als compensatie van misgelopen huur.

Archeologische vondst bij De Liesbosch 2013 coll EAU

Uitzonderlijke dakpannen die hoogstwaarschijnlijk geproduceerd zijn op de dakpanbakkerij van Gerard Schut & François van Oort aan de Kruisvaart.

Aankoop door Adriaen in 1658 van 'zekere 10 morgen lants met bepotingen, plantagie ende verdere toebehooren' aan de Liesbosch te Laagraven. Er zal geregeld land worden aangekocht. Naast de pachtopbrengst (belegging) kan brandhout en kleiwinning de reden geweest zijn van deze aankopen waarbij ook afval (misbaksels etc.) uit de plateel- en tegelbakkerij kan worden geloosd in de ontstane kuilen door de kleiwinning. Het grondgebied zal vervolgens, inclusief enige extra morgens, bijna honderd jaar verpacht worden door respectievelijk Gerardus en Isaac van Oort.

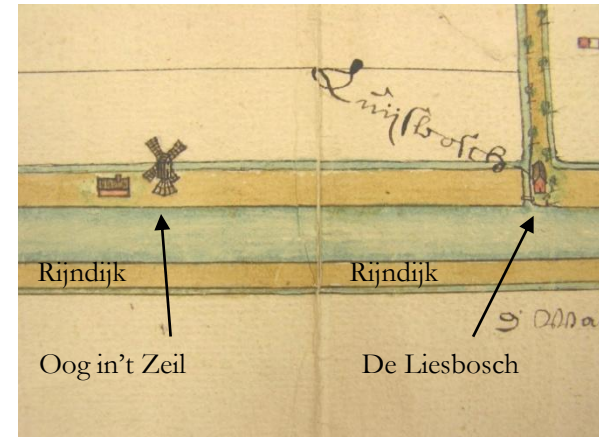
De verdienste is inmiddels dusdanig dat er een jaar later een prachtig buitenverblijf vrijrijst. De gevelsteen met het jaartal 1659 wordt in het Centraal Museum bewaard. De dakbedekking bestaat uit 'witte en gemarmerde blinkende dakpannen' waarover hij eerder dat jaar een octrooi had verworven. Als elders in deze branche wordt vaak geïnvesteerd in onroerend goed.

Adriaen koopt begin 1666 een huis aan het Oudkerkhof NZ en 2 morgen weiland. Vervolgens 6 morgen van het Bartholomeusgasthuis in de omgeving van De Liesbosch. Naderhand komen er nog 6 morgen bij. **Extra info pag. 70**

1754 UA-201502
Hoofdpand met bouwjaar 1751.
Het oude 17e-eeuwse huis is op deze prent niet meer herkenbaar.

langerekte bouw met een uniek pannendak uit 1659

1639 coll UU

1 morgen = stuk land dat men in één ochtend kan ploegen bijv. 85x100 meter² oftewel: 600 x een roede van 14 m²

Als lengtemaat: 1 roede = ca. 4 meter, 1 voet = ca. 30 cm.

Op 30 oktober 1667 begeven Schout en Heemraden van het gerecht Raven zich naar, wat vermoed wordt, een daggeldershuisje. Dat staat aan het dijkje dat gelegen is langs de Vaartsche Rijn om de polders Hoog- en Laagraven tegen overstromingen te behoeden. Zij moeten daarheen op verzoek van de weduwe van een zekere Gerrit, die begin dat jaar was overleden, om een schatting te gaan verrichten. Haar kinderen maken ruzie over hun erfdeel van vaders zijde.

"En syluyden hebben aldaer het getimmer ofte opstal van 't huysgen naer voorgaende visitatie ende estimatie gepriseert niet meerder weerdigh te syn dan ten hoochstens gereeckent als hondert ende vyftigh guldens". Hierbij is inbegrepen een moerassig stuk land, gelegen aan de oostzijde van de Vaartsche Rijn dat is begroeid met lies en bies.

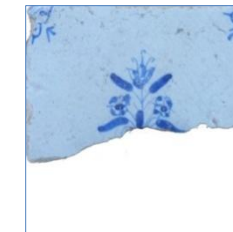
Vijf tegels als archeologische vondst aan de Liesbosch 2013 coll AEU

± 1650, vondst Liesbosch x x11

± 1650, vondst Liesbosch x x10

± 1650, vondst Liesbosch 127x128x11,5

± 1680, vondst Liesbosch, x x8

± 1680, vondst Liesbosch 130x130x8

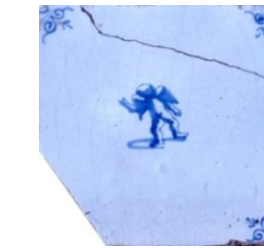
± 1680 vondst Zwaansteeg x x8 part. coll

± 1650 Hamburgerstr. 38 130x130x10 coll AEU

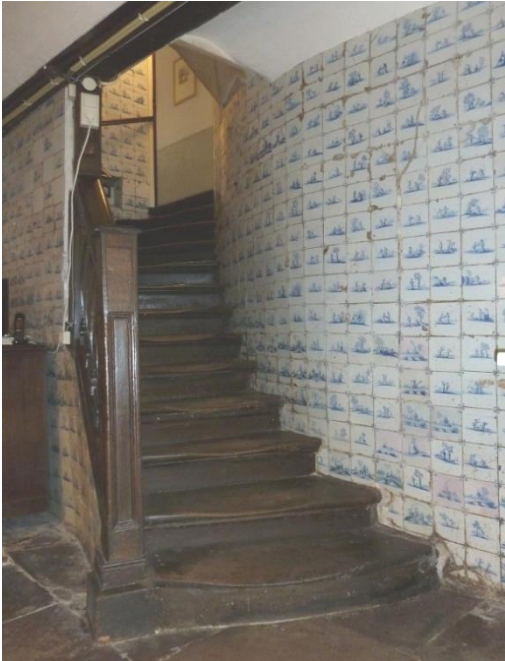
± 1650 IS Plompetorengracht 5 130x130x10

± 1645 Kasteel Heemstede 130x130x11 coll AMH

± 1700 IS Kasteel Rijnhuizen

IS Zuilenstraat. Het souterrain van het achterhuis kent ongeveer 1400 vroege herdertegels van 129x129x10 mm (1645-1660) met onder meer thema's uit de metamorfosen (Apollo en Daphne, Diana en Actaeon, Orpheus en de dieren).

ca 1715 Nieuw Testament: 'Lazarus in de schoot van Abraham'

ca 1715 IS schouw Oosterleek, Nieuw Testament: 'Zalving van het hoofd'

Tegels met afbeeldingen van kinderspeel en cupido's met 11 mm dikke wijst op een plaatsing omtrent 1645.

Kasteel Heemstede is gebouwd in opdracht van Maria Agnes van Winssen en haar man Hendrick Pieck van Wolfswaerd in 1645. De vertrekken ter hoogte van de slotgracht (keuken, bottelarijkeider en bodekamer) werden ruim voorzien van wandtegels.

Actaeon
←

↑ ca 1700 IS kasteel Rijnhuizen langs de Vaartsche Rijn

↑ Oorspronkelijk in een Hollands koopmanshuis? te Cádiz. Resttegels zijn nu te zien in capilla Nazareno en hospital de Mujeres te Cádiz. (1690-1710)

ca 1740 schouw Meulunterensweg, Oud Testament: 'Elias hemelvaart'

Naast Utrecht blijken er vooral bewoners van Noord-Holland geïnteresseerd in de gedecoreerde wandtegels van Adriaen blijkt uit leveringen als in 1664 aan Zaan-dam (voor liefst 300 gulden) als Amsterdam. De enorme groeiemarkt die zich manifesteert in Amsterdam inclusief de exportfaciliteiten draagt beslist bij aan het idee om daar een vestiging te openen. Een zwager van de eerder genoemde Wijtmans zit daar al sinds 1646 in de Anjeliersstraat als meestertegelbakker. Op 6 juni 1669 opent Adriaen samen met zoon Jan een filiaal aan de Reguliersmarkt (thans Rembrandtplein). Jan zal vijf jaar later zelfstandig worden.

Adriaen en Johanna laten een testament opstellen in 1670 met onder meer als tekst: *'niets zekerder dan de dood, niets onzekerder als de ure van dien.'* Uit krachten van den octroyen haar daartoe op den eersten november 1659 bij den welgemelde hove verleent, mij notaris vertoont.' Als toeziende voogden voor uitvoering van het testament worden aangewezen de heer Nicolaes van Solingen, burger van Utrecht tevens koopman te Amsterdam en Abraham van Wijckersloot, raad in het hof. Nicolaes is een zoon van de Utrechter Caspar Aelberts van Solingen, de bekendste wapenmaker van Utrecht en tussen 1630-1650 tevens genoemd als wapenhandelaar.

Caspar van Solingen, geboren te Solingen in 1570, overleden te Utrecht in 1652. coll RKD

Dat Adriaen in 1673 nog eerstverantwoordelijke is voor de plateelbakkerij blijkt als hij opnieuw moet procederen om schulden te innen op Pieter Hzn Pennemes, van beroep schipper van Enkhuizen op Utrecht.

In 1673, drie jaar voor hij zal overlijden, wordt Adriaen van Oort regent van het Bartholomeusgasthuis waarbij het mogelijk daartoe ontworpen familiewapen wordt toegevoegd aan het register. Eerder kocht hij al grond van hen.

Adriaen komt te overlijden in mei 1676 op 56-jarige leeftijd in het 'Hooze Huis' aan de Agter 't Weystraat en wordt begraven in de Klaaskerk, graf N° 40. Jan wordt door moeder opnieuw gemachtigd om geld te innen van alle debiteuren te Amsterdam en verder in Noord-Holland. Johanna, weduwe van Adriaen, probeert op haar beurt geld te innen van een klant te Enkhuizen.

Zoon Gerardus erft de tegelbakkerij aan de Agter 't Weystraat. Hij zal later aangeslagen worden voor vier haardsteden, ovens of fornuizen.

Buitenplaats De Liesbosch blijft in handen van de familie tot de verkoop aan Cornelia Johanna Ravenstein op 18 maart 1758 ten behoeve van zoon Jan. zie pag. 42

De expansie van de Amsterdamse stadsbebouwing in de gouden eeuw is ongekend en de kavels tussen de grachten raken snel bezet. De machtigste handelsstad ter wereld waar ook alle contacten liggen om buitengaats te gaan met tegels is bijzonder verleidelijk temeer daar de bestuurders melden: *‘Alle nagebootste ’porcelain’, dat wordt verzonden naar vele uitheemse kwartieren dient beter hier gemaakt dan in Delft gekocht.*’ (06-06-1669 Thes.Ord.S V3.4 fol 53/54arch. Amst.)

1730 BA 010001001033 tegelbakkerij Jan van Oort

Adriaen heeft zich goed geïnformeerd bij zijn branchege-noten in Amsterdam. Zijn oog valt op een hoekpand aan de Reguliersmarkt, bijzonder gunstig gelegen aan de zuidelijke in- en uitvalsweg over land en water en op de rand van de nieuwe grachtenuitleg bestemd voor de dui-zenden reeds geslaagde stadsgenoten. Zoon Jan, geboren in februari 1645, was door hem aan huis bekwaamd in alle finessen van het beroep. Hij was inmiddels in 1668 getrouwd met Magdalena Both, doch-ter van een Utrechtse apothecaris. Een enorme impuls voor de handelsactiviteiten op de nieuwe Reguliersmarkt biedt de verplaatsing in 1669 van weekmarktdagen afkomstig van de Dam en het Rokin vanwege de te grote drukte. De oude poort wordt gewij-zigd in waaggebouw. Boter, kaas, hennep, hoep en ande-re waar uit het zuiderkwartier van Holland en ‘t Sticht zullen hier verhandeld gaan worden en de schepen laden en lossen aan de nabije kade van de Binnen-Amstel.

Adriaen en Jan zullen alleen al met hun ‘winkel’ aan dit grote plein een voldoende boterham voor vrouw en kroost kunnen verdienen. Ze krijgen toestemming om voor een periode van 26 jaar nagebootste ‘porceleinen’ plateel, potten en steentjes te produceren. Juist nadat ze de specifieke eigenschappen van de nieuwe oven onder de knie hebben en weten hoe aan de beste grondstoffen en glazuren te geraken, kan zich een gezant hebben aangediend namens de recent zeer verdienstelijke Por-tugese generaal D. João de Mascarenhas.

D. João Mascarenhas, Marquês de Fronteira (1633-1681). De titel is verkregen als beloning voor zijn militaire daden in de Oorlog van Restauratie (1640-1668). Door de vrede van Lissabon in 1668 hervint Portugal zijn onafhankelijkheid.

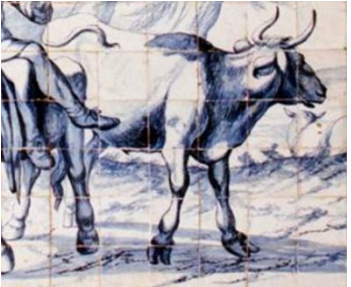
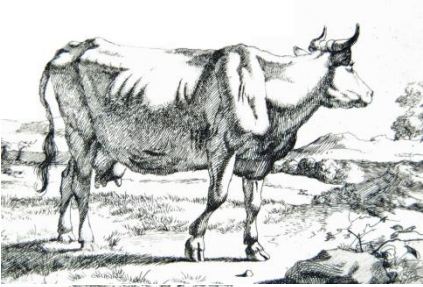

Hij wenst juist buiten Lissabon een luthof te bouwen. In 1670 volgen de eerste leveringen aan Portugal, een bestelling van negen grootse tableaus voor de eetzaal van het paleis Fronteira bij Lissabon. Er wordt onder-meer geput uit mythologische thema’s en componenten van Hollandse landschappen. Er dient uiterst precies te worden gerekend, gepast en gemeten. Het baksel dient direct op gewenste kwaliteit uit de oven te komen en vervolgens zodanig te worden verscheept dat alles on-geschonden arriveert. Een gespecialiseerd man ter plaatse dient te worden geregeld die alle aanwijzingen uit Holland verstaat. Het geld van de aanbetaling is er snel doorheen want op 2 december 1670 moeten vader en schoonmoeder borg staan als Jan 2800 guldens tegen 4% rente leent bij J. Gualterus. Net als in Utrecht staat de tegelbakkerij dan nog op naam van vader Adriaen. In de praktijk zullen na 1670 de zonen de dienst zijn gaan uitmaken. In 1674 erft hij van zijn schoonmoeder.

Lijntjes?

De gezant van de koning van Portugal die in Utrecht exclusieve wapens bestelt behoort tot de mogelijkheden. Utrechter Willem van Meurs is in 1642 aangenomen als kapitein van het koninkrijk Portugal. Zijn vader is koopman te Amsterdam en zijn zoon Dirk wapenmaker te Utrecht. Met name in het laatste kwart van de 17^e-eeuw zijn er tegelbe-stellingen uit Portugal te noteren. Bij Jan wordt de specialisatie van geschilder-de wandtegels op tableauformaten voortge-zet. Aanvankelijk voor buitenplaatsen en kloosters op het Iberisch schiereiland. Ver-volgens tevens voor Oost-Europese adel.

Lambrisering Fronteira: Mogelijk gezamenlijk werk van Adriaen én zoon Jan van Oort gravure Marcus de Bye, naar Paulus Potter coll RM RP-P-1888-A-13468 & RP-P-BI-5405

1627 Naar Jan Porcellis coll RiM RP-P-OB-81.660

1680-90 Jan van Oort, coll CM

De Nederlandse tegel is dunner, vlak-ker en fijner gedecoreerd dan de pro-ductie op het Iberisch schiereiland en daarom daar zeer gewild bij de bezit-tende klasse, zowel bij de adel als de geestelijkheid. De ‘blauw op wit’-deco-ratie van grootse taferelen verdringt al ras het veelkleurige ornamentiek dat was geïntroduceerd door de Moren.

1697 Jan van Oort, Oranienbaum, Oude Testament, ‘De berinnen verscheuren de kinderen van Betel’

Op 23 oktober 1674 wordt Jan zelfstandig. Waarschijnlijk heeft een deel van de tegelvoorbeelden van vader, respectievelijk broer Gerardus ook als basis gediend voor de Amsterdamse productie.

De stad verhuurt per januari 1691 aan Jan een erf ten oosten van de Magere Brug over de Amstel (B) van circa veertig bij tachtig meter om aldaar een bakkerij met ovens en verder toebehoren te bouwen tot het maken van allerlei soort producten en porselein ‘op de Delftse manier.’ Dit plan lijkt niet verwezenlijkt en voor zover bekend is het zijn schoonzoon Dirck van Ulsen die hier een blekerij vestigt.

Dat hij remonstrants gedoopt is, levert klaarblijkelijk geen belemmering op als er heiligenlevens van Theresia en Franciscus tot de opdrachten gaan behoren. Jan bezoekt waarschijnlijk ook zijn opdrachtgevers. Dat kan de reden zijn dat hij in 1679 zijn Utrechtse broer, advocaat François van Oort, machtigt om de normale uitstaande vorderingen te innen. Magdalena Both, echtgenote van Jan, overlijdt enige maanden later, op 3 april 1680.

Een importverbod van 1687 tot 1698 gaat de eigen Portugese bakkerijen beschermen. Of Jan in staat is om dit verbod te ontduiken is zeker niet uit te sluiten.

Inmiddels is het is aan de locale ambachtslieden om een inhaalslag te maken en kwalitatief op gelijke voet te komen met het Hollandse aanbod. Het verbod is amper opgeheven of de Hollandse tegels vinden hun weg weer

officieel, als vanouds naar de welgestelden.

Eind 1697 wordt er een bestelling geplaatst voor de kerk van het rijke klooster der Carmelitessen ‘Cardais’ te Lissabon. De zeven grote taferelen, gewijd aan het leven van de Heilige Theresa, zijn van te voren geschetst naar tot op heden onbekende bronnen. Jan dient te werken met grafische sjablonen en met zeer nauwkeurige tweedimensionale tekeningen waarop de exacte posities en afmetingen staan ingetekend van de toegangen etcetera.

1698 Kerk van het Convento da Nossa Senhora da Conceição dos Cardais te Lissabon. Driezijdig bekleed met tableaus tot ruim drie meter hoogte → (totaal 110 m²).

Het klooster Madre de Deus te Lissabon plaatst vervolgens een bijzonder grote en gecompliceerde opdracht. De uitvoering en de interpretaties van Jan zijn zo bijzonder geslaagd dat het Portugees *Museu Nacional do Azulejo* ↓ deze plek in 1980 heeft uitverkoren als haar zetel. Maar dan is het de enorme werklust die hem fataal wordt? In december 1699 overlijdt hij, slechts 54 jaar oud, op het hoogtepunt van zijn roem. De verkoop c.q. liquidatie? van de bakkerij volgt op 12 maart 1716.

1687 Jan van Oort, Quinta dos Viscondes da Portela de Sacavém Lissabon

1697 Jan van Oort, Oranienbaum, Duitsland

Dochter Adriana trouwt op 27 september 1699 met koopman Mathias Hofkens te Utrecht. Hendrik van Oort, zoon van Jan en geboren in 1675 trouwt met Johanna Wijtmans uit Gorkum, kleindochter van Jacob Claeszoon Wijtmans en dochter van de burgemeester. Hij verwerft daar in eerste instantie een deel van een tegelbakkerij. Per 1722 komt de gehele bakkerij in handen van zijn zoon Johan van Oort. De verkoop van de Amsterdamse tegelbakkerij vindt plaats in 1715, 16 jaar na het overlijden van Jan van Oort.

De kinderen Adriana van Oort & Mathias Hofkens, Hendrik van Oort & Johanna Wijtmans en zoon Johan verkopen in april 1717 aan familielid Volckert Both de helft van het pand Kleyn Rosendaal aan de Snippevlucht over de Bezembrug. Tevens dertien mergen land (of deels) te Eemnes, genaamd Boths’ erf, ter hoogte van de Meentweg 75. De familie Both is/was actief in de Utrechtse wijnhandel.

In 1728 wordt de bakkerij te Gorkum, inclusief de voorraad van ca. 200.000 tegels, verkocht.

Rechts: Een oude man met bril, met een staf waarop een kraai rust, in zijn linkerhand, en een mand met eenden opgehangen aan zijn linkerarm. Deze compositie, samen met een die een vrouwenfiguur voorstelt, komt uit een gesloopt gebouw in de wijk Castelo te Lissabon. tableau Jan v. Oort ca 1690

Jan van Oort, ‘Fama’ Muzeum Miejskiego Gdansk

1697 Jan van Oort, pand te Wormer bijbeltegels + bloemenvaas in een schouw

1690 Van Oort, Oude Testament ‘Absalom blijft in de boom hangen’

1690 Van Oort, paleis Wilanow, Warschau

ca 1665 Pieter de Hooch coll MET 1975.1.144.

**Van de beneden vertrekken van Rots-Oort is er één per 1688 met goudleer behangen.

Gerardus zal trouwen met Anna Schut in het kerkje van Houten in 1678. Hij heeft een speciaal procedé uitgevonden om goudluster aan te brengen op tegels. Een tweede versie is dat hij de kennis overgedragen krijgt van zijn broer Jan die ongeveer in die tijd tegeltableaus levert aan een klooster te Cádiz (Zie boek Utrechtse tegels). De receptuur is technisch nauwelijks verschillend van de historische lusters uit voorgaande eeuwen in het Islamitisch cultuurgebied, dus ook Spanje en Italië. Utrecht verleent een octrooi op 1 september 1679 die Gerardus op naam laat plaatsen van zijn broer Bernardus zodat deze onder de wacht en borgtocht uit kan komen. Hoewel Bernardus niets van doen heeft met tegels krijgt hij ‘op zijn verzoek gedurende de tijd van beroeps-uitoefening vrijstelling van wacht (-lopen)’ en borgtocht (ter compensatie?) en vanwege het ‘verteren van zijn uitvinding om goud, zilver en andere schone verven op allerlei aardewerk te leggen, te bakken en te doen uitmunten.’ Alleen de toepassing met goudkleur op tegels is ons overgeleverd.

Predikherenstraat 14 coll CM

ca 1710 Archeologische vondst bij huize De Liesbosch x x7 coll EAU

Vele fragmenten zijn gevonden tijdens de opgravingen bij huize De Liesbosch x x7,4 coll EAU

ca 1710 Hofstede Olden Brandenburg 128x128x7 coll provinciaal depot

(Goud-) lustertegels zaten in de Hofstede Olden Brandenburg te De Bilt, in de vrijwoningen gesticht in 1600 door François van Sneek in de Payenborghsteeg (afkomstig van huis Payenborg vanwege de verbouwing begin 1800?) en thans nog in situ in een pand aan de Trans zuidzijde.

De impact van deze inventie is af te lezen aan de opname in collecties van gerenommeerde musea wereldwijd als het Philadelphia Museum of Art (1979-50-793-796), Metropolitan Museum (196273), Victoria & Albert Museum (157A, B E F-1869) en het Centraal Museum (581).

Het tegelkabinet van Paleis Wilanow te Warschau van het bouwjaar 1690 met bloemenvaastableaus en bijbeltegels van Jan van Oort, galante scènes, zeewezens, herder-, landschap- en ruiter-tegels van zijn broer Gerardus of met sponzen van Gerardus.

← Bloemstuk in een vaas met oren in de vorm van griffioenen. Onder meer een zonnebloem en een tulp*. Op de buik van de vaas een chinoiserie, een schildering in blauw. Gebakken en vervolgens ‘gehoogd’ met goudverf. * (De tulpenmanie was een hype in de tulpenhandel in onder meer Utrecht die rond 1634 opkwam, gevolgd door een abrupt einde begin februari 1637).

Paleis Wilanow te Warschau

Het tegelkabinet van Paleis Wilanow te Warschau van het bouwjaar 1690 met bloemenvaastableaus en bijbeltegels van Jan van Oort. Galante scènes, zeewezens, herder-, landschap- en ruitertegels op basis van gedeelde sponzen van zijn broer Gerardus uit Utrecht?

De toevoeging van gehooagd goudverf op de tegels afkomstig van Van Oort en die in 1690 geplaatst zijn in het faience-kabinet van paleis Wilanow lijkt een uitvloeisel van eerdere experimenten. Hoe fraai is het niet om goud te combineren met blauw op wit.

In een kelder van Twijnstraat 45, dus direct tegenover de tegelbakkerij van de Agter 't Weystraat, zaten voorheen enige tientallen tegels met ruiters afgebeeld, waarvoor eenzelfde spons gebruikt is, maar duidelijk onderscheidend uitgewerkt.

De tegels in een kelder aan de Twijnstraat (rechts) als restant van een schouwte zijn grotendeels misbaksels. Een extra reden voor toewijzing aan de bakkerij Agter 't Weystraat, aan de overzijde van de Oudegracht.

Extra info pag. 168

‘Lijntjes’?

In de periode 1687-1705 komen diverse wapenleveranties tot stand. Onder meer aan een majoor van de artillerie van Ierland, de buitengewone gezant van de koning van Portugal en aan Lubomirsky, de Poolse vorst. Deze is een groot liefhebber van in Utrecht geproduceerde of geassembleerde wapens. De tegelkamer van zijn Wilanow paleis wordt tijdens de bouw in 1690 voorzien van een zeer exclusief tegelkabinet.

Gerardus bouwt verder aan het klantenbestand in Noord-Holland. Voorbeelden zijn een levering aan Alkmaar in 1681 en een vordering van 325 gulden op Pieter Janszn meester-metselaar en steencoper te Enkhuizen. Dat wijst op een tegeltoepassing in bijvoorbeeld patriciërswohnungen of op leveringen buitengaats waarbij de VOC als transporteur voor de hand ligt. Er worden in die periode eveneens bestellingen geplaatst vanuit Polen en verder naar het oosten. Ook Gerardus investeert in onroerend goed, hij koopt bijvoorbeeld een woonhuis achter de domkerk in 1688 en een jaar later verwerft hij een damschuit van ‘52 voet lang en 13 voet wijd’ mogelijk voor eigen gebruik. In 1697 zal hij tegels aan een klant in Emmerik leveren. Gerardus machtigt vanaf 1702 zoon Adriaan, woonachtig te Amsterdam, en later ook zoon Johan om daar geld te innen vanwege geleverde ‘steentjes’ (=wandtegels). De door hen gevormde compagnie wordt in 1726 weer ontbonden vanwege de vele door henzelf gemaakte schulden.

Variant op Mattheus 10-16
‘In duizend vreezen’
‘Ik zende u als schapen in het midden der wolven’

In 1707 gaat hij 12 morgen weiland verhuren in het gerecht Vuilcop te Jutphaas.

In 1709 wordt het pand Oudegracht 334 aangekocht. Het komt in 1713 in handen van Matthias Hofkens, schoonzoon van de in 1699 overleden Jan van Oort en wordt vervolgens in 1723 eigendom van zijn weduwe Adriana van Oort. Het pand vertrekt uit de familie in 1737.

Nieuwe investeringen zijn de aankoop van een pand aan de Lange Nieuwstraat OZ en een pand bij het ‘Hooge Huis’. Dochter Anna zal als huwelijksgift een huis aan het Waalplein te Amsterdam ontvangen. In 1715 wordt Gerardus aangeslagen voor vijf haarden. Op 30 april 1717 komt hij te overlijden.

ca 1905 UA-67744
Oudegracht 334

Omstreeks 1720 zijn er twee leveringen geweest van ornamenttegels type ‘krulblad’. Zowel aan het monasterio Santa María als aan het Hospital de Mujeres te Cádiz.

Ontdekt in de Predikheerenstraat 14, Utrecht.
tegeltabelblad van een speeltafel coll CM-170

1650-70 dit tegeldecor is ook
toegepast in het tegeltabelau

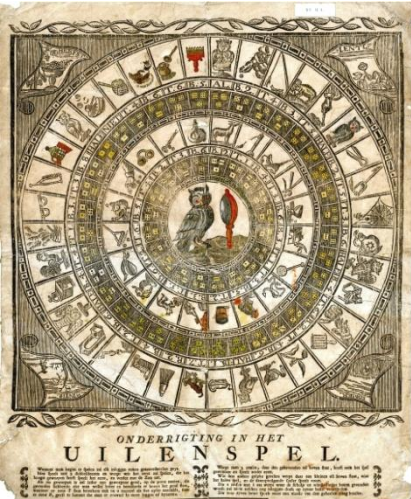
Details ganzenspeltableau met een trofee uit de
pottenbakkerswinkel voor de winnaar

Ontdekt in de Predikheerenstraat 14, Utrecht →
tableaublad van een speeltafel. coll CM-171

‘ganzenborden’
Louis de Moni ca 1750

coll SS H 0172- 1/3 440 Masier Rotterdam

Zoon Isaac erft de
tegeltakkerij inclusief
buitenplaats De Lies-
bosch. Zijn moeder,
Anna Schut, blijft tot
haar overlijden op 15
juni 1725 op de Liesbosch
wonen. Isaac koopt en ver-
huurt 8 morgen weiland in
Westraven aan de Rijndijk
in 1724. In 1719 verwierf
hij al een huis met stal en
koetshuis aan de Zuilen-
straat NZ. Dit pand zal
per 1736 bewoond gaan worden door zijn zuster Anna tot
haar overlijden in 1751.

1670-90 IS Waalseweg Tull en 't Waal

Doordat hij voortreffelijk werk levert, kan hij jaren op rij
leningen verstrekken van soms 700 gulden, tot zelfs 8000
gulden in een jaar. Hij koopt diverse panden waaronder
het bekende stadskasteel Fresenburgh aan de Oudegracht
en 8 morgen weiland op de Zandkamp tegenover de Lies-
bosch achter het koetshuis aan de Rijndijk in 1724 om het
vervolgens weer te verpachten. Als eerder gemeld heeft
grond dubbele waarde voor tegeltakkers.
In 1728 worden wandtegels aan Amsterdam geleverd.
Het pand van een buurman-brouwer wordt aangekocht in
1732 en blijft vervolgens 150 jaar lang beschikbaar voor de
opeenvolgende meesterknechten.

Isaac van Oort overlijdt ‘als mondigh jongman’ op 51-ja-
rige leeftijd, op 28 juli 1734, in zijn huis Agter 't Weystraat.
De Schout en Heemraden gaan naar het Liesbosch om
daar een schatting te gaan verrichten. Gewaardeerd
worden ‘*Seeckere huysinghe ende hofstede mit syn tuinen à ses-
dusent gulden en dertien morgen wey en hooylant à 1800 gulden*’.
Het gehele grondoppervlak beslaat 25 morgen land onder
Laagraven, plus 8 morgen land met daarop een stal (koets-
huis?) onder Westraven, tegenover het huis à 2500 gulden.

IS Waalseweg Tull en 't Waal

‘Cimone en Efigenia’ coll JP

‘Elia door de raven gevoed

‘De berinnen verscheuren
de kinderen van Betel’

IS Waalseweg Tull en 't Waal
‘David en Johannes’

‘Elia door de raven gevoed

‘Jezus en de Samaritaanse
vrouw’

1851 Czaar Peter huisje te Zaandam coll RM SK-A-4286

In de haardpartij van het Czaar Peter huisje te Zaandam zijn nog altijd Utrechtse tegels te bewonderen. De kennismaking van de Czaar met deze typerende Hollandse uitvoering en aankleding kan ook gedeeld zijn met zijn rechterhand Alexander Menschikow.

ca 1720 IS Czaar Peter huisje

Alexander Dalnilovitsj Menschikow, gouverneur-generaal van Petersburg, zal ook Utrecht bezocht kunnen hebben met Peter de Groote. Hij heeft zeer veel invloed en macht en is er puissant rijk mee geworden. Om een paleis te bouwen naar de laatste mode in de gloednieuwe stad Petersburg strikt hij de beste Italiaanse architect die er te krijgen is. De bouw neemt vele jaren in beslag. Het is aannemelijk dat men teveel last kreeg van te vochtige muren omdat Petersburg in een moeras is gebouwd. Met het ontwerp was daar kennelijk niet voldoende op geanticipeerd.

In het paleis worden dertien interieurs voorzien van in totaal tien-duizenden Hollandse wandtegels te dateren tussen 1717 en 1720 en aangebracht tot het jaar 1727.

Nog vier zalen zijn er te bewonderen, waarbij (naast Amsterdamse-) de Utrechtse productie zeer prominent aanwezig is met landschap- en herdertegels.

Extra info pag. 168

1717-1720 IS Menshikowpaleis

IS Menshikowpaleis, zelfde series als in het Czaar Peterhuisje

Gerardus of Isaac van Oort krijgt de opdracht omstreeks 1717 om tienduizenden tegels te leveren voor de inrichting van het paleis (of het een van de diverse leveringen betreft of dat alles in een keer verzonden wordt is niet bekend).

Aan de rivier Nona ten zuiden van Novgorod

Prent van een Russisch-orthodoxe houten kerk ('gevlochten dennenhout zonder iets van ijzerverbindingen') in het reisverslag van Anthonis Goeteeris. De nog jonge Republiek der Nederlanden zendt een vredesmissie uit in 1615 om te bemiddelen in een oorlog tussen Zweden en Rusland. Die verstoort namelijk de voor de Republiek zo belangrijke handel tussen de Baltische regio en Amsterdam. Het betreft onder meer de import van graan, hout en huiden. In 1619 komt het reisverslag in druk.

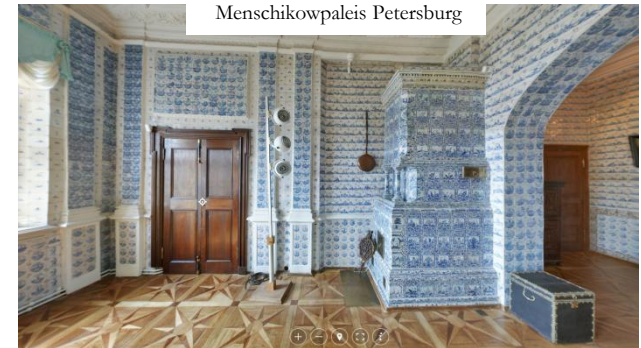

Alexander D. Menschikow

← ↓ ↑ 1717-20 IS Menshikowpaleis

Menschikowpaleis Petersburg

'Lijntjes'?

Arts Johan Godefried Schilling trouwt in 1726 met Catharina van Oort. Zij is een dochter van Wouter van Oort van Rotswijk. Johan heeft een aanzienlijk belang in de runmolen in Wijk bij Duurstede als belegging, net als medevennoot voormalig Amsterdams koopman Jeremias Pelt. Jeremias is getrouwd met een dochter van Frederik Ruijsch. Frederik heeft een belangrijk deel van zijn anatomisch-natuurkundig kabinet in 1717 verkocht aan Tsaar Peter de Grote. De verzameling arriveert in 1718 verdeeld in zestig kisten in Petersburg. Mogelijk speelt koopman-ambassadeur Christoffel Brants een cruciale rol net als bij veel andere negoties als de export van een enorme hoeveelheid wapens.

Per 1733 komt het eigendom van de helft van de molen van Wijk bij Duurstede (met huisjes en schuren) in handen van Wouter van Oort en echtgenote. Het bezit zal in 1737 van de hand gedaan worden.

Isaacs' zuster Anna wordt eigenaresse van de tegelbakkerij, inmiddels zes huizen aan de Agter 't Weystraat en de buitenplaats de Liesbosch. In 1736 worden er gedecoreerde wandtegels geleverd aan een klant in Groningen. Begin dat jaar verkoopt ze drie van de zes huizen en het 'werkhuis' met stalling, koetshuis en werfkelder Agter 't Weystraat aan Mr. Cornelis Anthony van Wachendorff *. In 1739 nog een huis en in 1750 hetgeen resteert. Ze legateert een huis aan dochter Adriana Catharina die eind 1735 met genoemde van Wachendorff was gehuwd.

Alleen buitenplaats De Liesbosch blijft dan nog in handen van Anna van Oort die in februari 1751 komt te overlijden. Van Wachendorff geeft in hetzelfde jaar 'De Liesbosch' op als zijn woonadres.

*niet te verwarren met E.J. van Wachendorff (1703-1758) van de bibliotheca Wachendorffiana van wie in 1750 8000 titels geveild zijn.

Paleis Rundale Letland

1738 Een van de vele originele tegels in het Nationaal Historisch museum te Riga

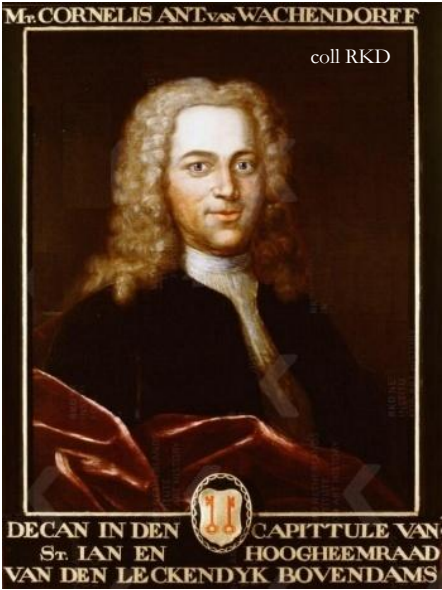
1738 Paleis Rundale

ca 1760 UA-35973

1771 UA-35904 het 'Hooge huis' Agter 't Weystraat met rechts daarvan een gang

1743 regent van het Bartholomeusgasthuis

A. van Wachendorff regent van de fundatie Renswoude

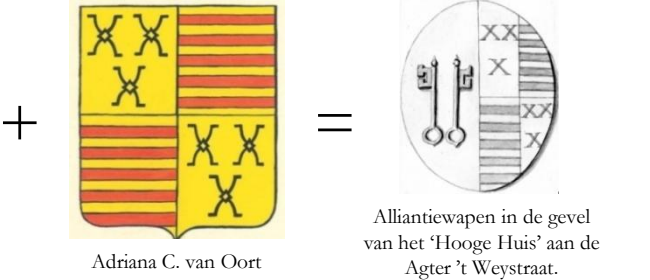
Mr. Cornelis Anthony is advocaat, raad in de vroedschap en schepen, hoogheemraad Lekdijk bovendams, heemraad van Hoog-, Laag-, en Westraven, per 1745 decaan van het Sint Jan kapittel, regent van de fundatie van Renswoude enz. enz. en tevens eigenaar van divers onroerend goed.

Hij verhuurt 13 morgen weiland aan de Laagravensedijk per september 1747. De tegelbakkerij krijgt te weinig aandacht vanwege al zijn functies en hij vermaakt in 1754 zijn bedrijf inclusief woonhuis aan zijn schoonzoon Christiaan Anthony Loogen.

Mr. Cornelis Anthony zal in 1754 nog protesteren tegen de advertentie van een nieuwe, concurrerende tegelbakkerij aan de Geertebrug dat claimt 'tot hetzelfde in staat te zijn als de tegelbakkerij aan de overzijde van de Oudegracht waar indertijd de beroemde Isaac van Oort meesterschilder en eigenaar was'. De voortzetting van beide tegelbakkerijen is (na een korte periode op het Lucas-Bolwerk) het bedrijf van Schillemans per 1856.

Extra info pag. 168

De familie Wachendorff is afkomstig uit Duitsland. Ter beloning van de verdiensten in de strijd van keizer Otto omstreeks 1020 ontvingen ze het huis Wachendorff bij Tubbingen in de Opperpfalz met een wapenschild. Twee zilveren sleutels op een rood veld, met als helmteken een gouden engel uitspuwende drakenkop, versierd met een gouden halsband, waardoor een rood lint is gevlochten.

Adriana C. van Oort

Alliantiewapen in de gevel van het 'Hooge Huis' aan de Agter 't Weystraat.

1740 IS Mgr. van de Weteringstraat 22, Hoogland

Bies

ca 1650-70
IS Zuilenstraat
beroeptegel
(biezen-) stoe-
lenmatter

De naam Lies-
bosch komt van
de drassige grond
waar in ruime
mate 'lies en bies'
groeide.

Lies

Langs veel waterkanten valt lies-
gras (*Glyceria maxima*) op door
de geel-groene kleur. Het is een
groot en fors gras dat tijdens de
bloei een grote wijduitstaande
pluim heeft. Ondergronds heeft
dit gras forse wortelstokken waar-
door het grote vegetaties kan vorm-
men.

1860-80 UA-36028 Rechts van het buitenhuis met een dubbele kap
staan vele stapels bakstenen uit de eigen oven, gereed voor transport

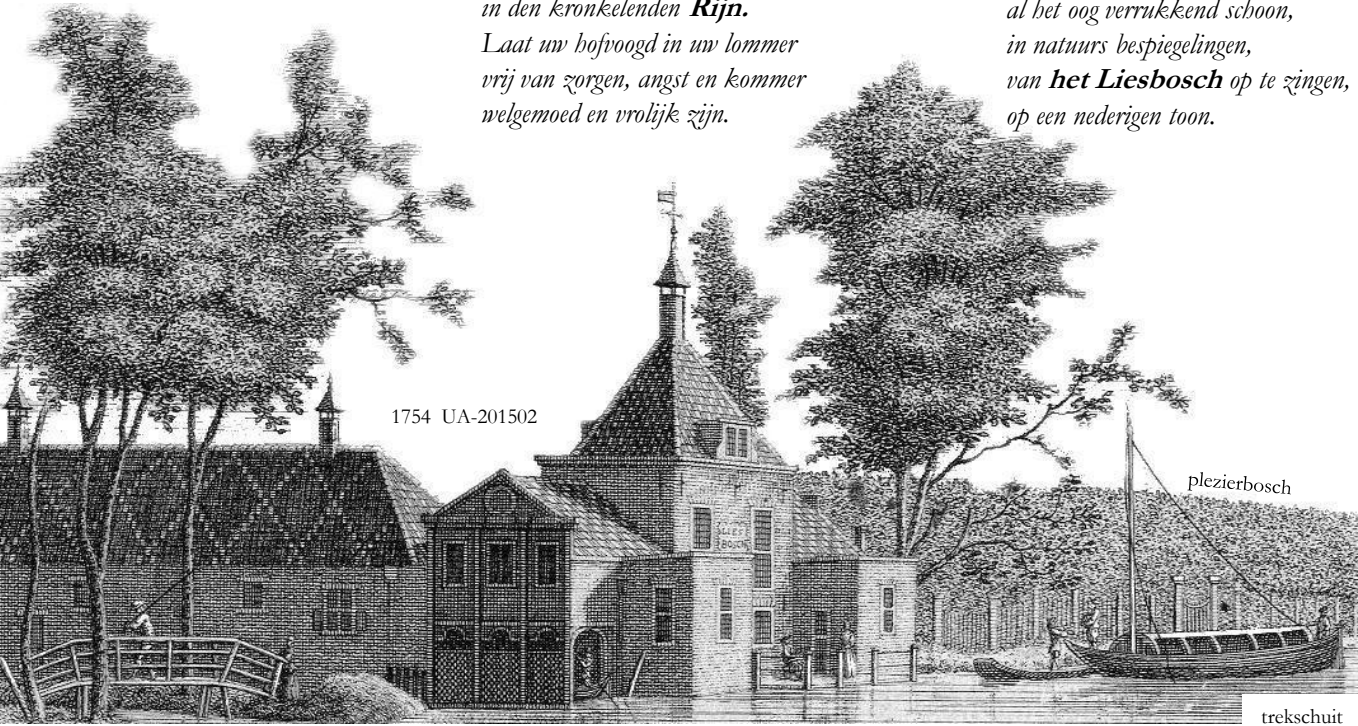
Grof keramiek op de Liesbosch

1758-1805

40	C. van Wachendorff-van Oort	1751-1757
42	Cornelia J. Ravesteijn-Nagtglas	1758
42	Johannes Nagtglas-Versteeg	1758-1761
43	Jacoba Versteeg-Ravesteijn	1761-1799
44	Willem Jacob van de Graaff	1799-1804
44	Frederik Jacob van de Graaff	1804-1805

Het echtpaar van Wachendorff heeft kosten noch moeite gespaard om de buitenplaats te verfraaien tot een lustoord. Door een vriend, dichter Gerard Muysen, zoon van een remonstrante Amsterdamse koopman en per 1751 woonachtig aan het Janskerkhof N° 21 wordt in 1754 een lofdicht op het huis gemaakt in 67 coupletten. In mei 1754 overlijdt echtgenote Adriana Catharina van Oort aan de Agter 't Weystraat en volgt een nieuw gedicht. Mr. Cornelis Antony zal bij zijn overlijden eind 1757 twee kinderen nalaten.

't Is van binnen ruim en luchtig,
En het steenen schilderwerk,
's Bouwheers kunst en eigen merk,
Maakt zyn naam en faam roemruchtig.
1754 frasen gedicht Muysen ↑→

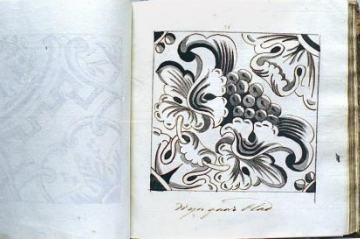
In 1754 bestaat het buiten uit een hoge vierkante middenpartij (met een hoog piramidedak en een centrale schoorsteen) en twee lagere zijvleugels. De noordelijke vleugel, afgesloten door een gevel met pilasters en een fronton, is tevens botenhuis. Voor de zijvleugels springen twee lagere aanbouwtjes naar voren zodat hier tussenruimte voor een terras met waterstoep overblijft. Dwars op het huis staat een lager bijgebouw. Opvallend aan beide gebouwen zijn de daken met hun blok- en ruitpatronen, gevormd door witte en zwarte dakpannen. Het huis is binnen gedecoreerd met 'steenen schilderwerk' (= wandtegels met een decor van eigen fabricaat).

*Bruischt nu zacht, gij zilvren stroompjes
langs 't vermaaklijk **Liesbosch**; groet
zijn landheer uit uw vloed.
Spiegelt u, ô groene boompjes,
in den kronkelenden **Rijn**.
Laat uw hofvoogd in uw lommer
vrij van zorgen, angst en kommer
welgemoed en vrolijk zijn.*

*'t Lust me in deeze vrije streeken,
onder schaduwrijke blaën
van een **ryzige Ipenlaan**,
't koopziek stads gewoel ontweeken;
al het oog verrukkend schoon,
in natuurs bespiegelingen,
van **het Liesbosch** op te zingen,
op een nederigen toon.*

Voorbeelden van het 'stenen schilderwerk' dat omstreeks 1750 aangebracht kan zijn. (fragmentvondsten in 2013)

±1815 Modellenboek 'Agter 't Weystraat van G. Bruyn & H.J. Kraane Pooek. 'Roozeblad' en 'Wijngaardblad'

Archeologische vondst Liesbosch 2013

1738 IS Paleis Rundale Letland **a**

1746 De Wint House in Tappan New-York **b**

IS Dannerstern koopmanshuis Riga, Letland **c**

1751 Bartenburgh De Tesse Emperweg 84, Empe

1752 Archeologische vondst Liesbosch 2013 coll EAU

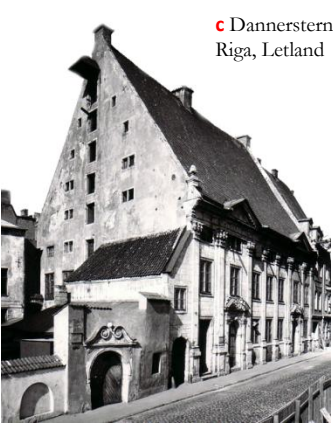

a Paleis Rundale Letland

Utrechtse bijbeltegels' gingen de wereld over, onder meer in vele koloniale huizen van Hollandse pioniers aan de Hudson rivier.

b De Wint House in Tappan New-York

c Dannerstern Riga, Letland

Extra info pag. 169

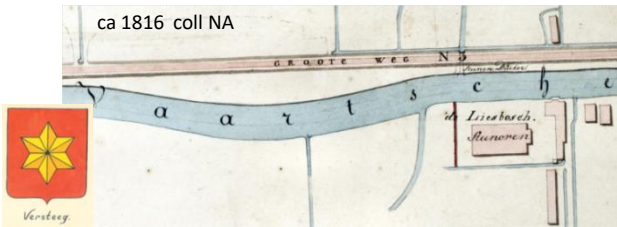
Cornelia J. Ravesteijn-Nagtglas, De Liesbosch 1758

Cornelia Johanna Ravesteijn koopt De Liesbosch in 1758 voor 6750 gulden. Zij is weduwe van Cornelis Nagtglas Janszn, burgemeester van Naarden die tevens eigenaar is van vele landerijen en opstallen. Cornelia blijft in de stad Utrecht wonen. Het betreft:

‘Een buitenplaats met herenhuis, tuinmanswoning en koestal, daghuurdershuisje en stenen speelhuis. Een tuin beplant met allerlei soort van fijne vruchtbomen zowel als land met bos en houtgewassen van totaal 2 morgen groot (met beelden, twee grotwerken, zitbanken, met glas gedekte broeibakken, snoeibank, en papieren ramen. Een visschuitje, roeischuitje, praam en kast met gaten om vis levend te bewaren (viskaar). Verder nog bloempotten en tuingereedschap. Tevens een koetshuis met koestal en stalling voor zes paarden en een koetsierswoning aan de overkant van de Vaartsche Rijn. Cornelia heeft geen belangstelling voor de 13 morgen wei- en hooiland strekkende van de Hellebrandsekade tot in de Hoogravensewetering en de 4 morgen hooiland strekkende van dezelfde wetering tot aan de Molenvliet met recht van overpad van een koeboer. En ook niet voor de 8 morgen wei- en hooiland aan de overzijde, in Westraven, strekkende voor de Rijndijk tot aan de Rode Wetering (‘De Zandkamp’).

Cornelia laat het bos rooien door houtkoper c.q. de latere zwager, Hendrik Versteeg. Ze laat de vijvers en sloten dempen en aarddammen aanleggen waardoor er twee steenovens met loodsen, kappen en zes arbeiderswoningen gebouwd kunnen worden en werk- en tasvelden aangelegd. Versteeg krijgt ook opdracht om land aan te kopen en de benodigde steenaarde (klei) af te graven. Daarnaast laat Cornelia ook het huis moderniseren, waarbij het met twee vertrekken vergroot wordt. Ze vraagt in april toestemming aan de Heemraden van Laagraven voor het doorgraven van de dijk aan het einde van de voorste hof van ‘De Liesbosch’ om daar een vlet-sloot te mogen leggen en aldus de klei, de turf en het gereed product efficiënter te kunnen lossen c.q. te laden.

Johannes Nagtglas-Versteeg, De Liesbosch 1758-1761

Cornelia geeft buitenplaats De Liesbosch als geschenk aan haar zoon Mr. Johannes (Jan) Nagtglas bij zijn huwelijk met Jacoba Versteeg op 29 sept. 1758. Johannes is juist afgestudeerd in beide rechten en Jacoba Versteeg is dochter van de rijke houthandelaar Hendrik Versteeg. (1758: taxatie Liesbosch 10.000 gulden.) (300.000 gulden zou later door moeder getesteerd worden aan de nabestaanden) (Hendrik Versteeg verwierf in 1721 houtzaagmolen de Oude Keyzer aan de overkant van de Vaartsche Rijn). Het ouderlijk huis van Versteeg, genaamd ‘Den Hollandschen daalder’, staat aan de Oudegracht (nu N° 333).

**** Johannes verhuurt 17 morgen weiland. Het huwelijk tussen Johannes en Jacoba duurt echter kort, want in 1761 sterft Johannes, slechts 23 jaar oud en laat zijn weduwe achter met twee kleine kinderen. Volgens de overlevering is de oorzaak het drinken van een glas karnemelk als hij verhit van de jacht thuiskomt en hierdoor ‘te schielijk’ afkoelt.

De 8 morgen aan de Zandkamp was niet opgenomen in het huwelijksgeschenk maar wordt in 1802 door de eigenaar van De Liesbosch verworven.

Jacoba Versteeg-Ravesteijn, De Liesbosch 1762-1799

In juli 1762 hertrouwt Jacoba en wel onder huwelijkse voorwaarden met Jacobus Johannes Ravesteijn, neef van haar overleden man. Jacobus is een industrieel eigenaar van de azijnbierbrouwerij ‘De Dubbele Griekse A’ en een azijnmakerij in Rotterdam. Hij wordt in 1774 in één nacht geheel blind. Jacobus verhuurt 17 morgen weiland (tussen de vletsloot met aarddam, de molenwetering, de Laagravensekade en de Vaart). Jacoba overlijdt in 1783. Het zal de reden zijn dat echtgenoot Jacobus in de Domsteeg is gaan wonen.

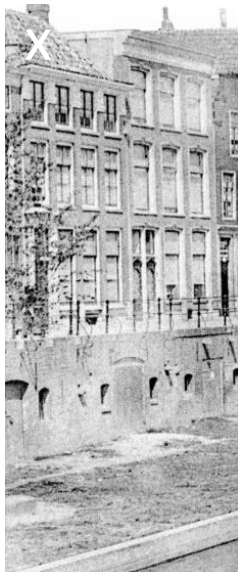
Jacoba Versteeg-Ravesteijn, De Liesbosch 1762-1799

De Vaartsche Rijn loopt achter de molen langs. Op de voorgrond is het bijzonder groot uitgevallen balkengat (een voormalige kleiput van Van der Schilde ?) waar het goed vissen is.

De Oude Keyzer getekend in 1780. Met als eerste eigenaar Hendrik van Pothuysen. De meisjesnaam van zijn vrouw was Keyser. UA-36026

1895 Oudegracht 333
UA-1844

****Op 9 mei 1787 is neef Cornelis Nagtglas vanuit huize ‘De Liesbosch’ ooggetuige van het optrekken en huiswaarts keren van de patriotten over de Rijndijk. Bij Vreeswijk raken zij slaags met oranjegezinde soldaten. De patriotten hebben een paar honderd man vrijwillige infanterie ingezet met een detachement jagers en drie stukken geschut. De gezindheid van deze tak van Ravesteijn ligt bij de patriotten. Op zaterdagmorgen 17 januari 1795 zien ze de eerste Franse troepen optrekken richting Tolsteegpoort. De blijdschap van de patriotten wordt achttien jaar later overstemd door een veel groter gejuich als die troepen weer voorgoed het hazepad kiezen.

coll CM-1589 (deksel tabaksdoos met betrekking tot de strijd in Vreeswijk)

Hendrik, zoon van Jacoba Versteeg, trouwt in januari 1803 met Francina van Oort, kleindochter van Wouter van Oort van steenbakkerij Rotswijk. Hij noemt zich Hendrik Ravesteijn en wordt in mei 1800 eigenaar van de dakpan- en vloertegelbakkerij Westraven. (Per 1844 zal men daar ook wandtegels gaan produceren). Hij neemt de houthandel van grootvader over. Hendrik is lid van de municipaliteit Utrecht, ontvanger der directe belastingen en hoogheemraad van de Lekdijk bovendams. Hij woont aan de Oude Gracht wijk B N°58. Zijn broer, Jan Evert Versteeg, had voor Hendrik op zijn achttiende jaar een kanunnikplaats in de Domkerk gekocht. Hij betaalde hiervoor tien à twaalfduizend gulden en Hendrik verkrijgt daaruit een jaarlijks inkomen van ongeveer 2300 gulden (= ca. 20% rente).

De buitenplaats bestaat omstreeks 1800 uit een herenhuis, speelhuis, tuinmanswoning, daghuurdershuisjes en een tuin van 2 morgen groot. Tevens 20 morgen bouw- en weiland en met een stal en koetshuis aan de overkant van de Vaartsche Rijn. Daar bevindt zich de Rijndijk, waarover de enige redelijk begaanbare weg ligt om in de stad te geraken.

ca 1800 UA-36027

Stel dat huize ‘De Liesbosch’ natuurgetrouw is nagetekend dan is de prent (links)

totaal afwijkend van de tekening uit 1754 en de situatie kort na 1800 (boven) die overeen komt met het pand tot aan de sloop in 1949.

Willem Jacob van de Graaff is per 1758 uitgevaren als onderkoopman voor de Amsterdamse Kamer met het VOC-schip Blijdorp. Hij gaat nog in hetzelfde jaar naar Ceylon als fiscaal en ambtenaar wordt verantwoordelijk voor de economisch belangrijke kaneelteelt. Hij wordt in 1777 extraordinaris raad. Zijn laatste functie per 1793 is eerste raad en directeur-generaal. Hij vertrekt naar Batavia in 1794 waar hij in 1795 wordt ontslagen. In 1799 vestigt de familie zich op de buitenplaats Liesbosch. Willem overlijdt er op 10 december 1804. Uit zijn testament blijkt dat hij een zeer vermogend man is.

Frederik J. van de Graaff, De Liesbosch 1804-1805

Frederik Jacob van de Graaff, jongste zoon uit zijn tweede huwelijk, neemt de huizinge alsmede de steenbakkerij aan voor de getaxeerde waarde op 17 december 1804, inclusief de gebakken en ongebakken stenen, steenaarde en afgriften, vormen, vormtafels, kruiwagens en planken, tevens alle gereedschappen. De buitenplaats kent in juli 1805 vijf grote en kleine modern behangen benedenkamers en zeven dito boven, waarvan vijf behangen.

Een excellente keuken, twee kelders en een ruime zolder, met afgeschoten meidenkamertje. Een tuinmanswoning, een stenen tuinhuis, schuren, een bakoven, een moestuin en een extra grote Engelse tuin met goudvissenvijver, veel exquise vruchtbomen (als perziken- en abrikozen-geplaatst tegen een schutting). Elzenbos en houtgewassen, turfhok, duivenhok etcetera. Het huis kent een alleraangenaamst zicht over de Vaartsche Rijn en de rijweg naar Utrecht met tevens een zeer ruim veldzicht. Het telt twee gerenommeerde, welbeklante steenveldovens met diverse loodsen, een gallerij, tasveld en werkplaats, tien woningen voor de arbeiders, één voor de meesterknecht, en een koetshuis met stalling voor zes paarden.

Tevens 1 morgen en 180 roeden afgegraven bouwland, gelegen in het Overeind van Jutphaas en afgrift van de steenaarde in Abstede en Witte Vrouwen. Taxatie: 37.677 gulden waarvan de huizinge 18.000 gulden. Inbegrepen zijn 3 morgen en 300 roeden grond. Er is recht van overweg van derden achter het werkveld met duivenhok.

Inventaris Liesbosch steenbakkerij per 20 juli 1805:
5000 zakken turf, 1.000.000 rauwe stenen in de oven, 1.500 beste blauwe, 7.000 gevelklinkers, 18.000 blauwe regenbakstenen, 11.500 stads vlakke klinkers, 15.000 grijze klinkers, 33.500 harde klinkers, 14.500 grauwe mondsteen, 2.000 rode mondsteen, 11.000 rijngrauw, 49.000 walgrauw, 41.000 bovengrauw, 69.000 boerengrauw, 261.000 ondergrauw, 22.000 wal-rood, 4.000 best-rood, 215.000 keur-rood, 70.000 welboord, 16.000 scheerstenen, 22.000 bleek, 3.000 dekstenen. Kleine stenen: 1.500 loosjesgrauw, 2.000 appelbloesem, 11.000 ondergrauw, 7.000 best-rood, 11.000 keur-rood, 5.500 grijze regenbakken (= vloertegels). Tevens 60 lasten puin.
Nog te ontvangen de betaling van ca. 150.000 stenen die van januari tot 13 april 1805 afgeleverd zijn waaronder 16.500 arreaantjes en 9.000 appelbloesem (met appelbloesem wordt aangeduid: de mooiste, tevens duurste stenen) (arianen zijn het uitschot van de gevelstenen genoemd naar de ketters uit de 4^e-eeuw na Chr.)

In mei 1805 publieke verkoop van:
-bedden, dekens, matrassen
-tapijten, vloer en gangkleden
-kapitale spiegels en schilderijen
-mahoniehouten e.a. meubelen
-tafels, stoelen
-goud- en zilverwerk
-supra fijn tafel- en beddenlinnen
-blauw gekleurd Frans en ander porceleyn
-glas, aardewerk, koper en tin
-vier fraaie zwarte koetspaarden
-proper beklede koets ‘van vieren’
-een Franse wagen en een kapwagen
-een fourgon, schais en kiereboe
-diverse koets- en andere tuigen
-hoofdstellen met Chinees koper
-en verder stalgereedschap

ca 1900

1760-80 UA-501364

De steenbakkerij De Liesbosch blijft de hele 19^e-eeuw aan het werk.

vervolg, zie pag. 160

Gebiedsverkenning rondom Rots-Oort

- 48 Vaartsche Rijn + Rijndijk
- 52 Engelenburg op de Rijnacker
- 54 Scheepswerven aan de Helling
- 56 Stadshoutplaats/houthandel/zaagmolen
- 57 Raspmolen
- 58 Houtzaagmolen
- 60 Rosslipmolen
- 62 Volmolen
- 63 Zeemleermolen
- 64 Bernardus van Oort, Soestbergen/Oorts-With

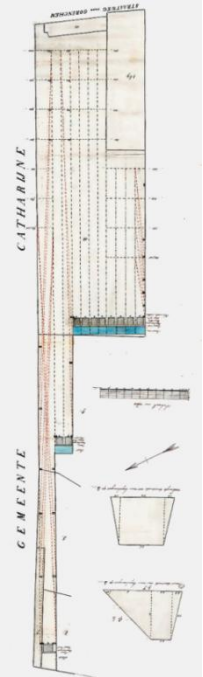
Frederik Hendrik is in augustus 1629 de initiator van de Utrechtlinie om de Spanjaarden de toegang tot Holland te beletten. De opzet is een afdoend retranchement ter verdediging over de hele lengte van Vreeswijk tot Utrecht maar de uitvoering blijft beperkt tot een aarden wal langs de westboord van het kanaal, zodat er geen jaagpad meer overblijft. Bij een poging tot inundatie van de oostzijde van de Vaartsche Rijn komt het water zo hoog tegen de dijkweg dat de verdedigingslinie zowel bij de waakuil als bij het molentje aan de Doorslag eind augustus dreigt door te breken. De landwegen zijn meestal moeilijk te berijden. Twee paarden zijn meestal nodig zodat de wagen niet in de modder of in het zand blijft steken. Op veel wegen maakt de wagens een spoor, waardoor het rijden gemakkelijker wordt. In de eerste helft van de 17^e-eeuw wordt bepaald dat de wagenbreedte in Utrecht gelijk moet worden aan Holland. Zo kunnen de wagens in elkaars sporen rijden.

De kade wordt verhoogd tot 2.11 + A.P zodat het ook als keerkade kan dienen bij inundatie en de paar slootjes die de kade kruisen worden van afdammiddelen voorzien.

De rapportage van H. Ruysch en B. de Roy in 1674 ten aanzien van de verdediging met inundaties om een tweede invasie van de Fransen te voorkomen vermeldt:

Omme nu 't selve ingelaten water op de voorfz. Landen te behouden soude nodich sijn een suffisante Cade te leggen van de Vaert af op den Dijk of Jaag-padt ten westen langs den Vaertien Rijn tot Utrrecht toe, ende dat ter hoochte ende dickte dat de selve bequamer het in te laten water can keeren.

Meer vertrouwen dan in de verouderde bolwerken stellen deskundigen in 1786 in de buiten de stad hier en daar opgeworpen verschansingen als buiten de Tolsteegpoort welke elkander bestrijken en door inundaties worden gedekt. In deze patriottentijd, in juli 1787, wordt een stelling (batterij) langs de Rijndijk betrokken door de groep van Ondaatje. **Extra info pag. 172**

1869 geplande schietbaan retranchement ten zuiden van de huidige Waalstraat waar Utrecht grenst aan Jutphaas

De Vaartsche Rijn is (afgezien van Romeinse kanalen als bij Corbulo en delen van de Vecht) het oudste kanaal van Nederland. Door de aanleg wordt Utrecht voor schepen uit het mondingsgebied van de Maas en de Schelde via een alternatieve route bereikbaar. Het eerste traject is tussen 1122 en 1148 gegraven tot aan de Randijk in de Doorslag. Kooplieden uit Hamburg, Bremen en Lübeck die op de Vlaams belangrijkste stad Brugge varen geven in de 12^e en 13^e-eeuw de voorkeur aan een route via dit kanaal. De handel bestaat onder meer uit huiden, smeer, pek en potas en zij keren terug met Vlaams laken, Franse en Duitse wijn en mediterrane producten als vijgen en rozijnen. In de Middeleeuwen is deze Vaart bekend als de 'Nyen Rin', 'Nywer Rhyn' of 'Nova Renus'. In 1372-73 wordt het kanaal voor de eerste maal verdiept tot twee ellen of drie voet en verbreed mede vanwege de aanleg van de eerste sluis in Vreeswijk. Gemiddeld twee maal per eeuw herhaalt men deze activiteit onder meer vanwege het inzakken van de oevers door de toenemende bedrijvigheid, na 1600 met name aan de oostzijde. Een andere oorzaak lijkt het ontbreken van bomen over een groot gedeelte omdat de molenaars daar tegen waren. De wortels hadden de oever beter vast kunnen houden. In het Groot Placaatboek worden de boetes vermeld vanwege welke obstructie dan ook in dit kanaal. Het vervoer van personen en goederen over water is veel veiliger, goedkoper en vaak sneller dan over de, vooral in het voor- en najaar vaak modderige slecht berijdbare paden. De stad Utrecht neemt het onderhoud van de Rijndijk over van waterschap Heycop in 1644/45 tegen het recht op tol voor de jaagpaarden van de trekschuiten. Het betreft de dijk, inclusief de berm en de sloot aan de westkant. In 1648 wordt het jaagpad hersteld en komt er een nieuw pad aan de Hoogravense zijde tot aan de Liesbosch.

1660 H. Saftleven coll RM RP-T-1881-A-116

In 1660 is al sprake van een overzet (-pontje) ter hoogte van huidige Oranjebrug. Deze wordt onderhouden door de eigenaren van Rotswijk.

In september 1652 doet Louis van Malapert, heer van Jutphaas een beroep op Utrecht om de Rijndijk die bij winter en regen onbruikbaar is te laten bestraten, deels op kosten van de stad Utrecht, deels voor ingezetenen van Jutphaas. Dit project vindt kennelijk geen doorgang

‘De Lekdijk was al eerder door de Fransen doorgestoken. Tevens begon het ‘n dag of twee nachten heftig te regenen. Het water van de Vaartsche Rijn tussen Vreeswijk en Utrecht was op 19 december 1672 zo gezwollen dat men er op de dijk alleen tot op kuithoogte doorheen kan waden. Het ijs in de Vaartsche Rijn was door de kracht van het water gescheurd. Hier en daar zelfs hadden ijsschotsen zich opgehoopt.’ In 1748 wordt de dijk verhoogd en een zandpad aangelegd naast de kleiweg die vaak ‘stuk en breed’ gereden werd om de kuilen te ontwijken. In 1781 volgt herstel van het talud en het rijg gedeelte.

Door het departement van de Zuiderzee komt in augustus 1813 een aanbesteding tot het uitdiepen van de Vaartsche Rijn tussen de sluis bij Vreeswijk en de oortroop bij Rots-Oort. Totale lengte 8187 meter. In 1825, tijdens de regeerperiode van koning Willem 1, wordt een groot deel van de Vaartsche Rijn uitgediept en onderdeel van de Keulse Vaart, de handelsroute tussen Amsterdam en Keulen.

Verkenning Vaartsche Rijn + Rijndijk

Lekdijkdoorbraken in 1173, 1183, 1233, 1277, 1321-22, 1374, 1496, 1523, 1624, 1638, 1747 naast een aantal moedwillige dijkdoorsteking vanwege geschillen of oorlogshandelingen. Gevolg was dat nogal eens grote delen van ook Vreeswijk en Jutphaas, met name ‘s winters, voor soms geruime tijd geplaagd werden door een fikse wateroverlast.

Eerstelijck staet te considereren dat uyt de Reviere de Leek by Vreeswijk, anders ghenamet de Vaert, een Considerabel Canael gegraven is, tot aen de Stadt Utrecht toe, genaemt den Vaertſen Rijn, doorgaens 12. Roeden breedt, en 7. a 8. Rijnlantſe voeten dryvent water diep.

1674 H. Ruysch en B. de Roy coll UU

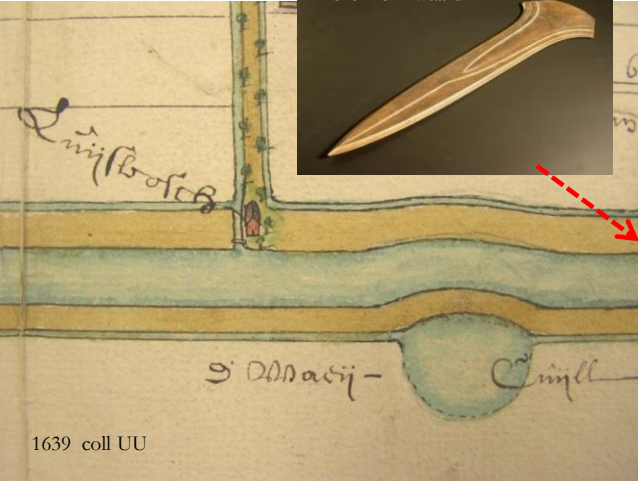

Uit dat de bisschoppen gedurende lange tijd (onder meer in 1382 en in 1411) bij de te verlenen visrechten van de Vaartsche Rijn en alle ‘hoerer toebehoeren’ specifiek tevens de Groote Waade benoemen blijkt dat het een aanzienlijke plas is met veel vis.

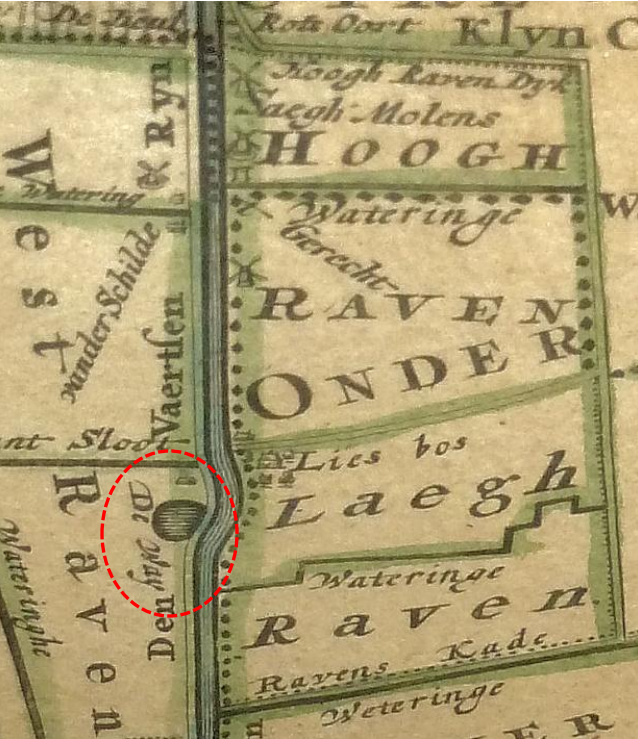
Verkenning Vaartsche Rijn + Rijndijk

←1650-70 IS Zuilenstraat

Mei 1852: ‘Kinderlijkje, gevonden in een sloot nabij den Waaikuil.’

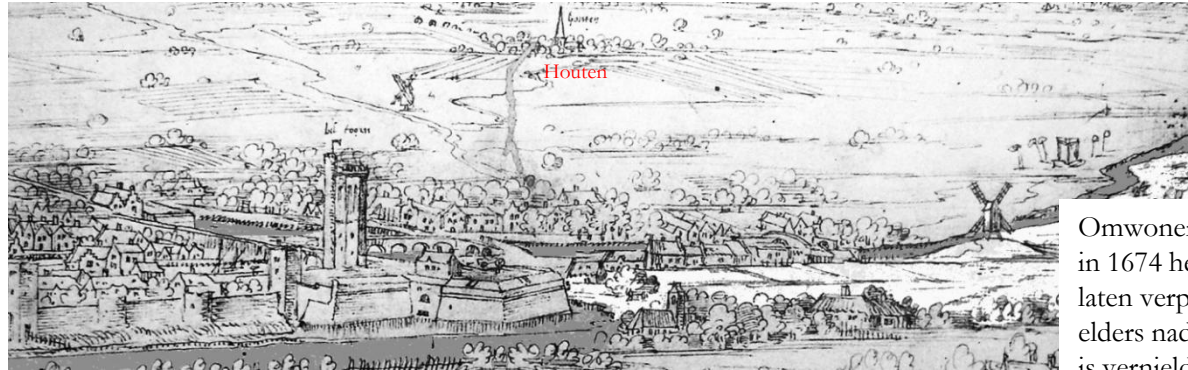

1695 UA-216023 In het noorden de aanduiding Rots-Oort

‘Het kapittel van Sint Pieter geeft aan het Duitse Huis 4½ morgen grond tegenover de Groote Waade (Magnam Wadam) aan de Nye Rijn.’ Archieven der Ridderlijke Duitſche Orde, Balije van Utrecht op 26 maart 1258. Uit een iets latere bron blijkt dat er volop vis te vangen valt. Her Rijndijkje staat hier op een zandige ondergrond, een oeverwal van een oude Rijntak. Iets noordelijk ligt de ‘Zandkamp’ doorsneden door de Zandsloot. Het is verder een leem- en kleirijk gebied. (In 1327 of 1472 komt er een duiker naar de Zandsloot). Vanwege kwelwater dat onder de dijk doorkruipt en aan de droge kant als een wel aan de oppervlakte komt, wordt het dijkje geleidelijk aan ondermijnd en zakt in. De lage oevers vormen een gemakkelijke prooi bij storm en ontij waardoor steeds meer grond afkalft en meegevoerd wordt waardoor ondiepten ontstaan verderop in het traject. Dat hier sprake is van een oude riviertak is mede gebleken uit de vondst van een bronzen zwaard van 3500 jaar oud en een enorme gevlochten fuik verder naar het oosten uit dezelfde periode. Overigens lijkt de omgeving langdurig redelijk waterrijk geweest te zijn met veel lies en bies waardoor de naamgeving van de buitenplaats Liesbosch voor de hand ligt. Een deel van de vegetatie zal door de Van Oorten gewijzigd vervangen worden door bosaanplant. **Extra info pag. 174**

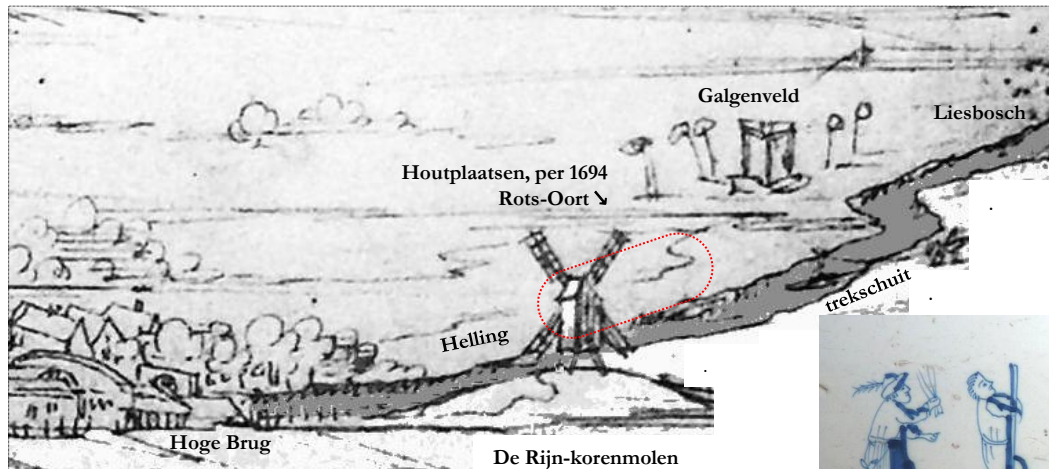
De Drentse gebroeders Fernhout zoeken een geschikt terrein voor hun nieuwe scheepswerf in 1903 aan een voldoende breed verbindingskanaal in Utrecht. Hun oog valt op de plek tegenover de inmiddels grotendeels gedichte waaikuil. Het kanaal is hierdoor iets breder dan in de rest van het traject. Ze betalen aan grondeigenaar Mijnlieff 12.000 gulden. Die kan dat geld weer investeren in zijn fabriek op Rotsenburg.

Verkenning Engelenburg op de Rijnacker

1558
UA-30770

Omwonenden proberen in 1674 het galgenveld te laten verplaatsen naar elders nadat de installatie is vernield door een orkaan die ook slechts twee zaagmolens overeind laat. Aan de heren burgemeesteren en vroedschap: ‘afschouwelijk is het gezicht en de reuk van de dode, half, ja heel verrotte misdadigers, die men aldaar pleegt te hangen of ten toon te stellen, voornamelijk ook voor degenen die daar omtrent bij nacht en ontij werken...’

****Het geloof aan geestverschijningen is nog sterk en wordt in die buurt zeker niet weinig onderhouden door de gerechtsplaats, door de stedelingen spottend Engelenburg genoemd. Daar blijft soms tijden achtereen het rif van een misdadiger op het rad geketend. Bij beschaafde voorbijgangers brengt dat walging en bij minder ontwikkelde niet zelden bijgelovige passanten vrees teweeg. De galgenplaats wordt pas in 1795 opgeheven, en het knekelhof enige jaren later gesloten.

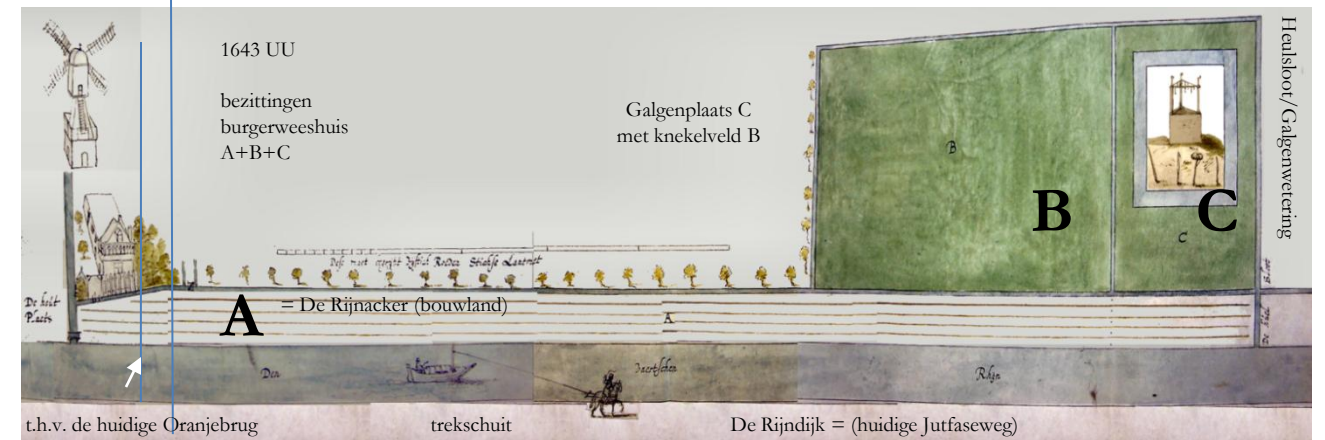
IS Nieuwe-gracht →

coll CM-1639 Afkomstig uit de galgkist

1643 UU galgenplaats met knekelveld. Ter rechterzijde de Galgwetering (in het verlengde huidige B. Smitsstraat)

Verkenning Engelenburg op de Rijnacker

Op 23 maart 1673 gaat Isabella Clara Geelvinck in het huis van haar werkgever naar boven met een hakmes. Daarmee breekt ze een kist open in een van de personeelsvertrekken en steelt opnieuw geld. Om haar misdrijf te verdoezelen brengt ze een gloeiend kooltje naar boven op een nat stuk papier. Met het stro uit twee bedsteden zet ze niet alleen de opengebroken kist maar de hele kamer in lichterlaaie. Vervolgens gaat ze naar beneden en doet alsof haar neus bloedt, terwijl boven de vlammen om zich heen grijpen. Op 29 maart 1673 vonnist de Utrechtse rechtbank. De nadruk ligt op het ‘groot onheijl’ en de ‘quade gevolge’ die brandstichting teweeg kan brengen. Dit is een tijd van open vuren, houten huizen maar zonder professionele brandweer, stromend water en blusapparatuur. Dit verklaart waarom de straf heftig was, zelfs voor 17^e-eeuwse begrippen. Ze wordt in het openbaar gewurgd, en daarna verbrand. Levend verbranden was namelijk voorbehouden aan nóg ernstiger gevallen. Haar lichaam wordt aan een paal tentoongesteld bij de Engelenburgh, een plek aan de Vaartsche Rijn waar men de passanten die de stad binnenkomen wil afschrikken en waarschuwen om zich te gedragen. Het ophangen ‘nog in de ketenen’ is hier regel.

coll CM-1638 geselpaal

Na de executie wordt het lijk dus niet netjes begraven, maar naar het galgenveld gebracht. Daar worden de lijken opgehangen of op de *radstake* gelegd, een hoge paal met bovenaan een horizontaal geplaatst wiel. En het kan nog luguberder want op het galgenveld worden soms ook specifieke lichaamsdelen tentoongesteld. Na een onthoofding belandt het hoofd bijvoorbeeld op een spies. De lijken blijven als regel net zo lang op het galgenveld tot de dieren er klaar mee zijn.

De Rijnacker is een terrein ter grootte van 3 morgen of ca. 25000 m² in Hoograven. Het was in maart 1593 door Cornelis van Schoondijck vermaakt aan het weeshuis en het dolhuis, ieder voor de helft. In 1643 zijn deze nog steeds de eigenaar. (De strook langs de Vaartsche Rijn ten zuiden wordt dan ook Rijnacker genoemd). Na aankopen in 1661, 1665 en 1667 komt het merendeel in handen van houtkoper Roeland van Aken. Uitgezonderd is een stukje dat tegen jaarlijkse betaling aan de stad is gegeven met de optie om er een zaagmolen te stellen. Een ander deel wordt in 1674 aan Roetert van Eden in erfpacht gegeven. **Extra info pag. 150**

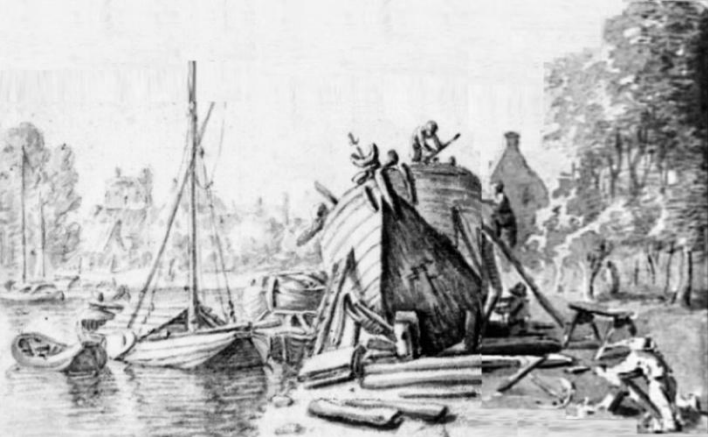
ca 1610: werven uit de Zaanstreek ter vergelijking

1 Een Zaanstreekse helling omstreeks 1610. Er staan nog weinig huizen en enige boerderijen. De daken zijn nog gedekt met riet. Later wordt dit verboden wegens brandgevaar. **2** Pad naar het achterland. **3** De oudste helling (links) dateert van ca. 1580. **4** Houten scheepsbouwloods. **5** Schip in het eerste stadium van aanbouw. De kielbalk is gelegd, de stevens opgericht. Men is begonnen met eerst het 'vlak' te construeren. Dat is de bodem van het schip. Voorlopig worden de vlakplanken bij elkaar gehouden door opgespijkerde klampen. Deze worden steeds verder vervangen door de definitieve spantdelen; de 'leggers, buikstukken en zitters'. Daarna worden de spanten naar boven verder verlengd door 'oplangers' waarover de scheepshuid met 'huidgangen' wordt gevormd. **6** Schip op de helling in een vergevorderd stadium van de bouw kort voor de te waterlating. Zodra het schip onder de waterlijn gereed is en dus kan drijven, wordt het te water gelaten om zo snel mogelijk de helling weer vrij te hebben voor de volgende

opdracht. Het schip wordt aan de kade verder afgebouwd. **7** Een verzakte helling wordt opgehoogd en een nieuwe hellingvloer over de oude gelegd. **9** Brandschraag. Een staand ijzeren raamwerk waarover de huidplanken worden gebogen. Door middel van een stro- en houtvuur wordt de plank zo verhit dat die in de gewenste vorm kan worden gebogen en gewrongen. Tegen het verbranden wordt ter plaatse van het vuur het hout voortdurend natgehouden. **10** Pekoven. Een speciaal daarvoor gemetseld bakstenen gebouwtje waarin een grote pot met pek (teer) boven een vuur hangt en zo wordt verhit om te kunnen uitgieten, bijvoorbeeld om huid- en deklanknaden te dichtten. **11** Hijsbok. Dergelijke houten hijskranen komen tot in de 20^e-eeuw voor op de meeste scheepswerven. **12** Zaagbok en schraag. Deze worden overal gebruikt in alle soorten en maten.

Bron: *Jelus Matser, voorzitter AWN afdeling Zaanstreek.*

Extra info pag. 152

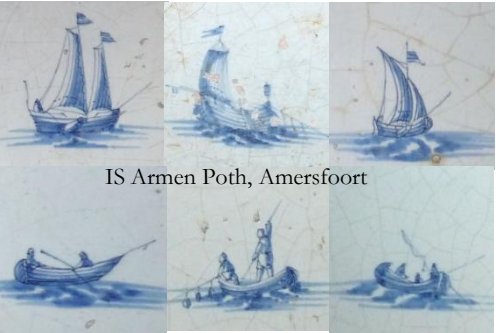
ca 1660 H. Saftleven 'De Helling' coll RKD 0000169032

Van de enige honderden overgeleverde tekeningen van de befaamde Utrechtse schilder/tekenaar Herman Saftleven 'de jonge' zijn er een aantal gemaakt aan de Helling.

ca 1660 H. Saftleven 'De Helling' coll RKD 0000271899

**Spotdichter Weyerman logeert van september 1722 tot november 1724 op Rotsenburg. In zijn geschriften lezen we een en ander over de activiteiten van de schippers 'die in 't hartje van de nacht wel eens aanleggen en een pijpje gaan zitten roken in het speelhuis van Rotsenburg'. Ook noemt hij de scheepstimmerlieden naast Rotsenburg 'die hem met hun hakken en kappen uit zijn slaap houden.'

IS Armen Poth, Amersfoort

1752 UA-37929

overtuin Rots-Oort met haagmuur

Klaaskerk

Jeremiebrug

steenlichter

lichter

pand 't Fortuin' Helling/hoeek Ravensteeg

hart van

de voorstelling ↑

scheeps-

pakschuit

werfje met in aanbouw

speelhuis Rotsenburg

zandpad

Rijndijk

jaagpad

jaag-/trekschuit

Verkenning stadshoutplaats/houthandel

De stadshoutplaats (of houtwerf) is begin 17^e-eeuw vanwege de stad ingesteld om aangevoerd hout, met name uit Duitsland, naast de Vaartsche Rijn te kunnen opslaan. Je kunt er een van de twaalf percelen huren en daar eventueel een schuur op plaatsen.

Molenaars als De With mogen houtvloten parkeren op de Singel en een plek huren op de houtplaats. Houtkoper Willem G. van Emmerick, woonachtig aan de Helling in het aanzienlijke pand 't Fortuin neemt omstreeks 1660 enige houtplaatsen in erfpacht.

Andere bekende houtkoperfamilies die hun activiteiten in de 17^e-eeuw ontwikkelen langs de Vaartsche Rijn zijn de families Pothuysen, Achterbergh, Versteeg(h) en Van Aken. De verdiensten van de familie Achterbergh zijn deels te illustreren met de bouw van een buitenplaats aan de Helling in 1801 (43 jaar voordat hier het spoor langs komt).

1936 UA 58100-58101 Helling 1-3 met rechts naast en achter het koets-huis een ruime houtopslag. Aan de overzijde langs de Vaart een 2^e opslag.

Verkenning zaagmolen 1626-1639

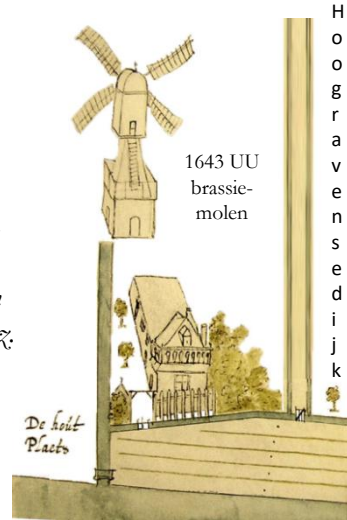
Pieter Janszn van Hensbroeck krijgt in 1625 een terrein op de laatste houtplaats in erfpacht om er een watermolen te bouwen voor het zagen van hout en het boren van geweeslopen. Hij verkrijgt een octrooi van twaalf jaar tegen recognitie van 6 gulden per jaar. Mogelijk denkt hij dat het water van de Houtense vlakte voldoende afvloeit naar de Vaartsche Rijn om een bruikbaar verval te krijgen. In de praktijk is dat sporadisch het geval. De bouw van het molenhuis komt gereed, later als schuur aangeduid. Ook geldproblemen frustreren zijn onrealistische plannen. Een zekere Jacob Janszn komt in 1627 in de schuur te wonen om de molen te repareren. Hiertoe wil hij een schutting plaatsen, die dan echter de toegang tot de houtplaats en tot de zaagmolen van de gebroeders Van Galen bemoeilijkt.

Thymen van Galen verzoekt in 1625 om een zaagmolen te mogen bouwen op het einde van de houtplaats. Daar oostwaarts de Gemeenenweg, die van de stadshoutplaats naar de Hoogravensedijk is, strekkende zuidwaarts aan de Rijnacker, westwaarts de Rijn en noordwaarts de stadshoutplaats. Van Galen bedingt twee jaar later bij de vroedschap dat de erfpachttijd drie maal zeven jaar wordt. De molen raakt zwaar beschadigd door een storm in 1635. Thymen krijgt toestemming om zijn molen te mogen verzwaren en verkrijgt een monopolie van zes jaar. In 1639 zal zijn molen afbranden.

Verkenning, raspnolen 1639-1658

Hoe de Amsterdammers het voor elkaar kregen is nog onduidelijk maar op 29 april 1602 komt Pieter Jansz met de regenten van het rasphuis overeen dat:

'Hem van nu voortaan onthouden zal in eeniger maniere met zijn molen eenich hout te malen ofte breeken 't welck int voorsz. tuchthuys bij de tuchtelingen soude kunnen gebroken ende geraspt worden'

Op een raspnolen worden diverse bijzonder harde houtsoorten (als Campeets-, Provence-, Pernambouck-, en Braziliëhout) na het kloven, zagen en raspen tot poeder vernalen. Feitelijk is het meeste hout uit de tropen afkomstig en onder te verdelen in drie hoofdkleuren: roodblauw-, en geelhout. Van het verkregen poeder worden kostbare verfstoffen bereid voor de weverijen om linnen, wollen en katoenen stoffen mee te verven. Voordat Pieter Jansz. omstreeks 1600 in Zaandijk de eerste Braziliaanse houtmolen bouwt moest het verpulveren van het harde hout met de hand gebeuren: kloven, zagen en raspen. Dat was zeer zwaar werk en je zou verwachten dat de uitvinding van Pieter Jansz. als een uitkomst gezien zal worden. Maar nee, zijn uitvinding wordt niet op prijs gesteld. In 1595 zien de Amsterdamse 'Heeren van de Gerechte' het raspen van 'Braziliaans' hout als uitgelezen bezigheid voor de bewoners van het tuchthuis. Op concurrentie uit een (nog) onbelangrijk dorpje in de Zaan zit men in de grote stad niet te wachten. Maar de Zaan valt buiten de jurisdictie van Amsterdam. Men wendt zich daarom tot de Staten van Holland en West-Friesland.

'De verfmolen' coll CM-1732 opschrift 1 c 91
Afkomstig van het huis Oudegracht 30.

In Utrecht mag per 1639 Braziliaans hout vernalen worden tegen de provinciale tuchthuis oftewel rasphuisprijs. Van Galen bouwt zijn molen opnieuw op als brassiemolen (raspnolen) in 1640 met een monopolie van tien jaar. Een molenaarshuis met duifhuis, boomgaard en beplantingen completeren het geheel. Tien jaar later verkoopt hij de molen aan drie dames waarvan twee weduwen. Het jaar erop volgt vernieuwing van het octrooi voor een periode van zeven jaar. Cornelis de Cruyff en echtgenote Maria de With worden de nieuwe eigenaren in 1653. (Per 1668 zal er alleen nog in de Zaanstreek en Amsterdam geraspt mogen worden.)

Abraham Tentenier, ontvanger van de domeinentol in Wijk bij Duurstede verkoopt in februari 1657 het huis en de schuur aan de sloot op de houtplaats N° 12 aan Cornelis de Cruyff den jongen. Een jaar later wordt het hele complex als onderpand gegeven om een lening van 2000 gulden te verwerven.

De stad verwerft Oost- en Westraven in 1645 en zo wordt het gebied van de stadsvrijheid vergroot tot aan de Galgwetering. De vrijstelling van belasting, die al gold voor het gebied tot aan de Hoogravensedijk, biedt een extra stimulans om hier bedrijvigheid te ontwikkelen. Aldus verschijnen er houtzaagmolens op de Rijnacker, juist ten zuiden van Rots-Oort. Ook de vestiging van grof-keramiek bedrijven zal hierdoor bevorderd zijn.

Aan de Hoogravense zijde legt de stad een openbaar jaagpad aan tot aan de Liesbosch dat Kerkpad of Kerkweg* genoemd zal worden omdat de katholieken, zonder een enorme omweg, gewoon worden om via dit pad 'te kerken' in de schuilkerk aan het Overeind. *(Nu deels Salamanderpad genoemd).

Per 1661 verrijst paltrok-houtzaagmolen Van Aken. De gehele molen kan naar de wind gedraaid worden omdat deze op rollen staat die draaien over een zware ringmuur. Tevens is de molen uitgerust met een groter aantal zagen waardoor ook zware balken en stammen verwerkt kunnen worden.

Op de kap van de molen staat een 'makelaar'. Dit is niet alleen een versieringsstuk maar heeft, indien voorzien van sleufgaten, ook een praktische functie. Want als de wind zodanig door de openingen blaast, dat deze een fluittoon veroorzaakt, weet de molenaar dat de molen niet goed op de wind staat.

De Heul ?

H. Saftleven coll RKD: balkentransport met 'weerhaak-koppeling' aan de roeiboot

H. Saftleven coll RKD

1650-70 IS
Zuilenstraat

1739
UA-36024

makelaar

Vaartsche Rijn

houtvlot

1821 UA-30915
Tolsteegpoort met een houtvlot in de Singel

De gunstige ligging langs de Vaartsche Rijn inclusief een goed afzetgebied op geringe afstand maakt dat zich hier houtzaagmolens vestigen met de nieuwste technieken. Met houtvloten worden boomstammen aangevoerd uit de Rijnstreek. De scheepstimmerwerven op de nabije Helling vinden hun benodigde planken en balken op loopafstand.

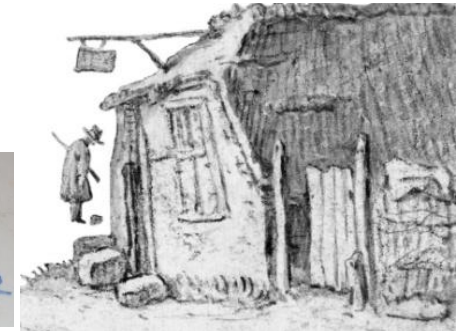
Het is noodzaak om bij iedere zaagmolen een kolk (grift) te graven om van daaruit de te verzagen stammen op te kunnen trekken, zodat de scheepvaart in de Vaartsche Rijn niet belemmerd wordt. Ook komt in die kolk (ook wel balkengat genoemd) de voorraad ongezaagd hout te liggen om te 'wateren'. (ongewenste sappen uit het hout laten trekken, tegen het latere kromtrekken). Eiken stammen dienen maanden in het water te liggen voordat ze gezaagd worden). De vroedschap verordonneert om afdoende beschoeiingen te plaatsen en deze te onderhouden. Vanwege steeds intensiever gebruik raakt de oostelijke oever uitgezakt, waardoor de doorvaart steeds meer belemmerd wordt. Dan wordt het op dat gedeelte verboden om hout, schepen, schuiten, lichters of aken te meren en worden in de brede stadssingel plekken aangewezen om houtvloten te parkeren.

In 1829 bestaat de voorraad van een van de molens langs de Vaartsche Rijn, genaamd de Jonge Keyzer, uit gezaagde en ongezaagde houtwaren:

Vuren en grenen delen, latten en ribhouten (gezaagd uit schuine kantdelen) buitenlandse delen, Oostenrijkse juffers (dun rond naaldhout), eiken balken, klossen en Wezelsche bergroeden -bepakte, meest eiken palen- (Duitsland), dennen, Nerva balken (Estland), vuren en grenen Koperwijkse balken (Noorwegen), Rigasche molenroeden (Letland), en spieren (dik rond naaldhout). De plaats van herkomst zegt iets over de kwaliteit). Noorse balken worden niet als rondhout maar gezaagd aangeleverd.

IS Nieuwegegracht

H. Saftleven coll RM 90402 RP T 1889 A 2096

Mei 1678, ruw hout/ruw volk:

Leendert Kievit, knecht op houtzaagmolen De Otter en tevens knecht in het Leckerhuisje 'Waar de otter uithangt' is betrokken bij een vechtpartij met twee schippersknechten van een schip op Ingen (Duitse Eifel) dat aangemeerd ligt en waarbij een van hen om het leven komt. Leendert brengt een van hen een zware kwetsuur toe terwijl deze op een stoel zit, gevolgd door steekwonden waar de dood op volgt.

Extra info pag. 156

De stad Essen is bekend vanwege de wapenfabricage. Jan Court van Essen pacht in 1624 een stuk grond op de Rijnacker van het Abraham Dole convent om er een rosslijpmolen te plaatsen, niet alleen om windonafhankelijk te zijn maar tevens omdat het slijpen en polijsten van geweerlopen beter resulteert door gelijkmatige aandrijving. Een kort genoeg want drie jaar later verhuist hij naar de westelijke Weerdgracht. Daar staat een watermolen met radaandrijving, ook zeer geschikt voor het slijpwerk.

Claes Nelleman vestigt eind 1641 op dezelfde locatie een rosmolen. Hij gaat in compagnie met slootmaker C. Ros en lademaker P. Hur snaphanen (vuursteengeweren) voor Gabriell Marcelis vervaardigen. Deze klant is geslaagd koopman en wapenhandelaar te Amsterdam, tevens gewaardeerd agent van het Deense koningshuis. Rutger Nyns heeft de molen overgenomen blijkt eind 1647 en aan zijn schoonzoon Adriaen Bitter overgedaan. Adriaen is een smid van geweerlopen. Lederbereider Jacobus van Pesch zal begin 1668 de grond met de rosmolen verwerven.

Wynant Deckers, eveneens smid van geweerlopen, die naast de slijpmolen woont en A. van Hallingh kopen in de herfst van 1687 drie percelen land, een halve morgen weiland, de slijp- en de zeemtouwersmolen met de huizen van de erfgenamen van Van Pesch. De grond blijft in erfpacht van het Dole convent. Wynant sluit twee jaar later een

overeenkomst met de bekende Utrechtse wapensmid Gerrit Penterman over het maken van musketlopen (10 stuivers per loop) gedurende een periode van tien jaar.

1660 H. Saftleven coll RM De slijpsmolen bevindt zich achter de volmolen. Wapensmid Wynant Deckers bewoont naaststaand huis.

Wynant gaat vervolgens in Leeuwarden wonen waar Gerrit Penterman (de oude) arsenaalmeester is sinds 1684. A. van Hallingh verkoopt begin 1694 de bijbehorende percelen. Kort voor 1700 worden alle activiteiten beëindigd.

‘Lijntjes’?

Testament van Adriaen van Oort en Johanna (Jenneke) De Reeder op 13 augustus 1670:

Als toeziend voogden voor uitvoering van het testament worden aangewezen Nicolaes van Solingen, burger van Utrecht tevens koopman te Amsterdam en Abraham van Wijckersloot, raad in het hof. Nicolaes is een zoon van de Utrechter Caspar Aelbertts van Solingen, de bekendste wapenmaker (roermaker, sweertveger, harnasmaker, wapenslager), wonende aan de Steenweg. Hij wordt in de periode 1630-1650 tevens genoemd als wapenhandelaar. Hij levert onder andere aan de bekende Amsterdamse koopman Trip en is tevens raad in de vroedschap. Nicolaes is een schoonbroer van Catharina Penterman. Catharina’s broers, de wapensmeden Gerrit en Barend Penterman, zijn vooral in het buitenland befaamd. Ze worden respectievelijk in 1673 en 1679 burger van Utrecht.

Utrechts is midden 17^e-eeuw het belangrijkste centrum van de wapenproductie in de Nederlanden. Snaphanen (vuursteengeweren), pistolen, musketten en karabijnen. Utrechts fabricaat staat bekend om de innovaties en luxeproducten naast de gebruikelijke series. Voor de exportmarkt worden ook flinke hoeveelheden wapens geassembleerd uit onderdelen, die elders vervaardigd zijn. Er is sprake van arbeidsdeling: lademakers vervaardigden het houten onderdeel van geweren, loopmakers de lopen en vuurslotmakers het soms gecompliceerde afvuurmechanisme.

Barend Penterman, een befaamd geweermaker met uitzonderlijke technische begaafdheid, volgt alle vernieuwingen op de voet of initieert deze. Hij levert jachtgeweren en pistolen aan de elite van heel Europa en ver daarbuiten. In de huidige collectie in het Kremlin is Barend Penterman het best vertegenwoordigd.

ca 1700 vuursteenpistool van Barend Penterman

ca 1800 werkplaats Agter ‘t Weystraat

ca 1640 Nieuwegracht 61 beerput 130x130x12

Alleen al uit hetgeen notarieel is vastgelegd blijken tussen 1672 en 1728 maar liefst 16.081 vuurwapens verkocht.

ca 1680 maker Edvardt Abrahams de Moor & Pieter van Solingen, koper Carl Filip

‘Lijntjes’?

In 23 juni 1657 is sprake van een partij notebomenhout op de molenwerf van De With (De Otter) waar meestertegelschilder Adriaen van Oort recht op heeft als compensatie van huishuur van houtdraaijer Leenhard P. van der Wulff. Notenhout wordt in die eeuw vaak gebruikt voor de productie van vuurwapenkolven.

ca 1690-1710 maker Jan van Solingen, koper Karl V van Zweden-Noorwegen

Extra info pag. 154

Vollen is een nabewerking van geweven wollen stof waardoor de kwaliteit sterk verbetert. Deze wollen stof is een tussenproduct van de lakenindustrie. De bedoeling is om de weefselstructuur dichter en vaster te maken. Om dit te bereiken moet de stof urenlang, voor sommige kwaliteiten zelfs dagenlang, gekneet worden. Volmolens bewerken met houten stampers het laken en hebben ruime schuren of zolders om het laken te drogen.

Nieuw in Utrecht gevestigde drapeniers krijgen in 1635 toestemming om een nieuwe volmolen te plaatsen. Er mag een watertoevoer naar de molen gegraven worden. (Het is niet zeker of het de molen op de Rijnacker betreft). Mogelijk raakt de molen hetzelfde jaar beschadigd door een storm. Jacob Janszn van Mastwijk bouwt enige huizen in de nabijheid van deze molen. De drapeniers beklagen zich en Van Mastwijk krijgt een vergoeding van zestig gulden. Jan Cubes uit Haarlem wordt vier jaar later als eigenaar genoemd. Hij is ook huurder van de stadsvolmolen aan de westelijke Weerdgracht.

In 1645 wordt aan timmerman Adriaan Danielszn toegestaan een zaagmolen te bouwen. Dit project strandt. Willem de With, eigenaar van de iets zuidelijker gevestigde houtzaagmolen, gebruikt de volmolen in 1657 illegaal als tweede zaagmolen. In 1659 of eerder wordt de functie als volmolen hersteld.

1650-70 H. Saftleven coll RM De volmolen op de Rijnacker

Door de wipmolen op een onderbouw te plaatsen kan de molen voor een andere toepassing gebruikt worden. Het meest voor de hand liggend is dan om koren te malen maar het kan heel goed iets anders zijn, in dit geval voor het houtzagen. In vaktaal een lattenpikkertje genoemd.

Men verkrijgt zeemleer door eerste kwaliteit kalfs- en schaapsvellen met olie en traan te bestrijken. Vervolgens worden ze urenlang in de trog van de molen (ook zeemtouwersmolen genoemd) gestampt. Van het aldus verkregen leer worden wambuizen, broeken, hoeden, handschoenen, degenscheden etc. vervaardigd. De productie gaat gepaard met een hoogst onaangename geur.

Lederbereider Jacobus van Pesch verwerft de grond met de vol- en de slijpmolen begin 1668 en vraagt vergunning om de volmolen aan te passen voor zeemleerfabricage en tevens om voldoende erf om de zemen te drogen. In maart 1669 begint hij een maatschap met A. van Hallingh om samen dit leder te produceren. Een jaar later vraagt hij remissie van verschuldigde erfpacht van 16 gulden en windgeld van een gulden en tien stuivers.

Jacobus verplicht in maart 1673 aan zijn huurder Willem Fremery om de twee voorste kommen van de molen geschikt te maken voor het vullen van lakenen en een woning voor de knecht te realiseren. Mogelijk veroorzaken de wegtrekkende Fransen in 1673 of de orkaan van 1674 schade aan de molen.

A. van Hallingh en Wynant Deckers kopen in de herfst van 1687 drie percelen land, een halve morgen weiland, de zeemleer- en de slijpmolen met de huizen van de erfgenamen van Van Pesch. De grond blijft in erfpacht van het Dole convent. Blijkbaar is Willem Fremery nog steeds huurder want in juli 1689 is sprake van een vordering vanwege levering van twee halve zwarte lakens aan H. Romer te Amsterdam.

1630 ‘dekens en giltbroeders van meullenaerdgilt hebben dese croon doen maken’ Deze schildjes zijn afkomstig van de kroon van het Molenaarsgilde in de Sint Jacobskerk. coll CM-1607

schildje op kroonluchter met standerdmolen met inscriptie PCW

schildje op kroonluchter met rosmolen met inscriptie CIK

zeemleer

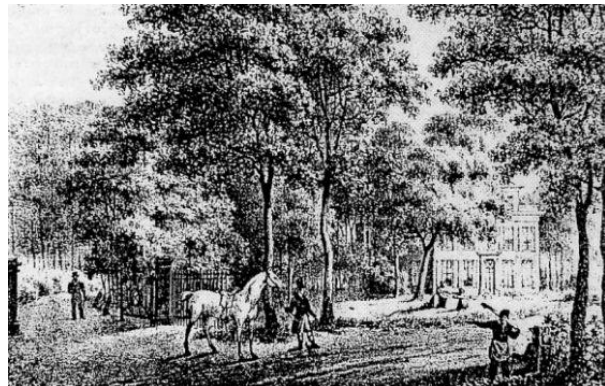

kroonluchter zakkendragersgilde met het jaartal 1661

1753 UA-38594 Huize Soestbergen twee-beukig herbouwd na de verwoesting door de orkaan van 1674

De historie van Soestbergen is met name te vinden in het Archief te Mons 'Inventaire des archives de la famille de Clerque Wissocq de Sousberghe' 13ème-20ème siècle, AGR 1976, 317 pag. Walter De Keyser

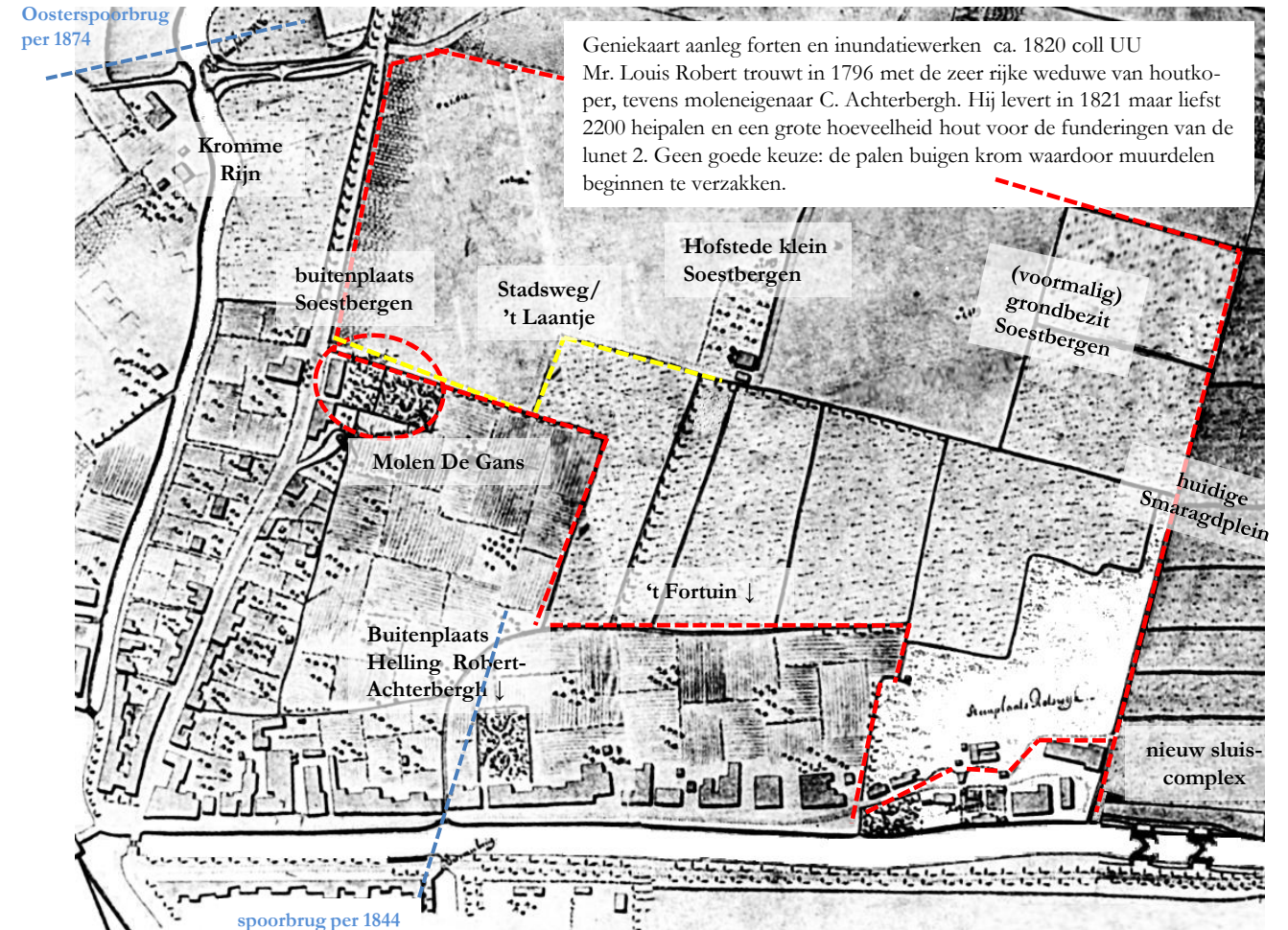
Huize 'Oorts-With' in De Bilt (ter hoogte van het huidige park Arenberg ten noorden van de Utrechtseweg) coll KiU

Bernardus van Oort, getrouwd met Clara de With en wonende op huize Soestbergen als huurder krijgt op zijn verzoek op 1 september 1679 gedurende de tijd van beroepsuitoefening vrijstelling van borgtocht en wachtlopen vanwege een inventie. Die uitvinding is feitelijk van zijn broer Gerardus die hem hiermee een handje helpt om onder de wacht uit te komen.

Hij koopt een huis met erf te Amsterdam in 1682. Een jaar later zal hij daar een deel van het huis aan de Herengracht westzijde te Amsterdam, door erfenis verkregen, verkopen. Bernardus is vooral actief op de kapitaalmarkt om voor derden rente en vorderingen te innen. Bijvoorbeeld in 1688 betreffende de VOC te Middelburg een 'invordering van een uitdeling op een aktie van 400 ponden Vlaems' en bij de VOC kamer te Delft een 'invordering van de uitdeling op een aktie van 3000 ponden tot 40 grooten 't pond'. Hij verstrekt ook leningen. Vanaf september 1692 laat zijn broer François hem in het vervolg geld innen in Duitsland in ieder geval aangaande de familieobligaties uitgegeven door hanzestad Lübeck.

De buitenplaats 'Vrijheidslust' te De Bilt, aan de Biltse Steenstraat/hoek Kapelweg, eigendom van Isacq Tentenier, broer van Abraham, wordt in 1686 verkocht aan François van Bredenhoff. Niet veel later verwerft Bernardus van Oort deze buitenplaats. Hij geeft het de naam 'Oorts-With'. Echtgenote Clara zal in maart 1692 komen te overlijden in huize Soestbergen aan de Ganssteeg. Hebben ze inmiddels voor Utrecht gekozen en het buiten in De Bilt verhuurd?

In 1693 verhuurt Bernardus 'Oorts-With' met hofstede, stalling, hof en boomgaard en het jaar erop ook de 9 morgen wei- en bouwland tussen de Hoog- en Laagravense dijk die bij het buiten behoren, maar feitelijk eigendom van zijn broer François zijn. In 1695 verkoopt hij een huizing met hofstede inclusief 15 morgen land in Jaarsveld. 'Oorts-With' wordt in 1707 van de hand gedaan aan een zekere Mr. L. Hoff. Bernardus gaat vervolgens zijn laatste levensjaren slijten op Rotsenburg.

Grondbezit van de Heer van Soestbergen dat in gedeelten verpacht wordt. Tussen 1668 tot 1806 per periodes van twaalf jaar wordt 4 morgen verpacht aan Rotswijk. Er komt later 1 morgen weiland bij en later ook enkele opstallen als een warmoezershofstede. In 1806 wordt men in de gelegenheid gesteld om deze grond te kopen van eigenaar Auguste Erneste de Clerque-Wissocq de Sousberghe. In 1828 wordt ook een belangrijk deel van de grond inclusief de buitenplaats van de hand gedaan aan Utrecht-stad voor de inrichting van een begraafplaats

Het pachtcontract telt een schier oneindige reeks bepalingen en strikte onderhoudsverplichtingen, om er een paar te noemen in de versie van 1772: Onderhoud en reparatie van:

- De stenen brug over de sloot naast Rotsenburg.
- Een brugje achter het hofje/boomgaardje van Rotsenb.
- Beweiden door hoornvee en paarden van onbenut land.
- Verboden de gronden te verlagen. Wel toegestaan te verhogen met mest, vuilnis etc.
- Onderhoud van alle sloten.

Pieter Elseviers’s moeder sterft al vóór 1655 en vader een jaar later in de Oost, waarnaar hij vertrokken is voor de VOC. Pieter komt onder voogdij van zijn twee ooms: drukker/uitgever Louis Elsevier en André Hellerus, een bekende Amsterdamse notaris die schoonvader van François van Oort zal worden.

In 1666 arriveert Pieter in Utrecht waar hij een jaar later toestemming krijgt om een boekwinkel in ongebonden boeken op te zetten. Hij schrijft zich in eind 1670 in als rechtenstudent aan de universiteit van Harderwijk en reeds acht dagen daarna wordt hij beëdigd als advocaat bij het Hof van Utrecht waar ook François van Oort aan verbonden is per 1666. Het uitgevers- en het advocatenbestaan liggen hem echter niet.

In Pieters *‘Den lachenden Apoll, nytbarstende in drollige rymen’* zijn maar liefst vijftientig minnegedichten opgenomen van vriend François (uitgeverij Baltes Boekholt te Amsterdam 1667). Bijna allen hebben ze betrekking op de verlovingstijd van François tussen 1666 en eind 1667. Smoorverliefd blijkt. Het huwelijksbootje laat niet lang op zich wachten. Op 5 november 1667 trouwt hij met zijn Dorothea Hellerus, Dianier genoemd in zijn verzen.

....Minnerijm ...
1 'k Soen so geern mijn Dianier,
Dat weeldrig dier
Is mijn eenichste playsier:
Haer een kus te geven,
Is alleen mijn leven.
2. 'k Leg mijn lipjes op haer mont,
En suyg terstont
Tot verlichting van mijn wont
Honich-soeten waesem,
‘t Vocht van haren asem.
3. 'k Set haer op mijn lincker knie,
Die 'k haer aenbie;
Als ick dan haer soetheyt sie,
Pluck ick naer mijn lusjes
Weer veel leck're kusjes.
4. En omvat haer blancke keel,
Die 'k dan ook streel
Langs het aengenaemste deel,
Tot de Nectar-gaetjes
Van haer Mellick-vaetjes.
5. Dus woel ick in minne-lust,
Die wel gesust,
Maer noyt heel wordt uyt-geblust,
Schoon ick altijd kusten,
Altijt sou 't mijn lusten....

‘Ene minnezang voor mijn Dianier’

Paeans gulde stralen lagen al in Zee,
'k Sag *Diaan* al pralen tusschen 't Hemels Vee,
Als ik langs den rechten Rijn met mijn *Di-a-nier*,
Over 't *Sant-pat* dwalen ging, ó groot playfier!

François van Oort

. ... Op de toon van Brande....

1. 'k Was laestmael met Dianier
Speele-varen om playsier,
En doorkloof de Vaertse plas
Met het snuytje Van mijn schuytje
Tot dat 'k aen de Liesbosch was
2. Daer ontlasten ick de mast,
Daer bond ik het het Bootje vast,
En zey tot mijn Dianier,
Soete Susje, Door dit kusje
Wens ick u nu welkom hier.
3. Met soo druckten ick mijn mont
Op een root Robijne gront,
En dronck Nectars zoetigheyt,
Daer de tipjes Van haer lipjes
Mede waren overspreyt.
4. 'k Ging voorts met haer in den Hof
Door het aengenaemste lof,
Langs een groene Vyver-strant,
Daer 't haer lusten Wat te rusten
Op de dicht begraesde kant.
5. 'k Sette mijn strax by haer neer,
Noyt trof mijn de liefde meer
Als dier tijdt het minne-vier,
Dat, als vonkjes, Uyt de lonkjes
Schitterden van Dianier.
6. Hemel! riep ik, wat is dit!
Wijl ik by mijn Engel sit,
Voel ik, dat mijn jeugdig bloet
Raakt aan 't kookken Door het smookken
Van een onverwachte gloet.
7. Helaas! soete Dianier,
Oorsaak van dit felle vier,
Gun mijn dat ik door een kus
Weer de vlagen Mach verjagen
In dees heete vlammen blus.
8. Hier op vatten ik haar aan,
(Quansuys wouse mijn weerstaan)
En ik plukte van haar mont
Soo veel kusjes, Dat mijn lusjes
Waren sat, en ik gesont....

Grof keramiek bij Van Oort

1668-1703
Rotswijk

François van Oort

De naam Rotswijk onder den Gerechte van Tolsteeg en Klein Kovelswade zal pas ná 1688 voor het eerst genoemd kunnen zijn, maar voor deze publicatie wordt ook vóór die datum de naam gehandhaafd.

De sloot pal voor het huis is in 1643 gegraven. De grift naar de in 1659 afgebroken molen is mogelijk al in 1625 gerealiseerd.

Ernst van Roden wordt in het laatste kwart van de 15^e eeuw genoemd als ovenbaas van de stadssteenoven, vervolgens komen hier de houtplaatsen. Graankoper en burger van Utrecht Joost van den Ende neemt in 1663 een hypotheek van 2500 carolus guldens (tegen 4% rente) met als onderpand zijn huis, hofstede, schuren en een steenoven, speel- en duifhuis, het getimmerde, bepotingen en beplantingen met alles wat daarmee samenhangt in de stadsvrijheid aan het einde van de houtplaats.

Joost had de hofstede (met steenbakkerij?) voorheen ontvangen per decreet van het gerecht van de stad voor 2850 guldens. Het perceel strekt zich uit van de Vaartsche Rijn tot de Tiendweg, ook Gemeenendijk genoemd, ten oosten. De overman op de bakkerij? Cornelis van Schayck blijkt in maart 1668 een groot bedrag achterstallige huur schuldig aan Joost van den Ende die op zijn beurt een vormplaats met de weide daarnaast huurt van de Heer van Soestbergen.

Eind 1668 verkoopt Joost de huizinge/hofstede, steenovenloods, speel- en duifhuis, het getimmerde, bepotingen en beplantingen in de stadsvrijheid aan het einde van de houtplaats aan Adriaen van Oort, hier ‘steen koper’ genoemd en zoon François. Joost heeft nog recht om de gebakken steen op het erf te verkopen tot Pasen 1669. (In deze publicatie hierna Rotswijk genoemd). François is in 1666, als 24-jarige, afgestudeerd in beide rechten en per 1668 advocaat aan het hof van Utrecht genoemd. Hij zal tientallen jaren de belangen van alle (dakpan-, steen- en (vloer-) tegelbakkers van Utrecht behartigen, zichzelf, daartoe behorend, zeker niets tekort doende. Hij zal een jaar later een vrijstelling van stadsaccijns op turf die van buiten de stad komt regelen net als bakkerij Ruimzicht al geniet. En bijvoorbeeld in 1674 wordt hij door een Amsterdamse steenkoper gevraagd te procederen tegen een steenbakker in Honswijk aan de Lek.

Een smalle zilveren, met wapenschild versierde lijst waarin het portret van François, 24 jaar in 1666 privé coll

Het eerste huwelijk van François is met Dorothea Hellerus Andriesdr. en wordt gesloten op 5 november 1667. Ze krijgen twee dochters. Barthruida en Elisabeth die zullen trouwen met respectievelijk Daniël van Rooijen en Jan Hofkens. François wordt alleen eigenaar van de steenoven in juli 1669. Hij zal de hypotheek van Joost tien jaar later aflossen. Hij bemiddelt in maart 1670 bij een dispuut tussen het schietschuitschepersgilde te Utrecht en Amsterdam over het vervoer op Amsterdam van moppen en stenen. In juni ondertekent hij, met andere Utrechtse steenbakkers, de resolutie om streng op te treden tegen overtreders van de ordonnantie van steenpacht en andere bepalingen.

François huurt per 15 juni 1671 voor een periode van 21 jaar een erf op de houtplaats van pachter/houthandelaar Willem Gysbertszoon van Emmerick. Het gehele grondgebied is in erfpacht van de stad. Noordwaarts het erf c.q. houtplaats van houthandelaar Dirck Dircksz de With. Oostwaarts de Gemeenendijk. Willem bezit een groot pand met houtopslag aan De Helling. Hij is tevens eigenaar van onder meer een kwart houtzaagmolen, een scheepswerfje en een maaschip. Echtgenote Dorothea zal veel te jong overlijden en wordt op 14 juli 1673 begraven in de Westerkerk te Amsterdam. Haar testament was opgemaakt in 1668.

Na het overlijden van vader Adriaen op 20 mei 1676 ontvangt François ‘de overige eigendommen’ na de verdeling onder zijn drie broers en zuster. Hij verkrijgt daarnaast de afgrift van onder meer 5½ morgen grond bij Lubbenes en 7 morgen aan de Bleekersgracht nabij zijn bedrijf aan de Kruisvaart. Hij geeft in 1679 procuratie aan zijn broer meesterplaatelbakker/schilder Jan te Amsterdam om zaken te regelen in het sterfhuys van Anna Both, de schoonmoeder van Jan die in Utrecht woonde.

Zijn tweede huwelijk op 1 april 1679 is met Catharina Kohl in de gereformeerde kerk onder voorwaarden. Zij is dochter van Johan Melchior Kohl, koopman van de hanzestad Lübeck en Catharina van Harseel.

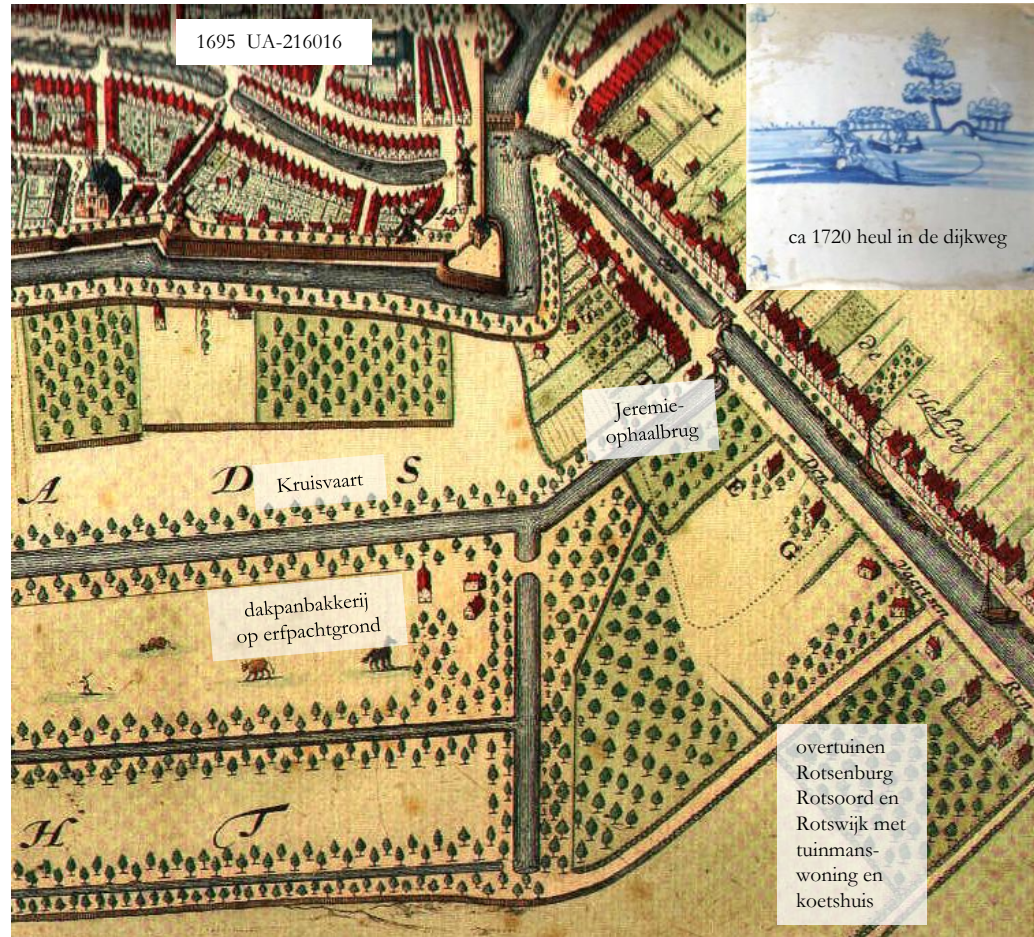
Catharina Kohl was weduwe van Harmanni Cuysten (Luijster?) en woonachtig aan de Agter ‘t Weystraat, evenals François. Voor zover bekend blijft het echtpaar Van Oort daar nog vele jaren woonachtig bij zijn moeder die sinds 1676 weduwe is. Het is zeker zo praktisch gezien zijn advocatenpraktijk.

Friedrich Wilhelm I, keurvorst van Brandenburg (1620-1688) en zijn echtgenote Louise Henriette van Nassau (1627-1667) schilder: Gerard Hermanszn van Honthorste te Utrecht - coll RM SK-A-873

‘Lijntjes’? Het geslacht Tentenier is oorspronkelijk afkomstig van Keulen. Maria Tentenier, geboren te Utrecht, trouwt met Johan Frederick Schleitzer raadsheer van Friedrich Wilhelm I. Ze overlijdt in april 1648 en wordt begraven in de Catharijne Kerk te Utrecht. Abraham Tentenier, oudste broer van Maria, wordt ontvanger van de domeinentol in Wijk bij Duurstede. Hij krijgt zeven kinderen waaronder Magdalena. Zij trouwt met Johan Melchior Kohl, zoon van Johan Kohl, de latere schoonvader van François van Oort. Catharina Tentenier, zus van Maria, trouwt te Utrecht met Gijsbert van Wijckersloot. Abraham Gijsbertszn van Wijckersloot, lid van de vroedschap te Utrecht (1663-1669) wordt per 13 augustus 1670 toeziend voogd aangaande de erfenis van Adriaen van Oort. Isacq Tentenier, broer van Abraham, bezit het buiten ‘Vrijheidslust’ te De Bilt dat later in handen komt van Bernardus van Oort

Catharina, dochter van Abraham trouwt met houthandelaar Dirck Dircksz de With. Dirck is woonachtig buiten Tolsteeg aan de Vaartsche Rijn en heeft een houtplaats in erfpacht. Er is bij hem sprake van veel huiselijk geweld en dienaangaande rechtzaken. Vader Willem de With heeft een houtzaagmolen gebouwd in 1646, enige honderden meters ten zuiden van waar François per 1668 Rotswijk zal verwerven. Enige jaren eerder, in 1657, had Abraham Tentenier hier, op houtplaats N° 12, een huis en schuur verkocht aan Cornelis de Cruyff den jongen. François schoonvader, Johan Melchior Kohl, in 1685 nog koopman in Rijnse wijnen te Utrecht genoemd komt te Schalkwijk te overlijden en wordt begraven in december 1721 in de Klaaskerk te Utrecht. Magdalena overlijdt een half jaar later.

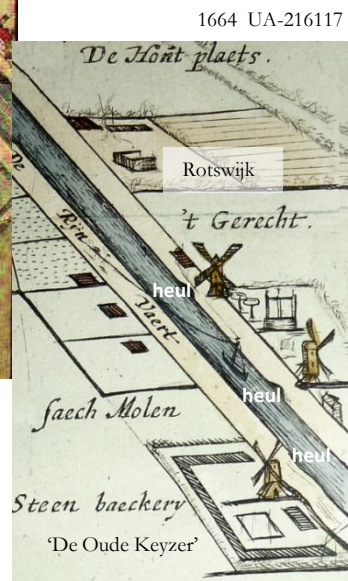

Archeologische vondst bij Huize De Liesbosch, in 2013 afmetingen 270x180x15mm coll EAU

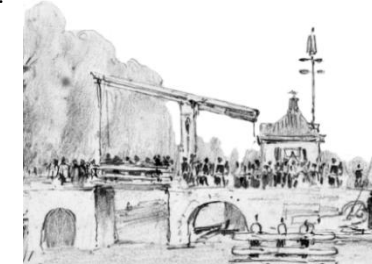
Het is zo goed als zeker dat de dakpannen die gebruikt zijn bij de bouw van buitenplaats De Liesbosch in 1676 afkomstig zijn van dit bedrijf. Het octrooi van 1659 van Adriaen van Oort op 'blinckende dakpannen' lijkt het bewijs.

Gerard Schut & François van Oort maken halverwege 1674 een contract op met de stad tot het oprichten van een dakpanbakkerij op de grond die beschikbaar kwam tussen de twee grootste moesgrachten. De afgrift van 7 morgen steenaarde in dit gerecht Lynpad in eigendom van het domkapittel wordt voor één deel aan François verkocht; voor het andere deel aan Hendrik Pothuysen.

De Keyzer- heulbrug in de Rijndijk is aangelegd in 1661.

De stad verplicht zich **a** Tot het wijzigen van de stenen brug over de Kruisvaart bij het Vaartsche Veerhuis in een ophaalbrug. Mede ten gerieve van het passeren van transporten van turf, dakpannen etc. **b** Tot het maken van een houten brug over de dwarsgrachten. **c** Het bevaarbaar houden ervan onder meer door het saneren van een dam. In 1664 was de Rijndijk al 'doorgesneden' met een vliet (De Kruisvaart) waarover vervolgens een stenen brug was aangelegd met drie bogen en keerschutten (in geval van te verwachten hoog water op de Vaartsche Rijn) om een verbinding te realiseren met de nieuwe moesgrachten van het plan Moreelse.

1856 UA-32687 De Jeremie-ophaalbrug over de Kruisvaart met een tolhuisje

Er mag als proef twaalf roeden grond afgegraven worden waarna de gaten als gebruikelijk weer moeten gedicht. François zal aan de noordzijde een halve vletsloot laten uitgraven voor de kleiafvoer. Hij zal hierover onenigheid krijgen met Hendrik Pothuijsen (Die met A. van der Schilde eigenaar is van dakpanbakkerij De Oude Keyzer en baksteenbakkerij Rhijn en Veldzicht aan de Vaartsche Rijn). François en Gerard Schut krijgen tevens vrijstelling van de belasting op turf. De dakpanbakkerij komt per 1688 geheel in handen van Gerard Schut's zoon. Zowel de houtzaagmolens als de grof-keramiek bedrijven hebben een zeer groot belang bij het 'doorsnijden' van de Rijndijk om een verbinding te realiseren met het vaarwater. Het waterschap dient toestemming te geven en verplicht om een brug aan te leggen die een 'bult' veroorzaakt in het wegdek waardoor voldoende holle ruimte ontstaat (een heul). Aldus kan een al dan niet geladen

schuit er onderdoor varen. Ook moeten er permanent balken aanwezig zijn ter afdamming ten tijde van hoog water. De nieuwe sloot dient voorzien te worden van kaden, één voet hoger dan de dijk. Voor alle werken geldt een onderhoudsverplichting.

De late herfst is de vlet-tijd. Dan trekken in natte, kille schemermorgens de vletschuiten uit, soms uren ver varen, naar weilanden waarvan de klei 'gevet' en in de schuit geladen worden moet. En als in de late namiddag de buit thuis voor de wal komt moet in jachtige haast het laatste daglicht nog benut om de glimmend-vette zware kleikluiten over wiebelende planken in houten kruitwagens omhoog, naar en op de bult te rijden.

H. Saftleven - coll Teyler museum

1719 vletten of toemaken bij de Moesgrachten UA-135587

De kinderen die geboren worden uit zijn tweede huwelijk zijn: de tweeling Adriaan² en Johannes (gedoopt in de Buurkerk), in 1682 Barnardus (gedoopt in de Catharijnekerk) , in 1683 Wouter (gedoopt in de Domkerk), in 1684 Bernhard (gedoopt in de Domkerk), in 1685 Jacobus (gedoopt in de Domkerk). (Twee kinderen zijn vroeg gestorven =).

Van ca.1679 tot en met 1681 woont Jacob Aerts op de hofstede Rotswijk. Hij is vermoedelijk de steenovenbaas net als Dirck van Swoll van 1682 tot na 1686. In juni 1680 is er een overeenkomst met architect Adriaen Dortsman over een leverantie van 6000 rode stenen en 6000 klinkers ten behoeve van enige werken dienende tot fortificatie van Naarden. In 1683 zal de metselaar van de rentmeester van de baronie van IJsselstein Hendrik L. Spiegel betwijfelen of er wel 3000 stenen zijn geleverd. François machtigt zijn vrouw in 1685 om kapitalen en rente te ontvangen, onder meer in Lübeck en Hamburg. Hij heeft een obligatie in eigendom met jaarlijkse rente-inkomsten ten laste van de stad Lübeck groot 15.000 Lübeckse Mark. In 1697 komt er een obligatie van 5.000 Mark bij. Indien zuster Anna nog niet getrouwd is op de sterfdag van haar moeder krijgt zij het vruchtgebruik van het huis van haar moeder op het Oudkerkhof NZ tot aan haar trouwdag toe.

François protesteert eind 1686 bij de Utrechtse Staten omdat Hollandse eigenaren van steenbakkerijen in ‘t Sticht, als de Amsterdammer Van Beuningen, eigenaar van steenbakkerij Ruimzicht, een voordeliger belastingtarief verlangen. François, ‘steenplaatser buiten Utrecht’ genoemd, dient een verzoek in tot een verhoging van de belasting van uitheemse turf in plaats van op af te graven steenaarde. De gedeputeerden zijn akkoord met acht penningen per zak verhoging.

Ovengebouw met onder het dak twee grote steenovens vanwege de continuïteit

Steenbakkerij Ruimzicht met een brug over de vletsloot om het jaagpad te verbinden (hier Oude Kerkweg genoemd, nu Salamanderpad). Rechts de nog bestaande arbeidershuisjes uit 1846 (voorzien van een eerste steen). coll HKTH

Hij koopt een scheepswerf met erf en hof in april 1688 van Willem Willemszn. van Soelen en verhuurt deze aan hem. De Helling bevindt zich ten noorden van de houtplaats. Voorwaarde is dat Willem een huis gaat bouwen, het erf zal omheinen en met vruchtbomen beplanten.

Willem is meester-schepenmaker die op zijn werf onder meer een Rijnschuit, twee Keulse lichters, twee vrachtschuiten en een damschuit zal bouwen en drie samou-reusschepen repareert. In hetzelfde jaar heeft François, geld tegoed van Maria Raeff te De Bilt vanwege geleverde stenen.

Dreigende overschotten leiden begin 1689 tot een akkoord tussen dertien steenbakkers in de provincie over het tijdelijk stopzetten van de productie. Eind 1689 koopt François 12 morgen wei-, hooi-, en bouwland. Niet veel later wordt hij en zijn moeder Johanna verzocht om het transport te regelen van twee helften van 10 morgen land bij kasteel Heemstede ten gunste van de realisatie van een spectaculair tuinlandschap in opdracht van Diederick van Velthuysen.

Projectie Kasteel Heemstede omstreeks 1695 - coll RM RP-P-AO-5-71

François krijgt op 1 januari 1691 voor de duur van een-entwintig jaar de erfpacht van drie houtplaatsen, met nog twee volgende erven, gelegen ten noorden van steenbakkerij Rotswijk om daar de nieuw uitgevonden ‘marmer’ vloerstenen te bakken. Onder voorbehoud dat de erfpacht niet overgedragen en al het bebouwde door de stad zonder compensatie gesloopt kan worden in tijden van nood. Hierbij denkend aan een frontlinie in woe-lige perioden. Bestemming van het gebied blijft hout- en steenplaatsen. Moeder Jenneke de Reeder komt te overlijden op 17 oktober 1692 in het ‘Hooge huis’ Agter ‘t Weystraat.

ca 1780 UA-38304
Barbara & Laurentiusgasthuis.
In 1837 afgebroken voor de bouw van de Winkel van Sinkel.

François wordt in 1691 genoemd als advocaat in de Agter ‘t Weystraat en regent van het Barbara- en Laurentiusgasthuis.

Mogelijk lukt het als regent ook gemakkelijker om toestemming te krijgen steenaarde af te graven van de door het gasthuis beheerde bouw- en weilanden.

In de herfst van 1695 sluit François een overeenkomst met de heemraad van Kovelswade waar de houtplaatsen onder vallen. Hij neemt de kosten en lasten voor zijn rekening betreffende de vervanging van de achter zijn steenoven liggende houten brug door een goede sufficiënte vaste stenen brug. Omtrent elf voeten uit de grond, ten minste egaal met den dijk achter zijn steenovens. Breed tien voeten en boogwijdte tien voeten met gebruik van de beste mondklinkers* uit eigen productie. *(het hardst gebakken vanwege de kortste afstand tot waar het vuur brandt en de brandstof wordt ingebracht-ovenmond)

Plaatsnaambord
✓ Hoograven
gem. Jutphaas

De brug op de grens van Rots-Oort en Hoograven over de Hoogravensewetering is pas in 1957 gesaneerd vanwege de aanleg van de toegangsweg tot de Oranjebrug. ca 1950 coll HKTH

Onderhoud en reparatie en vernieuwing zullen blijvend op rekening komen van alle zijne erven en nakomelingen en afgekocht door de ingelanden voor 125 guldens. Het contract lijkt verband te houden met de realisatie van zijn buitenplaats Rots-Oort.

François verstrekt in mei 1699 een plecht op een huis aan de Springweg, tegenover het Duitse Huis.

Wat betreft het procedé van de Stichtse ‘marmeren’ gegoten vloertegel luidt de oudste versie: Over een ‘onderkoek’ van klei wordt een dunne kleipap vermengd met pijpjaarde gegoten. Dat kan een driebladig motief in afwijkende kleuren uit de vrije hand zijn. Hier overheen komen dan bijv. grillig gevormde slierten. Na het drogen en bakken komt het slijpen. De tegels glanzen na het kuisen met water. Droog zijn de tegels dof in tegenstelling tot echte marmer tegels. (In 1659 had Adriaen van Oort al een octrooi voor ‘gemarmerde’ dakpannen ontvangen zonder verdere beschrijving).

Archeologische vondst bij kasteel Heemstede. coll AMH

Keldervloer de Liesbosch, vondst 2013 coll EAU

De keldervloer van de buitenplaats De Liesbosch gebouwd in 1659 door Adriaen van Oort kan ook van latere datum zijn. Tegelaftmetingen: 12,5x12,5x1,5 en 6,25x6,25x1,5 mm Ook een grotere maat tegel is daar gevonden 19x19x2,7

Per 28 april 1691 is een octrooi verleend aan Mr. François van Oort voor drie jaar *‘die bedde geinventeert te connen backen een soorte van gemarmerde steen, soo vast ende bondigh als natuerlycke marmer, ende dat hy daeraen coste geven alle formen ende gedaenten met een ongemeene schoone glans ende gemenght door soodanige coleuren, als men die naar gelgentheydt van de plaetsen, daer men deselve soude willen appliceeren, voor syn plaisier ende vermaeck begeerde te hebben’.*

Is het een verlenging van het octrooi van twaalf jaar eerder? Op 2 april 1778 is namelijk sprake van het honderdjarig bestaan van de ‘marmer’makerij. Of heeft men tot 1691 ongeslepen marmer gelijkende vloertegels geproduceerd? Voor de verbouwing van kasteel Heemstede in diverse etappen van 1682 tot ca. 1695 lijken deze vloerstenen gebruikt gezien de archeologische vondsten daar. Rots-Oort is in 1694 voorzien van een met marmeren platen bevloerde vestibule. Waren dit ook vloerstenen van eigen fabricaat?

In 1717 wordt gemeld dat er naast eigen productie van gebakken, geslepen en gekante vloerstenen van drie tot meer dan veertien duim, in de vorm van drie-, vier-, en zeskant, hoeklozen en banden) ook te koop zijn: blauwe als grauwe arduinstenen, zerken, drempels, banken, waterstenen, pylasters, hal- en diamantstenen, gotierstenen. Italiaanse, Zweedse of Bremerstenen al dan niet geslepen of gekant. Friese klinkers en ongemalen duifsteen (tufsteen).

In 1697 krijgt ‘t bedrijf bezoek van Leonhard Christoph Sturm (1669-1719), hoogleraar in de wis- en natuurkunde te Wolfenbüttel: ‘Op deze steenbakkerij staan verschillende gebouwen zoals overal te vinden zijn, doch er zijn daar bovendien twee wonderen te zien: een kleimolen en een tegelpolijstmachine. Inventies van ‘gans simple Wercke’ die uitzonderlijk zware arbeid vervangen: *‘Das vollkommenste Werck das in ganz Holland und sonst irgendwo zu finden ist.’*

Architectonische
Reise-Memorien
Leonhard Christoph Sturm

De kleimolen bestaat uit een vierkante kast, welke verticaal opgericht, op vier poten staat. Binnenin zit een ijzeren as met een aantal vinnen in de vorm van hertengeweien. De as rust onder op een ijzeren kruis en boven steekt zij zover uit, dat hieraan een lange stang bevestigd kan worden welke schuin naar beneden loopt. Aan deze stang wordt een paard gespannen dat, door als maar rond te lopen, de as met vinnen in beweging brengt waardoor de klei bewerkt wordt. Voordat de klei in de molen gedaan wordt, is zij al door paarden en mensen op blote voeten getreden. De klei is dan al goed om er gewone metselstenen van te maken. Door de klei ook nog in de molen te bewerken wordt zij nog beter geschikt voor dakpannen en tegels. Als deze tegels gebakken zijn worden ze glad geslepen in de polijstmolen.

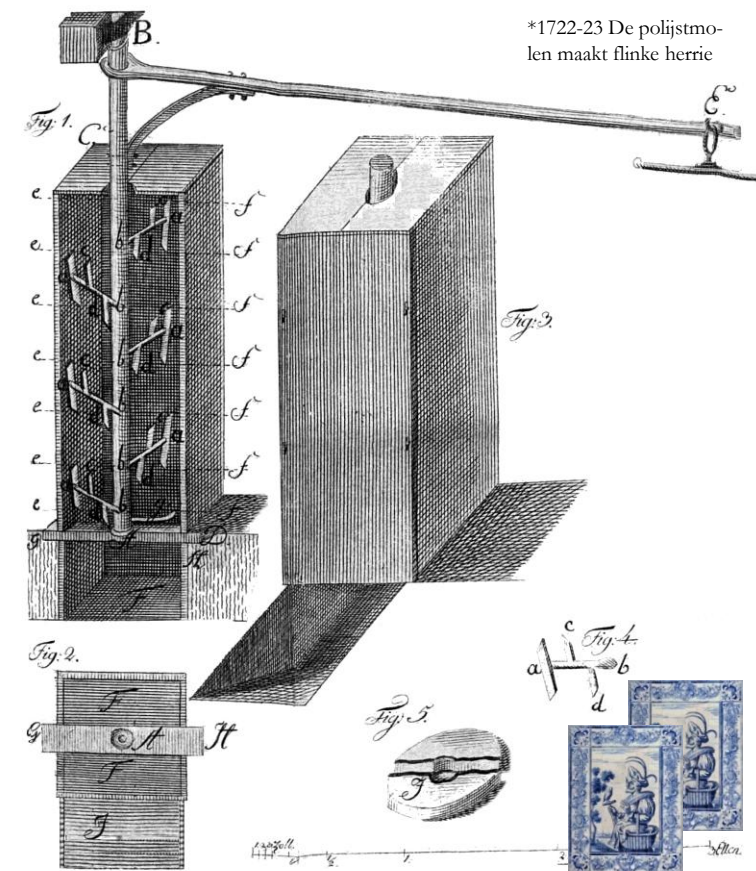
De polijstmolen bestaat uit een ronde muur, welke van boven afgedekt is met ‘marmer’ vloertegels. In het middelpunt van de ommuurde cirkel staat een as, waaraan twee stangen zitten. De éne stang dient om de as rond te draaien. Hieraan wordt binnen de ommuring een paard gespannen. De andere stang loopt van de as naar de ‘marmeren’ bovenkant van de muur. Aan deze tweede stang worden enige met stenen verzwaarde tegels bevestigd. Als het paard begint rond te lopen, schuiven de te polijsten tegels over de ‘marmeren’ bovenrand van de muur. Tegelijkertijd stoot deze stang ook nog tegen vaten met zand en water zodat gedurende het polijsten automatisch zand en water op de ‘marmeren’ rand terecht komen. Aldus krijgt men tegelvloeren in de huizen *‘welche denen von gemeinen Marmor Fliesen an Schönheit wenig nachgebe, aber viel weniger kosten.’*

In een bestek uit 1735 van een buitenhuis aan de Vecht wordt bepaald dat een achtergangetje bevloerd dient te worden met gebakken ‘Uytrese marmer’. Dit achtergangetje ligt in het verlengde en het zicht van een voorhuis, dat wordt bevloerd met echte witte marmeren vloerstenen.

SAA Archief van de familie Brants, inv. 76, bestek dd. 31 december 1735

Extra info pag. 164

Duits ingenieur Friedrich Ludwig Aster (1732-1804) Artikel uit 1773: ‘Gesammelte Nachrichten von dem Cemente aus Trasse und wasserdichten Mauerwerke der Holländer’ met een illustratie van kleimolen uit 1697-99.

*1722-23 De polijstmolen maakt flinke herrie

H. Saftleven coll RKD Onoverdekte rosmolen, mogelijk een eerste fase in de ontwikkeling van de polijstmolen,

Een zilveren, met wapenschild versierde lijst waarin het portret van Mr. François van Oort, met een ravenzwarte allongepruik met krullen tot aan de schouders. In 1666 is hij 24 jaar. Met bovenin het wapenschild van vader Adriaen en beneden een vuurwapen afgebeeld. Privé coll.

F. van Oort

Rots-Oort

1694-1804

78	François van Oort	1694-1728
86	Johannes & eig. Adriaan ² van Oort	1728-1752
	88 Overtuinen Rots-Oort + Rotswijk + Rotsenburg	
94	Frans ² van Oort	1753-1756
94	Lambertus Keer-Van Oort	1756-1780
96	Abraham keer	1780-1804

104 Periode 1843-±1935

François van Oort, Rots-Oort 1694-1728

1694 lijkt het bouwjaar te zijn op erfpachtgrond van de stad Utrecht. UA-38635

1726 Isaac de Moucheron coll RM RP-T-00-1301 → suggestie plafondschildering

‘Onder de stoep in het schuitenhuis liggen twee roeiboten. Het ruime huis is geelbruin van kleur’

***1770 ‘Een ieder dien het luste, beschouwe op onze steenbakkeryen de gebakken steenen, als zy uit den oven gehaald worden: men zal op die plaatsen, daar het vuur zyne kragt ten hevigste geoeffend heeft, de gevormde steenen tot gantsche groote glasagtige bonken zien samen gesmolten. Deeze bonken zyn zoo hard of ook wel harder dan keisteen, en vonken voor het staalslag; ze hellen zeer veel naar eene rosse donkere purper verwe, en zyn hier en daar geaderd. Men vind ‘er die van eene aanmerkelyke grootte, en in zulk eene spelende rotsagtige gedaante veranderd zyn, dat niets natuurlyker eene rots verbeelde. Uit dien hoofde doen deeze steenen, welken anders onnut zyn, eene zeer goede uitwerking, in ’t vercierren van grotten op groote buitenplaatsen; ook bedient men ‘er zig met vrugt van in ’t opmaaken van Randen aan Kommen, Vyvers en Terrassen, in ’t toestellen van grootsche Pedestallen en dergelyken.’

‘Zeer fraai, en der beschouwinge eenes Liefhebbers overwaardig, zyn, ten deezen aanzien, twee Gebouwen benevens de Sieraaden, naast zekere Steenbakkeryen, gestigt door den Heer Van Oort, die de eene plaats, naar zyn naam en de rotsigheid der steenen, Rots-Oort genoemd heeft’

‘Diverse beelden van hervormers completeren het buiten: mogelijk van Erasmus, Johan van Oldenbarnevelt, Hugo de Groot en wederdopers’

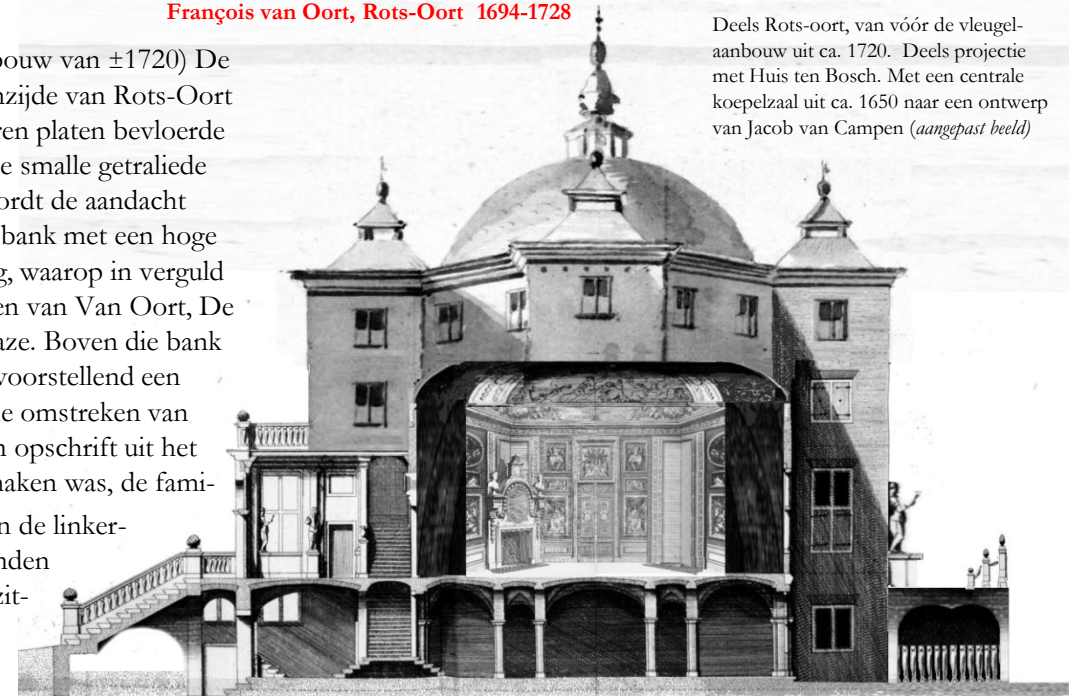
archeologische vondst van paarsbruin geglazuurde rotsachtige (extra hard gebakken) mondsteen op Rots-Oort. coll HKTH

François van Oort, Rots-Oort 1694-1728

Deels Rots-oort, van vóór de vleugelaanbouw uit ca. 1720. Deels projectie met Huis ten Bosch. Met een centrale koepelzaal uit ca. 1650 naar een ontwerp van Jacob van Campen (*aangepast beeld*)

**1735: (Na de vleugelaanbouw van ±1720) De brede geveldeur aan de tuinzijde van Rots-Oort voert naar een met marmeren platen bevloerde vestibule, verlicht door twee smalle getraliede vensters. In dit voorhuis wordt de aandacht vooral getrokken door een bank met een hoge sierlijke gebeeldhouwde rug, waarop in verguld en kleuren de wapenschilden van Van Oort, De With, De Rheder en De Haze. Boven die bank hangt een groot schilderij, voorstellend een landschap aan de Waal in de omstreken van Gorkum waar, gelijk uit een opschrift uit het begin der 17^e-eeuw op te maken was, de familie gevestigd is geweest. Aan de linkerzijde van dit voorhuis bevinden zich (ná 1720) de huis- en zitkamers, aan de rechterkant de keukens en de daarbij behorende vertrekken.

De voordeur voorbij brengen drie brede, wit marmeren treden je aan de vleugeldeuren der zaal. Dit ruim vertrek is beschoten met eikenhout en de vakken daartussen zijn met rood zijde behangen met in ieder vak een met wapenschild versierd portret. Bernard van Oort en Clara de With, Adriaen van Oort en Johanna de Rheder, meester François van Oort en Catharina Kohl. De beschilderde zoldering vertoont een afbeelding der vier elementen en als middelpunt in een rond raam een opstijgende engel in zacht getinte glans rijke wolken. De grote schoorsteen prijkt met een door vergulde lofwerken omkransde spiegel en een schilderstuk in het grauw, voorstellende bellenblazende cherubijnen. Tussen de drie grote vensters, waarvan het middelste een op het bordes uitkomende deur is, staan twee op vergulde adelaars rustende trumeau tafeltjes, met marmer gedekt. Beiden dragen zware zilveren kandelaars. Nevens de kamerdeur, waarboven een schilderstuk met bloemen en vogels, staan aan de ene zijde een palissan-

der houten kast met kunstig bewerkte ebbenhouten kolommen. Aan de andere kant ziet men een clavecimbel. Een net buffet draagt twee knikkende Japanse beelden, waartussen een klein, maar sierlijk bewerkte Engels klokje. Een statuet van vermoedelijk Mr. Jan van Strij(-en) van Oorth, advocaat-fiscaal der VOC, aan de familie nauw verwant. Aan de zoldering hangt een glazen kroon boven een donker gekleurde tafel, gedekt door een groen fluweel kleed. Een zwart en grijs geblokt en gestreept parket maakt een deel onzichtbaar van het smirna's tapijt dat de vloer bedekt. Aan de tafel staan twee leuningstoelen en tegen de wanden gewone stoelen van zwart bewerkt hout met gevulde ruggen van groen trijp waarin donkere borstbeelden en lofwerk. Van de beneden vertrekken (van ná 1720) is er één met goudleer behangen, een ander met landschappen en stadsgezichten beschilderd. Op de kasten staan pullen en kommen van blauw porcelein. De vloeren zijn van geschilderd hout, zolderingen gekruisbalkt.

‘Lijntjes?’

Diederick van Veldhuysen kocht kasteel Heemstede in 1680 aan via Jacob Louis Graaf van der Nath, kamerheer van zijn keurvorstelijke doorluchtigheid van Beijeren. Dezelfde kamerheer krijgt een vergoeding van François van Oort in 1697 bij het innen van een vordering van 5000 gulden op de stad Lübeck.

*Jacob C. Weyerman heeft een door Paulus Moreelse geschilderd zinnebeeld op Rots-Oort gezien:

Hy poogde zich te Romen in Historiestukken te oefenen, doch hy vond daar toe geen tijd, dewijl de Konterfytfels hem toevloeden van alle kanten, en aldus de Ordonnantien dër Geschiedten onderschepten. Het heugt ons een Zinnebeelt by hem geschildert gezien te hebben op een Buytenplaats, genaamt Rotfoort, by een Pannembakker, buyten Uytrecht, welk Tafereel meerder verdiensten bezit als deszels bezitter, of als deszels berotste Spreeuwennesten, min vermaart door derzelver wanschapen Bouwkunde, als door derzelver natuurlijke Afbeelding, gefchetst met de pen in den *Amsterdamsche Hermes*.

Ca. 1630 Paulus Moreelse ‘Vertumnus en Pomona’. Weyermans zou hier bestel een zinspeling op gemaakt hebben indien dit schilderij bedoeld is. coll BvB

Conform het testament van zijn broer Jan, de uitermate succesvol meestertegelschilder te Amsterdam, erft broer François eind 1699 een deel. Een aantal reislustige Groningers waaronder schipper Abel Bol benoemen de buitenplaats in hetzelfde jaar in hun reisverslag als ‘Rotsensteyn’. Mogelijk gebruikt François het buiten met name als woonresidentie en houdt hij kantoor als advocaat in het ‘Hooge Huis’ aan de Agter ’t Weystraat.

François verkoopt 8 morgen land te Hoograven in 1700. Regelmatig leent hij geld uit. Soms lijken onderpanden verworven omdat leveringen van bijvoorbeeld ‘marmer’ tegels of bakstenen niet voldaan worden.

Zoon Johannes trouwt in 1702 in De Bilt met nicht Geertruyda (dochter van oom Bernardus) en gaat inwonen op Rotsoord. Het eerste kind, in 1703 geboren, wordt Frans² genoemd naar zijn inmiddels 60-jarige opa Mr. François. Johannes verhuurt eind november ruim 8 morgen land ten zuiden van de Hoogravensedijk en vervolgens per 1705 en 1709). Drie jaar later zal hij deze gronden verkopen.

Catharina Kohl, echtgenote van François, komt te overlijden op 3 september 1706. Johannes verkoopt eind 1707 een huis aan de Bemuurde Weerd.

François verstrekt een plecht op brouwerij ‘Het Claverenblad’, bestaande uit een huis met kelders en kluizen en nog twee huizen aan zijn inmiddels weduwe geworden dochter Barthruida. Het staat aan de westzijde van de Oudegracht tussen de Volder- en de Geertebrug. Hij koopt 4 morgen in 1711 ‘zo boomgaard als bouwland’ aan de Oude Rijn van het Barbara en Laurentiusgasthuis waarvan hij regent is. Eind november zal hij 2 morgen afgegraven land aan de Leidse Vaart (bij het huidige Welgelegen) verkopen.

Juist na 1700 worden door François drie huizen aangekocht in de stad waaronder Runnebaan (Nieuwegracht) 13 en 15 met als bouwjaar ca. 1619. De gevels laat hij opnieuw optrekken met de fraaiste stenen uit de eigen ovens en voorzien van een dak en entree-omlijsting in rococo stijl.

Het grootste pand draagt vanaf ca. 1700 de naam ‘Den Atlas’ naar het beeld op de daklijst. In de volksmond is later sprake van het huis de ‘wereldskloot’.

(Het originele houten beeld is al geruime tijd verdwenen en inmiddels vervangen door een wit geverfd bronzenexemplaar).

‘Lijntjes?’

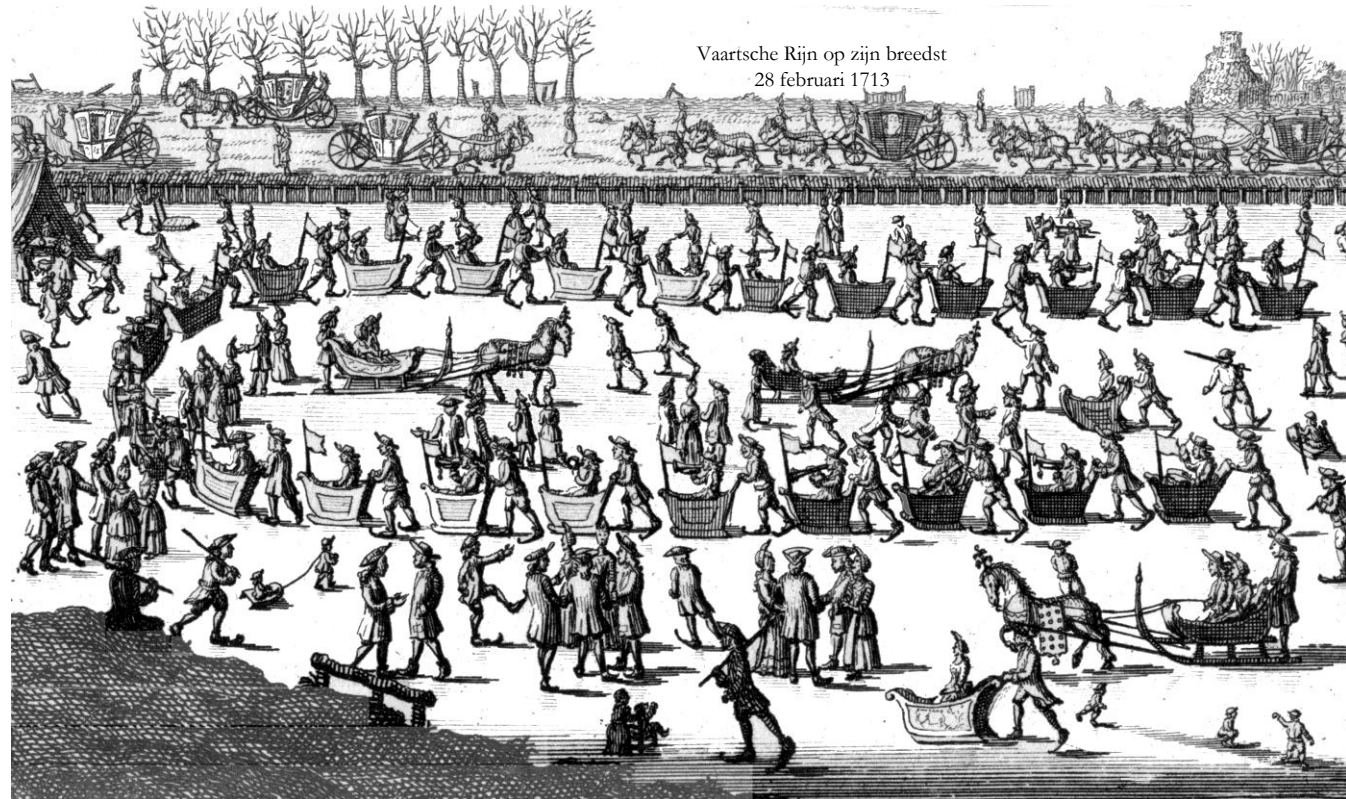
Een relatie met de atlas boven de timpaan van de achtergevel van het Paleis op de Dam?

De Utrechtse architect en remonstrant Tieleman (Tilman) van Gameren gaat in de leer bij Jacob van Kampen die bezig is aan de bouw van het stadhuis op de Dam. Vervolgens maakt hij furore in Polen met het bouwen van paleizen en buitenhuizen waarbij in sommige nog altijd Utrechtse tegels te zien zijn. Vóór 1700 woont familielid Dirk van Gameren aan de Runnebaan, rechts van de Hofpoort, dus bijna naast Van Oort

Nieuwegracht N° 15 en 13 lijken voorzien van de mooiste bakstenen van steenbakkerij Rotswijk, in de kwaliteit appelbloesem. Afmetngen: 18 lang x 8,2 breed x 4 hoog.

Wouter van Oort zal op 21 mei 1729 het pand Runnebaan 17 kopen voor 6.400 gulden. Hij heeft dan de weduwe van professor Johan Roëll, voormalig raad in de vroedschap als buurvrouw op N° 19.

Johan Gomes da Silva,
graaf van Tarouca,
staatsraad van Portugal.
Hij is gehuisvest aan de
Kromme Nieuwegracht
64-66.

De Vrede van Utrecht van april 1713 kan beschouwd worden als een keerpunt in de Europese en zelfs de wereldgeschiedenis. Er komt een einde aan een lange reeks oorlogen die alle werelddelen getroffen hadden. De mogendheden accepteren een machtsevenwicht. De onderhandelingen die ruim een jaar duren zorgen voor een economische impuls in de stad en het gewest Utrecht. De stedelijke elite verhuurt zijn mooiste woningen en veel personeel aan de delegaties. Het is anderhalf jaar feest geweest voor de stad. Alles wordt aangegrepen om grote feestmalen aan te richten en hoofs vertoon te organiseren. De hele horeca en vermaaksindustrie kent gouden tijden. Het vermaak tot vaak diep in de nacht draagt enorm bij aan de toenadering van de onderhandelars. De vrede heeft wel het bijkomend gevolg dat de hoogtijdagen van de Utrechtse wapenhandel en fabricatie voorbij zijn ondanks dat de grote afnemers van voorheen, Zweden en Rusland nog steeds in een oorlog verwickeld blijven.

ca 1680 147x147x Sacristía
iglesia San Agustín, Cádiz

ca 1670 IS Zuilenstraat

28 februari 1713: Hobo's, trompetten en pauken passeren de buitenplaatsen Rots-Oort van François van Oort en De Liesbosch van zijn broer Gerardus van Oort

28 februari 1713, carnavalsperiode

Na het driedaagse feest vanwege de geboorte van de prins van Brazilië in januari met als hoogtepunt een gemaskerd bal organiseren de Portugese afgezanten, de graaf van Tarouca en don Luis da Cunha met het zicht op een vredesakkoord een voor zuiderlingen ongekend festijn:
Ze huren tweeëndertig van de mooiste ijsleeën die men voor hen kan vinden. Via de Tolsteegpoort vertrekt men naar buiten met een grote voorraad flessen wijn die de vrijgevige hotelbutler Souarts laat uitdelen in elke slee. Iedereen gaat staan bij het signaal van deze butler. Hij is de generaal van het gezelschap en staat rechtop in zijn slee, een banier in zijn hand. Aan elke slee bevindt zich een standaard met vlag en erachter een man met loopijzers om de slee voort te duwen.
Met paukenisten en trompetten kan de mars aanvangen. De hotelbutler aan het hoofd, dan de eerste paukenist, drie trompetten vier hobo's, drie jachthoorns, vervolgens de pages, een chef, drie koks, twee geleimakers, de bedienden, een trompet, drie jachthoorns, een hobo, een fagot, nog eens drie trompetten en een pauk.

Door het geluid van de instrumenten komen ze in beweging. Niets is leuker dan al die verschillende taferelen te zien, zowel op het ijs als op de kade. Er is zo'n grote menigte mensen dat het ijs onbetrouwbaar wordt maar ongelukken blijven uit, zowel met de schaatseren als met de toeschouwers waaronder mensen van aanzien. Als het gezelschap wil concerneren vormen ze een cirkel en laten alle instrumenten zich gelden. De deelnemers koelen af oftewel warmen zich op met een paar flessen wijn. Vervolgens zorgen de paukenisten ervoor dat de boel opnieuw in beweging komt. De deelnemers nemen nog een paar pauzes om zowel met Bachus als met Orpheus te 'overleggen'.

De graaf van Tarouca en don Luís da Cunha wonen de festiviteiten bij in hun koetsen getrokken door zes paarden over de Rijndijk. Het gezelschap zal in totaal bijna drie uur de frivoliteiten op het ijs van De Vaartsche Rijn verrichten om dan weer in de stad te arriveren. De butler bevindt zich nog steeds aan het hoofd met zijn banier op de schouder voorafgegaan door zes jachthoorns. In goede orde worden de gasten vervolgens naar het hotel afgemarcheerd begeleid door lakeien met fakkels.

Jurist François van Oort is buitengewoon goed op de hoogte van de internationale situatie en beschrijft in hilarische geuren en kleuren de diverse delegaties die Utrecht in 1712 en 1713 aandoen om de vrede uit te onderhandelen tegen de achtergrond van de Spaanse successieoorlog (1702-1713). Hij neemt hierbij geen blad voor de mond. Hij is een typische verlichtingsfiguur met geloof in de rede en het gezond verstand.

‘Lijntjes?’

De overgeleverde geschriften van François geven een goede indicatie van zijn talenkennis, contacten tot op het hoogste niveau en toereikend geografisch inzicht. Het ligt voor de hand dat zijn broer meestertegelschilder Gerardus hiervan mede profiteert.

1713 Dichtbundel met 52 dichtbedrukte pagina's coll UA

Fragment aan Rots-Oort gewijd:

Gemeest op Mirth en Thym, daer 't kristallyne nat
Het loomwerk van Rots-oort lief dart'lende bespat.
Wat scheeld dat wonder veel van alles te vernielen,
Van bloed te plengen, en by duisenden van zielen

Fragment aan de vrede gewijd:

O liefde! die door kragt het swarte en bitter roet,
Maekt in een ogewenk sneeuwblank en honingsoet.
O soete Vrede, troost en heul van myn verlangen,
Ik blyf, verlief op 't soet, aen uwe tepels hangen.

‘Mijdrechtse Vreugdegalmen’

Vanwege de 58^e verjaardag van den doorluchtigen heer Cornelis Beerninck, Heer van Outhuysen, proost en aartsdiaken van de Sint Janskerk te Utrecht op 27 mei 1723 Verluchtigde dichtbundel van François van Oort. ↓

Jacob C. Weyerman

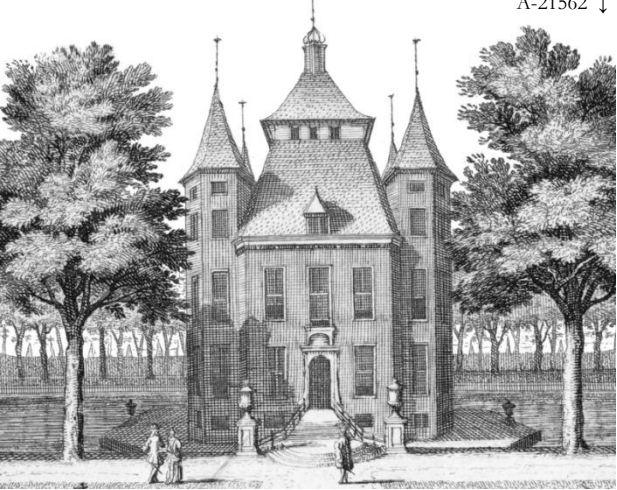
*Jacob Campo Weyerman die van september 1722 tot november 1724 logeert op Rotsenburg noemt François in zijn spotdichten consequent ‘grillo’ of ‘de tweede faro’ die als een bekwaam chimist (chemiker) goud en zilver weet te trekken uit leem en pijpaaarde.

Dat duidt op het buitengewoon lucratieve verdienmodel van François die ‘marmer’ gelijkende vloertegels produceert onder octrooi. De spotdichten vergen de nodige interpretatie om de kennis over Rots-Oort en Rotsenburg in het eerste kwart van de 18^e-eeuw te verrijken. De mogelijk hartgrondige afgunst van Jacob dient daartoe uit zijn verzen ‘gefilterd’ te worden.

In den jaare duyzent zeven hondert en dertien heeft een Pannenbakker een lomp Gedicht in de Weerelt gestooten, bekend by den tytel van Grillo, een Gedicht dat zo beschaaft is in taal, in styl en in vinding, dat ik wel eens een Schoenlappers jongen, een Sleepers Substituut, of een Kruyers Noothulp, zou willen zien, die het zou konnen verslimmeren.

1729 Weyerman: ‘Levens-Beschryvingen der Nederlandse Konst-Schilders en schilderessen 1’

Het huis van de ambachtsheerlijkheid Heemstede te Houten werd in 1645 gebouwd en komt in 1680 in bezit van Diederick van Veldhuysen. Hij is een telg uit een zeer gefortuneerde Utrechtse familie en bekleedt tijdens zijn leven tal van vooraanstaande functies. De glorietijden van Heemstede breken aan met de opdracht aan de beroemde Franse kunstenaar Daniël Marot om de bestaande ruimten te moderniseren in de dan opkomende Lodewijk XIV-stijl. Daarnaast geeft Diederick grote sommen geld uit om de bestaande tuinen opnieuw in te richten en fors uit te breiden volgens de toen gangbare opvatting van de Franse barokke tuinarchitectuur van de hand van Isaac de Moucheron. Ze worden getransformeerd tot een bezienwaardigheid van de eerste orde en het maakt deze buitenplaats vermaard tot ver buiten de landsgrenzen.

Dat Diederick mogelijk al lang bevriend is met de vier jaar oudere Mr. François van Oort is cryptisch beschreven in een gedicht. François is sinds 1668 eigenaar van een baksteenbakkerij en per 1674 van een dakpanbakkerij. Leveringen van hem of van de wandtegelbakkerij van zijn broer liggen voor de hand.

Diederick wordt in 1714 verrast met een groots lofdicht van François. Zowel hij als Heemstede worden bezongen in alle toonaarden. Er wordt gerefereerd aan de wederzijdse visbanketten besprenkeld met witte wijn (geleverd door de schoonvader van François?). Ook wordt de sluis bij De Vaart genoemd (Vreeswijk) de trekschuit en de schepen die, van het IJ afkomstig, passeren.

I. de Moucheron:
Kasteel Heemstede
coll RM RP-P-1899-
A-21562 ↓

Heer Diederick

GEBORTE TOORTS,
Met veel vreugde ontstoken op
den 63^{en} verjaardag 1714
VANDEN
DOORLUCHTIGEN HEER
DIDERIK van VELDHUYSEN,
HEER VAN HEEMSTEDÉ, en'.
DOOR
F R A N S V A N O O R T,
Den 18. van Wintermaend. 1714.

Een tweede Trianon, gelegen
Aen so bekorelyken oord,
Als Delius oit heeft begloord,
Of in syn sterk gesicht gekregen.

Een klyn, doch aerdig, Paradys:
Een fruytkas, die Pomoôn heel keurig,
Met al wat raer is, schoon, en geurig,
Verzierd na d'hedendaegze wys.

Daer Nais siet haer liefste stoet
Van Waternimfen vrolyk dart'len,
Op 't netbesnede loomwerk spart'len,
't Geen ze overlief omarmen doet.

't Is hier, daer om die soete stromen,
Dit suiver kristallyne nar,
Door 't Vaertze sluysklinker gespat,
Van 't Y de waterschepen komen.

Hier neemt Heer Didrik syn vermaek,
Om karper, baers, en blanke snoeken
Door 't netgareel te sien verkloeken,
En t'off'ren aen de keur en smaek

't Zy dat de sloep den Rhyn doet schuymen
Door 't Ros, dat, moedig op syn vracht,
Loopt als een Blixem voor het Jacht,
En d'oevers dekt met waterpluymen.

't Zy dat'er twepaer rappe maets
In hoorze bootsgefelle kled'ren,
Als vogels van gelyke ved'ren,
De wicken roeren op de kaets,

1720 'Huwelyk-toorts, met vreugde ontstoken'
Ter bruilofte van Wilhelmus van Eenhoorn (predikant te Arnhem) en Magdalena van Oort, dochter van meestertegelschilder Gerardus van Oort, in den echt verenigt den 1^e dag van de 10^e maend des jaers. Dichtbundel van 16 pagina's van haar oom François.

*Een georganiseerde groep Noord-Hollandse steenschippers brengt tezamen met hun echtgenotes een bezoek aan Rots-Oort. Het kan zijn dat men tevens geïnteresseerd is in productierestanten die zij voor de versterking van de zeedijken kunnen gebruiken.

Per ca. 1720 komt een uitbreiding tot stand van het buiten Rots-Oort met woonvleugels van twee verdiepingen voorzien van een zolder en geflankeerd door halve torens met hellend dak. De verhuizing van de ‘marmer’makerij van Rotswijk naar een terrein achter Rotsenburg in 1717 behoort tot de voorbereidende werkzaamheden.

François verkoopt in 1724 een huis van zijn zus Anna aan de St. Nicolaassteeg. Een jaar later wordt bij de verpachte hofstede Weilust een nieuwe woning gebouwd. Het goed is in 1652 in handen van de familie gekomen.

François overlijdt op 2 maart 1728. De helft van de grafkelder in de Nicolaïkerk behoort tot de boedel. Aan chirurgijn Otterspoor is vier gulden betaald. Conform het codicil van 1717 krijgt oudste zoon Adriaan² de buitenplaatsen Rots-Oort en Rotsenburg inclusief de ‘marmer’makerij met de voorraad. Zoon Wouter krijgt de steenbakkerij van Rotswijk met de rauwe stenen, moppen of drielingen, op de tasvelden en in de loodsen, de bakstenen in de ovens en de turf. Johan ontvangt de helft van hetgeen Adriaan² en Wouter samen erven. Waar men woont blijft gehandhaafd.

Bij de definitieve verdeling van de erfenis van François in 1736 blijkt dat de totale boedel aan effecten en uitstaand kapitaal ruim 44.000 gulden bedraagt waarbij de obligatie van de stad Lübeck van 15.000 Lübeckse mark is meegeteld. Iedere zoon of dochter had al voor het overlijden in 1728 grote bedragen tot vele duizenden guldens geleend van vader, tegen percentages tot een enkele keer maar liefst 10% rente.

Weglust

fictief →

**1735 Hofstede Weilust is gesitueerd aan de Overeindseweg (N° 7) recht tegenover kasteel Rijnhuizen. Conform het familiewapen zijn de vensterluiken geel en zwart. Bij het hek aan de kleiweg naast de spoelstoep staat in wonderlijke krulletters de naam geschilderd. De gevel is wit gekalkt en er ligt een rieten dak op. Voor de deur en de zijmuren staan lindebomen. Er is een bogerd en een moes-tuin, zowel bouwland als weiland met een beperkt aantal koeien, zowel witdekken als lakenvelders. De familie Van Oort krijgt hier de verse waar van geleverd, waaronder, melk, boter, kaas, vlees van de koe, eend of hoender. Na 1700 komen groente en fruit waarschijnlijk van de overtuinen van Rots-Oort en Rotswijk.

**1735 Van de drie gebouwde buitens is vooral het Rots-Oort bijzonder. Het ruime huis is geelbruin van kleur, onregelmatig van vorm, voorzien van borstweringen en trapgevels en gekroond door een koepel. Aan de ene kant spiegelt het zich in de levendige stroom de Vaartsche Rijn en ter zijde grenst het aan een prachtige tuin. De verdieping boven de zaal kent drie ruime kamers waarvan centraal de slaapkamer met gewelfd plafond van de hoofdbewoners met het mooiste uitzicht op de Vaartsche Rijn en overtuin. Het personeel bestaat uit twee meisjes, een knecht, koetsier, een tuinman met zijn zoon en twee op-passers vanwege krankzinnige Adriaan.

ca 1720

Kopje aan de noordzijde van het pand Heuveloord N° 17

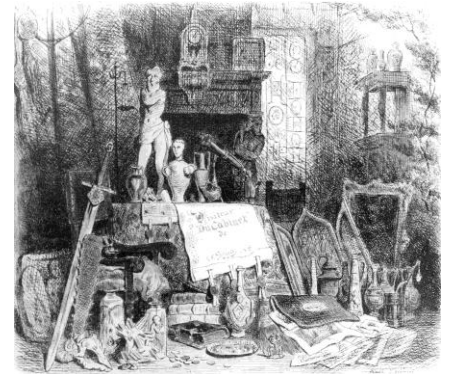
*1722-23 *De oude grillo was overal bij, en omtrent, gelijk een waarend spook en spelende op de lier van zijn dichtkunde, zag hij, gelijk als eertijds Amphion zijn Thebe, zijn roem-arm Rots-oort oprijzen. Hij zag tweemaal twee vierkante torens opspringen aan de vierkante ronde hoeken. Hij zag een koepel inwendig zo helder als de grafnaald van een Egyptische Koning (mogelijk erg donker) en uitwendig bekranst met een lege olijfpot, hebbende de vorm van een jongens drijftol, opborrelen. Hij zag twee stenen vleugels, bijna zo lang als die van een kuikendief, zijwaarts uitspringen, gelijk als de kapriolen van een dansmeester. Hij zag een koppel stompe torens, die steelsgevijs waren gecopieerd naar den muizen-toren van de bisschop Hatto met festoenen van buigzame rotsen gesierd, aan weerskanten opdonderen. Hij zag een konijnenberg opdagen, gelijk als de aarde komt opdagen, wanneer een pikzwarte mol de tuinbeddens ondermijnt van een florist.*

Johannes is in 1700 in De Bilt getrouwd met nicht Geertruyda, dochter van oom Bernardus. Ze krijgen zeven kinderen: Frans², Barent (Bernard), Jantje, Adriaan, Clara-Catrina, Jan en Margaretha-Helena.*Er is een gouvernante. **Op Rots-Oort is sprake van totaal acht camera's met bedsteden. Onder het gebouw bevindt zich de kelderkeuken. Op de schoorsteenmantel staan prachtige porcelijnen voorwerpen die grootvader Adriaan had gekregen en geerfd van Justus Heurnius (1587-1653?). Justus is een ongehuwde oom en gereformeerd kerkenstichter, dokter en botanist in Oost-Indië. Heurnius voert jarenlang oppositie tegen de slavenhandel. Hij wordt vervolgens tot zijn overlijden predikant in Wijk bij Duurstede van 1639 tot 1652.

scheepswerfje

Mr. B. Verhelst
fictief →

1752 UA-37929 Rots-Oort met een vissende dame op de waterstoep

speelhuis

Overtuinen

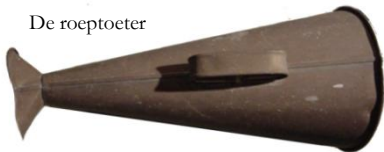
De **overtuin** van Rots-Oort.
**1735 Door de vensters van Rots-Oort heeft men het uitzicht over een smalle strook over den altijd levendigen Rijn, de daar langs gelegen straatweg naar Breda en de overtuin: een luthof op zichzelf.
Aan de voorzijde van die gaarde geuren in grote, langwerpige, met palm omzoomde perken, een zeldzame verscheidenheid van rozen en andere bloemstruiken. Vandaar voeren donkere berceaux naar een sterrenbos, waarvan zes rechte lanen uitlopen op een grasplein. Het middelpunt is een goudviskom, voor een grotwerk, samengesteld uit steenbrokken en veelkleurige koralen.

ca. 1698: tuin bij kasteel Heemstede met ‘goudviskom’ en grot

Daarnaast staan steenbanken en hier en daar op het grasplein, op voetstukken van graniet, wit marmeren borstbeelden van Romeinse keizers. Uit de lanen van het sterrenbos heeft men verstrekkende uitzichten, aan de ene zijde over wei- en bouwlanden, door bossen afgewisseld en met de torens van IJsselstein en onderscheiden dorpen in het verschiet. Aan de andere kant ligt de stad Utrecht, als verscholen in het geboomte en de singels en wallen, waarboven de hoge daken en kerken, molens en torens uitsteken.
Een der gewelflanen van het bos loopt uit op een klein doolhof van, op manshoogte gesnoeide olmenhagen en eiken, doorgaande en doodlopende gangen vormend.

Daarachter liggen bogerd en moestuin waarbij de woning van de tuinman en een ruime schuur waarnaast een een-denplas, hoenderkotten en pauwennest. Bij het buitenhuis ligt een scheepsroeper om aan de arbeiders in de overtuin bevelen te geven, welke geraasmaker door de kinderen ‘burenschrik’ wordt genoemd.

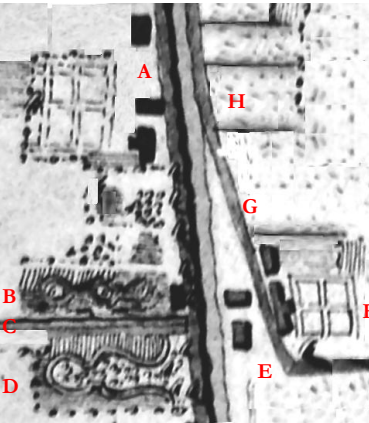

De roeptoeter

Op de 14^e en 15^e November 1805, des morgens om 9 uur, zal men in het bos, gelegen tegenover Rots-Oort publiek verkopen: Een grote partij eiken, willigen, noten en vele andere soorten van bomen, alle bekwaam tot werkhout, mitsgaders 4000 elzen heimasten.
Wouter den Daas, meesterknecht op baksteen-, dakpan-, en vloertegelbakkerij Rhijnhoven koopt in 1844 de overtuin, omsloten door heggen en ingericht tot moestuin van W.G. Kennedy. Maar een bedrijf kan hij nog niet vestigen omdat een dergelijke fabriek het uitzicht zal belemmeren van de bewoners van Rotsoord en de daar naast liggende buitens. In 1861 lukt het wel en start de bouw van een bakkerij voor dakpannen en vloertegels: Zonnebloem 2 onder vennootschap met Zonnebloem 1.

1787 geniekaart coll UU

- A de Heul
- B overtuin Rots-Oort
- C sloot
- D overtuin Rotswijk
- E Hoogravensedijk
- F baksteenbakkerij
- . Rotswijk
- G Gemeenendijk
- H Helling

1739 UA-36024

1747-48: Aanleg zandpad ter linkerzijde om de kuilen te ontwijken naast de Rijndijk die vaak ‘stuk en breed’ gereden werd en het jaagpad. Geen bomen op dit gedeelte omdat de molenaars aan de overzijde dit niet wensden.

Op erfpachtgrond van de Duitse orde Gerecht Catharyne/'t Lynpad:
- Overtuin Rotswijk ca. 85 m. breed en 165 m. diep.
- Overtuin Rotsoord ca. 75 m. breed en 200 m. diep.
- Overtuin Rotsenburg ca. 30 m. breed en 100 m. diep.

De **overtuin** van Rotswijk.
**1735 Een konijnenberg, boomgaard, hof en moestuinen met muren omgeven. Ten westen en zuiden grond van het Duitse Huis, ten noorden de overtuinen van Adriaan²van Oort en land van de grutter Van Bonen.

Per 1816:
Een fraaie tuin van 1 morgen en 400 roeden groot, gedeeltelijk in Engelse stijl aangelegd. Met plantsoen en haachtbomen, goudvissenkommen en lanen. Een schone moezerije en boomgaarden met de beste soorten van vruchtbomen. 700 roeden warmoeziersland daar achter liggend is verhuurd aan J. van Straalen. Het complex omvat in haar geheel 2½ morgen. Westwaarts is het domein van Oudmunster, zuidwaarts van de Duitse Orde en noordwaarts van Dhr. Bordon van dakpanbakkerij De Heul. Kort na 1818 blijkt dat deze overtuin niet meer tot het buiten Rotswijk behoort.

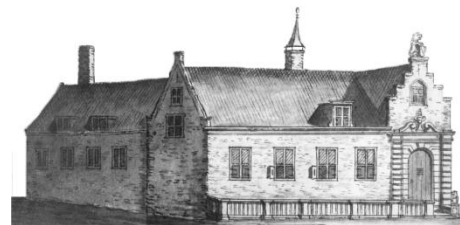
Overtuinen

De **overtuin** van Rotsenburg.
Hendrik Riemsnijder verhuurt van september 1774 tot april 1780 huizinge annex koetshuis en tuin aan de overzijde van de Vaartsche Rijn aan Jan Mulder oud kanunnik van het Sint Jans kapittel voor 350 gulden jaarlijks. In 1788 verhuurt J.C. Pronckert aan Wijnand Koopman de overtuin met verscheidene vruchtbomen en Turkse tent (kiosk) groot een halve morgen (ongeveer 200 roeden). Wijnand is eigenaar van een lakmoesfabriek aan de Oosterhelling (nu Oosterkade). Hij is na 1814 president van de kamer van koophandel. J.C. Pronckert en houtmagnaat Mr. L. Robert verzorgen er de rechtspraak.
Rentenier en grondeigenaar Bernardus ten Hagen koopt in 1840 de buitenplaats Rotsenburg inclusief de overtuin, in gebruik als moestuin. Belendend ten zuiden de tuin en boomgaard van Rots-Oort en van de overige belendingen door heggen gescheiden.

Overtuin Rotsenburg:
1850? Rijtjes arbeiderswoningen/huidige Mijdrechtstraat
Overtuin Rotsoord
1861: bouw steenfabriek De Zonnebloem 1
Overtuin Rotswijk:
1845: bouw windkorenmolen De Hoop
1858: bouw woning Nieuw Raven & hovenierswoning,
- 1860: waarnaast bouw baksteenfabriek Van Heukelom
. 1864: bouw Ultramarijnfabriek (per 1895 kunst-vuurwerkfabriek)

1735 De achterzijde van de tweede verdieping is grotendeels door stevig latwerk van de voorkant afgesloten en de twee ruime kamers aldaar zijn geheel ingericht voor de verpleging van de dertigjarige Adriaan, zoon van Johan. Hij is krankzinnig welke zielsziekte zich nu en dan op vreselijke wijze openbaart. De gesteldheid kwam aan het licht nadat hij in 1710 als vierjarige zijn een jaar oudere broer Jantje bij een kindergekibbel in de tuin dood sloeg met een hark (Kaïn en Abel volgens Weyerman). In hetzelfde jaar wordt bij het gezin een zoon geboren die Jan genoemd zal worden.

Doorgaans is Adriaan stil en teruggetrokken en kan uren achtereen schier onbeweeglijk vóór zich uit staren, nu en dan om zich heen ziende en onophoudelijk prevelend: *'Jantje is dood; dood is Jantje.'* Zonder enige aanleiding stuift hij echter soms op en slaat dolzinnig om zich heen, zodat de twee oppassers die hem beurtelings bewaken verplicht zijn hem door een dwangbuis 'onschadelijk' te maken. De broers en zussen oordelen dat het voor de lijder als voor de huisgenoten beter is om in een gesticht te worden verpleegd. Ze roeren dit onderwerp niet meer aan sedert de goede moeder zich daar sterk tegen heeft verklaard. Ze zegt dat ze het niet zal overleven indien haar ongelukkig maar daarom dubbel dierbaar kind naar een dolhuis wordt gebracht en daar misschien mishandeld en geslagen wordt.

ca 1600 dolhuis
gesticht door W.
Arntsz in 1461
UA-38421
(t/o het huidige
Centraal Museum)

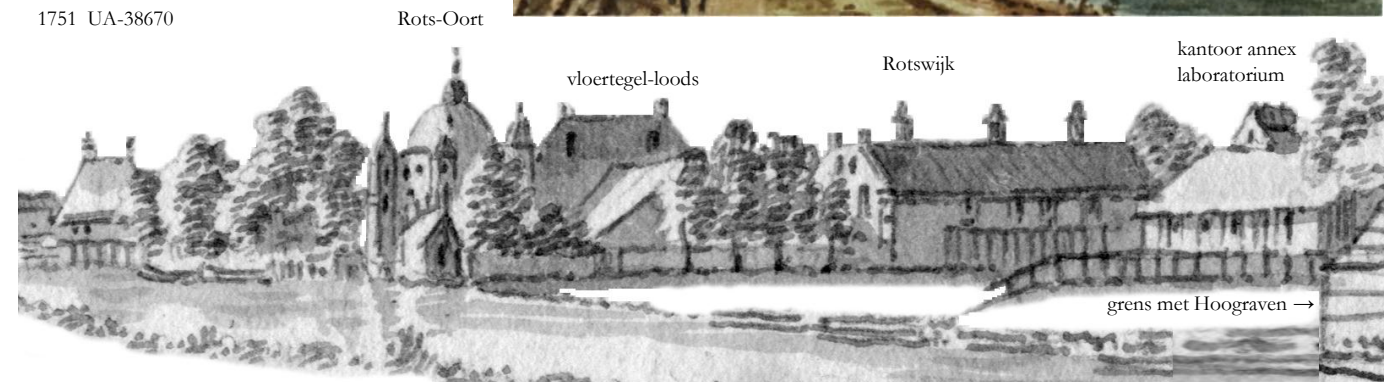
Familielid Wouter van Oort, van Rotswijk, komt wel in het dolhuis terecht, namelijk van 1741 tot zijn overlijden in 1756.

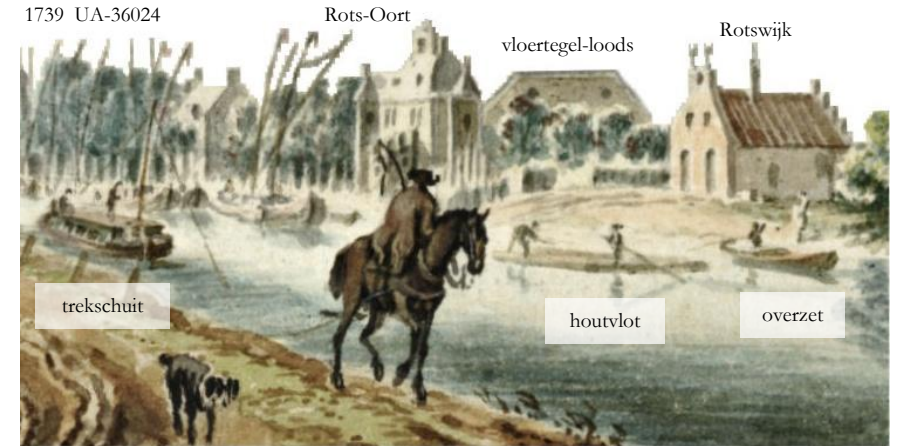
****1780 Op enkele feestdagen worden het tuchthuis en het krankzinnigengesticht (dolphuis genoemd) tegen betaling van een dubbeltje voor iedereen toegankelijk gesteld. Vooral op de 2^e Paasdag, (Paaschdol) wordt hiervan ruim gebruik gemaakt. Op het naburige Klaaskerkhof zijn de kramen opgeslagen waar men koek, zuur en sterke drank alsmede gekleurde eieren en Paaspalmen verkoopt. Het is er tot in de late avond zo woelig en vol dronken lui als op een drukke kermisdag. Beschaafde lieden maken natuurlijk van de vergunning om de gestichten te bezoeken zelden gebruik, maar knapen zijn overal graag bij en met mijn makkers ben ik er wel eens heen geweest.

In kleine cellen of hokken zijn de zware misdadigers opgesloten. Hoe groter het booswicht des te meer belangstelling en des te meer duiten worden er gestort in de klomp of het napje, opgehangen aan de buitenkant van de cel. In het krankzinnigenhuis is het nog erger gesteld. Het is niet te beschrijven wat de arme lijders door de onophoudelijke stroom van toekijkers gepijnigd zijn. Met een prikstok kan men de dollen hoorndol maken. *'Nog zie ik de van een paard gevallen grote man in de verste hoek van zijn enge cel gedoken, met flonkerende ogen de mensen gadeslaan die zich voor het donkere hok verdrongen en ik zou haast zeggen met zekeren wellust luisteren naar zijn akelig gebuil en het gerammel der zware kettingen.'* De meeste inkomsten worden belegd in onroerend goed in de stad en omstreken als Hoograven.

**1735 'Af en toe komt een trekschuit, grote Rijsche aak of Keulenaar voorbijvaren met gezellige kamertjes boven boord en uitstekjes vol planten en bloemen of een langzaam voortgetrokken houtvlot, met opgeslagen woningen het welk aan een drijvend gehucht doet denken.'

**1735 Johannes van Oort is een man van half de vijftig jaar met een rond blozend gelaat, goedge blauwe ogen en een vrij grote mond, welke zich plooiën kan tot een vriendelijke gulle lach. Hoewel hem een geletterde opvoeding ontbreekt heeft een bekwaam 'pieteoog' (huisonderwijzer) hem voldoende lust voor de wetenschap meegedeeld. Vooral de scheikunde trekt hem aan en reeds meer dan eens heeft hij haar voorschriften met goed gevolg in zijn steenfabriek toegepast. Samen met Frans² neemt hij het bedrijf van zijn broer Wouter op Rotswijk waar.

**Begaafd met een levendige verbeelding en neiging tot het onbegrijpelijke, verdiept Johannes zich wel eens in de dromen van alchemisten en occultisten. Voor zijn kolven, ovens, retorten en andere werktuigen heeft hij een kantoor/laboratorium naast de fabriek doen bouwen (afb. fictief).

**1735 Johannes heeft een vertrekje ingericht voor zichzelf op de tweede verdieping, waar- in een welgevulde boekenkast en een kabinet met laden gevuld met horens, schelpen, zee- gewassen en ertsen, alsmede een collectie uit rups gekweekte en opgezette kapellen. Via een trapje kan hij bij een buitenplatform komen waar een paar grote verrekijkers staan op houten drievoeten. Die hebben hem vijf- entwintig dukaten per stuk gekost.

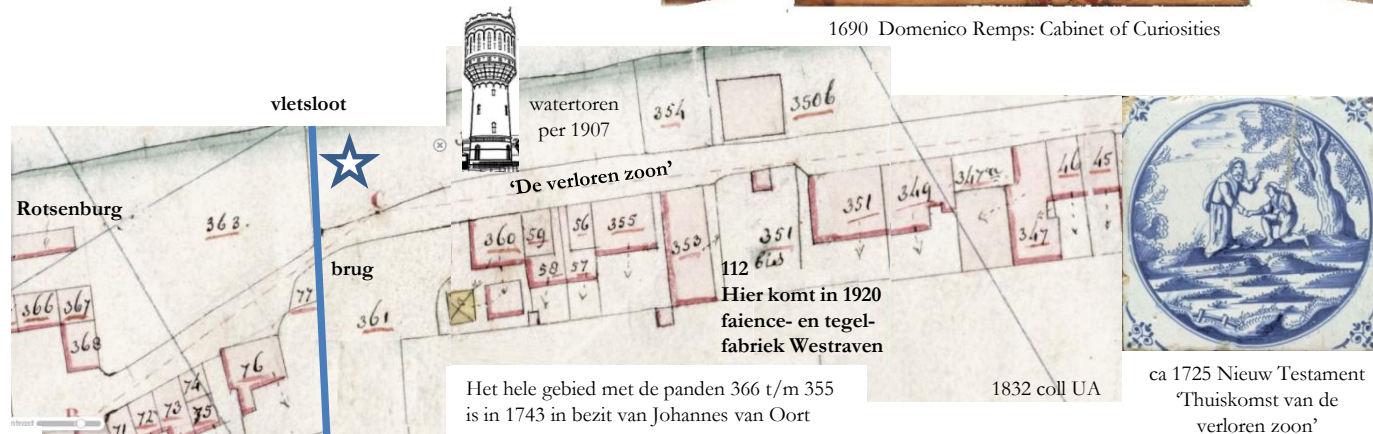

**De boeken van arts, mysticus en alchimist Jean- Baptiste Van Helmont (1577-1644) en de folianten van de Zweedse wetenschapper, mysticus, filosoof en theoloog Emanuel Swedenborg (1688-1772) worden regelmatig geraadpleegd door Johannes. Kleingeestige burens beschouwen hem echter als goddeloos en een duivelskunstenaar en zien Rotsoord aan voor een spookhuis.

Het vertrekje van Johannes kent ook een spreekbuis naar de kamers beneden, vergelijkbaar met de gang van zaken op de eerste lichting grote schepen met een machinekamer.

1690 Domenico Remps: Cabinet of Curiosities

vletsloot

brug

watertoren per 1907

'De verloren zoon'

112 Hier komt in 1920 faience- en tegel- fabriek Westraven

Het hele gebied met de panden 366 t/m 355 is in 1743 in bezit van Johannes van Oort

1832 coll UA

ca 1725 Nieuw Testament 'Thuiskomst van de verloren zoon'

**De zoon van de tuinman heeft bij *Pieterse in de stad kaarsen gehaald. Johannes plaatst een zilveren kandelaar met een vetkaars dichterbij om meer licht te hebben bij het lezen. De kaars is met een papertje vastgezet en Johannes ontrolt dit. Het blijkt een vijfde lotbriefje te zijn uit de Generaliteitsloterij. Johannes heeft een afkeer van ieder dobbelspel en duldt dat ook niet van de huisgenoten. De verbazing is groot en stijgt nog aanzienlijk als blijkt dat er twaalfhonderd gulden mee gewonnen is op naam van de toonder. Hij wenst het geld te besteden aan behoeftige gezinnen onder de steenovengasten, die 's winters, vooral bij besloten water, dikwijls lang werkeloos zijn en veel armoede lijden.

(*Pieterse in de Schoutensteeg?)

GENERALITEYTS LOTERYE,

Der wederheft van Ses Miljoenen guldens, geaugmenteerd met nog Drie Miljoenen guldens, en sulster somme van Ses miljoenen guldens, bestaende in Dertigh aenstent Looten, tot Twee bonders guldens yder Lot.

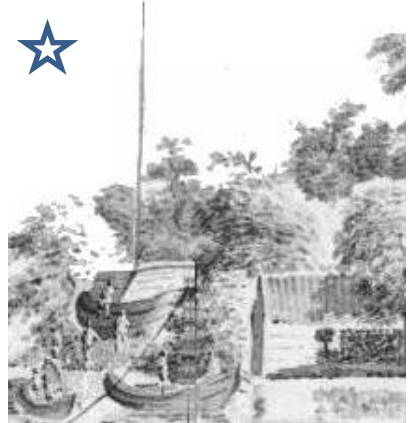
**1735 Huwelijk tussen Frans², een 'welgemaakt man met een stil, ingetrokken enigszins stroef karakter, die met vader Johannes de steenbakkerijen bestuurde' en zijn bevallige nicht Maria Hofkens de Courcelles. Maria was al getrouwd geweest, maar snel weduwe geworden. In het codicil van eind 1741 is er sprake van dat het portret met zilveren lijst van grootvader toebedeeld wordt aan oudste zoon Johannes, evenals het zilveren horloge, de beste degen en het zwaarste stuk gemunt goud. Johannes gaat eind dat jaar ruim 9 morgen wei- en bouwland in Hoograven verhuren. Enige weken later koop hij 4 morgen weiland ten noorden van de Laagravensdijk.

Een jaar later koopt en verhuurt hij a Een scheepstimmerhelling met erf en schuur b Inclusief de herberg waar 'De verloren Zoon' heeft uitgehangen c En vier came- ren aan Jan van Rooijen. 'De helling dient gediept en gepuind te worden'.

IS Oudegracht 296

Begin 1752 verhuurt hij opnieuw de 13 morgen weiland te Hoograven. Juist voor de Kerst komt hij te overlijden. De armen krijgen 120 gulden geschonken en 16 ellen laken gescheurd. Een jaar later wordt 12 morgen land aan de zomerdijk te Eemnes aan Barend vergeven. De pacht wordt soms geheel of deels in boter voldaan. 12 morgen weiland tussen de Liesbosch- en Galgwetering gaan naar Frans². De stal- ling en de herberg 'De verloren Zoon' met helling gaan naar Jan. Hij verhuurt deze aan scheepmaker Anthonie van Dijk. Jan zal deze een paar jaar later ombouwen tot een stal- ling, een smidse en smidswinkel 'een functie als voor- heen' en verhuurt de twee bijbehorende huizen met een helling voor 10 jaar, à 30 gulden jaarlijks aan Adriaan van Schaijk. Adriaan², ongehuwd, eigenaar van Rots-Oort en Rot- senburg, tweelingbroer van Johannes, overlijdt in 1753.

1752 UA-37929 scheepswerfje met een pakschuit op de helling van Jan van Rooijen, ter hoogte van de huidige watertoren naast Rotsenburg

Frans², zoon van Johannes, erft op 25 mei 1753 van oom Adriaan² de complexen Rots-Oort met acht cameren (arbeiderswoningen) en het complex Rotsenburg, allen op erfpachtgrond. Ter verwerving van het totaal leent hij 5.000 carolus gulden van broer Jan, vicaris in het kapittel van St. Jan. Hij verkiest Rotsenburg als zijn woonadres. Begin 1754 verhuurt hij voor zes jaar het complex Rots-Oort annex torens, erven, stallingen, koetshuis, tuinmanswoningen, acht cameren, hoven en tuinen aan Johanna Lucia van Meel, vrijvrouwe van Oosterwijk etc. etc. Zij is echtgenote van G.A. Adriani, hoogvorstelijk minister van Holstein.

De Huur bedraagt slechts 170 carolus guldens per jaar op voorwaarde tot het plegen van talloze reparaties aan koe-
pel, torens, stalling, koets- en tuinmanshuis. Daarnaast aan alle kast- en deursluitingen, behangsels nevens erf-
aanpassingen aan de Vaartsche Rijnzijde en de overtuin. Een nieuwe vloer in de kelderkeuken. De zijmuur van de
schoorsteen in de keuken dient geruimd en aldaar een licht gemaakt. Enkele nieuwe bedsteden moeten van bin-
nen beschoten. Alle vertrekken van alle huizinge, dus in-
clusief koetshuis, tuinmanswoning, en verdere huizingen en stallingen, dienen ordentelijk en waar van toepassing
logabel gemaakt.

Johanna pakt het werk zeer voortvarend aan, moderni-
seert de buitenplaats, slecht het grotwerk en rooit het
houtgewas, zo grondig dat ‘het niets bijzonders meer te
zien geeft’.

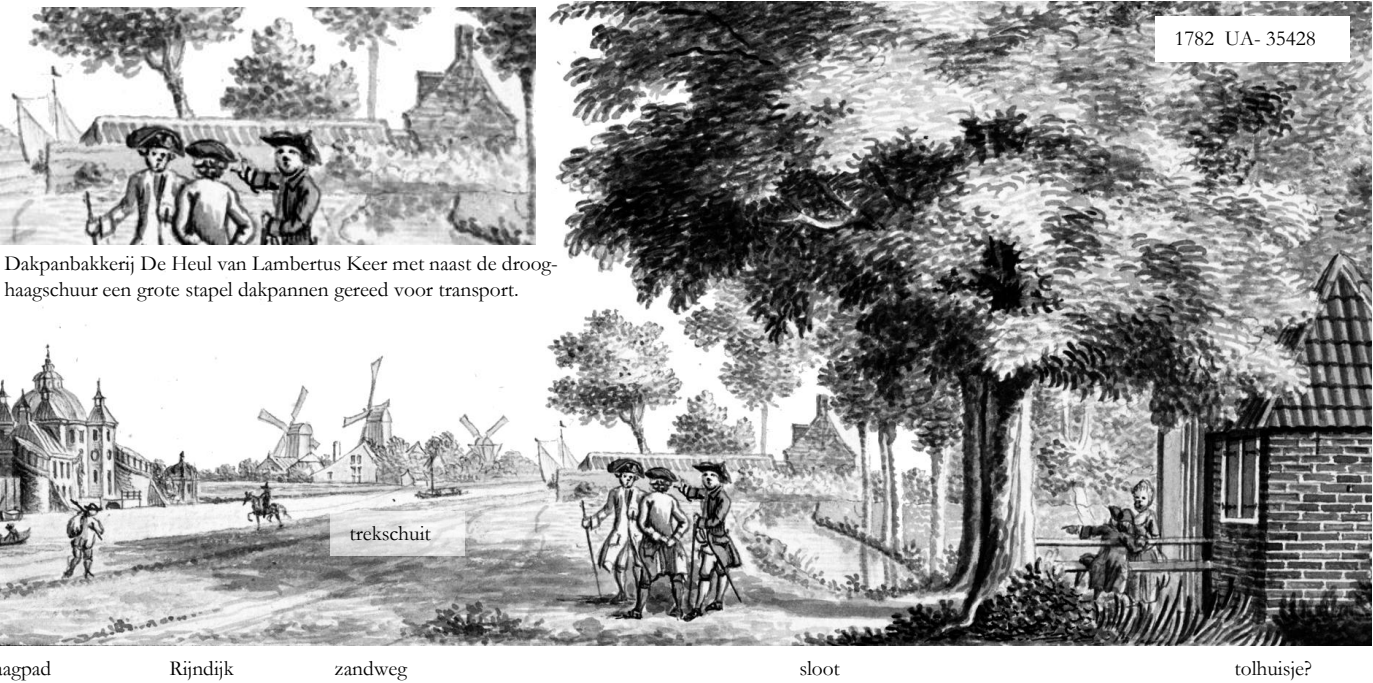
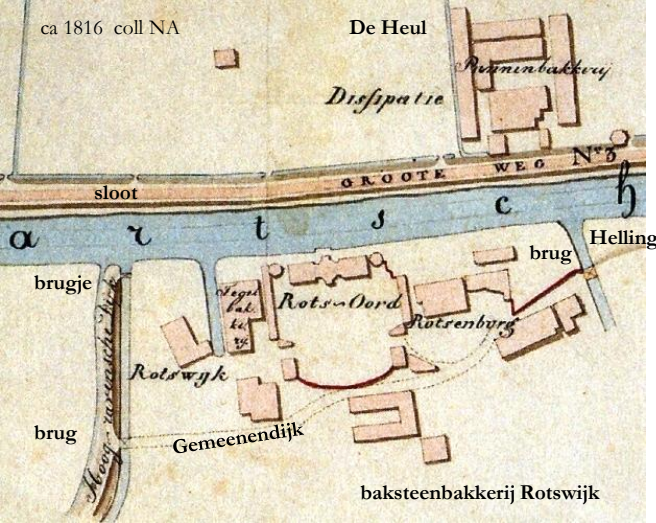
Frans² trouwt eind 1754 met weduwe/achternicht Mag-
dalena Hofkens, dochter van Matthias Hofkens en Adri-
ana van Oort. Zij is eerder getrouwd geweest met Pieter
Meysenheim die in 1741 in dienst was getreden van het
VOC en naar de Oost vertrokken.

Voorheen was er een (kwel-)sloot parallel aan de oostzijde van de Rijndijk. Het pand Westraven (Jutfaseweg 178) is over de sloot heen gebouwd. Bij het voormalige buitenhuis Rynzicht (Jutfaseweg 206) is het niveauverschil tussen dijk en Westravenspolder nog enigszins zichtbaar.

Frans² koopt eind april 1756 een huis aan de Springweg en verkoopt het Rots-Oort aan het echtpaar Lambertus Keer en Johanna Geertruyda van Oort, kleindochter van Johannes en getrouwd op huwelijkse voorwaarden in 1753.

Lambertus verwerft via zijn echtgenote ook de kennis van de vervaardiging van het ‘marmer’. Hij krijgt dakpanfabriek De Heul aan de overzijde van de Vaartsche Rijn in bezit, enkele dagen nadat Frans² hier een ver-
bod op het vervaardigen van gemarmerde of geaderde vloertegels had geregeld zonder zijn medeweten. Mogelijk is hier de kiem gelegd van langdurige wrevel tussen de ongehuwde zoon Abraham Keer en nazaten van zijn oom Frans³ van Oort van Rotswijk over onder meer erfafscheidingen. Abraham is een zonderling die vaak met zijn burens overhoop ligt. Hij voert een kost-
baar proces over het plaatsen van een heg.

Anna Elisabeth, dochter uit het 1^e huwelijk van Lam-
bertus zal op 26 juni 1757 trouwen met ene Gerrit van Oort woonachtig in de Capelsteeg OZ te Amsterdam.

1907 Dakpanbakkerij De Heul, inmiddels gesloten, recht tegenover de in dat jaar gebouwde watertoren coll HKTH

Abraham Keer, zoon van de in juni 1780 overleden Lambertus Keer, neemt per 25 september 1780 de regelingen over inzake de deze maand overleden Frans³ van Oort.

Abraham is decaan-kannunik in het kapittel van Oud-Munster en hoogheemraad van de Lek bovendams. Hij wordt financieel goed bijgestaan door moeder Johanna Geertruyda en is tevens mede-erfgenaar van grootmoeder Anna Mangard. Hij bezit veel onroerend goed waaronder huizingen met kelders en kluizen aan de Oudegracht WZ. Hij leeft op Rots-Oort met een huishoudster, is zeer gehecht aan de partij van de Patriotten en majoor geworden van het exercitiegenootschap 'Pro patria et Libertate'.

****Het geheel, reeds enigszins vervallen buitenhuis, heeft in dat jaar 1780 een geheimzinnig en spookachtig aanzien. Het is vreemd van kleur en ligt bijna verscho- len tussen hoge geschoren taxishagen, waarboven grillig gesnoeide bomen en wonderlijk gevormde grotwerken uitsteken vervaardigd van een bijzondere soort van steen. Het is niet te verwonderen dat de arbeiders der naburige steenfabrieken liever een omweg maken, dan na het vallen van de avond het door een muur half ingesloten voorplein over te gaan. Het ritselen van de wind in de bomen en de struiken achter de hoge heggen of het schichtig sluipen van een konijn, uit de grote gemetselde konijnenberg ontsnapt, hebben reeds menig- een doen ontstellen.

ca 1650-70
IS Zuilen-
straat 14

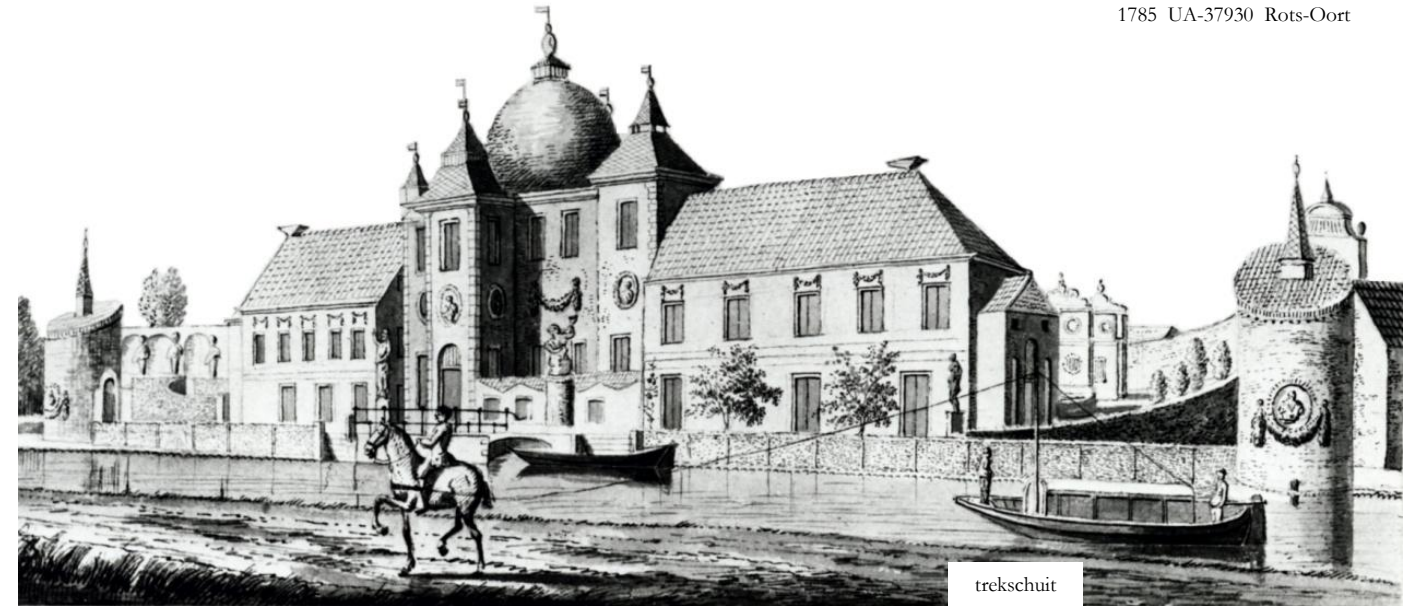
Een witte dame kan je daar in avonduren gewaar worden of je kan er struikelen over een zwarte kat met vurige ogen. 'Dan ligt de volgende dag de beste melkgeit dood in het hok, zo zwart als een moriaan'.

Het geloof aan geestverschijningen is nog onverzwakt en wordt in die buurt versterkt door de nabijgelegen gerechtsplaats juist ten zuiden van de galgwetring. Daar blijft soms tijden achtereen het rif van een misdadiger op het rad geketend. Bij beschaafde voorbijgangers veroorzaakt dat walging, bij de minder ontwikkelden niet zelden bijgelovige vrees.

De bewoner van het buitenverblijf, een ongehuwd, reeds bejaard man houdt zich zoals in de smaak is, dikwijls onledig met de beoefening der natuurkunde. De wonderlijke vormen der electriseermachines en van andere toestellen, waarmede men de hardhorige grijsaard werkzaam ziet in de stofferige, sombere kamers, wier beschilderde behangsels, voor zover zij niet achter de meest met folianten en kwartijnen gevulde boekenkasten verborgen zijn, vertonen in geheimzinnig duister allerlei vreemde figuren.

ca. 1750 proef met een
elektriseermachine
Hubert- F. Gravelot

Ze hebben zeker niet weinig toegebracht om het gerucht te verspreiden, dat hierbij boze geesten in het spel zijn, in weerwil der beide engelen, die het familiewapen boven de voordeur bewaken. Voor de burens wordt het gerucht bijna tot zekerheid als de oude heer, om zich van lastige bedelaars te ontslaan de koperen belknop met een elektriseermachine in aanraking brengt zodat de plaaggeesten door een geduchte schok afgeschrikt worden om hun bezoek te hervatten.

Abraham heeft naar zeggen in enkele kamers kunstig ingerichte valluiken doen aanbrengen en kent geen groter vermaak dan door middel dezer toestellen onverwacht uit het gezelschap zijner gasten te onttrekken. Hij schept er ook behagen in om uit het rijtuig te 'verdwijnen' en de koetsier te verrassen door eerder thuis te arriveren dan het rijtuig. Aldus grote verbazing opwekkend bij zijn bediende. Begiftigd dus met een 'petit grain de folie'.

***1770 Men ziet hier een gebouw en woonhuis met een aardig toorentje, staande tusschen een halfroond van muren, rondeelen en pleinen, die allen met dergelyke grot- steenen als kolommen aan twee zyden opgehaald, en tus- schen beiden met festoenen, vaazen en rondon, van dien eigenden steen verciert zyn. De schikking en bouworde is alleszins ingerigt naar den smaak van een ouden Ro- meinschen Tempel, of dergelyke Italiaansche gebouwen; de muurwerken tusschen beiden zyn met geeloker be- streken, en maaken het nog rotsagtiger: kortom, dit ge- heele gebouw met zyne muuren, toorens, trappen, fes- toenen, kolommen, enz. is van zulk een byzonderen en niettemin keurigen en kundigen smaak, dat men het niet wel kunne beschouwen, zonder de welbedagte verkie- zing van den Bouwheer te erkennen.' Jan Carel Pronckert, eigenaar van Rotsenburg zal in het voorjaar van 1783 een deel van deze buitenplaats verwerven.

Abraham is een genootschapsman en de partij van de Patriotten zeer toegedaan. *Extra info pag. 172*

Hij trad op 7 november 1776 toe tot het ‘Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen’ als gewoon lid. Hij behoorde tot de eerste leden van het in 1777 opgerichte Gezelschap ter Beoefening en Bevordering van de Proefondervindelijke Natuurkunde.

Abraham zal in die kringen beslist gediscussieerd hebben over dé ontdekking van de eeuw. Op 4 juni 1783 hadden de gebroeders Montgolfier in Versailles namelijk een demonstratie gegeven van het opstijgen van een papieren luchtballon. Liefhebbers van de natuurkunde komen tot het schokkend besef dat de mens dankzij deze uitvinding daadwerkelijk de hemel kunnen bestormen. En inderdaad, in oktober 1783 zal in Frankrijk de eerste mens het luchtruim kiezen.

Velen beschouwen de luchtbol vooralsnog als gevaarlijk en vooral nutteloos speelgoed. Anderen zien de ballon als bewijs van de overmoedige mens die de goddelijke orde wil weerstreven. Zij zullen de proefnemingen van Abraham niet in dank afnemen en hem mischien wel duivelse eigenschappen toedichten.

Zinnebeeldige afbeelding van drie kinderen met symbolen van kunsten en wetenschappen en van de vrijheid (met de vrijheidshoed). Lidmaatschapskaart van de Vaderlandsche Sociëteit te Utrecht.

← 1795 UA-39577

‘Het voorbeeld van den Abt Montgolfier heeft ook hier een gezelschap van konstminnaaren uitgelokt om eene Aërostatische proefneming te doen, met dit gevolg, dat men dezelve op Rots-Oort, de Buitenplaats van den Heer Keer, driemaal in 't werk gesteld, en driemaal wonderwel, dog met een verschillenden uitslag heeft zien gelukken.

De Machine heeft eene kegelsche (conische) gedaante, 14 voet hoog en 6 voet 7 duim middellyns aan het grond vlak, van papier, riet en yzerdraad samengesteld, van een komfoortje en een lamp met 24 pitten voorzien; wegen- de het gantsche toestel 2 pond en 28 lood.’

**** Posing 1 19 januari 1784 09.30 uur.

‘Toen de uitzetting der Lugt, door brandend stroo, tot op de vereischte hitte, geschiedt, de Lamp aangestooken, en men bezig was, de Machine aan zig zelven over te laten gebeurde het by zeker toeval, dat aan het komfoortje een ongemak kwam, en daar de Machine, reeds merkelyk verhit, eene geweldige neiging vertoonde om op te ryzen, kwam men overeen dezelve, zonder het komfoortje, een oogenblik aan haar zelven over te laten, om te zien hoe verre zy het brengen zoude. Zy rees staatig op, helde een weinig opzy, herstelde zig terstond, en rees eene Doms- hoogte op; maar uit gebrek aan toevoer van gestadig verdunnende (rarificeerende) Lugt daalde zy zagjes en kwam op een der laanen van den tuin, niet ver van de plaats der opschieting neder.’

****Posing 2 19 januari 1784 11.00 uur.

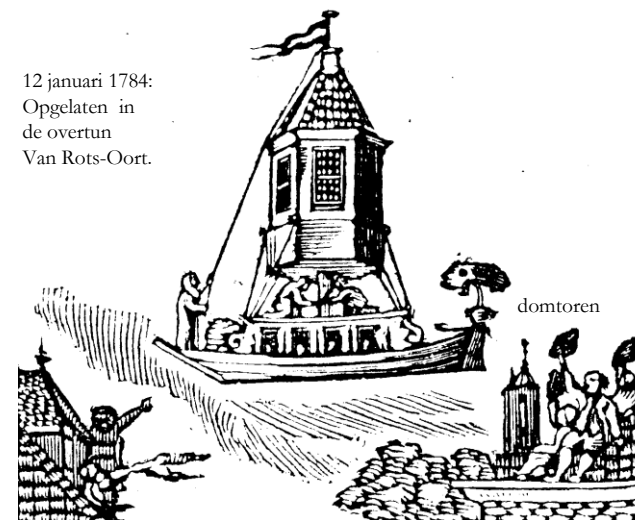
‘Straks hervatte men de proefneeming, met 't komfoortje met het beste gevolg van de waereld: zy rees lynregt op, en door een zagt lugtje voortgedreeven, nam zy derzelve rigting van het Zuiden naar het Noorden, rees hooger en hooger op, bleef op een verbaazenden afstand 10 minuten onbeweeglyk hangen, nam voorts derzelve koers over het Noord-Oosten, en daalde, in dezelfde staande rigting, in het Oosten neder, op een afstand van een kwartier gaans, na omtrent 20 minuten in de lugt te hebben gezweefd. De Machine was niet noemenswaardig beschadigd.’

****Posing 3 19 januari 1784 13.00 uur

‘Ten derden maale hervatte men de proefneeming, welke eveneens gelukte; dan het scheelde wel een Doms hoogte, dat zy minder hoog oprees; maar de reden was zeer eenvoudig: eene Machine, nog naauwlyks 2 ponden 28 lood haalende, kon het bykomend gewigt van 8¼ lood, 't geen de schaar woog die men er by overyling had in gelaaten, niet veelen, dan met dit gering gebrek; ook bleef zy zoo lang niet in de lugt als de vorige reis.’

de Burgermeester VAN BEEK word aanbevolen , niet langer met God en het Volk te spotten , op dat hy met deze aanstaande Reize, als een andere Phaëton tot een recompens van zyn overgegeven Goddeloos bestaan, uit het Lugt Jagt niet te berfte valle. Terwyl aan den onverdragelyke VAN DER DUSSEN zal gesteld worden boven op de Lugt Machiene in de gedaante van een Atlas, houdende in zyn hand een Vaandel van Oranje couleur, waarmede hy by aanhoudentheid zal roepen Oranje boven ! de Burgers onder ! enz. enz. enz.

12 januari 1784:
Opgelaten in
de overtun
Van Rots-Oort.

Abraham koppelt bijzonder vernuftig een sensationele proef aan een politiek/maatschappelijke stellingname. Hij maakt het volk via de verspreiding van een opruiend politiek pamflet wijs dat een reeks prinsgezinde notablen het luchtruim zal kiezen met gouverneur Van der Dussen als een ware Atlas er bovenuit torend, aanhoudend roepende: ‘Oranje Boven, de burgers onder’ terwijl het feitelijk slechts gaat om iets meer dan het gewicht van een komfoortje met brandstof dat los van de grond komt. Een eclatant succes: Het publiek loopt massaal uit. In Frankrijk had men zich inmiddels, als eerder vermeld, al wel gewaagd aan een ‘persoonlijke opstijging’.

Abraham is als ware patriot lid van de commissie tot het defensiewezen sinds 1785. ‘Geen kosten of opofferingen worden gespaard om de stad in geduchten staat van tegenweer te stellen’. Op de dom wordt daartoe een ‘telescoop’ geplaatst. Eind 1789 zal hij twee vicariëen verkopen, één gefundeerd in de kerk van Oudmunster en één in de kerk van de St. Jan. Vanwege zijn vele functies lijkt het hem verstandiger om de vloertegel- en dakpanbakkerij ‘De Heul’ annex woningen aan de overzijde van de Vaartsche Rijn te verhuren aan Nicolaas van der Monde per begin 1791. Die zal een jaar later een mooie opdracht binnenhalen van honderdduizend blauwe- en rode dakpannen.

Abraham maakt een einde aan het langdurig conflict betreffende de erfafscheiding tussen het bos achter Rots-Oort en de boomgaard achter Rotswijk. Eind 1793 heeft Abraham bemoeienis met het innen van rente en vorderingen betreffende de Franse staatschuld. De monarchie in Frankrijk is op de schop gegaan en de macht van de adel en de geestelijkheid flink teruggedrongen door het volk. Een kolfje naar zijn hand.

Hij maakt begin 1797 een testament op en vermaakt bij overlijden vele wereldlijke goederen, zoals de opbrengst van het huis Rots-Oort met de tuinen en bossen inclusief de dakpanbakkerij ‘De Heul’ aan het Diaconie Oudemannen- en vrouwenhuis der Hervormde Gemeente, beter bekend als Oudaen. Na huurder Bastiaan van Balkom verhuurt hij per eind oktober 1800 ‘De Heul’ inclusief gereedschappen annex woningen aan Jacobus Bordon à 285 gulden jaarlijks. Na de hiervoor beschreven anekdotische levensloop komt Abraham op 27 september 1804 te overlijden.

Grafsteen
Abraham Keer
N° 363 in de
Klaaskerk

Abraham wordt bijgezet in een grafkelder in de Klaaskerk (Nicolaïkerk). De grafkelder is geregeld met nummer KN-363. Binnen de kerk begraven worden is nog juist wettelijk toegestaan.

Op verzoek van de erfgenamen wordt in april 1805 de waarde geschat van Rots-Oort. Vervolgens wordt in het Logement Groot-Paushuizen publiek geveild en verkocht: De buitenplaats Rots-Oort. met zijn torens, stalling en tuin, erven en grond, drie daghuurderswoningen, een tuinmanswoning, een moestuin tegenover het buiten, nevens een fraai bos achter dezelve te zamen met een tichel- en dakpanbakkerij daar annex, onder den Gerechte van Catharyne en 't Lynpad.

Het Oudaen ontvangt ongeveer tweehonderdduizend gulden. Een groot aantal binnen- en buitenlandse schuldbewijzen en staatspapieren was vanwege de Napoleonse oorlogen aanzienlijke afgewaardeerd. Zo’n zes personen ontvangen tot enkele duizenden guldens ieder en enkele diaconiebejaarden krijgen het resterende leven lang twee guldens per week.

- 1°. het huis „Rotsoord”, in publieke veiling verkocht aan Mej. A. E. Bos, voor f 9000.
 - 2°. een pannenbakkerij, gelegen tegenover Rotsoord aan de westzijde van de Vaartse Rijn; verkocht aan Jacobus Bordon, voor f 9240, waarvan f 3440 in contanten, de rest in een schuldbekentenis, groot f 5800 à 5 %.
 - 3°. in specie aanwezig bijna f 11000.
 - 4°. aan Staatsfondsen voor nominaal voor ongeveer f 70.000.
 - 4°. aan buitenlandse fondsen:
 - Amerikaanse f 10000
 - Deense f 10600
 - Zweedse f 4000
 - Russische f 18000
 - Engelse £ 4500
 - 6°. aan schuldbekentenissen van particulieren ongeveer f 50000.
 - 7°. van ’t Capittel van Oud-Munster, waarvan de overledene Deken en Canunnik was, ontving de Rendant nog f 6000 „voor en in plaatse der jaren van gratie wegens de Prebenden door den overledene in dat Capittel gepossideerd geweest.”
- De begrafenis had f 557.10.— gekost; aan legaten was uitgekeerd f 16708, aan belasting betaald ruim f 7000. Daartegenover stond weer, dat de beheerder een behoorlijk bedrag had ontvangen aan coupons, aflossingen, renten, enz.

De overheid heeft altijd geprobeerd de armenzorg aan particuliere instellingen over te laten, al was men wel gedwongen om diegenen die nergens terecht konden ten langen leste toch op te nemen. De oudjes die aanklopten bij Oudaen, hadden in vochtige en tochtige huizen geleefd, waar al even weinig of zelfs minder groente en vlees op tafel kwam dan hier. Men slaapt er met z’n tweeën in één bed en krijgt veel meer uit de bijbel te horen dan men wellicht prettig vindt. Maar draagt misschien voor het eerst, schone verstelde kleren en slaapt er tussen schoon beddengoed.

Of het bedrag geheel of gedeeltelijk terecht komt bij diegenen waar het voor bedoeld was is de vraag. In de jaren rond 1810 is er sprake van dat er slechts vijf gulden per maand aan een bejaarde besteed wordt. In totaliteit telt men dat jaar honderdzeventig bewoners. In het testament van 1797 was opgenomen dat de huishouding nog tot zes maanden na Abrahams overlijden moet worden voortgezet op kosten van de boedel.

1817: The Traveller’s complete Guide through Belgium and Holland: ‘Rots-Oort is famous for his grottos’.

Conform datzelfde testament krijgt huishoudster Anna Eva Bos inboedel en huisraad in de breedste zin, klederen, goed en linnen (waaronder tafel- en beddenlinnen), wollen juwelen en bijouterieën, ongemunt goud en zilver, boeken, instrumenten en rariteiten, paarden en rijtuigen. Daarenboven ontvangt ze haar leven lang een som van 400 gulden halfjaarlijks. Anna ziet af van haar jaarwedde en krijgt hiervoor in de plaats huize Rots-Oort met alles er op en eraan inclusief overtuin in eigendom. Ze trouwt (of was al getrouwd) met W.G. Kennedy.

Dagboek van de reislustige Willem de Clercq uit 1815, pagina 100/101: *Ondanks alle buitens gezien te hebben langs de Vecht treft hem ‘eene zonderlinge buitenplaats genaamd Rots-Oort het meest’.*

Na het overlijden in 1837 van voormalig huishoudster, Anna E. Bos wordt haar echtgenoot Willem G. Kennedy, timmerman te Lopik, eigenaar. Hij verhuurt de buitenplaats tot de afbraak in maart 1842 aan J. Wale voor 450 gulden jaarlijks. Johanna Bos, de zus van Eva komt enige weken eerder hier te overlijden. Koopman Cornelis Dirk de Heus koopt het complex (36 roeden en 82 ellen groot) voor 4574 gulden. Hij zal het vervolgens slopen waarna hij een nieuw buitenhuis bouwt.

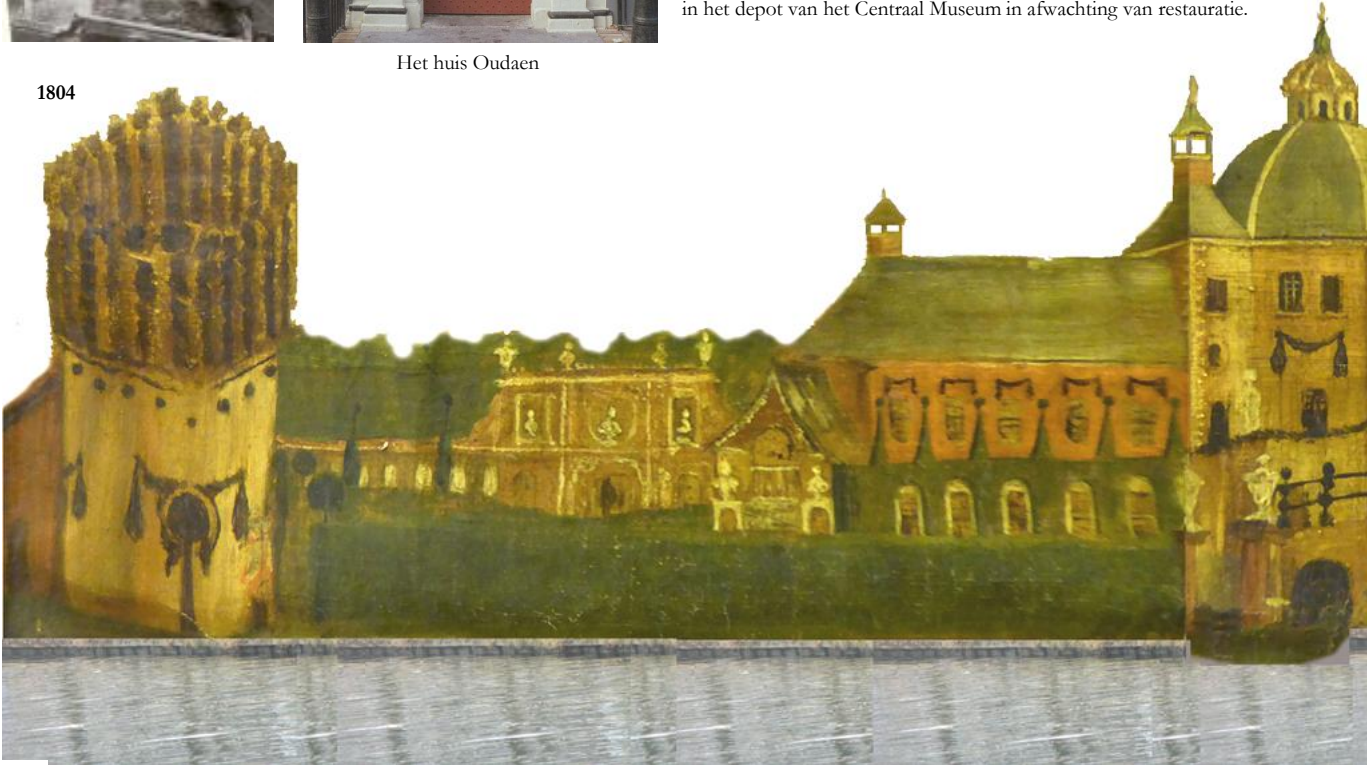

Het huis Oudaen

1929 UA-77590 regentenkamer Oudaen. Het schilderij hangt ter rechterzijde. Het is mede door de jarenlange sigarenrook zwaar vervuild geraakt en bevindt zich nu in het depot van het Centraal Museum in afwachting van restauratie.

1804

Straat vernoemd naar Abraham

Vanwege de schenking van zo'n tweehonderd-duizend gulden aan het Diaconie Oudemannen- en vrouwenhuis, zijn de regenten zo vol vreugde en dankbaarheid dat er een afbeelding van Rots-Oort komt te hangen in de regentenkamer.

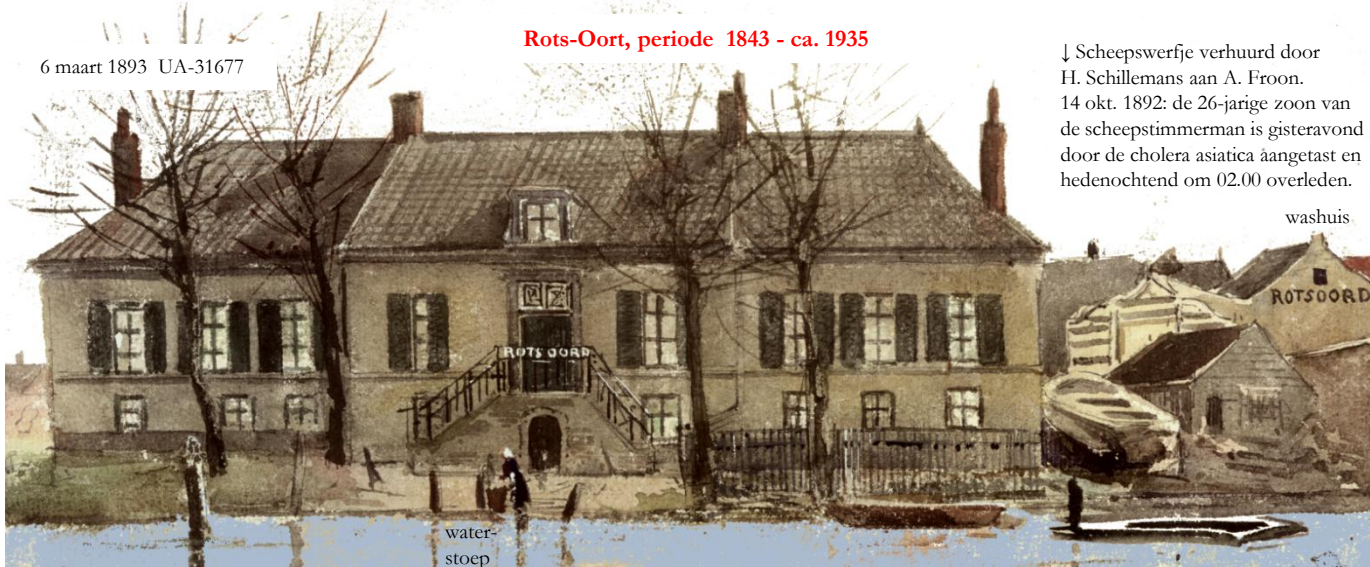

coll CM

Lof Lof ABRAM KEER ! zyn weldaen hoog geprezen !
Hy, Stut der Armen ! Hy, verzagter van hun leed.
Uit zyn Nalatenschap, de Grysheid toe gewezen,
Word d'Ouderdom verkwikt, getroost, gevoed, gekleed,
Op dat hy altoos door erkenntnis roem ontvangen,
Zal Rots-Oort, 's Mans Verblyf, hier ter gedagtnis hangen.
.....overleden den 27 September 1804.....

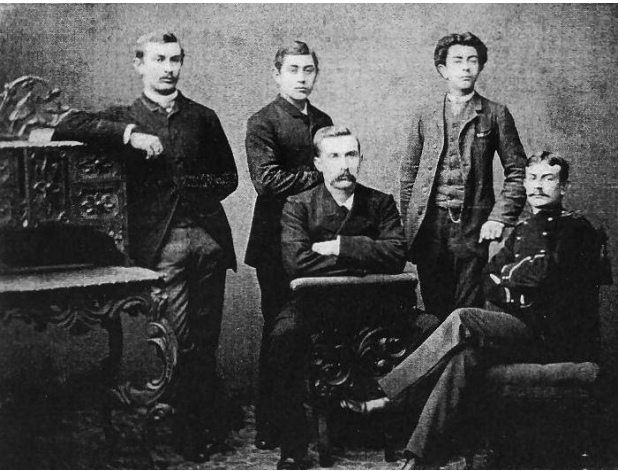
Koopman Cornelis Dirk de Heus bouwt op de grondvesten van de buitenplaats een nieuw Rots-Oort. *Utrechts Nieuwsblad*, 25 januari 1843: Gisteravond werd onze burgerij, gedurende men in onderscheidene kerken den avondgodsdienst waarnam, door het geroep van brand! ontsteld. Terstond spoedden zich duizenden naar de plaats des onheils, circa tien minuten buiten de Tolsteegpoort. Het betrof een nog geheel nieuw huis, 't welk de heer D.C. de Heus op de plaats waar vroeger Rots-Oort stond heeft doen bouwen. Vanwege de ijver der brandspuitgasten werd alleen het middengedeelte in de as gelegd. Oorzaak was het met hout droogstoken van de nog onbewoonde bebouwing op deze winterse dag.

De Utrechtsche provinciale en stadscourant, 28 mei '43: Te koop: 'Een zeer aangenaam gelegen plaats, genaamd Rots-Oort bestaande in een Heerenhuis, twee daggerswoningen onder een dak, een koetshuis en stal voor vier paarden, voorts plein en tuin, staande en gelegen onder Tolsteeg, aan de Oostzijde van den Vaartsche Rijn, wijk K N°138, met alle de bomen rondom de plaats en op den Hoogravenschen dijk zich bevindende, zo ver dit perceel strekt. Zijnde het huis voorzien van vier woonkamers, en een ruime zaal, meest alle gestucaard, behangen, met stookplaatsen en kasten, boven een ruime gestucadoorde gang, slaap-, provisie-, meid- en mangelkamers, zolder, keuken, twee aisances (toiletten), kelder met een bekluisde gang aan het water uitkomende. Hardstenen stoep en met 'marmer' stenen bevloerde gang. Zijnde dadelijk te aanvaarden. 20 maart '45: Te koop het complex Rots-Oort aan de Oostzijde van de Vaartsche Rijn, nabij den Rijnspoorweg. Door deze gunstige ligging alsmede zeer geschikt voor ene grote fabriek. Verhuurd tot 1 mei 1846 voor 500 gulden jaarlijks. Vraagprijs 5900 gulden. (Er wordt geadverteerd tot eind 1850).

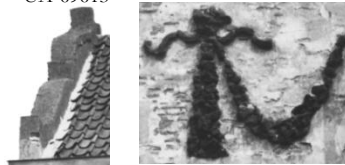
1929 UA-69609

Van 1847 tot 1862 is Lamberta Johanna van Soest hier de hoofdbewoonster, weduwe van C. Burel. Het buitenplaatsje, totaal drie woningen tellend, wordt in 1862 gekocht door Johannes Schillemans van het buiten Rotsenburg en aanpalende fabrieken en vervolgens verhuurd. Diverse baronnen van Utenhove zullen hier vertoeven. Onder meer Gerardus Maurits, 2^e van links op de foto is hier op 4 november 1870 geboren en op de foto vijftien jaar. Vader Gerardus Maurits repatrieerde met vier van de zes zonen uit Serang (Oost-Indië), juist voor 1870. Omstreeks 1934 zal Frits Loeb van de UMS (Utrechtse Machinale Stoel- en meubelfabriek/per 1948 Pas-Toe) het pand slopen vanwege de noodzakelijke uitbreidingen.

UA-69613

Tuinhuis uit 1694 met festoenen van paarsbruin geglazuurde rotsachtige mondsteen. Deze lijken specifiek gevormd voor het doel, zoals waarschijnlijk alle andere verfraaiingen aan de buitenzijde van het daardoor indertijd zeer opvallende buitenhuis. Het tuinhuisje is gesloopt omstreeks 1961.

Grof keramiek bij Van Oort

1703-1816 Rotswijk

108 Wouter van Oort	1703-1756
109 Frans ³ van Oort	1756-1766
110 Hendrik Riemsnijder	1766-1778
111 Jan C. Pronckert	1778-1907
112 Hendrik Nagtglas-Versteeg	1807-1816

104 Catharina van Oort
114 Periode 1816-1907

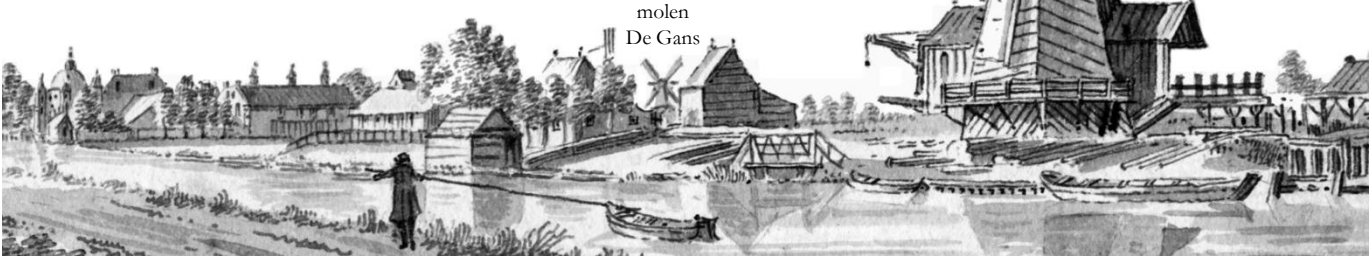
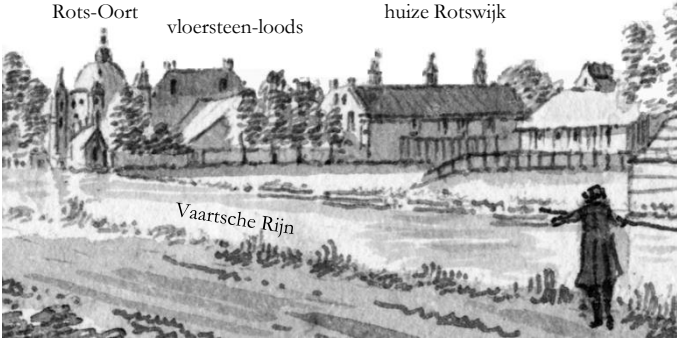
ca 1930 Baksteen- en dakpanbakkerij Rhijn- en Veldzicht & R(h)ijnhoven coll HKTH.

In 1930 wordt in Hoograven nog steeds traditioneel, veelal handmatig gewerkt. De veel ruimte innemende tas- en vormvelden van voorheen zijn al vaak begin 19^e-eeuw of eerder vervangen door overdekte haag-

schuren* voorzien van ligplanken waar het product beschermd is tegen al te felle zon en regen en waar de wind goed doorheen kan om het drogen te bespoedigen. Hoe droger de oven in, des te meer brandstof men bespaart.
*Bij Ruimzicht heeft men tot het laatst zonder haagschuren gewerkt.

Dakpanfabriek Oog in 't Zeil

Wouter trouwt in de zomer van 1703, op 20-jarige leeftijd, op huwelijksvoorwaarden met de 17-jarige Aletta Maria Rotteveel, gedoopt te Malakka, Maleisië en betreft het juist verbouwde Rotswijk. Er zullen elf kinderen geboren worden waaronder opvolger Frans³ op 29 maart 1724. Vader François laat de ‘marmer’makerij in 1717 verplaatsen naar achter Rotsenburg. Wouter huurt in 1721 samen met vader, als vanouds, de 4 morgen land aan de houtplaats ten oosten van de steenoven, tussen de Hoogravensedijk aan de zuidzijde, met de sloot tussen het weiland aan de oostzijde en de jonge boomgaard achter de warmoezeniershofstede aan de noordzijde. Ruim zevenduizend gulden aan obligaties van Wouter worden te gelde gemaakt in 1723. Later volgen meer bedragen. Daar koopt hij onder meer het pand ‘Spijkerboor’ Oudegracht 253 van, bestaande uit een huis met kelder en kluis.

Hij koopt een jaar later voor 10.200 gulden een huis met erf en hof aan de Oudmunstertrans NZ, ten westen van een gang. Drie weken later zal een zekere Maria van Baaren van hem een schadeloosstelling eisen vanwege mishandeling. Vader François overlijdt op 2 maart 1728 en Wouter erft Rotswijk inclusief de baksteenbakkerij. De vloersteenbakkerij gaat naar Adriaan². De inkomsten uit de baksteenbakkerij zijn dusdanig dat in 1729 het pand Runnebaan 17 voor slechts 6.400 gulden aan het bezit wordt toegevoegd. Runnebaan 15 was hem in of juist na 1700 al geschonken door vader. In 1730 wordt 2 morgen afgegraven land aan de Leidse Vaart (bij het huidige Welgelegen) van de hand gedaan. In 1734 wordt een huis met grond, kelder en kluis aan de Oudegracht verkocht en volgt nog een aankoop van 3½ morgen land onder Abstede van het Duitse Huis. Eind 1735 wordt Wouter ontoerekeningsvatbaar verklaard.

1751 UA-38670
Houtzaagmolen Van Aken type paltrok. Na 1814 vervangen door een achtkante bovenkruier

Het onroerend goed op Rotswijk bestaat dan uit een hoofdbehuizing, een stalling voor vijf paarden, een koetshuis met rijtuigen. Een steenbakkerij met ovens, loodsen, schuren, tas- en vormvelden, bepotingen en beplantingen, materialen en gereedschappen als matten, karren en schuiten. Tevens een aantal arbeidershuisjes. Aan de overzijde van de Vaartsche Rijn een konijnenberg, boomgaard, hof en moestuinen met muren omgeven. Onder de arbeiders worden genoemd Gijsbert van Dijk, Goosen en Van der Linden. De boedel moet onverdeeld blijven tot zoon Frans³ meerderjarig is (ook afgrift van steenaarde in onder andere Oudwijk en Abstede in de Snel (met de plicht tot het toemaken ten behoeve van warmoezieland) wordt bedongen. Alle gebakken en ongebakken steen en turf. De totale waarde van 14.000 gulden dient Frans³ te zijner tijd terug te storten aan de overige erfgenamen in 12 jaar à 3½% rente.

Johannes van Rots-Oort, de broer van Wouter, leidt samen met zijn zoon Frans² enkele jaren het bedrijf. Aletta, echtgenote van Wouter, huurt per september 1737 samen met Adriaan² de 4 morgen land van de Heer van Soestbergen voor een periode van 12 jaar. Zij blijkt een schuld te hebben van 4000 gulden bij haar zwager Adriaan² en een schuld van 6000 gulden bij een zekere Petrus Laan. Eind 1741 wordt Wouter opgenomen in het dolhuis. Dochter Jacoba Agnita wordt geautoriseerd door burgemeesters en vroedschap om de affaires waar te nemen. Twee jaar later overlijdt haar moeder Aletta. Jacoba leent 1000 gulden in juli 1749 om de negotie voort te zetten.

1777 steenbakkerij bij De Baest ter vergelijking

Zoon Frans³ komt alleen of mede aan de leiding in de periode 1749-1756. Hij wordt net als grootvader ook genoemd als regent van het Barbara- en Laurentiusgasthuis. Arnoldus Rietveld en Jan Adam Boerenschop zijn hier de meesterknechten. Adriaan² en Frans³ huren eind 1750 opnieuw de 4 morgen waarbij Adriaan² een klein gedeelte benut voor zijn ‘marmer’makerij.

In februari 1752 wordt Maria geboren op Rotswijk, dochter van Cornelis den Daas. Vader is geboren ‘op de oven van de Keyzer’, moeder ‘op de oven van Ruimzicht’. De familie Den Daas zal generaties lang ook meesterknechten en ovenbazen kennen. Zoals zovele achternamen soms bijzonder lang in deze branche herhaald voorkomen.

Slechts van één steenbakkerij in de 18e-eeuw zijn gegevens bekend van de inkomsten en uitgaven gedurende een aantal jaren. In dit geval 1741-1754. Rotswijk is dan waarschijnlijk het grootste bedrijf binnen de stad Utrecht. Dat deze gegevens bewaard zijn gebleven is te wijten aan het geestelijk onvermogen van de eigenaar Wouter van Oort. Alle zaken moeten verantwoord worden voor een notaris. Wouter zal op 26 augustus 1756 komen te overlijden en dan wordt zijn zoon Frans³ eigenaar. Twee jaar later pas wordt de erfenis verdeeld. Frans³ ontvangt het complex Rotswijk zoals in 1735 reeds beschreven. Naar overige familieleden gaan de panden Runnebaan 15 en 17, een huis aan de Oudmunstertrans, ruim 20 morgen land en een aantal obligaties.

Van het beheer door dochter Jacoba moet ‘rekening, bewijs en reliqua’ gedaan worden. De gemiddelde bruto opbrengst van de jaren 1741 t/m 1754 is 39%. De rekening betreft niet uitsluitend de directe exploitatie maar kan ook betrekking hebben op de opbrengst van bijvoorbeeld waardepapieren en pacht- of huursommen van vletlanden waar kleiaarde wordt afgegraven.
g = gulden, s = stuiver, p = penning

Jaar	Ontvangsten			Uitgaven	%	Overschotten			%
	g	s	p	g		g	s	p	
1741	1126	10	---	406	---	720	10	---	64
1742	11949	13	---	6981	---	4968	13	---	42
1743	7172	16	---	4533	-5	2639	11	---	37
1744	12716	---	---	7150	-6	5565	14	---	40
1745	11464	16	---	7309	---	4155	16	---	36
1746	11260	-2	---	7486	---	3774	-2	---	34
1747	8412	---	---	5368	---	3044	---	---	36
1748	8804	---	---	4004	14	4800	-2	---	54
1749	8194	18	---	6110	17	2884	-1	---	26
1750	11336	13	---	7894	13	7894	13	---	30
1751	10578	---	---	6670	13	6670	13	---	35
1752	13816	---	---	8068	-1	5747	19	---	41
1753	11980	-4	---	7869	-4	4111	---	---	35
1754	6018	18	---	558	11	5460	-7	---	83
	A2173	-8	---	B1660	---				
				C1733	16				
Totaal	137004	14	---	83804	---	53200	14	---	39

A = Alsnog van 2.000 pramen zand van het land onder Oudwijk, sedert 1741 t/m 1745.
B = Nog uitgegeven wegens het uitschieten van 2.000 pramen zand en het toemaken van het land tot warmoe- ziersland onder Oudwijk sedert 10 oktober 1741 t/m 1751
C = Betaald aan de heer Soesdijk van Cloon voor 4 mor-gen en 58 roede steenaarde liggend in het Nedereinde van Jutphaas.

Frans³ trouwt met Geertruida Maria Hermans in 1759. Twee jaar later zal hij samen met Magdalena Hofkens, weduwe van Frans², naast de gebruikelijke 4 morgen land ook 1 morgen weiland huren voor een periode van 12 jaar voor 110 gulden jaarlijks. De ovenbaas Thomas den Daas ondertekent mede het contract met de zeer gedetailleerde voorwaarden.

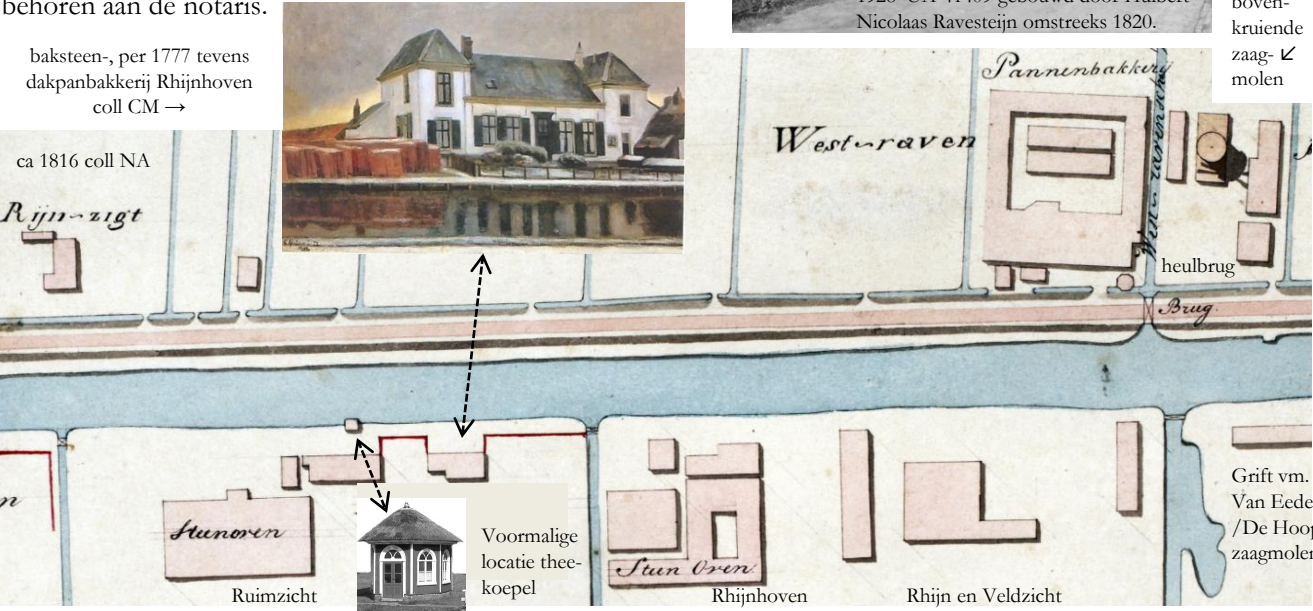
Magdalena schenkt in 1766, op last van een jaarlijkse uitkering van 2000 carolus guldens, aan Hendrik Riemsnijder, aanstaande echtgenote van haar nicht Vincentia C. de Courcelles Rotswijk én Rotsenburg met alle installaties.(Rotswijk annex tuin, beplant met exqui-site vruchtbomen, met langs het water een berceaux van lindebomen en hagen, een speelhuis, twee stallin-gen voor 10 paarden en een koetshuis, de steenoven met 5 cameren) Rotsenburg is al het woonadres van Hendrik.
Als firmanaam blijft nog tientallen jaren Van Oort genoemd.

Een voorbeeld van een levering door Hendrik in 1769 van gedeeltelijk in 1770 nog te bakken stenen aan Mat-thijs van Son, steenkoper te Amsterdam. Deze partij bestaat uit 200.000 rood, 200.000 ondergrauw, 25.000 griuw, 25.000 bovengriuw, 200.000 grijze klinkers, 30.000 harde klinkers, 50.000 grijze- en 25.000 blauwe regenbakklinkers, 25.000 griuwgemene- en 30.000 vlakke moppen. Totaalprijs 7.372 carolus guldens. Een jaar later koopt Frans³ de iets zuidelijker aan de Vaartsche Rijn gelegen buitenplaats Rhijnhoven met speelhuis en schuithuis, 1½ morgen land en de hout-zaagmolen ‘De Otter’ met herberg/tapsteede ‘Het Leckerhuisje’ belendend.

ca 1930 UA-52734 herberg/tapsteede ‘Het Leckerhuisje’? Of stond het pand enige tientallen meters noordelijker?

In 1771 zal hij 5000 gulden lenen van W. Röell. Frans³ huurt samen met H. Riemsnijder voor 12 jaar de 5 mor-gen land in 1772. Het blijkt vervolgens uit het aangaan van hypotheken en voorschotten dat het bedrijf slecht rendeert. Er wordt in 1773 zelfs een reeds gevulde onge-bakken steenoven met acht monden, loodsen en tasvel-den aan Gijsbert D. Cazius verhuurd. Hij is de eigenaar van de bakkerij achter het Sterrenbosch. Frans³ besluit ruim 9 morgen weiland aan het Overeind te verkopen en leent opnieuw, nu voor 4000 gulden.
Het contract van de 5 morgen komt begin 1774 op naam van alleen Riemsnijder. 4 morgen voor de steenbakkerij en 1 morgen weiland voor onder meer de paarden, res-pectievelijk 113+22 gulden jaarlijks. Verplicht onderhoud van alle dijken, dammen, heulen, sluizen, sloten, water-gangen, bruggen en schoeiingen. Ook van de stenenbrug over de vletsloot. Deze wetering dient voorzien van een afsluitboom zodat gebruikers belast kunnen worden. Na verhuur aan notaris Van Someren komt Rotswijk te koop in het voorjaar van 1778 als onderdeel van het complex Rotsenburg. De gebakken stenen op het tasveld behoren aan de notaris.

Mr. Jan Carel Pronckert jr. wordt eigenaar in au-gustus 1778 en Hendrik Meijster huurder van het bedrijf. Hendrik gaat vervolgens op wereldreis naar Guiné en laat het beheer van de steenbakkerij over aan muntmeester C.F. Wesselman. Frans³ overlijdt in november 1780.
J.C. Pronckert verhuurt het bedrijf in 1787 aan Hendrik Willem Nagtglas-Versteeg die in 1788 zal trouwen met Henriëtte Maria, dochter van Frans³.

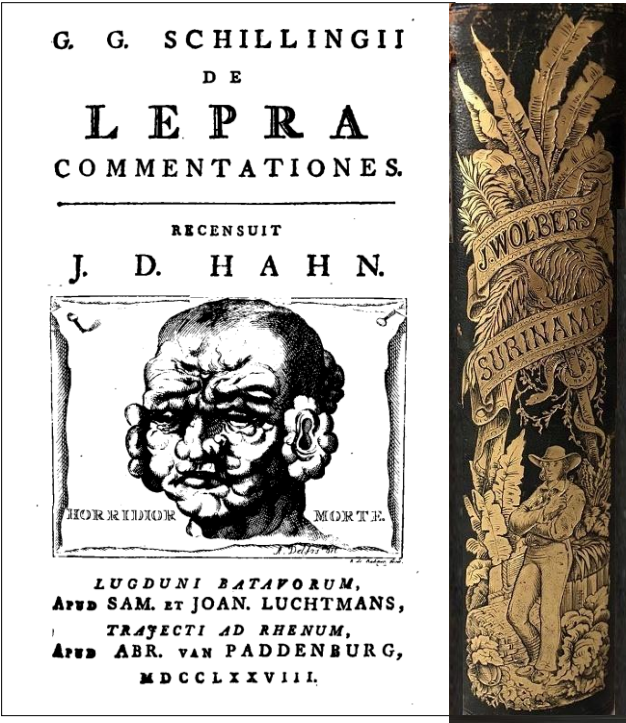

Vordering van Nagtglas-Versteeg van de firma ‘Frans van Oort’ op M. Blom vanwege geleverde steen in september 1794. In 1801 wordt een poging ondernomen om Rotswijk te veilen. Een jaar later vindt de verkoop plaats van 8 morgen hooi en weiland (de Zandkamp) aan Willem Jacob van de Graaff die daar tegenover resideert in huize De Liesbosch. Op 25 oktober 1806 ondertekent Hendrik Willem Nagtglas een schuldbekentenis aan de Heer van Soestbergen vanwege de aankoop van 10 morgen land bij hofstede Klein Soestbergen inclusief de 4 morgen die al vanaf 1668 gehuurd werden door opeenvolgende partijen. Vervolgens wordt Hendrik met goedvinden van de drie schoonzusters begin 1807 eigenaar van Rotswijk.

Er komt enige opleving. De in Utrecht gebakken stenen worden verzonden naar de Oost en West, Bremen, Hamburg en Amerika, vaak als extra ballast voor de veiligheid van de heenreis. Bij Nagtglas werken dan maar liefst 30 man én 10 tot 12 kinderen. Het dagloon van de mannen bedraagt 12 tot 14 stuivers (zij werken met stuksloon) van de vrouwen en kinderen 6 tot 12 stuivers. De uitvoer van Friese turf die van 4½ tot 12 stuivers duurder werd, de belasting en de verhoging van de jaaglonen zijn belemmerend voor de bloei (14 à 16 gelijksoortige bedrijven bevin-den zich in de omtrek van tot 2 à 3 uur buiten de stad).

Catharina van Oort

****Catherina van Oort, dochter van Wouter trouwt in 1726 met ene Johan Gottfried Schilling. Zoon Gottfried Wilhelm Schilling, geboren in Wijk bij Duurstede, bestudeert in Suriname de ziektes die de Afrikaanse slaven daar treffen. In 1769 zal hij in Utrecht de medische doctorsgraad behalen met een verhandeling over lepra. In 1772 komt hij aan het hoofd te staan van de geneeskundige dienst te Suriname en zal er twintig jaar blijven werken. In 1778 wordt ‘De Lepra Commentationes’ gepubliceerd. In 1803 overlijdt hij.

ca 1960 UA 89512 Tjepmastate, De Meern

****Zoon Johan Schilling wordt mede-eigenaar van een koffie- en bananenplantage met 127 slaven in Suriname en raad van de politie. In Paramaribo woont hij met zijn gezin op Gravenstraat 22-24. Hij is een gematigd patriot en repatrieert omstreeks 1770. Plantage-eigenaren hoeven vanaf het 1e kwart 18e-eeuw niet langer meer in de buurt van hun bezit te wonen. Aldus wordt de kapitaalstroom vanuit de plantages omgebogen naar Nederland en zullen tevens steeds meer buitenplaatsen bewoond gaan worden door rentenierende eigenaren uit bijv. Suriname en Nederlands-Indië. Johan gaat in buitenplaats Tjepma State wonen aan de Oude Rijn bij De Meern van ca. 1784 tot aan zijn overlijden in 1790. De woonkamer is voorzien van goudleren behang en biedt uitzicht op de Oude Rijn. Een opvallend meubel ter rechterzijde is een grote mahoniehouten tafel uit één stuk. Johan is een neef van Cornelis Nagtglas

Deze Cornelis Nagtglas heeft een zekere begaafdheid voor goochelen en vertoont hier reeds als 12-jarige zijn kunsten met bekers, kaarten en ook ellen lint uit zijn mond. Hij gaat dan gekleed in een bont gekleurd met zakken bezet huzarenpak. Dat levert menige zilveren rijder op voor zijn spaarpot. Cornelis heeft enige lessen gevolgd bij de beroemde Eliaser Leendert Bamberg, een goochelaar die zijn uitgeholde houten been gebruikt om voorwerpen in te laten verdwijnen. Hij is ook bekend onder de naam ‘Duivelse Hinkpoot’.

****De bloementuin van Tjepma State loopt uit op wonderlijk samengesteld grotwerk voorzien van een koepel als een Chinese pagode. Met wat geluk kan men de eigenaar treffen die de toe-hoorders trakteert op verhalen over gevechten met de bosnegers in West-Indië waaraan hij had deelgenomen. Hij wijst daarbij de stelling der strijdende partijen aan met zijn rotting, die een grote blauwe porceleinen knop draagt.

Behalve een vrij belangrijk vermogen brengt Johan een aantal zeldzame dieren en vogels mee die in een daarvoor ingerichte loods op Rotswijk worden ondergebracht en door vele nieuwsgierigen uit de stad bewonderd omdat men dergelijke verzamelingen in die dagen niet vaak te zien krijgt. Cornelis Jacob van Brakel met ouders, broer en zus wonen per 1846 op Rotswijk en zullen op 25 mei 1850 Tjepmahof/Tjepmastate verwerven.

±1760 vh. IS Gravenstraat 8 ca. 270 landschaptegels, geproduceerd omstreeks 1760 zijn na het afbranden van het pand Gravenstraat 8 te Paramaribo verplaatst naar fort Zeelandia.

±1760 Riga, Letland

±1760 Cherry Hill house Albany

Ter veiling op 8 mei 1816:

Een kapitale buitenplaats, bijzonder geschikt tot zomer- en winterverblijf. Tezamen 3 morgen groot, inclusief. tuin, boomgaard, Engels plantsoen en een overtuin.

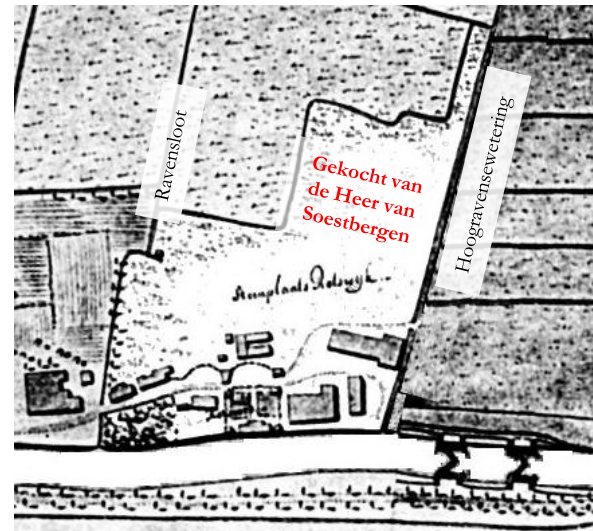
Bestaande uit: een royale en naar de nieuwste smaak be- timmerde heerenhuizinge (N° 143). Acht boven als bene- denkamers waarvan vijf behangen. Met stookplaatsen. Een knechtenkamer, turf-, hout- en droogzolder, keuken en kelder. Een alleraangenaamst uitzicht op de straatweg naar Gorinchem en Breda.

Een stalling voor vijf paarden en een slee. Een koetshuis met koetsierswoning (N° 132 en 133). Een luthof. Vóór de huizinge een door hekken afgeschoten plein beplant met opgaande linde- en andere bomen met een riante zit- plaats aan de Vaartsche Rijn.

Vijf daghuurderswoningen (N°142-147) en een schuur daar naast. Een tuin met daarachter warmoeziersland aan de westzijde van de Vaartsche Rijn. De woninghuur van het werkvolk en de tuinman dient aangehouden.

Twee kapitale steenovens waarvan een met twaalf en een met tien monden. Loodsen tot het bergen van turf en ge- reedschappen. Oostwaarts zeer uitgebreide tas- en werk- velden voor drie vormtafels en gerief, waartussen de ‘Ge meenenweg’ loopt. Kruiwagens en gevlette aarde. Oost- waarts voorlangs het tasveld bevindt zich de Ravensloot. Zuidwaarts van het werkveld ligt de Hoogravensedijk.

Naast baksteen is er ook welboord (ook wel schamp- steen genoemd) en scheer- en deksteen op voorraad. Tevens beschikt men over 4½ morgen allerbeste steen- aarde aan het Overeind achter de hofstede van de we- duwe Van Schayk. Afgraving tot ruim 22 Stichtse dui- men* diep, met de verplichting tot het naderhand toema- ken. Geld voor vierentwintig vrachten witzand en het arbeidsloon tot 11 mei is voor-geschoten. *(Stichtse duim’ = 2,68 cm).

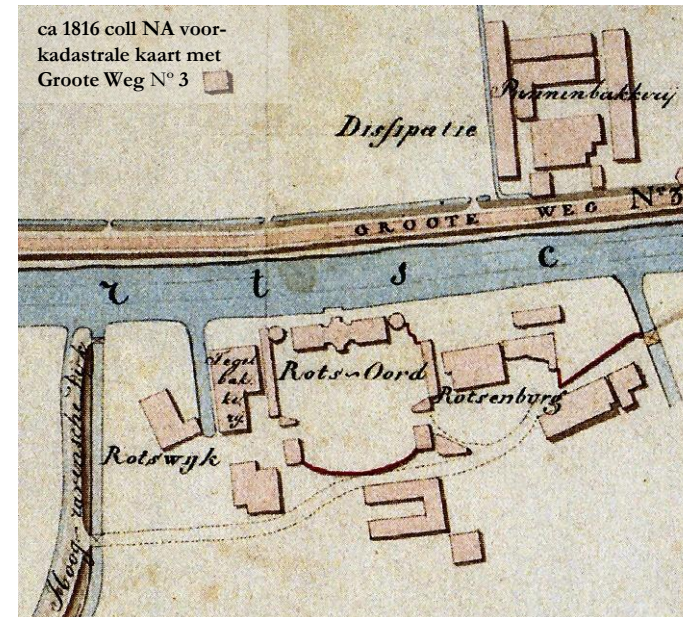

ca 1820 coll UU met rechts het inundatie/sluizencomplexje

Extra conditie:

De sloten grenzende aan het werkveld moeten zodanig worden onderhouden, dat een doorgang van pramen beladen met 3.500 bakstenen behouden blijft. De ste- nen brug zuidwaarts achter de steenoven over de wete- ring parallel aan de Hoogravensedijk én de pont (of schouw) dienende voor de overvaart naar de straatweg aan de overzijde van de Vaartsche Rijn dienen in goede conditie te blijven. Dit geldt ook voor het houten brug- getje parallel aan de Vaartsche Rijn. Het recht van over- pad voor buurman Pronckert blijft gehandhaafd. Aan de overzijde van het kanaal bevindt zich een fraaie tuin met schone moezerije en boomgaarden. Het complex omvat in haar geheel 2½ morgen. Vraagprijs ruim 20.000 gulden

Ten overstaan van notaris Cornelis J. Nagtglas wordt Rotswijk inclusief steenbakkerij door H.W. Nagtglas- Versteeg en echtgenote Henrietta Maria van Oort ver- kocht op 7 september 1816 aan Johannes Willem van Barneveld, rentenier te Velp. Hij is gehuwd met M.C. Beeldsnijder.

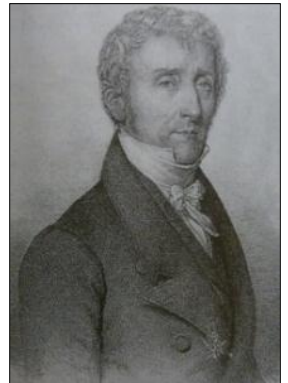
1880 coll CM-28509
Anthon van Rappard
← zelfportret

1885 UA-2380 → Steenbakkerij Ruimzicht geschilderd door Anthon van Rappard, vriend van Vincent van Gogh. Om de werkzaamheden zo goed mogelijk in beeld te bren- gen heeft Anthon de over- dekte dubbele oven met het grote pannendak een kwart slag gedraaid. De locatie van de schilder is iets ten noorden van de huidige Zeeltstraat.

De aankoop begin 1820 van oplichter Isaak Thomas E. van Nagel komt enige weken later te vervallen.

Mr. Jacob Gerard van Nes (eigenaar van een steenfa- brik en een dakpanbakkerij) koopt Rotswijk op 1 juli 1820 om deze concurrent uit te schakelen. Hij verbindt aan de verkoop een nieuwe beding op het eigendom: Er mogen nooit meer steen- ovens functioneren en de nieuwe eigenaar is verplicht om al hetgeen erop betrek- king heeft af te breken.

±1830 UA-105857: Mr. Johan Gerard van Nes in 1814 vredesrechter te Maarssen, steenfabrikant, en in 1817 lid van de Tweede Kamer. De belang- rijkste Utrechtse liberaal genoemd.

1820, 21 januari: boedelscheiding van huize Rotswijk, annex steenbakkerij, opgemaakt door meesterknecht/bevaarder Abraham Borst. (Op 25 maart volgt een nieuwe telling).

Enige kruiwagens, 3 vormtafels (met emmers, schoppen, rijven) 2 aardkarren, scheepsgang, vaarstokken en kruidenten, 1 ovenkleed, 300 rieten matten, 50 zakken turf. Aan de dam 250 vrachten steenaarde. 55 last puin zowel in de oven als op het werkveld.

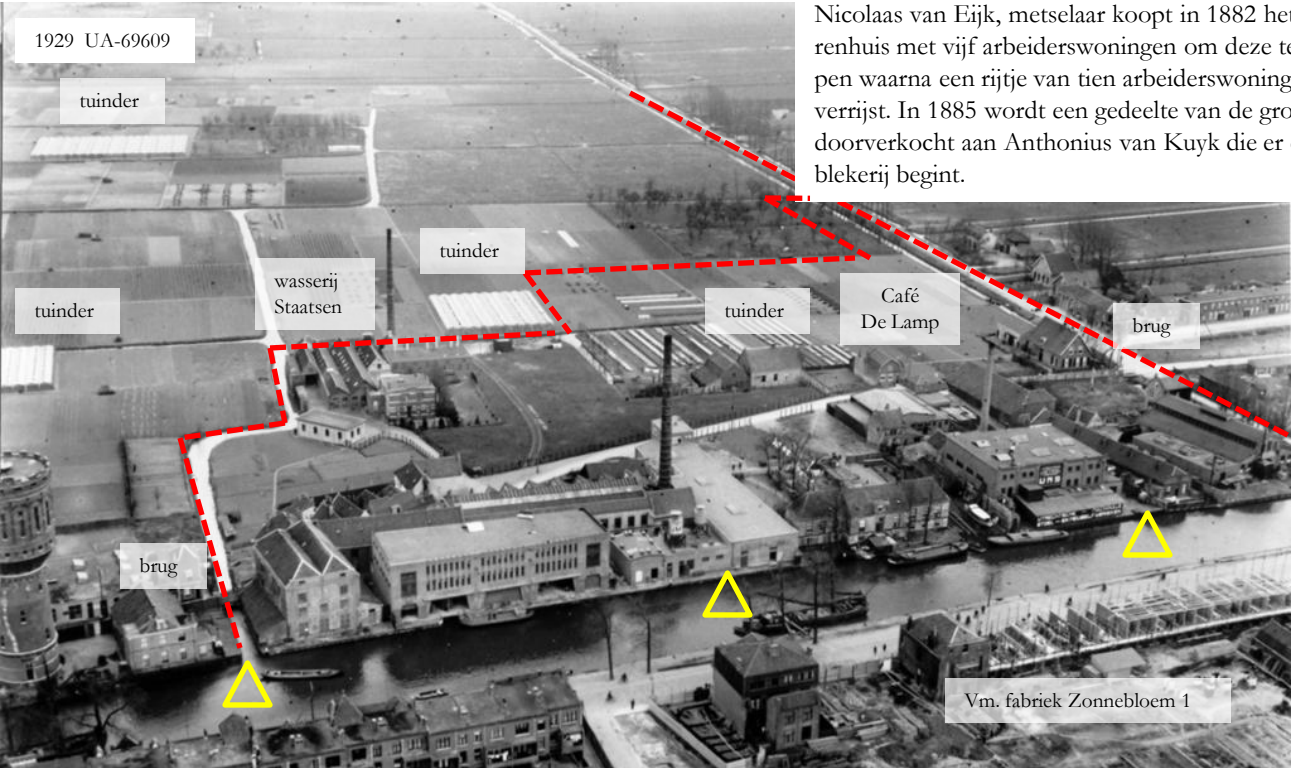
Steenoven A kent 12 monden, waarvan 9 nog niet uitgekruid, geschat op 749.000 stuks á 8 gulden 25 per 1000 (waarde ruim 6000 gulden).
Op het tasveld: tassen (stapels) van: 10.500 grijze klinkers, 5.000 gemene klinkers, 2.600 gemene regenbakken (vloerstenen), 34.000 harde klinkers, 1.700 kromme klinkers, 3.400 harde mondsteen, 4.500 Rhijngrauwe stenen, 17.000 walgrauwe, 17.000 bovengrauwe, 13.500 boerengrauwe, 35.000 ondergrauwe, 7.000 grauwe mondsteen, 1.600 arrejaantjes, 2.300 bestrood, 3.500 walrood, 5.900 keurrood, 42.000 gemeenrood, 7.000 zachte mondsteen, 5.200 kromme mondsteen, 3.300 staas vlakken, 11.700 grijze vlakken.

Steenoven B kent 10 monden
Op het tasveld: 60.000 dekstenen, 3.000 bleek, 20.000 ongebakken stenen. Naast de oven: 10.000 ondergrauw drielingen, 8.000 grijze klinkers drielingen, 4.500 kromme klinkers drielingen, 6.500 keurrood drielingen.

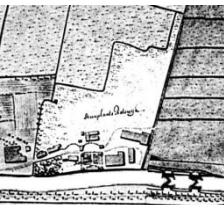
In geld uitgedrukt 11.156 gulden steengoed, 3.478 gulden meubilair, 3.565 gulden goud, zilver, paarden en dergelijke.
De heer Samuel Ter Haar uit Meppel tekent in oktober 1820 in goed vertrouwen en koopt zonder alle bezwaren (schulden) te kennen die op het goed liggen. Het zal hem jaren van procederen kosten. Zoontje Jean Elie zal op een-jarige leeftijd overlijden, een van zijn acht kinderen.

In 1824 is het probleem van de slecht onderhouden stenen brug die naast Rotswijk ligt urgent. Deze geldt als enige verbinding van Rots-Oort met Hoograven over de wetering die parallel loopt aan de Hoogravensedijk. Deze wetering heeft als functie de uitwatering van Kovelswade naar de Vaartsche Rijn. Diverse Utrechtenaren hebben grond aan de overzijde en benutten deze overgang met hun vee, wagens en paarden.
Samuel ter Haar, eigenaar van Rotswijk, zou conform oude verplichtingen onderhoud moeten plegen maar weigert. In 1827 stort de brug in en spit hij van de weeromstuit het voorliggende land (een voormalig tasveld) om zodat geen enkele passage mogelijk is. Daarop volgt een rechtzaak.
Anna Catharina Bookenbeis, weduwe van Albertus Daniël Rijk, wordt eigenaar in 1834. Ze verhuurt het herenhuis aan Isaac Eliza Jan van Cleeff.
Isaac wordt in 1841 eigenaar van het buiten voor 4800 gulden inclusief verplichting tot onderhoud van de stenen brug over de scheisloot en het recht van overpad van derden en vrije doorvaart door de scheisloot langs de Hoogravensedijk. De meeste onbebouwde grond wordt vervolgens verkocht waaronder een bunder aan de bekende Utrechtse tandmeester G. Dentz.

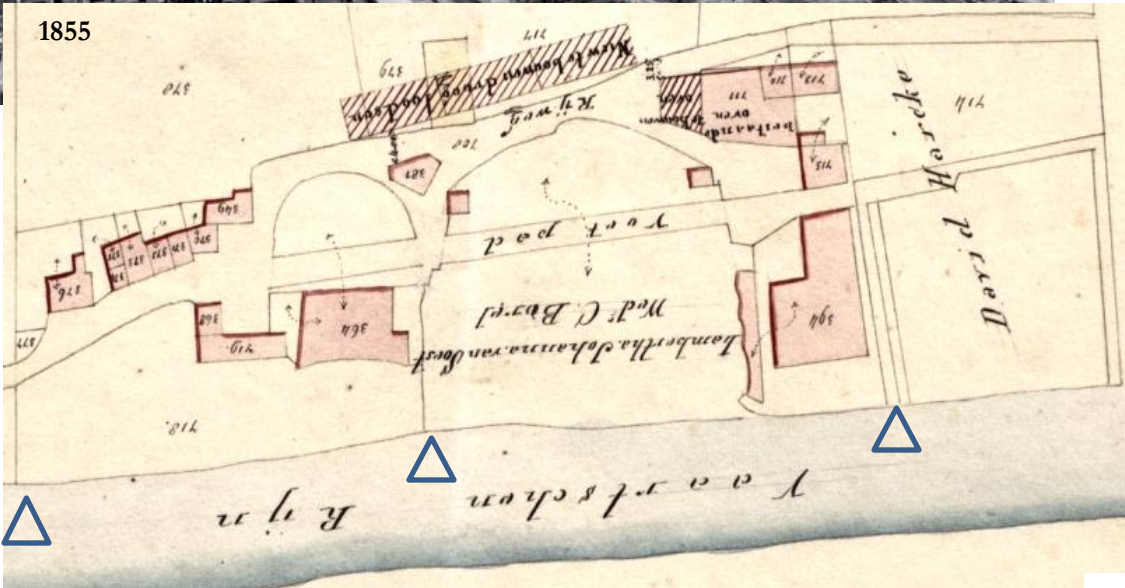
In of omstreeks 1846 worden Cornelis Jacob van Brakel met ouders, broer en zus als huurders genoemd. Op 25 mei 1850 verwerven zij huize Tjepmahof in De Meern. H.M. Schmidt, weduwe van Isaac verkoopt buitenplaats Rotswijk met ‘een alleraardigst uitzicht hebbende op den Straatweg naar Gorinchem en Breda’ in 1850 aan kapitein Johann A. Quirein. David Harcke, kapitein van de KNIL in ruste wordt eigenaar in 1852. Hij heeft achter op het terrein een pottenbakkerijtje als hobby. Vervolgens komt het in handen van Jacob Kraat, kapitein infanterie, dan Everhard Cornelis Spoor, emeritus predikant, Cornelis v.d.Meulen vm. kapitein van de KNIL en dan landmeter Wouter Adriaan Kalkman.

Nicolaas van Eijk, metselaar koopt in 1882 het herenhuis met vijf arbeiderswoningen om deze te slopen waarna een rijtje van tien arbeiderswoningen verrijst. In 1885 wordt een gedeelte van de grond doorverkocht aan Anthonius van Kuyk die er een blekerij begint.

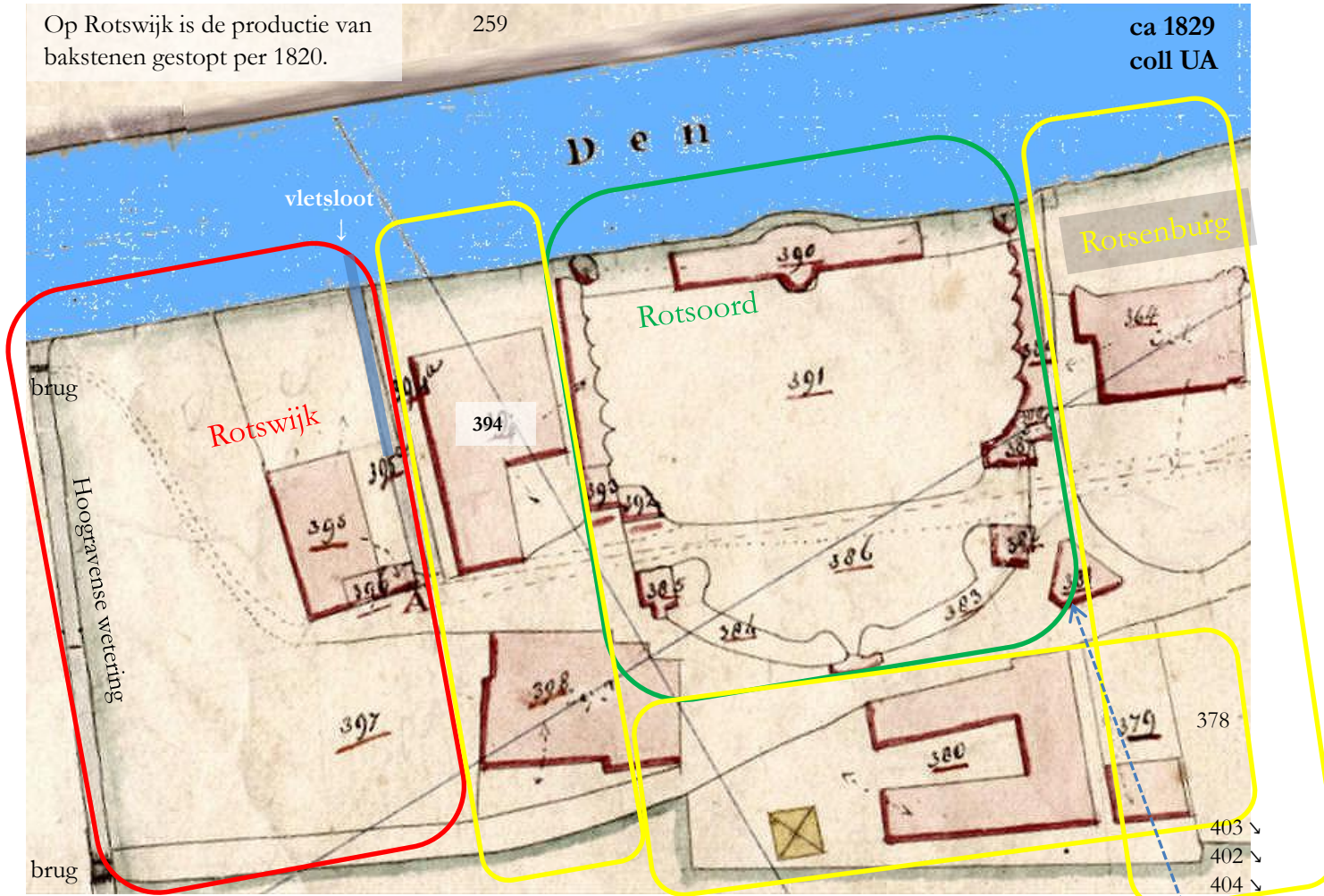
detail geniekaart
ca 1820 coll UU vm.
steenplaats Rotswijk

Op Rotswijk is de productie van bakstenen gestopt per 1820.

259

ca 1829
coll UA

Eigendom O. Roelofs: Rotsenburg, huizen op de Helling 355 t/m 360, 368 en 381, koetshuizen 365 t/m 367, huizen 371 t/m 376, turfschuur, hooimijt en vloerstenenfabriek 379 t/m 380, oven 398, cementfabriek, kalkschuur en slijpmolen 394, water 394a, modder/kleimolen 404, bouwland 377, droogvelden 403, moesgrond 361, 378 en 402, overtuin 259.

Eigendom Anna E. Bos: Rots-Oort, 382 t/m 393 stallen, washuis, tuin- & koetshuis, tuin, schuur

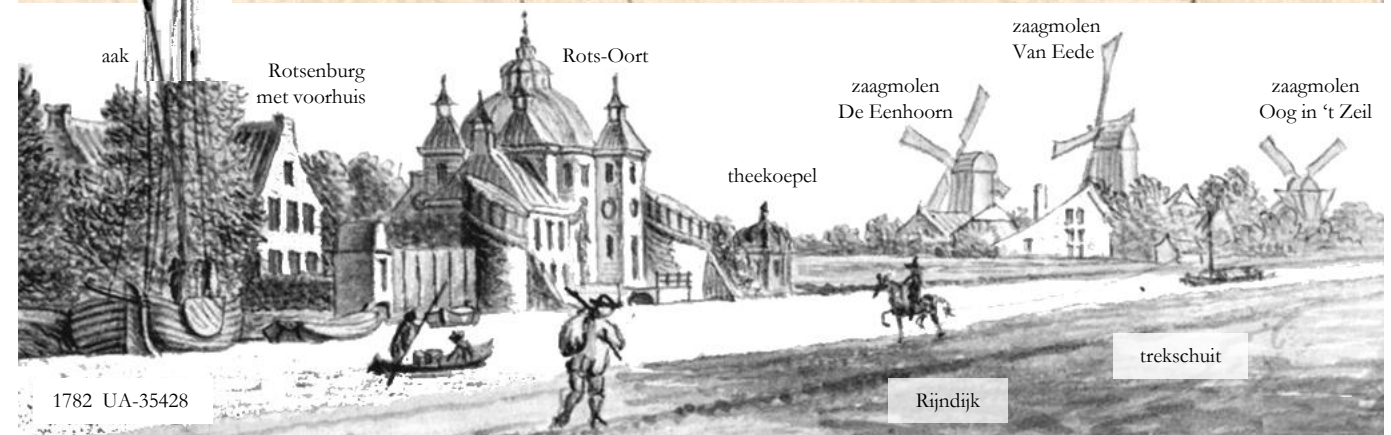
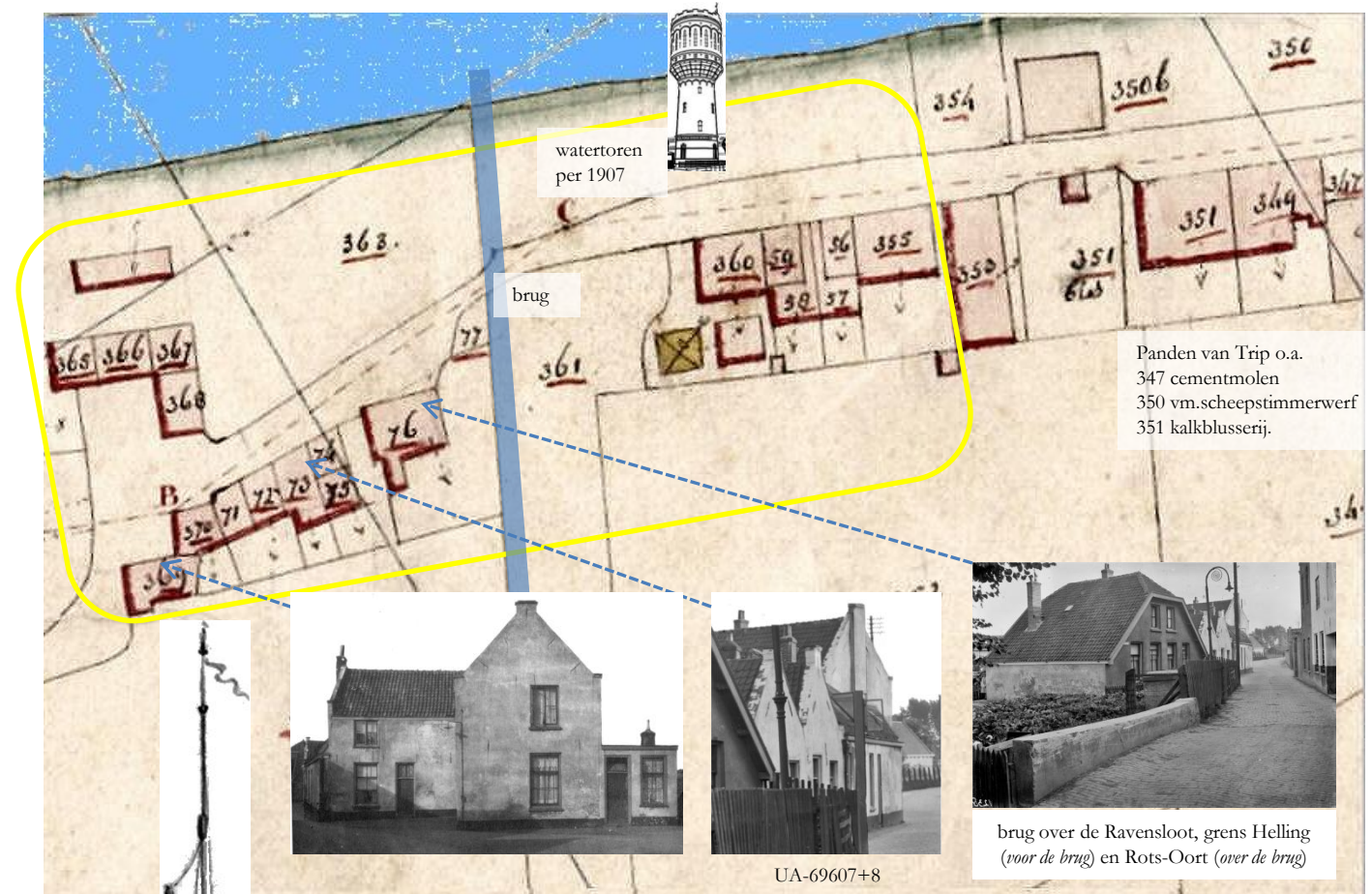
Eigendom Dirk A. Pronckert: stal met erf 369, koetshuis 370

Eigendom J.C. Pronckert: schuur/turfloods 389

Eigendom S. Terhaar: Rotswijk, huis en erf 395, water 395a, huis en erf 396, bouwland 397+399

1836 Willem Roelofs

1836 aquarel Willem Roelofs, 'huisje bij de vloer-
steenbakkerij Rotsenburg' coll KM 0090560

Willem
Roelofs
ca 1865

ca 1840 aquarel Willem Roelofs 'Klaaskerk' coll KM

ca 1847 prent Willem Roelofs met restant vlot

Grof keramiek bij Van Oort

1702-1855 Rotsenburg

122	François van Oort	1702-1728
124	Adriaan ² van Oort	1728-1754
124	Frans ² van Oort	1753-1756
124	Hendrik Riemsnijder	1766-1778
125	Jan C. Pronckert	1778-1827
126	Otto Roelofs	1827-1840
127	Bernardus ten Hagen	1840-1855

Buitenplaats Rotsenburg zal omstreeks 1702 gebouwd zijn door François voor zijn zoon Johannes die in 1700 in De Bilt is getrouwd op 20-jarige leeftijd. Vier jaar later lijkt hij verhuisd naar Rots-Oort mede vanwege de geboorte van een aantal kinderen. Dan betreft zijn oom Bernardus Rotsenburg. Hij is afkomstig van het buiten Oorts-With in De Bilt. Bernardus komt te overlijden in 1717 waardoor de buitenplaats, nog steeds eigendom van zijn broer François, opnieuw verhuurt gaat worden. De ‘marmer‘makerij wordt hier naar toe verplaatst. Adriana de Visscher, een vrijlustige dame die het met de heersende moraal niet zo nauw neemt wordt een, of een van de huurders. Een goede kennis van haar, de 35-jarige satirisch dichter Jacob Campo Weyerman trekt in de nazomer van 1722 in bij zijn inmiddels 50-jarige muze. Hij is een notoir klaploper maar voert ook een ‘gouden’ pen en een 'treffend' penseel’. Jacob is al omstreeks zijn achttiende een uitmuntend schilder van bloem- en fruitstukken, maar hij wil niet deugen. Overal laat hij gebroken meisjesharten achter. Hij verblijft hier tot hun gedwongen? vertrek in november 1724 naar Den Haag.

Volgens overlevering is Jacob aanvankelijk smoorverliefd en schrijft daar vaak over maar later wordt Adriana op alle manieren verguisd. Hij hoopt een bedrag van 8000 gulden te ontvangen dat ze volgens hem beloofd had bij het overlijden.

Als hij op 31 maart 1727 trouwt is het echter niet met haar maar met de moeder van zijn twee kinderen. Vervolgens ontfermt Adriana hem. Tot op hoge leeftijd houdt Jacob lichtzinnig en karakterloos de rol van Tijl Uilenspiegel vol. Door zijn intriges krijgt hij veel vijanden. Bij de naam genoemde personen voelen zich hulpeloos. In juli 1739 wordt hij veroordeeld tot levenslang.

**1722-23 ‘Rotsenburg is een tochtig en vochtig onderkomen vol ongedierte (rupsen, torren en spinnekoppen)’. Er kan een relatie liggen met het vocht dat langs de fundering omhoog komt. Rijke burgers laten houten lambriseringen tegen de muren van de belangrijkste kamers timmeren om geen last te hebben van kou en vocht in huis. Vaak worden alleen de meest gebruikte ruimtes overdag verwarmd. (Ontbreken er spouwmuuren?) Al met al zijn deze ‘s zomers klam en ‘s winters onbehaaglijk koud. ‘De kamers zijn ‘s winters zo heet als ijskelders en ‘s zomers zo koel als de fornuizen van geel-gieters (kopergieters)’ De bewegingsruimte is beperkt. ‘zo ruim als een gevangenis van de Heilige Inquisitie.’ Het pand kent al vele gebreken.‘Deuren kunnen niet afgesloten, draaien soms zomaar open en vensters vertonen grote kieren. Het open- en dichtschuiven van de ramen is vervaarlijk en gaat met veel lawaai gepaard. Ze lopen over ijzeren staven.’ ‘De ingang van Rotsenburg is vervallen en aardedonker. Ter linkerzijde komt men vervolgens in een gigantische keuken voorzien van een miniem vochtig keldertje waar ongedierte vrij spel heeft. De vier bovenkamers zijn zeer smal, rank als Gelderse juffers, waarvan de vloeren dag en nacht kraken en het aantal spelonken niet te tellen is.’ De horigheid is Weyerman welkom want ‘de sexe is geen vijandin van een vriendelijke repetitie’. De benedenkamers zijn zeer breed uitgevallen ‘zo plomp als Toscaanse boeren en het tocht er altijd.’*

Het pand kent twee slecht trekkende schoorstenen en onder de pannen een gammele zolder. Het dak wordt geschraagd door vier stuttende staande balken. Een en ander leidt tot een gebouw waar regelmatig iets piept, kraakt of ritselt. Dat draagt bij aan het idee van spoken en geesten. De gespannen sfeer tussen de huurders en de vloersteenmakers zal hieraan ook een steentje hebben bijgedragen. Ook op het fabrieksterrein is het in de nachten niet stil.

**1722-23 ‘Maar wat de huurder óók ondervindt: de harmonieuze liedjes van de tegelbakkers, die voor dag en dauw naar de tichelgalei (schuif voor tegeltransport?) van ‘de zwarte faro’ (François) marcheren, het loeien der koeien en het blèren der kalveren, die, als ware het landmeters, de parterres (stoepen) van Rotsenburg aftreden, het geschal der uilen die jaar in jaar uit tegen de spreuwen kampen om de voordeligste nesten, het koeren der opgroeiende duiven, die de tanden der wezels pogen te ontgroeien, het gelol der vurige katers en ontwijkende katten die hun verliefde geschillen bij de maan beslechten, het vloeken en bannen der schippers, die in ‘t hartje van de nacht wel eens aanleggen en een pijpje gaan zittten roken in het speelhuis van Rotsenburg, het bassen der krekels die de pikdonkere grillo in slaap, doch de huurder uit zijn nachtrust razen, het hakken en kappen der scheepstimmerluiden.’*

2010 : 1^e verdieping voorhuis Rotsenburg met de overlangs gehalveerde balken waarvan al in de jaren 1722-23 sprake is.

Het buiten Rotsenburg is van dusdanige matige kwaliteit dat het halverwege de 18^e-eeuw deels of geheel vervangen wordt, gezien hetgeen overgeleverd is op prenten voor en na 1750. De huidige driehoekige binten van zowel kap als onder de vloer zijn in ieder geval 17^e-eeuws. Weyerman schrijft: *Zijn* (François) *balken werden nog eens herzaagt, iedere balk in twee*. (duidend op uiterste zuinigheid bij de bouw en/of herbouw terwijl hout ruim voorradig is in de nabijheid).

In het boek: De Levens-Beschryvingen der Nederlandse Konst-Schilders en schilderessen 1 van Weyerman (1729) is een fragment aan het buiten besteed.

GUILLIAM NIEULANT was een braaf Schilder in vervalle gebouwen , in bemotte Triomfboogen , Badstooven , Graftrombes , en alzulke schuylplaatsen van uylen , wouwen en vledermuizen , gezichten overeenkomstig in alle deelen met het verfoeielijk Gelficht van Rotlenburg , dat zo oud is in zijn geboorte alseen vroeggeplukte Maagd , en misschien zo jeugdig zal worden in zijn verval als een hervormt kruypent Gedierte. Daar by was hy een goed Dichter

EEN TOORNIC OOGENBLIK
07
Het Geheim van het huis Rotsenburg.
Oorspronkelijk Drama in 5 Bedrijven door J. Born Jz.
(Nooit vertoond.)
PERSONEN :
Van der Burg, gepensioneerd kolonel de Hr. Jacqui.
Ernst, zijn neef # Schuttero.
Maurits Lindenbosch, zijn schoonbroeder # A. Wijnstok.
Alfred van der Wild, vriend van Maurits # Barger.
Herman, oppasser, voormalig soldaat # Henri Morrien.
Hendrik, kassiersknecht # Smit.
Emma, nicht van v. d. Burg Mw. van Korlaar.
Geertruida, huishoudster # Stol.
Ross, hare kleindochter Mej. Flora.
Jufvrouw Burger Mw. Lorjé.
Een bediende.
Speelt in Nederland.

Entrée 60 Cents. Aanvang 8 Ure.
Plantsoen zijn aan het Bureau te bespreken van 10—4 Ure
à 10 Cents extra.

Theater-Spelersdrukkerij, Nes, A 334, Amsterdam.

De talrijke anekdotes van zowel Rotsenbrug als Rots-Oort zijn zo uitzonderlijk dat deze in een melodrama in vijf bedrijven verwerkt worden. Alleen al in april 1871 wordt het stuk viermaal opgevoerd in de in 1868 geopende schouwburg TIVOLI aan de Nes te Amsterdam.

23 april 1871: Het geheim van het huis Rotsenburg

THEATER TIVOLI, Nes. Directie **HENRI MORRIEN**.
Entrée f 0.60. Aanvang 8 uren.
Verwacht Zaterdag 22 April: *Een Toornig Oogenblik of het Geheim van het Huis Rotsenburg*, oorspronkelijk drama in vijf bedrijven, door J. Both J. Jz.

In een advertentie in het Algemeen Handelsblad wordt als tekst meegegeven 'Het gekerm van het Huis Rotsenburg'.

Adriaan² van Oort 1728-1753

François overlijdt op 2 maart 1728 en zoon Adriaan² krijgt Rots-Oort en Rotsenburg inclusief de ‘marmer’makerij.

1739 UA-36024, links Rotsenburg met enkele kap rechts Rots-Oort

Frans² van Oort, Rotsenburg 1753-1766

Adriaan² blijft tot zijn overlijden in 1753 op Rots-Oort wonen. Hij blijft ongetrouwd. Frans², zoon van Johannes, erft op 25 mei van dat jaar Rots-Oort en het complex Rotsenburg met vier cameran, twee cameran aan de Helling, een ‘marmer’makerij met zijn loodsen, tichelovens, breek- en slijpmolens. Allen gesitueerd op erfpachtgrond. In 1756 verkoopt hij Rots-Oort. Hij verkiest Rotsenburg als zijn woonadres. Drie jaar later maakt hij zijn testament op, daar ziekelijk ‘te bedde leggende’. Zijn vrouw Magdalena Hofkens wordt eerste erfgename waarbij de octrooien zijn opgenomen. Magdalena, inmiddels weduwe, verhuurt per eind 1765, 4½ morgen land ‘voor van den Rijndijk tot achter aan de Galgwetering toe’ voor een periode van 12 jaar.

Hendrik Riemsnijder, Rotsenburg 1766-1778

Magdalena schenkt in 1766, op last van een jaarlijkse uitkering van 2000 carolus guldens, aan Hendrik Riemsnijder (aanstaande echtgenote van haar nicht Vincentia C. de Courcelles) Rotswijk met al de installaties én Rotsenburg met zijn ‘marmer’makerij, loodsen, tichelovens, breek-slijp- en cementmolen met bijbehorende loodsen. Inclusief huizinge, erven, het derde deel van een boomgaard erachter, nog eens 3 cameran en een koetshuis.

Tevens een tuin van 200 roeden groot aan de overzijde van de Vaartsche Rijn. Totale waarde 3.800 gulden. Hendrik gaat de directie voeren over de steenfabriek Rotswijk vanuit zijn woonadres Rotsenburg.

Magdalena bezit veel onroerend goed in de stad. Ze koopt van Jac. van Damast ook een huis met scheepswerfje aan de Helling in 1767. Ze bezit onder meer 12 morgen weiland ten zuiden van de Galgwetering.

Aan de eventuele koper van de installaties van Rotsenburg komt ook het manuscript toe met het receptuur tot het maken der Stichtse gegoten ‘marmer’ vloertegel geschreven door Adriaan², de zoon van François van Oort. Hendrik zit op zwart zaad blijkt in 1773 en besluit zelfs tot verhuur van een wasmolen om ‘marmer’ te polijsten met toe- en aanbehoren staand op van de Heer van Soestbergen gehuurd land. Een jaar later melden arbeiders dat in een van de ovens tegelijkertijd 450.000 plavuizen gebakken kunnen worden.

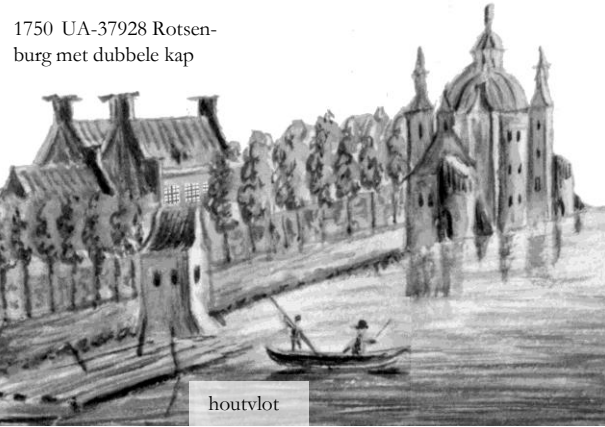
Hendrik, nog steeds woonachtig op Rotsenburg, bereikt een akkoord over geschillen tussen buurman Lambertus Keer, wonende op Rots-Oort en de vroegere eigenares van Rotsenburg aangaande **a** Een watergang van de hofstede van Soestbergen naar De Vaartsche Rijn even ten noorden van Rotsenburg en een steiger. **b** Recht van overpad. **c** Gezamenlijk gebruik van water aan- en afvoer, ook naar de ‘waterkom’ van Rots-Oort. De leidingen dienen ook beschikbaar te zijn voor de twee woningen ten noorden en ten zuiden. **d** Een vaste opstelling van de 42 iepenbomen in halve-maan-vorm. Ook vervangende bomen dienen in deze vorm geplant te worden in eenzelfde aantal.

Jan C. Pronckert, Rotsenburg 1778-1827

Hendrik Riemsnijder verhuurt de ‘marmer’makerij per 1776 voor 350 gulden jaarlijks aan Hendrik Meyster. Tevens treft hij met Meyster een overeenkomst over de vloertegelhandel ‘Hendrik Meyster en compagnie’. De bedrijfsnaam wordt dan: ‘Stichtse marmer vloertegelen.’

Hendrik Meyster, wonend op de steenplaats Rhijnhoven buiten de Tolpoort te Utrecht heeft van den Heer Hendrik van Riemsnijder overgenomen de van ouds vermaarde en enige fabriek van ‘Stighse’, geaderde of zogenaamde Mar-mere Vloersteen, dezelve zijn Rijnlandse maat, geslepen en gekantrecht, vierkant 16 duim, 15 duim, 14 tot 2 duim. Vraagt om een gunst met verzekering van prompte bediening! Leydse Courant van 5 december 1777

Riemsnijder verhuurt tot april 1780 huizinge annex koetshuis en tuin beplant met verscheidene vruchtbo-men waartussen een Turkse tent, op erfpachtgrond van de Duitse Orde aan de overzijde van de Vaartsche Rijn aan Mr. Jan Mulder oud kanunnik van het kapittel van Sint Jan voor 350 gulden jaarlijks. Jan zal in 1781 trouwen met ene Geertruyda van Oort.

*** 1770 Zeer fraai zyn twee gebouwen benevens de sieraden, gestigt door den Heer Van Oort, die de eene plaats, naar zyn naam en de rotsigheid der steenen, Rots-Oort genoemd heeft, en de andere Rotzenburg.

Mr. Jan Carel Pronckert junior, koopman, rentmeester, advocaat aan het hof van Utrecht, administrateur van de momberkamer, kerkmeester van de Nicolaïkerk en heem-raad Lekdijk bovendams, geboren in 1754, wordt in augustus 1778 eigenaar van Rotsenburg met de ‘marmer’makerij én de receptuur én de steenoven Rotswijk voor 12.600 guldens. Hij heeft zes kinderen en drie dienstboden. Hij laat het heerenhuis van Rotsenburg deels slopen en voegt bebouwing toe waardoor een binnenplein ontstaat. Schoonvader C. Wentzelt komt hier ook te wonen.

In hetzelfde jaar neemt hij geaderde en ongeaderde vloertegels over vanwege het beëindigen van de huur door H. Meyster. Meyster zal eigenaar van steen- en dakpanbakkerij Rhijnhoven worden. De gereedschappen mogen later mee, maar het paard moet hij laten staan. In de handel blijken de fraaie blauwe Pronckert vloertegels zeer gewild. De Utrechtse trafikant en patriot Wijnand Koopman jr. wordt in 1788 de nieuwe huurder van Rotsenburg. Hij neemt de paarden en het materiaal over.

De eigendommen van J.C. Pronckert worden in de zomer van 1797 geschat op 18.000 gulden. Hij is ook huurder van dakpanbakkerij De Heul van buurman Abraham Keer. Pronckert koopt eind 1798 samen met Mr. Louis Robert. een huis met erf en scheepshelling naast H. Achterberg Robert woont aan de Oosterhelling (huidige Oosterkade 22-23).

In 1806 zal Pronckert van de Hr. van Soestbergen een huizing met hofje kopen dat verhuurd is aan warmoezier Jan Agterberg. Inclusief 300 m² grond op de houtplaats. Vervolgens neemt hij 3 morgen bouwland over en later nog 1 morgen weiland, reeds als werkveld door hem gehuurd. De landen erachter moeten toegankelijk blijven voor doorvaart van geladen pramen. Pronckert staat genoteerd als beschikkend over één of twee paardentrasmolens en als vloertegelbakker met één oven.

Extra info pag. 164

←Aquarel van Wilhelmina C.E. Pronckert, de moeder van Willem Roelofs

1848 Willem Roelofs
coll UA-39169

Dr. Jan Kops

ca 1881 Willem Roelofs
‘Koeien aan het water’. Het
kunstmuseum te Den Haag
heeft veel tekeningen en
aquarellen uit de vroege
periode op haar website.

De vloerstenenfabriek en de tegelhandel komen in 1827 in handen van schoonzoon Otto Willem Roelofs, koopman en steenfabrikant, per 1838 tegelbakker en cementmoleenaar genoemd met vijf knechten. Hij is te Amsterdam gehuwd met Wilhelmina C.E. Pronckert. Daar wordt in maart 1822 Willem geboren. In het gezin is grote belangstelling voor beeldende kunst. Moeder tekent niet onverdienstelijk in aquarel. Vader is beschouwend lid van de tekenafdeling van Felix Meritis. Met regelmaat worden musea en tentoonstellingen bezocht.

Als Willem 4 jaar oud is verhuist het gezin naar Utrecht waar hij op zeer jeugdige leeftijd begint te tekenen. Zijn eerste geschilderde landschap dateert van 1837. Tot 1846 zal hij op Rotsenburg wonen bij zijn ouders en vele tekeningen en aquarellen maken ten zuiden en zuidoosten van de binnenstad. Af en toe komt de beroemde professor Dr. Jan Kops op bezoek, schrijver van de Flora Batava en hoogleraar botanie aan de universiteit Utrecht.

Willem vertrekt naar Brussel en brengt vanaf 1856 vele zomers in Nederland door waar hij met name landschappen in Zuid-Holland schildert. Typisch voor dit werk is de dreiging en huiver die besloten ligt in het effect van licht en schaduw vlak voor het uitbarsten van een onweer. Willem Roelofs, groeit uit tot de belangrijkste schilder van de ‘Haagse school’.

Dirk A. Pronckert wordt in 1820 eigenaar van een stal met koetshuis, gekocht van Mr. J.G. van Nes. Tien jaar later verwerft de Amsterdamse Anna E.G. Roelofs, de weduwe van Dirk, deze stal met koetshuis (N° 369-370) annex woning. Zij is de moeder van Wilhelmina C.E. Pronckert.

Otto Roelofs laat het driedubbel koetshuis naast zijn buiten Rotsenburg slopen in de lente van 1834. Eind 1837 verwerft hij een pakhuis aan de Helling (kad. 355). Het moet verplicht ingericht worden tot herenhuis. Bewoner wordt Willem Klaassen. De koper moet de tuin achter zowel als voor, tot aan de Vaartsche Rijn onbebouwd laten en als tuin of moestuin gebruiken. De scheidingsloot (Ravensloot) behoort bij Rotsenburg.

Rentenier en grondeigenaar Bernardus ten Hagen koopt van weduwe Roelofs-Pronckert, erfgename van vader Mr. Jan Carel Pronckert, de buitenplaats Rotsenburg voor 20.000 gulden op 30 juli 1840, inhoudende:

- a.** Een kapitaal, hecht, sterk, welbetimmerd herenhuis met 5 kamers, ruime keuken, kelder en provisiekamer, boven 7 kamers en 2 kabinetjes, meidenkamer, 2 grote zolders met knechtskamer. Met ruim voorplein, tuin en moesgrond, koetshuis met stal voor 4 paarden en kamer, stal en woning met turfloods, 3 woningen, stal voor 5 paarden, nog een koetshuis en woning.
- b.** De overtuin.
- c.** Tevens de van ouds alom bekende vloerstenenfabriek (winstgevend, onlangs vernieuwd en verbeterd) met bijbehorende gronden, droogvelden, loodsen, oven, cement-, klei- en slijpmolen. (handel in duif- en tufsteen, productie van gegoten, gevlamde en blauwe vloerstenen).
- d.** 5 woningen onder één dak, 2 warmoezierderijen + woning.
- e.** Tot pottenfabriek ingerichte schuur (gebruikt door F.W. Slee met vijf knechten).

Mosschotels in alle soorten, hoge en halfhoge bloempotten, hangpotten, orchideeënmandjes, cilinderpotten, aardbeziënpotten, spierciodompers, verglaasde bloemshotels etc./Bijdrage aan nijverheidstentoonstelling 1847.

Otto Roelofs, vertrekt naar de Oudegracht bij de Vollerbrug maar mag zijn handel in vensterglas en dakleien voortzetten op Rotsenburg (en omgekeerd mag de koper Ten Hagen ‘hier niet in treden’). De handel in cement, kalk, dakpannen of vloerstenen is voorbehouden aan Ten Hagen ‘waar dan ook’.

In 1842 wordt vijf bunder land gekocht in Hoograven. Bernardus start een felle concurrentie (met goedkopere tras en kalk in iets kleinere fusten) met de firma Trip aan de Helling die veel exporteert naar de Oost en de West. Zijn vloertegelbakkerij werkt in 1850-51 met vier knechten, ‘s zomers voor 70 cent per dag en ‘s winters slechts met twee knechten voor 60 cent per dag. Ook bezit hij een paard voor de rosmolen.

Een jaar later komt hij met een inventie van vloerstenen zonder gaatjes op de markt hetgeen gunstige gevolgen oplevert. Toch blijkt de verkoop van vloerstenen sterk verminderd ten opzichte van vroeger, vooral het gebloemd fabricaat. Men geeft de voorkeur aan de Namensche en Bremer vloerstenen vanwege de grotere duurzaamheid en de lagere prijs. De inzendingen op de nijverheidstentoonstellingen te Utrecht in 1847 en Arnhem in 1852 moeten de verkoop stimuleren.

1847 UA-32672

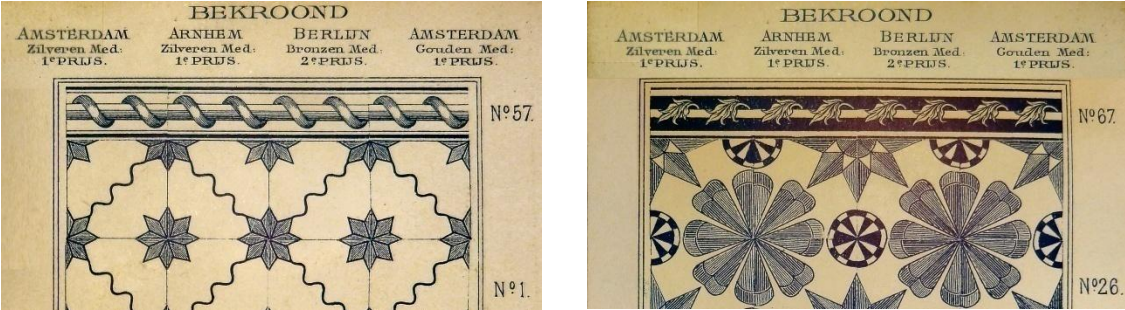
Bernardus komt te overlijden in februari 1853. De afzet van grote vloerstenen gaat iets beter maar een jaar later is de buitenlandse concurrentie moordend. Wilhelmina Roelofs-Pronckert overlijdt in april 1866.

Fijn keramiek op Rotsenburg

1855-1917

130	Johannes Schillemans	1855-1879
131	Hubertus Schillemans	1879-1893
136	Jan Willem Mijnlieff	1894-1917

Rua do Rosario N° 34 te Rio de Janeiro. In Nederland is pas sprake van productie van vorstvrije tegels voor buitenbetegeling vanaf ca.1885. In de tropische landen worden de ornamenttegels van Schillemans al veel eerder toegepast. Mogelijk nergens ter wereld zijn deze beter te registreren als in steden als Rio de Janeiro en in mindere mate Bahía. Als retourvracht van koffie zijn tegels een ideaal product, met als voordeel de extra ballast voor de riskante overtochten met weinig lading.

1888 coll UA Schillemans modellenboek 57 kolom halfe, 1 slingerster, 67 veer halfe, 26 rood ster

Johannes Schillemans, schoonzoon van Bernardus Ten Hagen verwerft het complex Rotsenburg in 1855 voor ruim 17.000 gulden. Hij is koopman te Roozendaal en weduwnaar en zal een jaar later trouwen met Catharina M.G. ten Hagen. Ze krijgen vier kinderen waaronder Hubertus geboren op 19 dec.1859.

Het complex Rotsenburg bestaat in 1855 uit:

a Pronckert vloerstenenfabriek met de daartoe behorende gronden, droogvelden, bergplaats, loodsen, klei/moddermolen, schuur (thans pottenfabriek, verhuurd aan W. Huber). Met de gehele sloot langs de kleimolen tot in de Vaartsche Rijn (indertijd gegraven door de eigenaar van Rotsenburg). Oven, turfloods, annex woning, washuis, cementmolen, kalkschuur met twee slijpmolens en het water tussen dit perceel en Rotswijk. Inmiddels wordt ook handel in tras en kalk uitgebaat.

b Herenhuis met voorplein, koetshuis met stal voor 2 paarden, tuin waarin een koepel en Turkse tent. Een huis met erf. Huis met achterhuis, stal voor 9 koebeesten, hooiberg en erf.

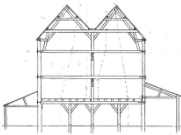
c Vijf arbeiderswoningen.

d Alle voorraden van onder meer de gegoten vloerstenen, gereedschappen en materialen.

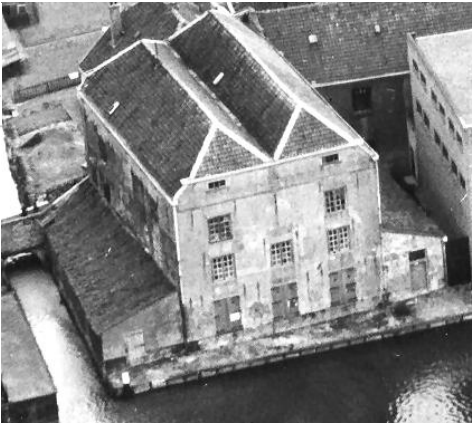

Een Turkse tent UA-13447

1855: Verkoop van 5 bunder land voor ruim 10.000 gulden aan Pieter van den Broeke, eigenaar van steenbakkerij Rhijnhoven en Jacatra. Pieter had een fortuin-tje vergaard in Djakarta. Ook vier panden worden van de hand gedaan, een naast de pottenbakkerij, een warmoezershofstede, een in Lauwerecht en een in de Biltstraat. De dakpanbakkerij annex vloertegelbakkerij kent in 1856 een rosmolen en respectievelijk twintig en vier werknemers. Maximaal loon f 3,60 per week. De grote geblomde vloerstenen zijn minder gevraagd.

1929 UA-69609
brug over de
Ravensloot naast
de muursteentjes
(wandtegel-) fabriek
van Schillemans.

Uitbreiding met de fabricage van dakpannen in 1856, waarbij A. Froon werkmeester is en oprichting van een wandtegelfabriek op de plaats van de voormalige fabriek van Pronckert. Pieter Antonie van Kasteel, voormalig werkmeester van de opgedoekte wandtegelfabriek op het Lucas Bolwerk, krijgt de leiding en neemt enige werknemers aan van zijn vorige werkgever. Een jaar later stijgt de binnenlandse vraag opvallend. Het totaal aantal werknemers zal toenemen tot maar liefst 55.

MUURSTEENTJES FABRIEK TE UTRECHT.

DE ONDERGETEEKENDE berigt den Handel, dat zijne nieuw opgerigte **FABRIEK VAN MUURSTEENTJES** in werking is, en dat hij aan alle aanvragen, ook van **SCHILDERWERK**, kan voldoen.

Binnen- en Buitenlandsche orders worden met de meeste zorgvuldigheid ten uitvoer gebracht.

J. SCHILLEMANS,
(18505) *Rotz en Burg, aan den Vaartschen Rijn, te Utrecht.*

13 oktober
1857
Algemeen
Dagblad

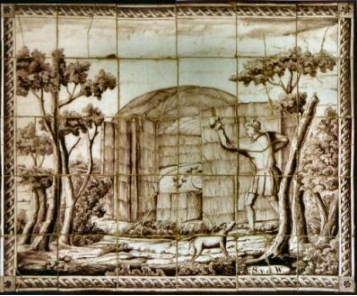
Dat het wandtegelbedrijf succesvol is blijkt omstreeks 1860, mede door de export naar Brazilië, Havana en Oost-Indië. De uitvoer naar België is redelijk. De turf-prijs is echter hoog. Het naastliggende Rots-Oort, totaal drie woningen tellend, wordt in 1862 gekocht en tevens een perceel grond, waarop in 1879 wasserij Staatsen zal verrijzen. Omstreeks 1866 zijn de lonen gestegen naar 6 tot 10 gulden per week en van de jongeren 0.50 tot 2.50 gulden.

De belangrijkste man, Pieter van Kasteel komt te overlijden in september 1865. De gegoten vloerstenen zijn minder gezocht dan vroeger, aangezien de voorkeur wordt gegeven aan vloerstenen uit Portlandcement vervaardigd. In 1870 wordt A. Froon jr. werkmeester. Johannes Schillemans wordt lid van het Utrechtse Bernulphusgilde en dat gaat hem tientallen kerkinterieur-opdrachten opleveren. De wandtegelfabriek telt twintig werknemers. De dakpanfabriek telt er tien. Vanwege het vele slechte weer kan men niet aan de vraag voldoen.

Na 1870 is sprake van een sterke groei. Er wordt gemeld dat de vele aanvragen uit het buitenland gunstig werken op de prijzen. Zelfs de vloerstenenproductie blijft stabiel. Alleen de tras (=cement) molen heeft het minder druk omdat men bij rijkswerken verplicht op locatie dient te produceren. Na 1875 is er zelfs een gebrek aan bekwame werklieden. De dakpanbakkerij kan ternauwernood aan de binnen- en buitenlandse vraag voldoen, waardoor de prijzen belangrijk stijgen.

De wandtegelfabriek heeft geregeld gewerkt en heeft veel orders op geschilderd goed voor het buitenland wordt gemeld in 1879. De trasmolen ondervindt veel hinder van de invoer van gemalen tras uit Duitsland. De prijs van de dakpannen is laag vanwege de concurrentie met buitenlands fabricaat. Ook is er het nadeel van een natte zomer.

Johannes overlijdt in juli 1879. Zoon Hubertus zet het bedrijf voort. Hij is woonachtig aan de Oude Gracht. Een jaar later brengen de erven, Anna-Maria, Christina en Hubertus, allen wonende te Utrecht de te scheiden boedel tezamen in de ‘vennootschap J. Schillemans’. De wandtegelfabriek mag zich over een voortdurende bloei verheugen in tegenstelling tot de vloertegels.

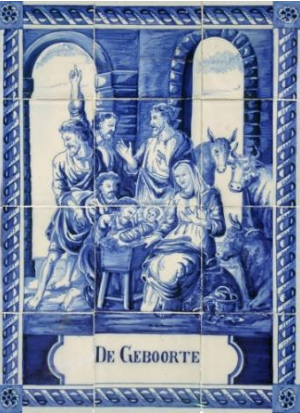
In opdracht van/voor Sijmen van der Wal, de kooiker van Nooitgedacht

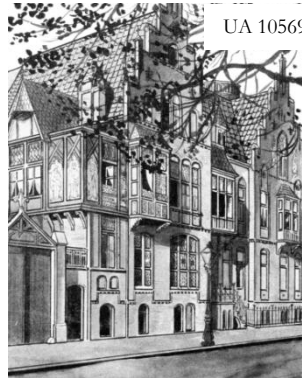
1863 A. Lincolnshire Decoy End View & Front View Drawn from the Original by W. Lubbock for the Book of Field Sports

coll NH archief Haarlem

IS Diefdijk 3, Zijderveld

Alfred Tepe is na Pierre Cuypers de bekendste kerkenbouwer in neogotiek in de Nederlanden. Zo'n zeventig kerken en kapellen zijn aan hem toe te schrijven. Hij bouwt in 1871 het neogotisch complex Maliebaan N° 80 t/m 84. N° 82+84 zijn voor eigen bewoning en van zijn broer, N° 80 is voor Wilhelm Friedrich Mengelberg. Wilhelm richt hier ateliers in waar op het hoogtepunt dertig ambachtslieden werken aan kerkelijke kunst. In 1886 wordt een veranda-uitbouw toegevoegd in Duits vakwerk waarbij een gedeelte van de vakken zijn ingevuld met kerkgerelateerde tegeltableaus, waaronder de heilige Helena. (Van Gorkum schrijft in het gildeboek van 1919: 'Het huis met de bekende laatgotische tegelfiguren in den gevel.'

Door lekenlid te zijn van het Bernulphusgilde is Schillemans zeker van vele opdrachten. Het onder Utrecht vallend kerkelijk gebied strekt zich uit over zes provincies. Het gilde wordt geleid door Van Heukelum die als pastoor niet alleen de bouw van zijn eigen Nicolaaskerk te Jutphaas ter hand neemt maar tevens een strak genormeerd regiem voert over de bouwexplosie van het katholiek religieus volksdeel. Hij bepaalt richting en thematiek tot aan de beglazing, de beschildering en bemeubeling toe. Het gilde bestaat uit een paar honderd leden van meest religieuze snit. De meeste nieuwbakken pastoors moeten met spoed enige affiniteit ontwikkelen om als

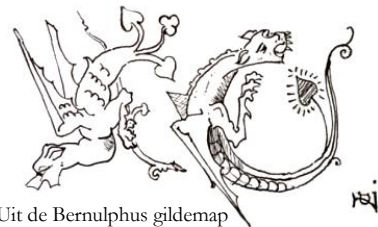
Het Mariatableau bevat de initialen van Schillemans **a** rechts-onder en links onder die van de 19-jarige zoon van Friedrich Wilhelm Otto Mengelberg ontwerper, beeldhouwer en glaskunstschilder **b**

'Verleen Heer degen huize vrede, dat nimmer 't kwade er binnentrede'

bouwheer te fungeren. Men wordt via periodieken en bijeenkomsten onderricht over de visie gebaseerd op de middeleeuwse gotiek. Een symboliek die zich uitstrekt tot en met een vorm van wandkleedtoepassing in duurzame en kostenbesparende tegels.

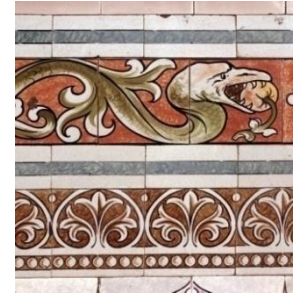
Wilhelm Mengelberg is de inspirator van deze neogotische keramische versies waarbij zelfs de franjes niet ontbreken.

'Utrechtse' draakjes, slangen en geklauwde honden vertegenwoordigen de duivelse dierenwereld. Sommige tegelvelden lijken op de Byzantijnse zijdeweefsels uit de hoge middeleeuwen. De suggestie van textiel wordt nog versterkt door de golvende lijn en de gele knoppen in de bovenste rij, alsof een wandtapijt op regelmatige afstand aan haken bevestigd is.

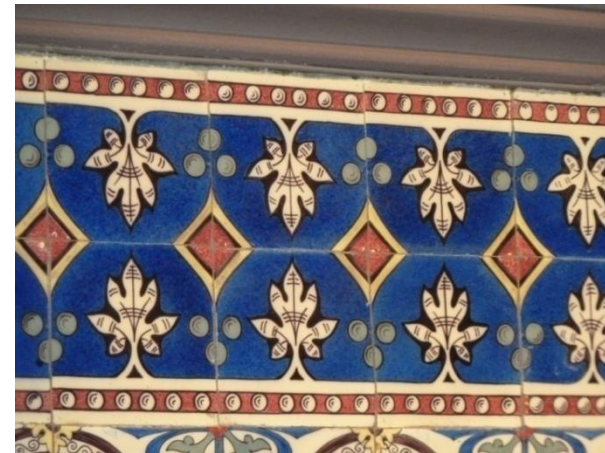
O.L. Vrouwe kerk Zwolle + vm. Bonifatius kerk te Nieuwe Pekela 1880

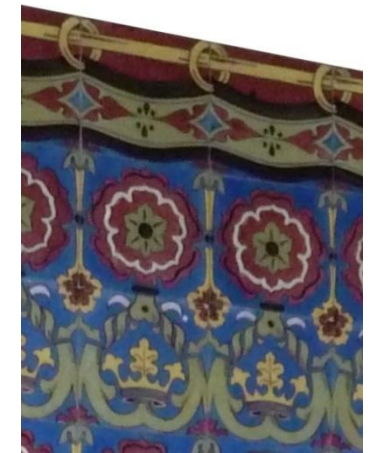
1875-76 Johannes de Doperkerk, Mijdrecht

1876-77 Werenfriduskerk, Workum + 1876-77 Willibrorduskerk, Utrecht

1879-89 A. van Paduakerk, Kortenhoef

1879-89 A. van Paduakerk, Kortenhoef

1879-89 A. van Paduakerk, Kortenhoef

Catharinakerk, Utrecht verbouwing 1895 met restvoorraad Schillemans

1886 Onze Lieve Vrouwe kerk Zwolle

Er wordt deelgenomen aan de Internationale Koloniale en Uitvoertentoonstelling te Amsterdam in 1883. Daar wordt een gouden medaille behaald met tegels in het door kerkenarchitect Tepe ontworpen paviljoen waarin ook alle overige kunstenaars van het Utrechtse Bernulphusgilde als Mengelberg, Geuer, Brom en Kniep (met een siersmederij op de Helling) in participeren. Ook edelsmid Brom en beeldhouwer/interieurontwerper Mengelberg ontvangen goud.

Voor de dakpan- en vloersteenfabriek is 1885 een zeer ongunstig jaar. Er is concurrentie van nieuwe vindingen uit het buitenland en van overproductie door mechanisatie. De wandtegelfabriek kent 25 werklieden en een 10-pk stoommachine. Schillemans laat tableaux zien op de Internationale Tentoonstelling te Delft. Meer dan 1500 bezoekers bewonderen de producten van de 27 vreemde en 9 Nederlandse inzenders.

Per 1887 wordt de dakpan- en vloertegelproductie gesaneerd. De eerste productie van ‘marmer’ vloertegels onder octrooi vond plaats in 1691. Vanwege de toepassing van Portlandcement vloertegels in diverse kleurschakeringen en figuratie en vanwege de populaire (warme) parketvloeren is de vraag nihil geworden. Per 1880 zal Hubertus zelf ook Portland cement gaan aanbieden.

De werktijden van de stukwerkers zijn van 7.00 tot 19.00 uur met pauzes van 1½ uur + 2 maal ½ uur. Er wordt veel overgewerkt maar niet op zondag. Stoken gebeurt bij afwisseling. Voor verlichting worden nog petroleum-lampen gebruikt, onder meer bij de oven. Na 1890 is er ondanks zware concurrentie geregeld werk.

De normale productie bestaat uit patronen van oud-Hollandse modellen. De bekende blauwe tegeltjes van Delft dienen als voorbeeld, onder meer scheepjes, ruitertjes en landschappen. Daarnaast worden tegeltableaus gemaakt als de beroemde kanaries in hun kooi, de hond, kat, koe of paard. Soms worden hele zeeslagen afgebeeld.

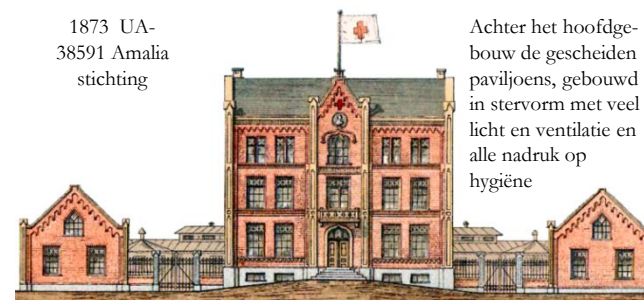
1875 coll boerderij Ulft

beschermheilige van het vee

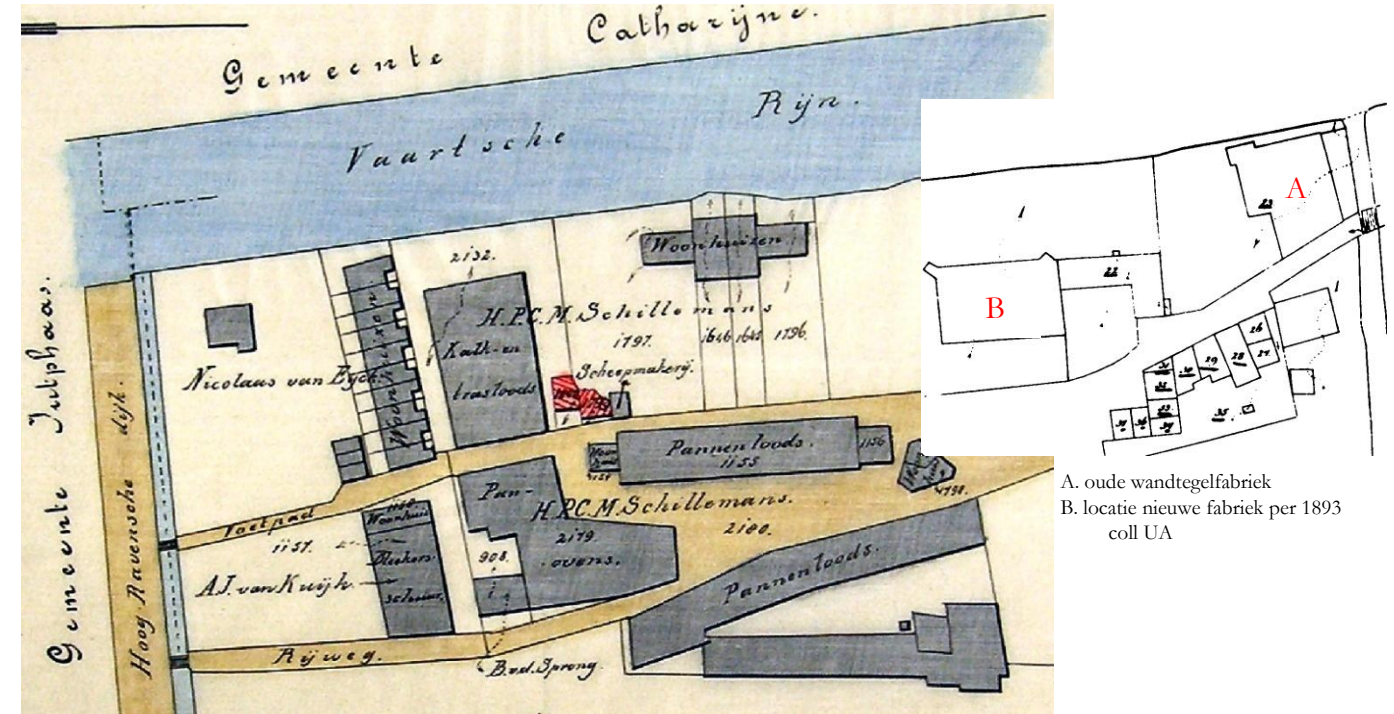

Maandagavond, 12 oktober 1892 overlijden drie personen die op de wandtegefabriek werken aan cholera, een man en twee kinderen. Bovendien ligt nog een kind bedenkelijk ziek. Het is toegestaan om lijdens die zich in de Amaliastichting bevinden aan de Jutphaseweg te bezoeken.

1873 UA-
38591 Amalia
stichting

Achter het hoofde-
bouw de gescheiden
paviljoens, gebouwd
in stervorm met veel
licht en ventilatie en
alle nadruk op
hygiëne

A. oude wandtegelfabriek
B. locatie nieuwe fabriek per 1893
coll UA

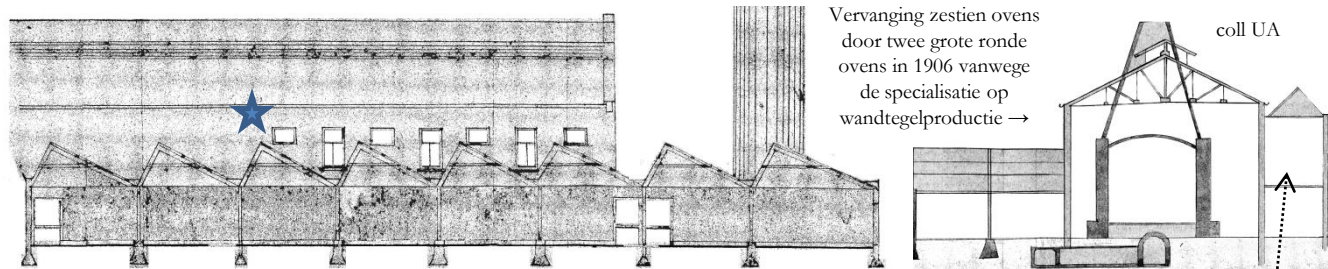
Hubertus vraagt eind 1892 vergunning tot het oprichten ener faience- en tegelbakkerij met woning ter plaatse van het te amoveren woonhuis genaamd Rotsenburg met bijbehorend koetshuis, stalling en woning. Hij richt het voorgebouw van Rotsenburg mede tot fabriek in en breekt een aantal arbeiderswoningen af. Er komen, als bij Rozenburg te Den Haag, zestien ovens, geschikt voor steengoed met doorzichtig loodglazuur en onderglazuur, (faience) in navolging van de mode in Duitsland. Een 16-pk stoommachine zal de verschillende machinerieën in beweging brengen die nodig zijn voor de bereiding en zuivering der grondstoffen en de nodige kracht leveren voor de persen der verschillende tegelsoorten, vazen, schotels etc. De droging der tegels etc. zal door stoom geschieden. Twee gasgeneratoren zullen zorg dragen voor de hitte van de ovens die uitgerust zijn met een 42 meter hoge schoorsteen.

Ondanks de zware concurrentie en de daardoor zeer lage prijzen is er in de periode van de bouw van het nieuwe complex geregeld werk voor de wandtegefabriek. Even- goed kunnen periodieke betalingen aan de bouwer niet meer voldaan worden en het bankroet volgt. Op ruim drie-kwart van de realisatie van de nieuwbouw wordt het faillissement uitgesproken.

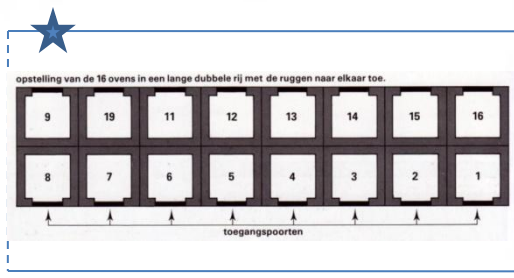
Hubertus, woonachtig geweest aan de Oude Gracht in een herenhuis, vertrekt een jaar later naar de Oost. Hij laat zich vertegenwoordigen bij de notaris. In de akte van 1894 wordt hij vermeld als ‘zonder bekend beroep of woonplaats’. Zijn zusters en de schoonmoeder willen de in 1888 verleende hypotheek van 40.000 guldens terug inclusief rente, maar vooralsnog vergeefs.

In 1893 is een verlengde ijzeren kap (vanwege brandgevaar) geplaatst over de binnenplaats van het rechthoekig pand Rotsenburg. Dit is de goedkoopste wijze om een ovengebouw te creëren, bijna identiek als eerder toegepast

bij tegel- en faiencefabriek Rozenburg in Den Haag. De achterste buitenmuur wordt overbodig, dus gesloopt. In de hal staand is dus aan de oostzijde een buitenmuur zichtbaar die grenst aan de voormalige binnenplaats.

achterste buitenmuur gesloopt

ca.18,9 meter

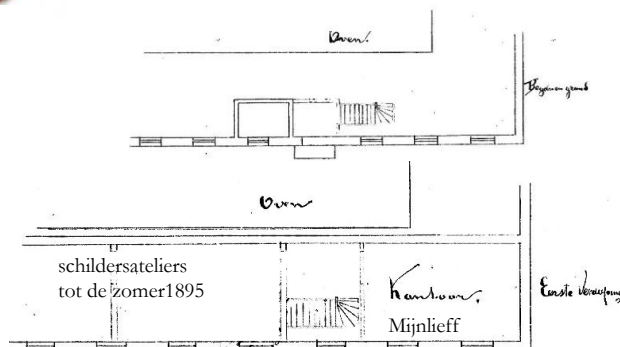
trappenhuis gesloopt

trappenhuis gesloopt

13 okt. 1894: De oude trappenhuisen van Rotsenburg (de uitstulpingen) ter weerszijden zijn gesloopt. Er is een nieuwe trap naar boven gemaakt meteen links van de voordeur. Op de 1^e verdieping komt het kantoor van de directeur. De rest is atelierruimte met zicht op de Vaartsche Rijn.

1^e verdieping: voorste deel atelier Achteraan het kantoor van directeur Mijnlief.

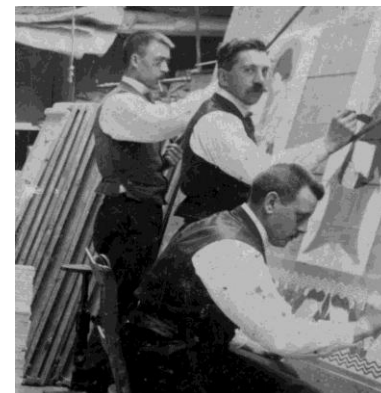
1920 Vaartsche Rijnzijde met personeel UMS (aangepast beeld)

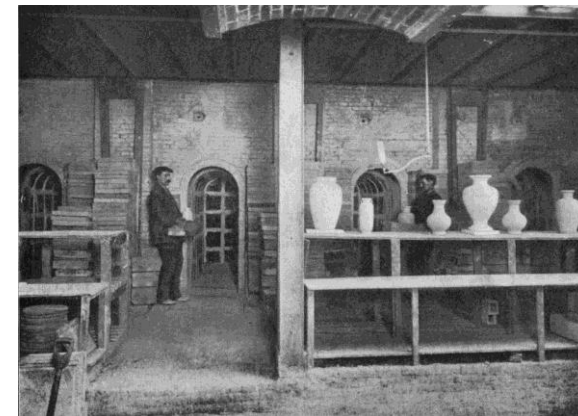
Bij Rozenburg te Den Haag wordt in 1887 een voor die tijd hypermoderne oven geplaatst met zestien kamers, gestookt op gas ter plaatse gemaakt uit ongezuiverd steenkoolgas. Met een minimum aan brandstof een maximum aan volmaakte verbranding met een hoog rendement in het eindresultaat. Prijs 20.000 gulden. Besteld bij expert-ovenbouwer George Mendheim te München. Er is een tweeënveertig meter hoge schoorsteen voor nodig, prijs 300 gulden. En de bouw van de schilders- en modelzalen, bureau, wachtkamer, magazijn, poort en portierswoning komt op ruim 8000 gulden.

Er is geen enkele twijfel dat Hubertus Schillemans om te kunnen concurreren een zelfde concept verlangde. Niet alleen twee gasgeneratoren waren besteld maar ook de bouw van een even hoge schoorsteen. Net als bij Rozenburg wilde hij zich ook gaan toeleggen op faience voorwerpen (vazen, borden etcetera). In 1890 zijn bij Rozenburg om de veertien dagen acht ovens in werking met een tijdsduur van zes dagen. In 1900 zal men vijftien maal met veertien tot zestien ovens tegelijk werken.

Jan Willem Mijnlief gaat op Rotsenburg verder met het kopiëren van de formules van Rozenburg en weet er zelfs zich reeds bewezen schilders/ontwerpers te verleiden om bij hem te komen werken.

Nieuw atelier aan de zuidzijde van het Holland-complex vanaf 1896 met mooi stabiel licht vanuit het noorden via het zaagdak. Vooraan zit ontwerper/tegelschilder Herman Oostveen

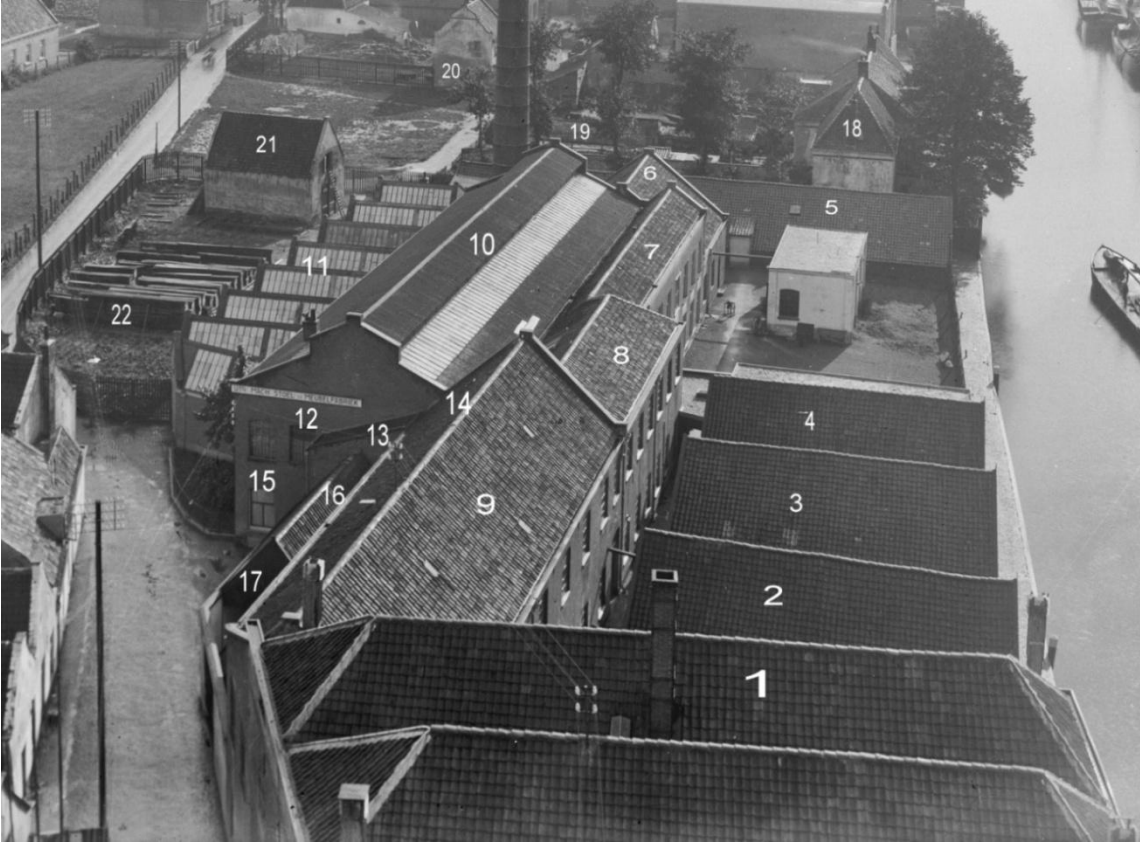
Rozenburg met zestien ovens. Het zal er op Rotsenburg ook zo uitgezien hebben.

1913 Rozenburg met boetseeratelier en de grote ronde ovens zoals bij Holland per 1906.

1913 Rozenburg schildersatelier

1918 Begane grond

- 1 Oorspronkelijke wandtegelfabriek van Schillemans Sr. uit 1856.
- 2 t/m 5 loodsen voor chamotteklei, hout, steenkool en eindproduct uit 1893.
- 6 Aanbouw 1893.
- 8 Tegelmakerij. 9 Pat  bereiding.
- 10 Ovengebouw uit 1893 met 16 ovens per 1906 vervangen door 2 ronde ovens.
- 11 Nieuwe schildersateliers met zaagdak per 1895-1896.
- 12 Glazuurkamer. 13 Tegeldroogkamer. 14 Machinekamer. 15 Spreekkamer.
- 16 Ketelhuis. 17 Positie schoorsteen vóór 1906.

1  verdieping

- 7 Rotsenburg met kantoor en schildersatelier in 1894-1895.
- 13 Gipskamer. 12 Modelkamer. 16 Kantoor.
- 9 Lokaal voor droging + Pat  bereiding.

- 18 Nieuw Rots-Oort per 1843.
- 19 Tuin Rots-Oort.
- 20 Vm. tuinhuis Rots-Oort.
- 21 Vm. koetshuis Rots-Oort?
- 22 Eiken stammen uit Oost Europa voor meubelmakerij UMS die het complex in 1918 had overgenomen na het faillissement van de faience- en tegelfabriek van Mijnlieff in 1917.

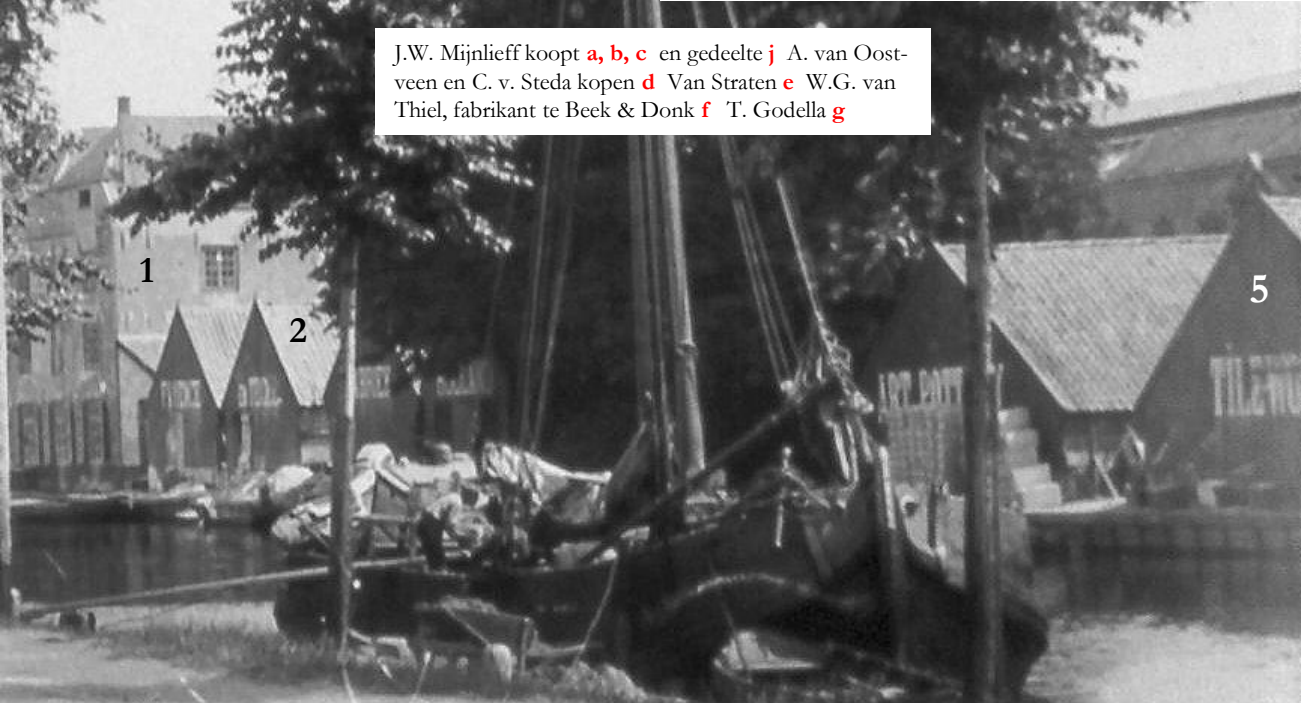

Inkt-vlociers

- 1894, 14 juli: veiling van:
- A. Muurstenenfabriek met daar annex geplaatst nieuwe fabrieksgebouw met persen, ketels, ovens, kuipen, vaten e.a. gereedschappen
 - B. a. Kleiaarde, dakpanaarde, zwarte aarde, vuurklei en specie, veldspaak en klei in bewerking in de wasserij, partijtjes brandhout, overig hout en steenkool, vier pramen, vrachtkarretje, rieten gordijnen.
 - b. Een partij glazuur geleverd door firma Tosche te Neudamm (Duitsland, later het Poolse Debno = glazuur van uitstekende en gelijkmatige kwaliteit, bij lagere temperaturen-gladbrand op 900 ) goudglit, partijtje goudglas, 1100 kilo oud lood, verfstof, perslinnen, 75 lege transportkisten en overig glazuur.
 - c. 150.000 gevormde ongebakken tegels, 250.000 witte tegeltjes, 50.000 schrankeltegels (= niet vlak gebakken) 8.000 afvultegels, ruim 60.000 gekleurde tegels en randen, in ruim 60 varianten, meest naar de oude traditie: gekopieerde patronen van oud-Hollandsche modellen.
 - d. Diverse boeken waaronder een boek met notaties van afgeleverde dakpannen- en vloerstenen. e. Een tafeltje met zeven medailles.
 - f. 100 stuks wit-’marmer’ stenen.

- C. g. Hetgeen resteert van herenhuis Rotsenburg met bijbehorende stalling, koetshuis, koetsierswoning en de weg ervoor.
- h. Het nieuwe Rots-Oort (drie woningen onder één kap). Huis, erf en tuin te IJsselstein aan het jaagpad, al voor 1880 in bezit.
- i. Schepenmakerij met werf, verhuurd aan A. Froon (A. Vroom) voor 306 gulden jaarlijks.
- j. Kalkblusserij, pakhuys en loods en een woning verhuurd voor 450 guldens jaarlijks aan koopman Alexander Tonglet.
- k. Bier- annex koffiehuis Veldzicht met tuin, biljard met keu’s en tapkast. Verhuurd aan Dhr. Erpeka voor 182 guldens/jaarlijks. (De Lamp).
- l. Twee pakhuizen en onder meer dakpanloodsen en schuren, een machinegebouw.
- m. Diverse arbeiderswoningen, verhuurd (tussen 2 en 2,50 gulden per week) aan Dhr. Bot, aan borstelmaker De Bruin en aan pottenbakker W.F. Slee (die afzet had aan bloemisterijen in de stad en regio en na 1870 ook aardens buizen produceerde).
- n. Bouwterreinen tezamen groot 15.982 m  .

J.W. Mijnlieff koopt **a, b, c** en gedeelte **j** A. van Oostveen en C. v. Steda kopen **d** Van Straten **e** W.G. van Thiel, fabrikant te Beek & Donk **f** T. Godella **g**

ca. 1900 met op de loodsen de teksten ‘faience- en tegelfabriek Holland’ en ‘art pottery en tile works’. Links hiervan is de oude wandtegelfabriek van Schillemans uit 1856 nog juist te zien.

Aan de Jutphaseweg ligt een schip waaruit de klei wordt ontladen of waarin de dakpannen van de fabriek Zonnebloem 2 van G. van Oostveen worden geladen.

ca 1900 (aangepast beeld) coll HKTH

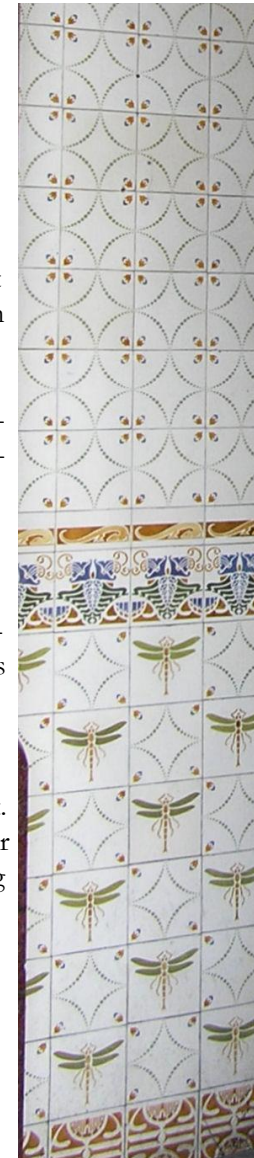
Jan Willem Mijnlief trouwt in 1893 met de uit Amersfoort afkomstige Elizabeth Johanna Maria de Meijer, geboren in 1864. coll HKTH

Jan Willem Mijnlief is geboren op 29 april 1862 op De Liesbosch. Vader Willem Jan, aannemer te Gouda, had het buiten met de ovens en 37 werknemers (waaronder 12 kinderen) verworven in 1856. Met drie zussen en een oudere broer zal Jan Willem er opgroeien. In 1893 betreft hij, getrouwd zijnde, het juist gereed gekomen huis aan de Mariahoek 1b. Uit het huwelijk worden twee zonen en twee dochters geboren. Jan Willem staat bekend als een charmante en kunstzinnig man, met een licht opvliegender karakter. Hij wordt alom gewaardeerd en is actief in het verenigingsleven. Hij neemt in 1894 de tegel- en faiencefabriek van Schillemans over. In de zomer is de familie Mijnlief op de Liesbosch te vinden, en 's winters in het huis in de stad. (Van 1903-1919 aan de Maliesingel N° 46). Dan is het blijkbaar in huize De Liesbosch onbehaaglijk en moeilijk warm te krijgen.

De overname op 14 juli 1894 kost Jan Willem 50.000 gulden. In oktober dat jaar zal hij de stad verzoeken om de oude wandtegelfabriek te mogen herstellen (vernieuwen van bouwval-lige gedeelten in het muur- en kalkwerk en aan de kap) en om een kantoor te plaatsen in de nieuwe fabriek.

Hij geeft een nieuwe impuls aan de oud Hollandse potterij door het bouwen van een nieuwe oven in de oude wandtegelfabriek, maar is hierin weinig succesvol. Het bedrijf telt aanvankelijk slechts zestien arbeiders, waaronder vier vrouwen. De nieuwe fabriek wordt in 1895 ingericht voor de vervaardiging van uit de hand beschilderd kunstaardewerk, is voorzien van de nieuwste machines en beschikt over geheel nieuwe, ruime ovens en geoefend schilderspersoneel als Willem Scherjon die hij wegkaapt bij Rozenburg gevolgd door de twee bijzonder getalenteerde schilders Johannes Karel Leurs en Jan Carel Heijtze. De onder-glazuurbeschildering geschiedt geheel uit de hand. Zowel vazen, pullen, schotels en borden in één kleur (blauw of zogenaamd Delfts) of meer kleuren. Daarnaast worden veelkleurig beschilderde tegels vervaardigd ter versiering en bekleding van onder meer wanden, schouwen en serres. Tevens voor het exterieur van bedrijven en winkels.

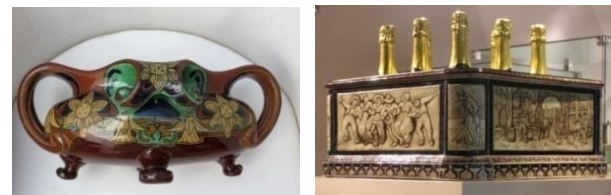
Het werknemersbestand telt eind dat jaar al eenenzeventig arbeiders waaronder tien jongens. Een jaar later wordt het merk Holland gedeponeerd bij het Bureau voor den Industriële Eigendom. Aan de Spuistraat 212 te Amsterdam wordt in 1897 een magazijn betrokken uitsluitend voor de uitstalling van het fabricaat, hetgeen zeer ten goede komt aan de bekendheid daar. In 1898 volgt verhuizing naar de Kalverstraat 158. Populaire thema's op tegel zijn schepen, kinderspelen en landschappen. Werkmeester Froon wordt vervangen door technicus Andreas Schröder van Duitse komaf (1861-1921). Andreas had in diverse keramiekkabrieken in Duitsland en Frankrijk gewerkt. De familie wordt op 13 oktober gehuisvest in de bedrijfswoning van de fabriek, Rotsoord N°3. Het schildersatelier wordt wederom uitgebreid en nieuwe ateliers ingericht aan de oostzijde van het complex. Door lessen in de schilder- en versieringskunst is het gehalte van het personeel zeer verbeterd. De tegels vinden zowel in het binnen- als in het buitenland plaatsing.

Korte Janstraat 21

Mijnlief ontvangt een gouden medaille op een Kunst- en nijverheidstentoonstelling te Dordrecht voor zijn kunstaardewerk.

Het faience van Holland blijft eveneens goed aftrek vinden in het buitenland ondanks dat de invoerrechten soms tweederde van de factuurprijs bedragen. In de goedkopere sorten is de concurrentie scherp. De smaak der architecten en de verbetering van de bouwkunst vraagt om moderner patronen in de handel te brengen. De uit Amsterdam afkomstige Jacob Pieter van der Bosch introduceert nieuwe dessins die zeer goed aanslaan. De inspiratie deed hij op in het tijdschrift Studio, verschenen in 1896 en voorzien van behangafbeeldingen uit Voysey's 'Bird and Tulip'-collectie. Deze beweging ontstaan als tegenreactie op het gelijkvormige industriële wordt 'The arts and crafts movement' genoemd. Vele portiektableaus met name in de bebouwing ten zuiden van het Vondelpark te Amsterdam worden voorzien van deze attractieve handgeschilderde tegels. Musea zijn enthousiast en het Kunstgewerbemuseum te Zürich koopt in 1899 een Holland vaas als eerste object van de collectie moderne Nederlandse keramiek. De uitvoeringen van dit bedrijf vallen zo in de smaak dat er welverdiende onderscheidingen volgen onder meer op de wereldtentoonstelling te Parijs in 1900 op artistieke waarde en technische uitvoering. De oude wandtegelfabriek wordt verhuurd per 1906, mogelijk tegelijkertijd met de plaatsing van de twee nieuwe grote ronde ovens in de nieuwe hal. Hierna gaat Mijnlief uitsluitend tegels produceren. Hij boekt veel succes met de art-nouveau lambriseringen en de imposante tegeltableaus die zowel in het interieur als het exterieur van gebouwen als muurversiering dienen. Ook gelegenheidstableaus worden veel gevraagd. Het uitbreken van de 1^e Wereldoorlog heeft echter funeste gevolgen voor bedrijven die veel exporteren, zoals Holland. Het personeelsbestand reduceert binnen een jaar tot een kwart. In 1916 bericht directeur Mijnlief dat hij zich wenst te concentreren op zijn steenfabriek aan De Liesbosch. Op 25 mei 1918 koopt Frits Loeb het fabriekscomplex en vestigt daar een zeer succesvol meubelbedrijf, UMS genaamd.

De geheele voorraad falence goederen uit bovengemelde fabriek.
Bestaande uit een prachtige collectie Vazen, Pendules met Coupes, Wandborden, Serviezen, Kaartenschalen, Bloempotten, Inktkokers, Beelden, Togetableaux naar beroemde meesters Kopjes en Schoteltjes, Aschbakjes, Bekers, Dozen, Pennenbakjes, diverse Kleine Goederen enz. enz.

Al deze Goederen zijn van buitengewone fijne kwaliteit en fraaie teekening.

Particulier te bezichtigen tegen betaling van 10 Cents op Maandag 18 October 1905 van 11—5 uur en Publiek op Dinsdag 17 October 1905 van 11—5 uur.

Halverwege 1906 wordt afscheid genomen van de productie van vazen, borden, schotels, beelden, etc. Men zet vol in op het maken van tegels. De zestien oude ovens uit 1893 waren inmiddels vervangen door twee grote ovens en zes kleinere.

1916: werktekeningen in opdracht van de Bataafsche Petroleum Maatschappij

Ontwerp H. Oostveen 1916 25-jarig jubileum van een klant van Mijnlieff

1916 Jubileumtegels van ontwerper H. Oostveen -fabriek E.N.F.G aan de Vaartsche Rijn en van een klant: -tegelfhandel Wafelbakker te Amsterdam

Uit de 1904catalogus, nr. 2058, serie randen →

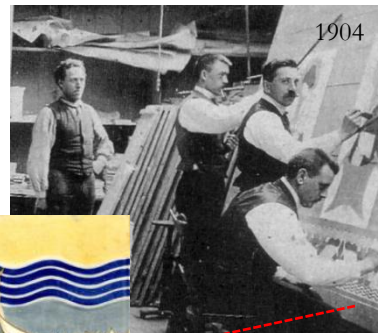
1902: 1e De Gruyter-filiaal met tegeltableaus, Hoge Steenweg 8, Den Bosch.

fabrikanten waren met name geïnteresseerd in jubileumtableaus of -tegels

Ontwerp H. Oostveen

Tegeltableau Oudegracht 98

1904

coll Zuiderzeemuseum ↑
De Harderwijker Eibert Bunte begon in april 1899 een palingrokerij aan de Leidscheweg te Utrecht. In december 1900 opende hij een grote en luxueus ingerichte viswinkel aan een van de belangrijkste winkelstraten in Utrecht: de Lange Viestraat N° 24. De winkel werd voorzien van imposante tableaus en drie aquaria met stromend water en vreemdsoortige vissen.

← coll Princes-schhof

1905: Ontwerptekening van Hermanus Oostveen voor bakkerij Dijkstra, Wirdumerdijk 5 te Leeuwarden.

Naast winkelketens kon de fabriek Holland ook vele specialiteitenzaken in vers- of droogwaren die zich wilden onderscheiden tot haar klanten kring rekenen.

← Horlogewinkel Pieter Lamers Leidsestraat 88 Amsterdam →

Van de 70 De Gruyter filialen die opgeleverd zijn tussen 1900 en 1917 is zeker de helft betegeld geweest. (Lambri- zeringen, toonbanken en wandtegeltableaus)
Aanraders om te bezoeken:
-1911 Bemuurde Weerd OZ 3, Utrecht
-1911 Oostzeedijk 364, Rotterdam
-1914 Bakkerijmuseum te Hattem (herkomst Amsterdam)

Aquarel waarschijnlijk van Hermanus Oostveen

Bakkerijmuseum Hattem, afkomstig ↑
uit een Amsterdams De Gruyter-filiaal 1914

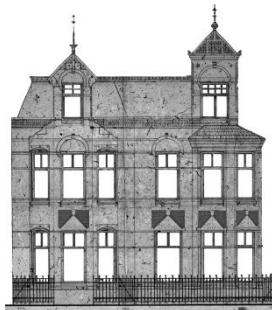
tegels bij de
grafmonument
van Eyup
Ensari in
Eyup bij
Istanbul,
Turkish
Iskenderiye
decor
←

Ontwerpen van Hermanus Oostveen, Utrecht

Interpretatie bij Mijndieff: in zijn catalogus 'Faasbloem' genoemd
Elsley Kaart 4 nr.77 Decor Persian Flower. ↓

Maliesingel 46

UTRECHTSCH FAINENCE TEGEL FABRIEK
MUURTEGELS
J.W. MIJNLIEFF.

Patroon No. 464 Rand No. 465 Hoek No. 465a
13 x 13 13 x 13 13 x 13

Vondst Liesbosch

Lange Nieuwstraat 3

Vondst Liesbosch

ontwerper
Jac. van de Bosch

↖ Elsley Kaart 1 nr. 22+23
Decor Persian Border,
Damascus bloem

↖ Elsley Kaart 2 nr. 106
Decor Persian Scale
(Iznik waterfles ca 1580)

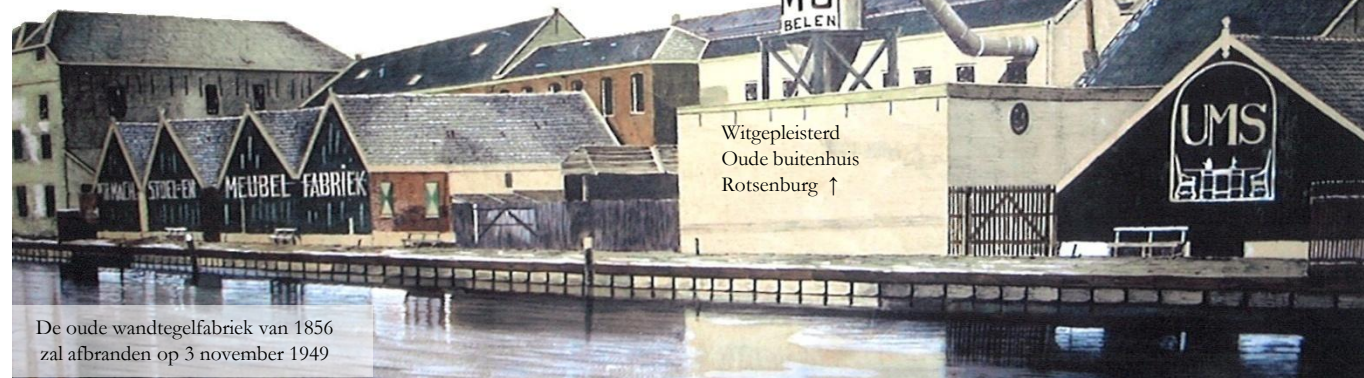

Lambrisering woonhuis Mijndieff, Maliesingel
46, gebouwd door architect Kuiler in 1900
Ook geleverd aan Morris & Co, Engeland

Elsley Kaart 2 nr. 33 & 33a Decor Persian Diaper
Uit de Elsley catalogus met bijna 100 Nederland-
se tegeldecors van 130x130 en 150 x150 geëxpor-
teerd naar Engeland.

Pelmolenweg 3-4
Elsley Kaart 1 nr.12
Decor Heads in circle

De oude wandtegelfabriek van 1856
zal afbranden op 3 november 1949

1925 UMS, Utrechtse Machinale stoel- en meubelfabriek. Aquarel van bedrijfsleider Dirk L. Braakman.

1515 A. Dürer gravure

Edes house Chichester, W. Sussex

Thomas Elsley kaart 3 nr. 48 decor animals

met glazuurpotje en penselenbakje

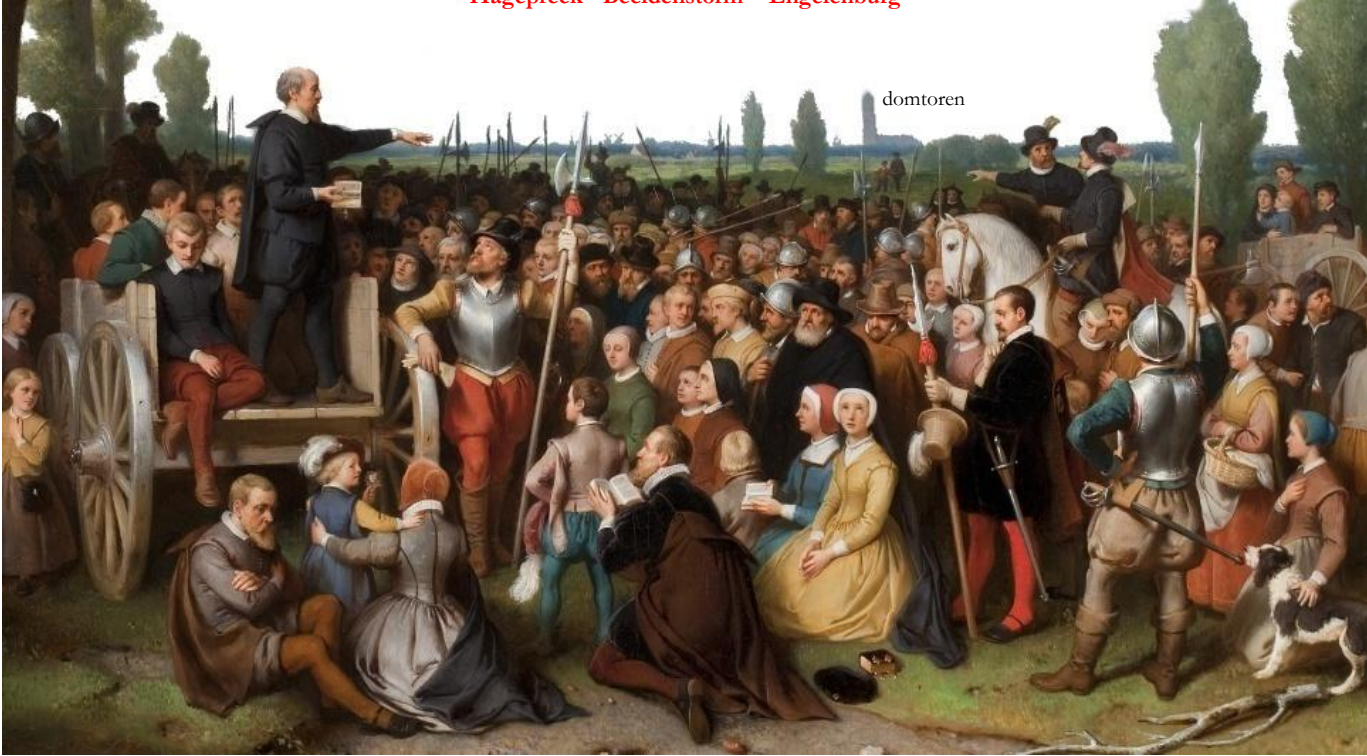
ca 1908

Op 5 oktober 1844 wordt door de Gebroeders Ravesteijn vergunning gevraagd voor het oprichten van een nieuw bedrijf onder de naam 'De Nijverheid' voor het inrichten van een schilderslokaal en het vervaardigen van plastisch gevormde wandtegels en oud-Hollandse tegels (naast dakpannen en vloertegels). Dit bedrijf zal tot 1920 produceren aan de Jutpha-seweg (Per 1907 onder de naam Westraven) en in 1920 verhuizen naar de Helling. De productie wordt uitgebreid met pot-terie en bouwkeramiek. In 1985 vertrekt men naar elders. (zie het boek Utrechtse tegels 1600-1900).

Anthon van Rappard (1858-1892) is evenals zijn vriend Vincent van Gogh een van de schilders die zich toelegt op het vastleggen van de handwerker in het zich snel industrialiserende Nederland in het laatste kwart van de 19^e eeuw. Ook de schilderskamer van Ravesteijn wordt in 1884 op doek vereeuwigd. *(coll Nederlands Tegelmuseum te Otterlo, in bruikleen van het Zeeuws Museum)*

Bijlagen

- 76 Beeldenstorm - Engelenburg
- 77 Schepenmakerijen
- 78 Vuurwapenmakers
- 79 Molens langs de Vaartsche Rijn
- 80 Houtvlotten
- 81 Grof keramiek langs de Vaartsche Rijn
- 82 Overige buitens langs de Vaartsche Rijn
- 83 Gegoten ‘marmer’ vloertegel
- 84 Fijn keramiek langs de Vaartsche Rijn
- 85 Export Utrechtse ged. wandtegels 1680-1770
- 86 Beurtschippers
- 87 Patriotten 1780-1796
- 88 Rijndijk vanaf 1800

1566 Hagepreek in Tolsteeg voorbij de scheepshelling B. de Poorter 1860 coll Catharijneconvent

Op weg naar Jutphaas, de scheepshelling voorbij, zien we aan de overkant zeer veel volk. In de weide bij de dwarsbeek zal een prediker uit Den Haag, Gabriël geheten, een hagepreek houden. Er staan stadsdienaren bij met vuurroers en rapieren, anderen met pieken en stokken. Hier en daar een kaalkopje in bruine pij.

‘Dat een verlopen Norbertijnermonnik uit de Abdij van Middeburg in de maand juni 1566 buiten de Tolsteegpoort op zijn Kalviniaansch (Calvinistisch) gepredikt heeft in de bogaard der Duitsche Ridderen. Dat dezelfde monnik in werelds gewaad als hebbende een vrouw getrouwd wederom gepredikt heeft op den 24ste augustus. Dat daar op een opstand onder ‘t volk is gekomen en dat die van de nieuwe gezindheid een kerk in de stad willen hebben.’

‘Dan, nauwelijks is buiten de Tolsteegpoort de middagpreek der hervormden ten einde of een bende stroomt binnen de stad naar de naburige parochiekerk van St. Geertruide (Geertekerk) en begint aldaar enige beelden te breken.’

Utrecht moet gestraft worden vanwege de beeldenstorm, is de opdracht. Maar Alva gaat een stap verder. Hij roept een speciale rechtbank, de Raad van Beroerten, in het leven. Deze raad zet alles op alles om opstandelingen en ketters op te sporen die iets te maken hebben gehad met de beeldenstorm van twee jaar eerder. Tweehonderdentwintig mensen worden veroordeeld en de bezittingen verbeurd verklaard. Honderdvijfenvijftig worden verbannen. Een enkeling naar de galeien verwezen. Vijfenzestig van hen wacht de doodstraf.

‘Voor den hove van Utrecht buyten peijne en de bande van ijsere bekenet’.....‘sententie met den zweerde, met den coorde (en enige vrouwen) met den watere’.

1568: Jan van Amerongen, een bekend beeldenstormer, op de Neude gehangen, na de middag afgenomen en gehangen aan de stadsgalg buiten de Tolsteegpoort (22 dec. 1568). Thijs Henricksz, een beeld afgeschoten in de St. Geertruidakerk (22 dec. 1568). Jan de Ridder, de nieuwe predikanten gehoord hebbende en tot vier of vijf reizen een zeil mede gedragen, over de stoel van den predikant, ter beschutting tegen de regen en slecht weer, gehangen aan de galg op de Neude (23 dec. 1568) Deze Jan de Ridder beklagt zich dat hij nog aan de galg buiten de Tolsteegpoort moet hangen, daar hij geen burger van Utrecht is.

Laurens Janszn & Jan Corneliszn, beiden de heer van Brederode gediend (sept. 1568), Hercules de Smeth (22 dec. 1568), Thonis Jansz (30 dec. 1568), Jacob Cosijnsz, bekend hoofd der beeldenstormers, op de Neude opgehangen en voorts aan de stadsgalg buiten de Tolsteegpoort gehecht) Peter Aertszn heeft zich in anderen herendienst begeven en de beelden der heiligen gebroken. Dirk Hendricksz, schuitenvoerder heeft het beeld van de Heiland staande op het st. Jacobskerkhof aan stukken geslagen. Dirck Dirckz Neuteboom, de prediciën van de nieuwe religie bijgewoond te hebben, en getuige geweest te zijn krijgt het aanbod om zich vrij te kopen voor drie miljoen guldens (28 jan 1569 1569). Jan Anthoniszn Van Royenberch en Evert de sakkedragers (8 mei 1569).

Sententie wegens een schrikkelijke moordt in 1661:

Maer op haer sententie wiert gemaecht / dat de Vader en Soon levendig soude gerabjaecht worden/ en de Moeder gewoigt/ dat 'er de doot soude nabolgen/ 't geen voltrocken is in November, 1661; de Vader en Moeder eerst / en de Soon een dagh daer na; en haer lichaem ten toon gestelt op Staken / met een knoppel tusschen 'er beyde / buyten de Stolssteegh-poozt; toonde in 't sterben berou te hebben van hare gruwelijche misdast. Dus verre hebick den Eerfer dit willen mede delen/ so my booz waerhept bericht is.

1661 UA-32350 Vredenburg ↑

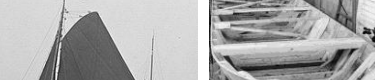
1661 UA-32350

A detailed black and white photograph of a model of a 19th-century sailing ship, likely a schooner, with two masts and large white sails. The model is mounted on a dark wooden stand.

(meester-)scheepstimmerman(incl wed.) geschat op 30 jaar werkzaam indien +4 sch. Bij aktes met meer timmerlui genoemd is het schip toegewezen aan de 1e O = Oosterhelling(-kade) H = Aan de Helling	1e+laatste vermeld. werkzame tijd geschat	aantal nieuwe schepen geschat 2 per jaar	A = samoures B = (Keulse)aak C = beitelaaK D = lichter/schuit K = Keuls tenteschip L = schip n O = ferryschip P = steenlichter Q = damschoot o T = snepschoot U = (turf-)schouw kleine praam
			A a B C c D E F G g H J j
1598 Tielman Willemszn	O		C
1627 Antonis (Thoniss) Janszn van Zuylen+Wed	O 1627 - 1660		A a
1636 Adriaan Cornelisz van Thienhoven	H 1581-1640		a D
1646 Jan Adriaenss van Thienhoven	H 1646-1654	20	A D H
1653 Willem Corneliss van Oostveen	H 1653-1668	30	
1646 Cornelis Herbertss en Herb.Corn.Verhoeff	H 1646-1665		a E
1637 Splinter Splinterss den ouden+ Spl.v.Doom	O 1637 - 1668	60	5xA c d H J
1647 Jacob Jansen van Maseyck	H		E
1648 Jan Jacobsen van Maseyck	H 1648 -1650		A
1664 Peter en Gerard Jacobss van Maseyck	H 1656 -1665	20	
1655 Hendrick Hendrickss van Woudenberg	H 1655 -1666	20	c f
1658 Dirck Gerrits Houtniet +Petertgen Dircx H.	H 1658 - 1692	70	A a J
1659 Hendrick Janss van Beusichem+Wed.	H 1659 -1672	20	2xa
1668 Gysbert Teuniss van Beusichem+Wed.	H 1668 - 1695	60	b c D j
1655 Adriaan Eersten van Oostrum	H 1655 - 1660	10	A
1686 Hendrik Adriaenss van Oostrum+Wed.	H 1686 - 1706	60	A f h J 3xj
1655 Adriaan Willems Verschoor	H 1655 - 1686	60	2xa 2xC 5xc
1689 Willem Adriaenss Verschoor+Wed.	H 1689 -1696	10	C
1716 Adriaan (W?)Verschoor	H 1715 - 1723	20	
1667 Adriaan Cornelissen Vereem+Wed.	H 1667 - 1690	40	A a C
1679 Cornelis Adriaenss Vereem	H 1679 - 1713	70	A
1675 Wilem Willems van Soelen	H 1669 - 1710	80	3xa E 2xJ
1666 Jan Adriaenss van Soestbergen	H 1666 - 1667		a
1675 Adriaan Janss van Soestbergen+Wed.	H 1675 - 1726	100	2xA a d 4xJ j
1695 Gijsbertje Toniss van Ham-v.Soestbergen	H 1695 - 1712	30	2xA a H J
1698 Jacobus van Soestbergen	H 1698 - 1736	70	9xA 2xb F 2xG 2xg j
1707 Jan en Willem van Soestbergen+Wed.	H 1707 - 1740	70	5xA b J
1705 Pieter Dons	H 1705 - 1730	50	A 4xJ
1707 Johannes (Jan) van Royen+Wed.	H 1707 - 1749	90	14xA 3xa 4xE 3xG 12xJ j
1750 Cornelis van Rooyen	H 1750 - 1775	50	A 2xJ
1798 Johannes van Royen	H		E
1740 Huybert van Odijk	?		
1740 Hendrik van Sparenburg(Sparenborgh)	O 1740 - 1769	10	
1747 Jan van Dijk+Wed.	H 1747 - 1755	20	
1753 Anthoni van Dijk (Dyck)	H 1755 - 1785		A
1787 Jan van Dijk	?		
1753 Adrianus van Schayk	? 1753 - 1777	50	
1815 Abraham Frissel	H 1815-1847		
via akte bevistgd: tussen 1600 en 1800	geschat:	1190	A B C D E F G H J
schepen nieuw gebouwd op de Helling	ex .239		48 4 3 8 1 5 3 33
schepen gerepareerd op De Helling	ex. 59		19 4 8 2 1 2 1 7

[illegible]

Em Delft, Rotterdam, Gooft of Hapfle wettchuyt

Krommerijnder

Krommerijnder

Vuurwapenmakers

Geweerlopen meest deels afgebeeld

ca 1650 maker Cornelis Coster, koper Carl Gustaf Wrangel

ca 1650 maker Cornelis Coster, koper Carl Gustaf Wrangel.

ca 1665 maker Isaac Dinkels, koper Carl Gustaf Wrangel

ca 1665 maker Isaac Dinkels, koper Carl Gustaf Wrangel

ca 1667 maker Jan Knoop, koper Carl Gustaf Wrangel

ca 1650-60 maker Jan Knoop, koper Carl Gustaf Wrangel

ca 1655 maker Kaspar Dinckels,

ca 1660 maker Peter van Beugen, koper Karl XI van Zweden

ca 1670 maker Peter van Beugen, koper Karl XI van Zweden

ca 1660 maker Kaspar Dinckels, koper Alexander E.C.G. von Post

ca 1660 maker Kaspar Dinckels, koper Alexander E.C.G. von Post

ca 1660 maker Cornelis Jansen, koper Karl XI van Zweden

ca 1670 maker Jan Knoop, koper Gebr. Dohna, daarna Karl XI van Zweden

1620 gedat. maker Jan Lasonder coll Vleeshuis Antwerpen 145989

1675-1700 maker Johann Limmer & Hellendael, koper Lorenz Billing.

ca 1655 maker Peter Meesen,

ca 1655-60 maker Jan Knoop,

ca 1655-60 maker Jan Knoop,

ca 1650 maker Jan Ceule

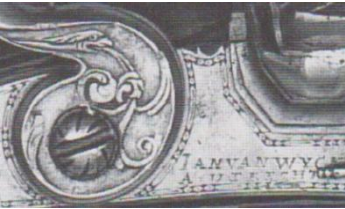
ca 1650 maker Haermen van Casterop

ca 1660 maker Jan Ceule, koper Karl XI van Zweden

ca 1660 maker Cornelis Jansen, koper Karl XI van Zweden

maker Jan Flock & Peter Kalthoff, koper o.a. Karl XI van Zweden

- Kalthoff had een geweer bedacht dat 29 schoten kon vuren met eenmaal laden en kreeg hiervoor op 7 juni 1641 een patent.
- Niet genoemd onder meer de Utrechtse meesterwapenmakers Gerrit Lasonder, Johan van Wyck, Lusink, Hendrick Strabeeck, Tilman Keucks, Edvart Abrahams de Moor, Dirk van Meurs, Adriaen de Vent, Geert Pauelsen van Stalborch en Droogbrood.
- Wrangel was een Zweedse veldmaarschalk die verzot was op Utrechtse wapens vanwege de vernuftige ontwerp net als trouwens Admiraal Cornelis Tromp.
- Jan Knoop produceerde veel voor de VOC en overleed in 1688.

ca 1700 meesterwapenmaker Jan van Wijck

In het midden van de 17^e-eeuws was Utrecht het belangrijkste centrum van de wapenhandel. Zowel in de staatsmusea te Zweden als in Rusland kunnen vele voorbeelden van Utrechtse productie bewonderd worden. Jan Knoop was een van de meest begaafde wapenmakers. De productie bevond zich tussen de Elisabethstraat, Lange Viestraat en Zadelstraat.

ca 1710 meesterwapenmaker Jan van Wijck

ca 1660 meesterwapenmaker Kaspar Dinckels

Tussen 1600 en 1720 was ruim 30% van het smedengilde actief in de wapenfabricage

'Lijntjes'? De contacten die de wapenhandel met hogere kringen in Europa faciliteren kunnen mogelijk ook aangesproken zijn om interieur-decoratie als wandtegels te regelen.

1667 Jan Knoop, ↑ meester wapenmaker

Op de Utrechtse geweerlopen werd boven het stadwapen een kroon met bloemvormige tekens (fleurons) aangebracht

1710 -20 meesterwapenmaker Barent Penterman

1720 -30 innovatie van meesterwapenmaker Barent Penterman

Westoever:

1a 1391 - ±1687 De Rijnmolen, korenmolen van de Duitse orde, van 1659 tot 1665 runmolen voor het malen van eikenboomschors voor de bereiding van huiden tot leer voor schoeisel en paardentuig.

vervolgens iets zuidelijker:

1b 1845 - 1936 De Hoop, achtkantige korenmolen, ter hoogte van de huidige Volkerakstraat.
Brand in 1884, daarna verder als stoom-korenmolen zonder wieken. De achthoekige onderbouw bleef staan tot de sloop in 1936.

2 1661 - 1878 De Oude Keyzer, bovenkruierende zaagmolen, omstreeks 1780 bekend als De Jonge Keyzer. *Vanwege verval vernieuwd per 1649. In 1673 totaal vernield door de Fransen. Brand in 1748.*

Oostoever:

3 1626 - 1658 Van Gaalen bovenkruierende? zaagmolen tot 1639, daarna raspmol.
In 1635 stormschade. Brand in 1639.

4a 1668?- ±1865? Van Oort ros-klei(modder)molen.
4b 1691 - ±1865? v.Oort ros-polijstmolen vloerstenen.

5 1624 - 1699 Ros-slijpmolen voor geweerlopen.

6 1635 - 1668 Volmolen, van wol tot lakense stof.
1668 - ±1690 Zeemledermolen

7 1661 - 1882 Van Aken/de Eenhoorn zaagmolen type paltrok, per 1872 overgeschakeld op stoomkracht.
Orkaan in 1674. Brand in 1814.

8 1646 - 1814? Van Eede/De Hoop zaagmolen, mogelijk aanvankelijk bovenkruier later type paltrok.
Orkaan in 1674. Brand in 1814?

Molens langs de Vaartsche Rijn

9 1646 - 1770 De With/De Otter, achtkantige bovenkruierende zaagmolen.
Orkaan in 1674.

10 1663 - 1669 Blijeman papiermolen
1669 - 1674? Tabakssnuifmolen. Stampen van tabaksstelen tot tabakspoeder voor de snuifdoos.

11 1639? - 1873 Oog in ’t Zeil, achtkantige bovenkruierende zaagmolen *(op kapittel Sint Pieterkaart van 1639)*. Tussen ongeveer 1700 en 1750 niet traceerbaar op een kaart. *Orkaan in 1674. Brand in 1854 en 1873.*

12 1444 - 1880 Ravense polder/water-wipmolen, aan de Koppelheul c.q. Molenvliet.
Oudste molen van de provincie Utrecht.
In 1880 vervangen door een schepgrad-stoomgemaal.

Bijzondere feiten waarbij niet altijd bekend is welke molens het betrof: Storm in 1635, enige molenbranden vanwege blikseminslag. De Franse uittocht in 1673 ging gepaard met vernielingen en brandschatting. De orkaan in augustus 1674 bracht fikse schade toe aan een groot aantal molens: op de stadswallen werden er zeven geruïneerd. Slechts een enkele werd herbouwd. Langs de Vaartsche Rijn bleven slechts twee zaagmolens overeind. Houten molens in de omtrek van de stad konden bij oorlogsdreiging redelijk gemakkelijk worden afgebroken zodat ze niet gebruikt kunnen worden door de vijand maar ook om alsnog binnen de wallen veilig het broodnodige koren te kunnen malen. Korenmolens beschikten vaak ook over een rosmolen voor de continuïteit van ’t werk. Grof- en fijnkeramiekbedrijven beschikten meestal over een rosmolen tot de (meestal zeer late) introductie van de stoommachine. Introductie eerste zaagmolen in de Zaanstreek ±1592, paltroktype 1615, bovenkruierende zaag (6 of 8 kantig)1615, stoommachine ±1850 (ontmanteling wieken), gasmotor ±1870, diesel ±1900, elektra en zuiggasmotor ±1910.

De Roy was in 1676 met zijn metingen begonnen.

Westoever:

1 Rijn-/Hoopmolen koren (met rosmolen?)

2 De Keyzer zaagmolen

Oostoever:

3 Van Gaalen zaag/rasp

4a Van Oort moddermolen

4b Van Oort polijstmolen

5 Ros-slijpmolen

6 Vol- en zeemleermolen

7 Van Aken zaagmolen

8 Van Eede zaagmolen

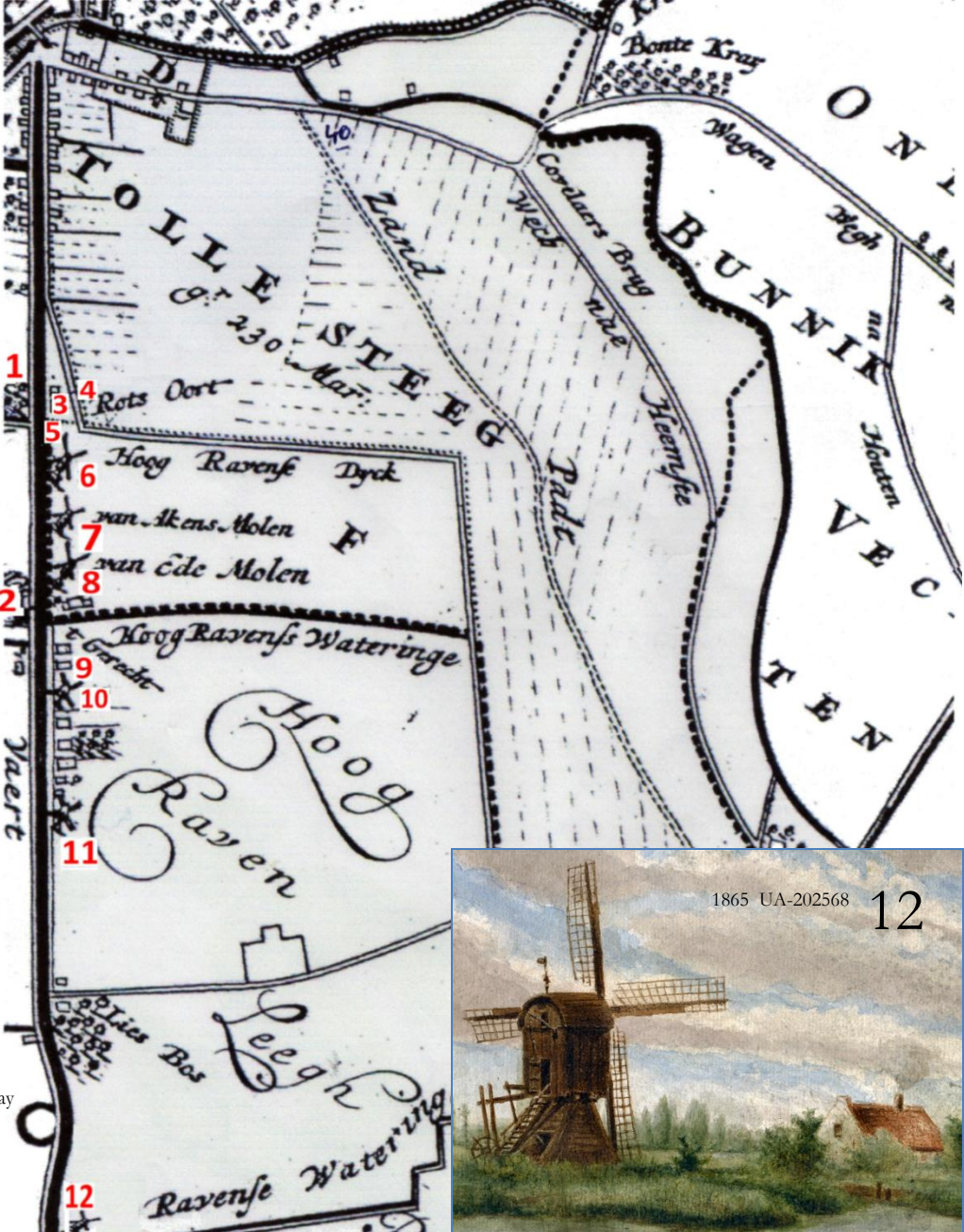
9 De With zaagmolen

10 Blijeman papier-watermolen

11 Oog in ’t Zeil zaagmolen

12 Ravense watermolen
Keramiekbedrijven beschikten al vroeg over een rosmolen.
Hoogravense Wateringe
= Galgwetering

1695 UA-216023 kaart De Roy, een jaar na de bouw van buitenhuis Rots-Oort

Het mechanisch houtzagen is in de Zaan begonnen. Tot de uitvinding van de paltrokmolens in 1615 gebeurde het houtzagen nog met handkracht. Dit was tijdrovend en onmenselijk zwaar werk.

De paltrokmolens werd op rollen op een zware ringmuur geplaatst zodat uit alle windrichtingen wind kon worden gevangen. Het voordeel van de paltrok zijn de lagere kosten voor het bouwen van de molen. Een nadeel is dat de paltrok minder geschikt is voor het zwaardere zaagwerk. De zgn. wagenschotzagers waren allemaal paltrokken.

Bij een patrokhoutzaagmolen draait het gehele molenlichaam, inclusief de zaagschuren ter weerszijden met aan de voorzijde de stelling, waardoor de wieken te bereiken zijn. De molenconstructie wordt gedragen door een korte standaard, waarbij de zijdelingse druk wordt opgevangen door houten rollen, die draaien op een ronde muur onder de molen, iets boven het maaiveld. Een paltrokmolens nam het werk over van circa vijftig handzagers.

In de molen wordt via de wiekenas en het bovenwiel de krukas rechtstreeks in beweging gezet. Deze krukas bedient drie balken die door de draaiende beweging beurtelings op en neer worden bewogen. Onderaan deze balken zitten de zaagramen, waarin de zaagbladen zijn bevestigd. Door een

Schilderij uit 1840 met veel overeenkomsten met de situatie aan de Vaartsche Rijn ten zuiden van Rots-Oort vóór de verplichting van 1685 om houten stammen elders te stallen. Het achterste

'vlot' is een winterstapeling, gemaakt om te voorkomen dat de stammen in het ijs vastvriezen. In de winter moet er op houtzaagmolens doorgewerkt kunnen worden.

Van een achtkante zaagmolen (met zaagschuren), draait alleen de kap, dus noem je dit een bovenkruier. Er zijn drie zaagramen vanwege de constructie van de achtkantstijlen. Een achtkant staat als regel op een vierkant vanwege het ruimteprobleem.

**Liesbosch, zomerdag in 1735: 'Soms komt er een langzaam voortgetrokken houtvlot met opgeslagen woningen voorbij.'

ca 1825 UA-36452

Omstreeks 1650 kwam er jaarlijks via de Rijn tegen de 25.000 kubieke meter hout naar ons land. De houtvloten waren samengesteld uit zinkers/eiken stammen (droog eiken blijft wél drijven) en drijvers/naaldhout stammen. Een enkele keer kwamen er ook notenhouten stammen mee vanuit Zwitserland voor meubelaarswerk of meer specifiek wat betreft Utrecht: voor geweerkolven. Het Rijnse hout dekte slecht ca. 6% van de vraag. Het merendeel werd aangeleverd vanaf o.a. Noorwegen

Ober-Rhein um 1600

Houtvloten werden veelal samengesteld in de Pfalz. De paltrok verwees naar de kleding van de vlotters: een wijd uitstaande mantel. De houtvlotters werden slecht betaald ondanks de barre levens- en werkomstandigheden met niet zelden gevaar voor eigen leven. Het waren in de regel ruwe klanten, nogal eens afkomstig van de zelfkant van de samenleving.

1685: Enige regels uit het 'Orde en reglement betreffende de houtvoerders der houtvloten aan de Vaart': De houtvoerders zullen bij beurten varen: een grote beurt bestaat uit twee vloten, (of bijvoorbeeld twee x vijftig tot zestig balken/planken) een kleine beurt bestaat uit één of een half vlot (twintig tot dertig balken/planken). Kan degene die aan de beurt is niet varen dan wordt er gedobbel onder de overige gildebreeders. Ook op het vervoeren van hout per paard staan boetes. Een derde deel van het bedrag gaat naar de officier van dienst, een derde naar de armen en een derde naar de kerk en/of het gilde.

1697: houtvlot op de Lek afkomstig van Duitsland passeert Wijk bij Duurstede op weg naar Dordrecht. Werd de Utrechtse bestelling er bij Vreeswijk afgekap?

Het tarief voor het schutten van een houtvlot in Vreeswijk bedroeg in 1827: 55 cent per vlot bij een breedte van 4 à 5 el (x 0,68.5 cm.) bijvoorbeeld van een koppel bovenlandsch of noordschvlothout. Van een koppel grenen of ruwe balk, molen of bergroede: 30 cent. Sluiswachter P. van Dijk rekende voor een verlengd vlot twee keer zo veel. Daar was houtvlotschipper De Haas het niet mee eens. Hij haalde per week gemiddeld tien vloten door de sluis. Voor het gebruik van het jaagpad langs de V. Rijn moest in 1856, tien cent worden betaald voor ieder paard, trekkende een houtvlot of vaartuig.

Pieter Pennemes maakte in 1661 afspraken met drie andere Enkhuizense schippers over de minimum verkoopprijzen van hout en andere waren aan de stad Utrecht en 't Sticht. Veelal werden deze producten betrokken van de Königsberger houtmarkt, thans Kaliningrad in Rusland.

1800: 'Alle Utrechtse molens werken zeer winstgevend. De benodigde stammen komen uit verschillende havens in de Oostzee en via de Rijn. De gezaagde planken, delen etc. worden meest binnenlands verhandeld en in vredes-tijd ook naar de koloniën gezonden. Op een zaagmolen werken gewoonlijk twee tot drie man met een loon van zes à zeven gulden per week. Soms werkt een jongere knecht mee voor één gulden wekelijks.'

Westoever: (niet alle opeenvolgende eigenaren genoemd)

2b 1733 - 1905 dakpannen-A. Knijff (De Heul). Hij vraagt in 1741 permissie *'om te mogen doen graven een doorvaart uit de Rhijn, door het zandpad en den Rijndijk voor zijne huiszinge, dakpan- en steenoven, zodanig, dat daar een schuit of pruum met aarde door kan varen. En over dezelfde doorvaart te doen leggen een stenen brugge, zo groot, klein, smal of breed als gelieve te ordenen'* Dit noemt men een heul.

Per 1756 L. Keer, per 1780 A. Keer, per 1806 J. Bordon (incl. vloertegels), per 1831 H. Rose, per 1867 C. Mulder? per 1892 W. van Lankeren. (mogelijk de eerste jaren óók bakstenen).

5 1661 - 1760 dakpannen-De Oude Keyzer, A. van der Schilde en H. Pothuijsen. Omstreeks 1760 buiten bedrijf.
1878 - 1969 dakpannen-De Jonge Keyzer: A. van Oostveen & P. Copijn, per 1909 J. Weener, per 1957 W. Weener.

7 1845 - 1923 bakstenen-Jacatra, P. van de Broeke, per 1870
Buurman & Co, per 1877 I. Boekenooogen, per 1885 A. v. Oost
veen, per 1888 J. Vermaak, per 1899 J. Bletscher, per 1900 A.
Steenis.

8 1836 - 1918 dakpannen en vloertegels-De Nijverheid, Gebr.
Ravesteijn, (per 1845 tevens wandtegels) per 1907 F.W. des
Tombe.

9 1846 - 1942 bakstenen-Zonnebloem 1, S. van Lier, per 1864
Kistemaker & Co, per 1874 De Beer, per 1899 Rahuse, per
1883 P.J van Leeuwen, per 1899 J. Wentink, per 1909 C. van
Hoeken.

10 1717 - 1887 vloertegels-Rotsenburg, **Van Oort**, per 1766 H. Riemsnijder, per 1778 J. Pronckert, per 1827 O. Roelofs, per 1840 B. ten Hagen, per 1855 Schillemans (inclusief wandtegels en dakpannen).

12 1662 - 1940 bakstenen-Rhijn- en Veldzicht, H. Pothuijsen & A. van der Schilde, per 1684 W. v. Brederode, per 1803 C. Bornwater, per 1811 J. Backer, per 1835 Rose, per 1886 Van Arkel (incl. vuurvaste stenen, vloertegels en dakpannen tot 1923).

13 1770 - 1965 bakstenen, Rhijnhoven (*Rijnoven/Rijnboven*), F. van Oort, per 1777 H. Meyster (incl. dakpannen) per 1798 L. van Loenen, (incl. vloerstenen), per ca. 1829 P. van de Broeke (incl. vuurvaste stenen) (na 1845 geen bakstenen meer) per 1898 L. Snoek, per 1922 A. Staatsen, per 1923 Van Arkel.

14 1663 - 1922 bakstenen-Ruimzicht, Van Beunigen, per 1745 W. van Cleeff, per 1817 G. Munnicks van Cleeff, per 1861 C. van Rappard, per 1876 A. van Rappard. (tevens draai-neerbuizen per 1840).

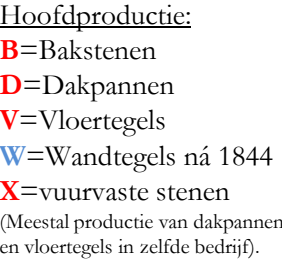
16 1758 - 1940 bakstenen-Liesbosch, C. Ravesteijn (weduwe van C. Nagtglas) J. Nagtglas, per 1761 J. Ravesteijn, per 1799 De Graaff, per 1808 W. de Geer, per 1816 G. Lepeltak, per 1854 J. van Toll, per 1856 W.J. Mijnlieff, per 1888 J.W. Mijnlieff.

Extra info: 4e Ingenieur Joost Wentink experimenteerde met nieuwe oventechnieken. Het eerste resultaat is de 'Nieuwe Oven, van zijn vader, in 1898 waarna er maar liefst 120 efficiëntere en enorm brandstofbesparende varianten volgen in den lande waaronder ringovens, zigzagovens en ovens met overslaande vlam als bij Rhijnhoven en De Liesbosch.

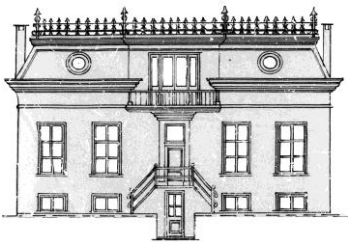
1 1674-1868 **F. van Oort** & G. Schut, per 1688 Schut, per 1696 Van de Schilde, per 1807 Rose, (incl. vuurwaste stenen) per 1853 De Wilde. **D**

2 De Heul **D**
3 Zonnebloem 2 **D**
4 Nieuw Raven **B**
5 De Keyzer **D**
6 Westraven **D**
7 Jacatra **B**
8 De Nijverheid **D** (+W)
9 Zonnebloem 1 **B**

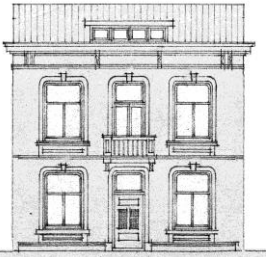
10 Rotsenburg **V (D+W)**
11 Rotswijk **B**
12 Rhijn- en Veldzicht **B**
13 Rhijnhoven **B-D**
14 Ruimzicht **B**
15 Oog in 't Zeil **D**
16 Liesbosch **B**

Overige buitens langs de Vaartsche Rijn met op de 2° regel mogelijke bouwheren

2 1733-1905 De Heul,
per 1831 H. Rose UA

3 1861-1928 Zonnebloem 2,
per 1907 P. Geldens UA

4 1854-1927 Nieuw-Raven,
per 1895 E.G. Wentink

5 1661-1969 De Keyzer,
vóór 1800 Dijklust, dan Dijkzicht
per 1788 J.E. Versteeg

6 +8 1772-1944 Westraven,
per 1820 H. Ravesteijn UA

2 1845-1923 Jacatra,
per 1845 P. v.d. Broeke UA

9 1846-1942 Zonnebloem 1,
per 1896 Th. van Leeuwen UA

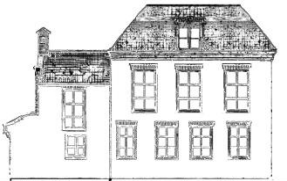

12 1662-1940 Rhijn- en Veldzicht,
per 1886 J. van Arkel

13 1770-1965 Rhijnboven
per 1777 H. Meyster UA

14 1663-1922 theekoepel
Ruimzicht, per 1817
G. M. van Cleef

Rynzicht t/o Ruim-
zicht, al vóór 1800 UA

15 1877-1915 Oog in 't Zeil,
per 1904 G. Stuifzand

16 1758-1940 Liesbosch,
per 1808 W. de Geer

Kruisvaart:

1 1674-1868
dakpannen F. van Oort
& G. Schut, per 1688
Schut, per 1696 Van de
Schilde, per 1807 Rose,
(incl. vuurvaste stenen)
per 1853 De Wilde. D

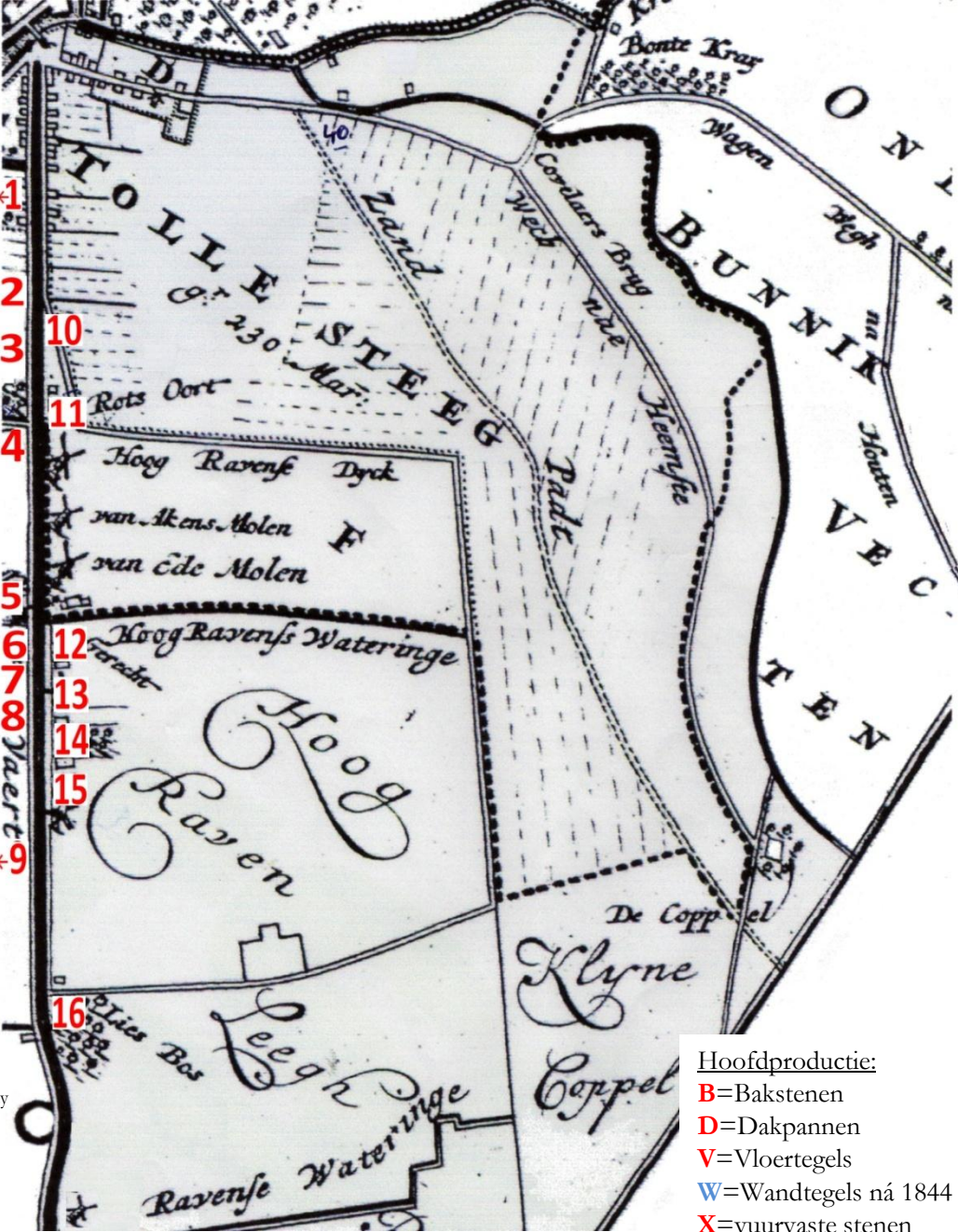
Westoever:

- 2 De Heul D
- 3 Zonnebloem 2 D
- 4 Nieuw Raven B
- 5 De Keyzer D
- 6 Westraven D
- 7 Jacatra B
- 8 De Nijverheid D (+W)
- 9 Zonnebloem 1 B

Oostoever:

- 10 Rotsenburg V (D+W)
- 11 Rotswijk B
- 12 Rhijn en Veldzicht B
- 13 Rhijnhoven B-D
- 14 Ruimzicht B
- 15 Oog in 't Zeil D
- 16 Liesbosch B

1695 UA-216023 kaart De Roy, een jaar na de bouw van buitenhuis Rots-Oort

Hoofdproductie:

- B=Bakstenen
- D=Dakpannen
- V=Vloertegels
- W=Wandtegels ná 1844
- X=vuurvaste stenen

Gegoten ‘marmer’ vloertegel

Voorlopers van de ‘marmer’ tegel van François van Oort:

26 januari 1612: Octrooi-aanvraag voor een periode van twintig jaar van Hendrick de Keyser, beeldhouwer en architect der stad Amsterdam. Het betreft de inventie van het namaken van marmersteen, zo levendig en meesterlijk dat men het niet met de ogen kan onderscheiden van natuurlijke en gewassen van geïmporteerd marmer. Zeer profijtelijk ten opzichte van import waardoor veel meer gebouwen aanmerkelijk verbeterd kunnen worden. De toepassing brengt geen schade toe aan binnenlandse ambacht of andere nering. Integendeel, het biedt volop kansen, ook voor werklieden in deze nieuw op te zetten manufactuur. In 1627 zal Cornelis de Graeff, plateelbakker te Delft, een octrooi aanvragen betreffende een kleimengsel uit eigen ondervinding. Het nat oproeren van verschillende kleisoorten tot een homogene massa in een trog waarna met behulp van een zeef ongerechtigheden eruit gezuiverd worden. Op 23 oktober 1628 ontvangt hij een octrooi vanwege de inventie van een zekere soort van marmersteen, die door het kunstig vermengen van verscheidene verven en door de eigenschappen des vuurs gebakken zijnde sterk gelijk op Italiaans marmer.

gegoten ‘marmer’tegel lengte x br. 60x60 cm. coll EAU

Pottenbakker Jan Meyndertsz koopt in 1671 een partij pijpjaarde bij tussenhandelaar Adriaen van Oort. Hij zal niet de enige klant zijn geweest. Heeft Adriaen deze partij in huis omdat hij en François experimenteren om marmeren vloertegels na te bootsen? Of is de pijpjaarde bestemd voor de ‘gevlamde’- of ‘schildpad’-wandtegels?

Oudegracht 296, vroege gevlamde wandtegels voor in de roetbaan van de haard

Slot Zuilen ‘schildpad’ wandtegels

Uitgaande van de octrooiaanvraag van 1691 is de ‘marmer’makerij tot 1717 gevestigd op Rotswijk en gaat vervolgens behoren bij Rotsenburg. Er werken gemiddeld vier tot vijf arbeiders.

1772: Aan de koper van de installaties van Rotsenburg komt ook het manuscript toe met het receptuur tot het maken der Stichtse gegoten ‘marmer’ vloertegel. Een deel van het aanbod in 1773: 14 tot 16 duimen in het vierkant en twee duim dik. De rood geaderde uitvoering 21 tot 35 guldens per 1000, de blauwe, gesmoorde tussen 17 en 28 gulden per 1000 en de geglazuurde 4 gulden per 1000 stuks.

Is het octrooi vrijgegeven omstreeks 1800? De concurrentie verheft namelijk aanzienlijk: - In 1795 worden in de dakpanfabriek De Heul ook vloertegels vervaardigd. Het is niet bekend of het procédé hetzelfde is omdat Frans² al in 1756 de familie Keer verboden heeft vloertegels te maken op het terrein van De Heul, aan de overzijde van Rotsenburg. - De kapitaalkrachtige firma Weduwe Rose & Zn. aan de Kruisvaart richt naast het dakpanbedrijf een vloerstenen-bedrijf op. De vloerstenen worden gegoten met behulp van sleeën, gedroogd, afgestreken, gebakken en gelijk geslepen. Er werken 14 man voor f0,75 tot f1,40 per dag. Na 1835 wordt het bedrijf goed winstgevend genoemd.

- Er zijn inmiddels ook effen en gebloemde gegoten vloerstenen in productie bij de gebr. Ravesteijn aan de overzijde van de Vaartsche Rijn. - Na 1844 breekt de cementtegel voorgoed door, aanvankelijk als import. Op de wereldtentoonstelling te Parijs van 1855 staan al 92 exposanten met cementtegels in allerlei patronen en kleuren. De Stichtse ‘marmer’ tegel wordt weliswaar, ondanks de duurdere prijs, nog verkocht bij met name boerenhuishoudens maar comfortabeler varianten winnen ook daar snel terrein. Vervolgens vermindert de verkoop van vloerstenen, vooral het gebloemd fabricaat. Men geeft de voorkeur aan de Namensche en Bremer vloerstenen vanwege de grotere duurzaamheid en de lagere prijs.

1855: Als Hubertus Schillemans het bedrijf van ten Hagen overneemt blijft de naam ‘Pronckerts’ vloersteenfabriek gehandhaafd met het aanbod: Beste dubbel geaderde, van 14 t/m 18 duimen. Beste enkel geaderde, van 14 t/m 18 duimen. Beste effen, van 14 t/m 17 duimen. Geaderde kleine, van 11 t/m 13½ duim. Effen kleine, van 11 t/m 13½ duim. Vrakke (3^e keus) enkel geaderde, van 14 t/m 17 duimen. Vrakke (3^e keus) effen, van 14 t/m 18 duimen. Gebakken ongeslepen geaderde, van 14 t/m 18 duimen. Gebakken ongeslepen effen, van 14 t/m 20 duimen. Rauwe, vuile of doffe geaderde, steenvracht per vracht 2 gulden. Blauwe of rode bakjes per 1000. Blauwe of rode pannen per 1000. Goudsche playey per 1000. Boven-IJsselstein per 1000. Bröhler, Pleidter of Portland cement, Duifsteen, Kalk, (onder meer Luikse kluiten, schelp- of stuifkalk). Zwartsluise turf. Rietmatten.

Transportmiddelen en gereedschappen:

Drie paarden, karison, storkar, stalwagen met schop, mast-, toe- en open wagens, een praam met mast en spar, baggernet en beugel (om zelf zand te beugelen uit de Lek?), pijpjaardetonnen, zeven, schoppen, emmers, truffels en tuigen, turfmanden, snijbank.

Keuken kasteel Heeswijk met gegoten ‘marmer’ vloertegels

Toepassingen van ‘marmer’ vloertegels kennen we met name nog in hofsteden en buitens als boerderij Kromwijk aan de Dwarswijk te Cothen en in het buiten Wickenburgh.

Worden tegels gemaakt met pijpjaarde, (dus zonder ijzerverbindingen die met veel zuurstof gebakken rood kleuren en bij reductie blauw kleuren), blijft de kleur wit onafhankelijk van het bakproces. Door zijn hardheid is dit type tegel zeer slijtvast. Ook na slijtage blijft het marmerpatroon aanwezig. Dit type tegels wordt niet geglazuurd.

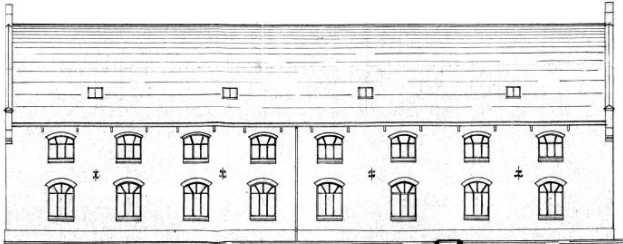
In 1887, bijna 200 jaar na de innovatie, wordt de productie van ‘gemarmerde’ vloertegels beëindigd.

1919 UA-28986 pottenbakkerij A. Husselson

Westoever:

- 2 1909 - 1914 K.J. Mobach (daarna Kanaalweg).
- 3 1895 - 1909 K.J. Mobach.
- 4 1845 - 1918 Gebr. Ravesteijn, per 1907 F.W. des Tombe+nieuwe bedrijfsnaam: Westraven
- 5 1913 - 1916 Gebr. N. & T. Hillebrand. ↓

Hillebrand, fabriek van Aardewerken, Jutphaseweg 194

1945-1947 pottenbakker Peter Mooy op het bedrijventerrein Van Arkel gebruik makend van installaties Rhijn en Veldzicht.

- 12 1946 - 1946 H. Oldenhof.

- 9a 1855 - 1893 J. Schillemans, per 1879 H. Schillemans.

- 9b 1894 - 1917 J.W. Mijnlieff (Holland).

- 10 1852 - 1855 D. Harcke (Rotswijk).

- 11a 1934 - 1941 J. van Ham, (Vier paddestoelen) per 1938? N. van Moorsel.

- 11b 1945 - 1947 P. Mooy.

- 8 1830 - 1914 F.W. Slee (deelgebruiker oven Rotsenburg, vertrekt per 1842 naar de Helling K 121-123) (pottenbakker W. Huber is dan de nieuwe huurder van de schuur op Rotsenburg) per 1845? W.F. Slee, per 1889 drie zonen, per 1898 Hillebrand.

- 7 1920 - 1986 Westraven.

- 6 1830? - 1941 F. Hasselman, per 1860 erven Hasselman, per 1876 T. N. van Straalen, per 1886 K. Jonker & Zn., per 1900 Gebr. Oosterling, per 1903 A. Husselson.

Oostoever

Ganssteeg (nu) 81

- 1 1892-1898 Hillebrand P

Westoever:

- 2 Mobach P
- 3 Mobach P
- 4 Ravesteijn
- 5 Hillebrand P

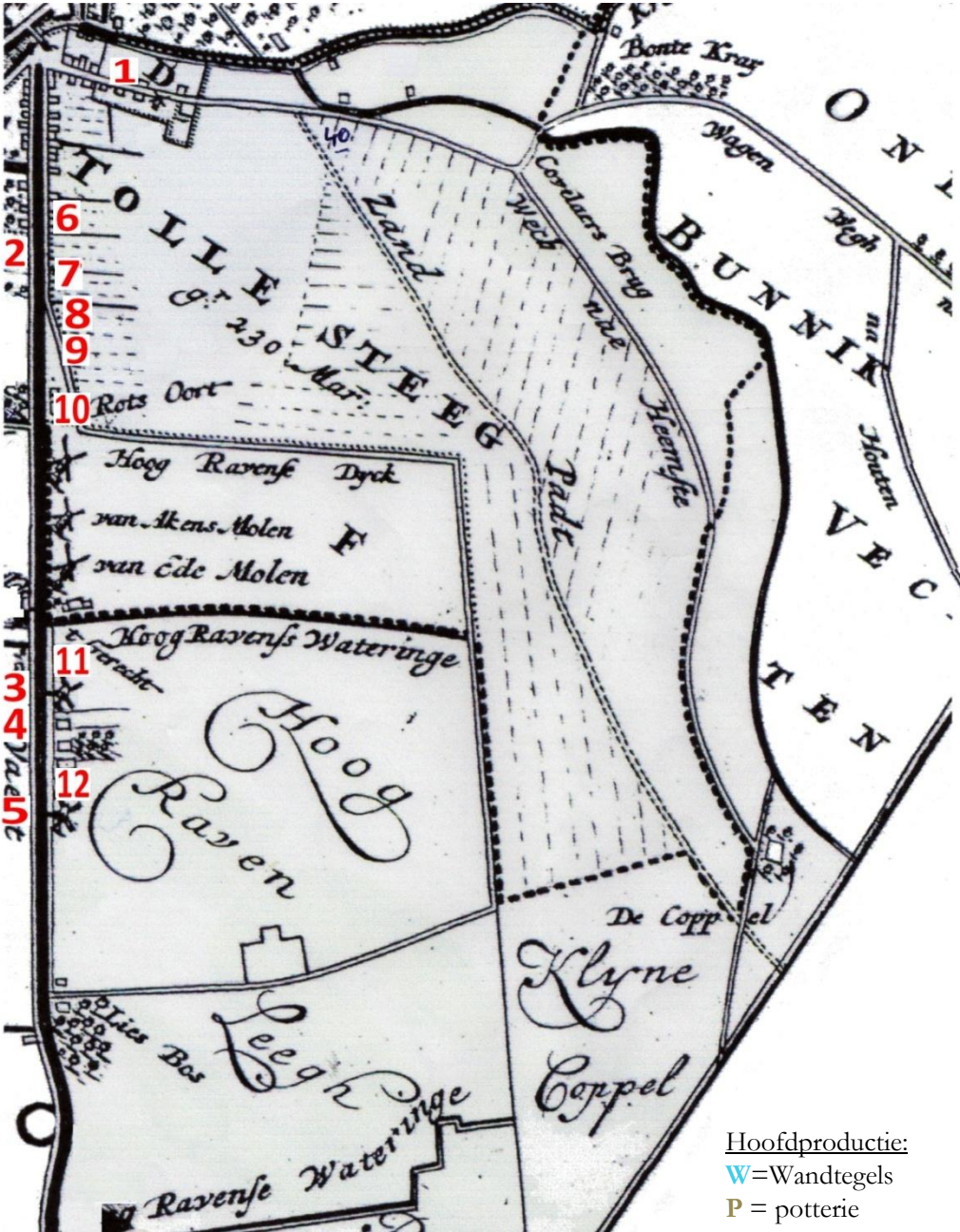
Oostoever:

- 6 Husselson e.a. P
- 7 Westraven W + P
- 8 Slee - Huber P
- 9a Schillemans (Rots.) W
- 9b Mijnlieff (Rots.) W + P
- 10 Harcke P
- 11a Vier paddestoelen P
- 11b Mooy P
- 12 Oldenhof P

1945 -1947 pottenbakker Peter Mooy

1695 UA-216023 kaart De Roy, een jaar na de bouw van buitenhuis Rots-Oort

Hoofdproductie:
W=Wandtegels
P = potterie

- a. 1730-1750 Herberg Emsdetten **D:** *bijbel*

b. 1741 Paleis Augustusburg **D:** *landschap*

c. 1755-1760 Schloss Malberg im Eifelkreis Bitburg-Prüm **D:** *landschap*

d. 1750 ca. Hist. museum Hannover **D:** coll. *bijbeltegels zonder tekst*

d. 1765 ca. Hist. Museum Hannover **D:** (Vierländerstube): coll. *landschap*

e. 1755-1760 Museum Celle Nedersaksen **D:** coll. *landschap*

f. 1751 Herberg Halligen Langenesz, **Den:** *bijbeltegels zonder tekst*

g. 1680-1685 Friedrichstadt **Den:** *landschap* (restaurant aan de markt/privé coll.)

h. 1760-1770 Herberg Alkersum Föhr **Den:** *landschap, pilaar, ornament en rand*

i. 1700-1770 Museum Tønder **Den:** coll. *landschap/ bijbel en berder* (waarsch. meeste tegels van eiland Föhr)

j. 1735-1740 Schloss Nöthnitz bij Dresden **D:** *berder* (van Utrechtse en/of Amsterdamse herkomst)

k. 1740-1760 Paleis Krzywowice, Schlanz, pow. Wrocławski **P:** *berder en landschap*

l. 1710-1730 Paleis Gardzienice, Pierwsze, bij Lublin **P:** *landschap en berder* (giganten)

m 1725-1735 Patrizierhaus am Blücherplatz in Breslau **P:** Beyersdorf-Zimmer Königsschloss: *landschap*

n. 1766-1768 Paleis Nieborow **P:** *berder* ca.1695 + ca. 1730 + ca. 1767

o. 1690 Paleis Wilanow Warschau **P:** *berder/ zeevezen/ ruiter/ galante scène en mog. landschap*

p. 1695-1730 Paleis Lazienki **P:** ca. 1695 + ca. 1730 *berder*

q. 1680-1720 Kasteel Malbork, Marienburg **P:** coll. *landschap/ berder en bijbel* naast tegels van elders

r. 1690 ca. Muzeum Narodowe Gdansk **P:** coll. *zeevezen/ scheepje/ bijbel/ ruiter en berder*

s. 1780-1810 Stadshal Starego Gdansk **P:** coll. *landschap en berder*

u. 1730 ca. Zulawki **P:** coll. *bijbel/ landschap en berder* (naast vele tegels van elders) particulier huis.

v. 1780? Dannenstern house Riga **L:** landschap (beperkt aantal naast vele tegels van elders)

w.1736-1740 Paleis Rundale **L:** *bijbeltegels, berder en landschap* (naast veel reproductie uit Leningrad)

w.1768 Paleis Rundale **L:** *landschap*

x. 1717-1720 Paleis Menschikow Petersburg **R:** *berder en landschap*
- 1680-1770 Export Utrechtse
gedecoreerde wandtegels
naar het Oosten
-
- ca 1650 vondst bij Schuyler
Flatts, Watervliet/New York
-
- Tussen 1745-1799 werden alleen al naar Danzig ca. 5½ miljoen wand-
tegels geëxporteerd. Via de Sont-tol ® ca. 120.000 tegels per jaar.
-
- 168
-
-
- Robert Sanders
-
- 1751: Jacob Lansing hse
corner North Pearl /Co-
lumbia Str, Albany City.
-
- 1762: Hendrick van
Rensselaer hse. North
Greenbush, Rensselaer
County, NY.
-
-
- In het verkoopboek (sept.1749-nov.1751)
van prominente handelaar, landeigenaar en
koppelbaas Robert Sanders (per 1750 bur-
gemeester van Albany) zijn zeven aanteke-
ningen te vinden betreffende de verkoop
van tegels voor de haard. Tegels werden
genoteerd naast kleine hoeveelheden thee,
suiker, zout, rum, tabak, kleding, indigo,
ijzer, kruid, gebruiksvoorwerpen, etc. Vaak
kon in natura betaald worden. Er kwamen
aantallen voor van 12 tot 136 tegels met
een waarde van 4¾ tot 6 pence per tegel.
Robert trouwde met Maria Lansing en na
haar overlijden, na vier jaar, in 1747 met
Elizabeth Schuyler. Alle acht kinderen
werden gedoopt in de Nederlandse gere-
formeerde kerk waar hij vele klanten en/of
familieleden had onder de medegelovigen.
-
- Philipse Manor Hall,
Yonkers NY
-
- Hitchen Holland house
Albany City
-
- De Wint house, Tappan,
NY. Het tijdelijk
hoofdkwartier van
bevelhebber George
Washington tijdens de
Amerikaanse onaf-
hankelijkheidsoorlog
-
- 1763: Beekman
Mansion, First
Avenue/51st Str, NY
-
- Peter van Bergen
house, Coxsack,
Greene County NY
-
- Schuyler Mansion,
Saratago, Albany City
- Archeologische opgravingen in met name Albany County
- Utrechtse bijbeltegels zonder tekst:
- 01 ca. 1715 (1 ex.) John Bogert house, 611-613 Broadway, Albany City

02 ca. 1725 (1 ex.) Pieter Quackenbush house, Albany City

03 ?? (19 ex.) Volkert Jansen Douw house, Albany City

04 ca. 1730 (3 ex.) South ferry terminal site, NY

05 ca. 1730 (1 ex.) Glen Sanders house, Scotia, Schenectady County

06 ca. 1739 (8 ex.) Dean Str/Exchange Str/Water Str/Maiden Lane Albany City (SUCF site)

.

07 ca. 1740 (17 ex.) Hitchen Holland house Albany City

08 ca. 1752 (11 ex.) De Wint house, Tappan, NY

09 ca. 1752 (17 ex.) Nieuwkirk-Kaufman hse, Hurley, Ulster County NY

10 ca. 1755 (12 ex.) Peter van Bergen hse, Coxsack, Greene County NY

11 ca. 1755 (2 ex.) William Walton house, at 326 Pearl Str, NY

12 ca. 1755 (3 ex.) Rensselaer Nicoll house, Bethlehem, Albany County

13 ca. 1760 (1 ex.) State Street, Albany City

14 ca. 1760 (1 ex.) Mc Dowell Homestead, Rhode Hall, NY

15 1763 (14 ex.) Beekman Mansion, First Avenue and 51st Street NY

16 ca. 1765 (1 ex.) Key Corp near Norton Street, Albany City

(locaties met alleen beschrijvingen van Bijbeltegels als het Francis Salis-
bury house, Leeds, Greene County, bouwjaar 1705, niet opgenomen)
- Utrechtse bijbeltegels met tekst:
- 20 1750 (2 ex.) Daniel Pieter Winne hse, Bethlehem, Albany County

21 ca. 1758 (4 ex.) Jacob Lansing house corner North Pearl/Columbia Street, Albany City

.

22 Ca. 1755 (3 ex.) Hitchen Holland house, Albany City

23 Ca. 1755 (2 ex.) Swits house, Schenectady, NY

24 Ca. 1758 (88 ex.) Philipse Manor Hall, Yonkers, NY (nog In Situ)
- 169

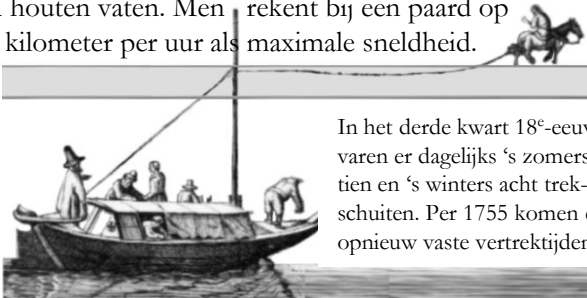
De behoefte aan regelmatig vervoer ontstaat doordat Utrecht als handelscentrum veel mensen uit de omgeving aantrekt door de gunstige ligging en de goede bereikbaarheid van de stad. Naast een jaarmarkt zijn er in Utrecht in de loop der tijd diverse markten ontstaan zoals een koren-, boter-, eier- en melkmarkt, een vis-, pluimvee-, varkens- en paardenmarkt. Voor de aanvoer van de goederen, die men verhandeld wordt gebruik gemaakt van marktschepen.

De komst van beurtveren in de 16^e-eeuw zorgt voor meer uitbreiding van deze handel met vertrek en aankomst op geregelde tijden. Stadsbestuurders stellen beurtschippers aan die het recht en de plicht krijgen om een bepaalde verbinding te onderhouden. Er worden zowel goederen, post als personen vervoerd. De uit Frankrijk gevluchte Hugenoot Jeremias du Chemin is eind 17e eeuw zo’n schipper op de Vaart. Tot hij in 1708 met een hypotheek het Vaartsche Veerhuis aan de Westerkade, hoek Kruiskade verwerft. Hij krijgt door zijn opvallende tongval zo veel aanloop dat men hem le bon père Jeremie noemt. De populariteit maakt dat de brug over de Kruisvaart naar hem vernoemd wordt. Het veerhuis is herberg, wachtkamer voor passagiers, overslagplaats voor goederen en biedt nachtlogies.

Het Vaartsche Veerhuis met op het aanplakbord de dienstregeling. Boven de deur de bel voor de aankondiging van de afvaart en daarboven het in de wind scharnierende uithangbord met daarop de veerschuit geschilderd. Achter bevindt zich het nachtverblijf van het schipperspaard van de trekschuit.

De trekschuit is een smal schip met een korte mast waaraan een lijn is vastgemaakt die naar het paard op het jaagpad leidt. De jager zorgt ervoor dat de lijn strak gespannen blijft zodat het schip mooi door het water glijdt met de schipper aan het roer. In kanalen en/of ondiepe wateren waar het laveren met zeilen moeizaam gaat en zelfs onmogelijk zonder wind biedt deze wijze van vervoer vanaf ca. 1620 een uitkomst. Aanvankelijk open met zeildoek voor ruim 20 personen en na ca. 1660 met een dicht roefje voor ca. 8 personen met matig comfort. De ruimte bij de voorsteven is bezet met koopmansgoederen zoals zakken, kisten en houten vaten. Men rekent bij een paard op zeven kilometer per uur als maximale snelheid.

In het derde kwart 18^e-eeuw varen er dagelijks ‘s zomers tien en ‘s winters acht trekschuiten. Per 1755 komen er opnieuw vaste vertrektijden.

1737, 9 augustus; Annigje Molen, de weduwe van Thijs Versloot, wonende op de Vaart (Vreeswijk), heeft in een rekest aan burgemeesteren en vroedschap van Utrecht vrijwillig afstand gedaan van het trekschuitveer van de Vaart op Utrecht en van het houtvlottersambt. De stadsbestuurders verzoeken nu het gerecht om aan de bekwaamste en meest biedende deze ambten over te doen. Arie van Velthuisen biedt het meeste. Hij is bekwaam, in goeden doen is, heeft al paarden. Onderdeel van de betaling is 25 gulden jaarlijks aan het stadsdolphuis voor de krankzinnige zoon van Annigje.

Met één paard kan maximaal 15 ton lading worden getrokken. De kwaliteit van jaagpaden is van groot belang. In de Utrechtse singel is paardentractie verboden. De passeren-de schepen moeten, krachtens een privilege uit 1765 gebruik maken van de trekkracht van vrouwen, door de stad daartoe aangewezen (De opbrengst is voor de armenzorg).

Het Rijnschuiten-schippersgilde is een gilde van schippers, die zich in 1588 verenigd heeft om de beurtvaart tussen Utrecht en Vreeswijk en vice versa te verzorgen. Pas in 1795 zal het gilde opgeheven worden. Enkele van de vele ordonnantiën van 11 febr. 1639 luiden:

- a. De schipper mag niet jonger zijn dan 18 jaar en het moet een 'ervaren manspersoon' zijn. Op de schuit moet tot gerief van de passagier een overdekt tentgedeelte aanwezig zijn.
- b. De paarden en schuiten worden een of tweemaal per jaar door de commissaris van het veer geïnspecteerd waarbij de gebrekkige schuiten kunnen worden opgelegd. De schuitenvoerder moet de schuit behoorlijk onderhouden en repareren en moet doorgaans de tent dichthouden.
- c. De schepen mogen ‘s morgens uit Utrecht en uit Vreeswijk pas uitvaren als er negen passagiers (zomer) of twaalf passagiers (winter) te vervoeren zijn. ‘s Middags mogen de respectievelijke schuiten uit Utrecht of Vreeswijk met zes (zomer) of met acht personen (winter) terugvaren. Zo gauw een schuit is afgevaren moet er een andere schuit met het paard klaarstaan. Een half uur na het openen van de Tolsteegpoort moet een schuit afvaren met alle vracht die dan voor handen is. Tevens wordt op vaste tijden afgevaren.
- d. De schuiten moeten voorzien zijn van een mast van 17 voeten (ca 5 m.) hoog, te meten van de bodem van de schuit, met daaraan een ijzeren ring met rol waardoor de lijnen lopen om de schuit te trekken. Een dergelijke hoge mast is nodig om andere schepen ongehinderd te laten passeren. Men heeft enkel aan de westzijde van de Vaartsche Rijn de beschikking over een jaagpad of smakbaan. Om nu de trekschuiten uit tegenovergestelde richting ongehinderd te laten passeren wordt bepaald dat schepen die getrokken worden vanuit Utrecht de lijn aan de 17 voets mast moet hebben vastgemaakt of aangesmakt.
- e. De trekschuiten vanuit Vreeswijk gebruiken een lage boom zodat deze bij het passeren onder de lijn van de Utrechtse schuit door kunnen varen. De schepen en schuiten die onder zeil varen moeten de oostzijde van de Rijn bevaren.
- f. In Utrecht wordt onderscheid gemaakt tussen de rijnschuiten die op bepaalde tijden vertrekken (beurtvaart) en de andere rijnschuiten van het veer, die op vracht liggen te wachten. Deze laatsten moeten aanleggen in de Moesgrachten (buitengracht, zo genoemd doordat deze grachten worden gebruikt door tuinders om hun waren per schuit te vervoeren). De beurtvaartschuiten hebben hun ligplaats aan het begin van de Vaartsche Rijn net buiten de Tolsteegpoort. De schuiten van IJsselstein, Capelle (Lopikerkapel), Houten, Schalkwijk, Jutphaas, Honswijk, Tull en 't Waal en van alle dorpen die de Vaartsche Rijn passeren, moeten aanleggen tussen de hoge en de lage brug in Tolsteeg. (huidige Ooster- en Westerkade).→

f. Voor een brief van de Vaart (Vreeswijk) naar Utrecht die aan het boveneind besteld wordt vraagt men een stuiver en een brief voor het benedeneind twee stuivers. (Het boveneind is een middeleeuwse naam voor de omgeving van de Twijnstraat zo genoemd naar de bovenloop van de Rijn in Utrecht. Het benedeneind is omgeving Jacobikerk).

N°. 36.

L Y S T E

V A N H E T

TREKLOON

Der Paarden tusschen UTRECHT en de VAART.

Gedirefereert den 15. Maart 1649.

 Van de Marktschepen van Zeeland, Antwerpen, Dordrecht, Delft, Rotterdam, ende Gorcum

Ende als de voorz. Marktlee- pen twee Paarden van noden heb- ben	1 8 0
Utrechtse Schieteschuyten	2 10 0
Twee leedige Schieteschuyten	1 2 0
De Marktschepen van Vianen, Culemburg, Ravesteyn, Wyck, Rheden en Doesburg	1 10 0
De Arnhemse Kaegechuyten met een Paard	1 6 0
	1 8 0

Van een Mijder Vischhuys 1 2 0

Van een Bettwfe Liger 1 6 0

Van een Damloper 1 2 0

Van een Dordische Kromsteeven 1 2 0

Ende zullen de Paarden tot bien eynde gereet moe-
ten gehouwen worden om een pgeelijc spoedig voort te
helpen.

Ende zal de Opfinter t'Utrecht / tot lasten van de
grote die Trekschuyten houten / genieten op iere
afrijdende Paard eenre stipuer.

Aldus by de Edt Achtb: Heeren Bur-
gemeesteren en Vroedschap der Stad Utrecht,
provisioneel gearrefereert op den 21. April
1755.

In Kennisse ban mij

J: H: vander DOES,

Van den Stadhuyse (more folio)
gepubliceet den 10. May 1755.

Tussen 1600 en 1800 zijn er gemiddeld 10 schippers vanuit Utrecht en 10 vanuit Vreeswijk.

Besluiten van vóór 1900 vermelden, dat de afvaarten van de trekschuiten vanaf Utrecht via Jutphaas naar Vreeswijk elke twee uren plaatsvinden vanaf 6.00 uur in de morgen tot 18.00 uur in de avond. Als ijsgang in de winter het varen belemmert worden er wagens met paarden ingezet.

In 1856 gelden de volgende tarieven voor het gebruik van het jaagpad langs de Vaartsche Rijn tussen Utrecht en Vreeswijk:

- a. Per paard, trekkende een houten vlot of vaartuig f 0,10.
- b. Turfschouw met het lijf getrokken f 0,01.
- c. Alle andere vaartuigen f 0,05.
- d. Enkele reizen respectievelijk f 0,06, f 0,005 en f 0,025.

ca 1660 UA 36847 De Hoge Brug in het verlengde van de Brugsteeg, aan de Oosterhelling (nu kade) rechts de Westershelling (nu kade).

Na 1780 groeit het verzet tegen Willem V. De ontevreden burgers noemen zich patriotten (het Latijnse ‘patria’ betekent vaderland). Ze komen uit alle lagen van de bevolking en laten zich inspireren door de Franse idealen van Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap. Ze zijn tegen het ondemocratische bestuur van de stadhouder en zijn pro-Engelse houding is hen een doorn in het oog.

Ca. 1784: Jan Carel Pronckert van de vloerstenenfabriek wordt ‘een heer genoemd van goed postuur en favorabel voorkomen aan het hoofd van een bende steenovengasten.’ Hij overtuigt zijn ongeletterd personeel om een papier te tekenen voor de patriottische zaak. *‘Al de heeren van de lugtbol (de montgolfière) zullen het ook tekenen’* De reactie is unaniem *‘Een half vat bier, dan tekenen wij alles wat er maar voorkomt en als het nodig is zullen wij wel twee kruisjes in plaats van één maken.’* In 1791 zal Pronckert een aantal vernederingen ondergaan waaronder een bestraffing met confiscatie van goederen.

Sponton voor een officier waar op gegraveerd het wapen van de stad Utrecht. In 1787 als wapen gebruikt in Vreeswijk. coll CM-601

Patriotten 1780-1796

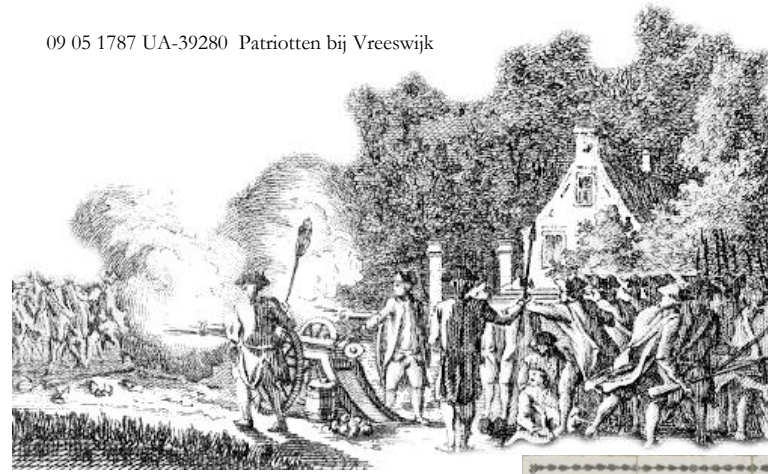
1787 UA-32437 Patriotten op weg naar Vreeswijk

In 1786 grijpen de patriotten in de stad Utrecht onder leiding van Pieter Quint Ondaatje de macht. coll CM-2340

****Op 9 mei 1787 vindt de eerste strijd plaats. Nog levendig kan ik mij die dag voor de geest roepen. Ik ben een bezoek gaan brengen bij mijn aan-gehuwde oom Dhr. Ravesteijn (1734-1799), die de buitenplaats Liesbosch bewoont. In de loop van de morgen hebben wij reeds vernomen dat een gedeelte van het regiment des graven van Efferen op verzoek van de Amersfoortse Staten Vreeswijk heeft bezet. Waarschijnlijk om zich in het bezit te stellen der belangrijke sluizen en de inundaties te verhinderen. Nauwelijks is deze tijding in de stad Utrecht bekend, of het dreunen van het alarmgeschut brengt alles in rep en roer. Die kanonnen zijn, onhandig genoeg, geplaatst voor het stadhuis, zodat de ruiten in de buurt bij honderden stuk springen. Terstond besluit de krijgsraad dat de vijand moet worden aangevallen en ’s avonds tegen acht uur rukken een paar honderd man vrijwillige infanterie, een detachement buksjagers en drie veldstukken de Tolsteegpoort uit. Het is een zachte voorjaarsavond. Wij zitten rustig thee te drinken op de steiger aan de Vaart als wij aan de overkant het krijgsvolk zien aankomen. Daar de adjudant, Mr. Cornelis G. Visscher, met mijn familie bevriend is, roept hij groetende, in het voorbijgaan: ‘Bonsoir, heren en dames! Wij gaan de soldaten eens bezoeken’ en nog enkele woorden meer, doch onverstaanbaar. De gezindheid van de Ravesteijnen ligt bij de patriotten.

09 05 1787 UA-39280 Patriotten bij Vreeswijk

****Op een kwartiertje van Vreeswijk staat de vijand verscholen achter een elzenbosje, zodat de Utrechtenaren onverwacht met een paar losbrandingen worden begroet. Visscher, commandant van de Utrechtse burgercompagnie Turkije, valt dodelijk getroffen neer alsmede een kanonnier.

1787 coll CM-1121

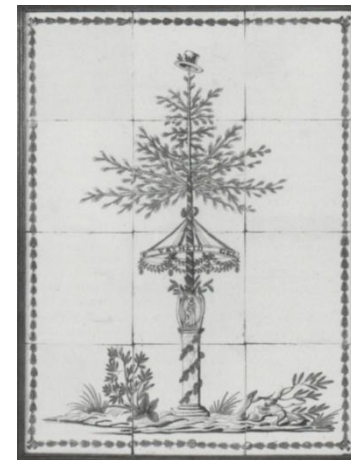

coll CM-1272

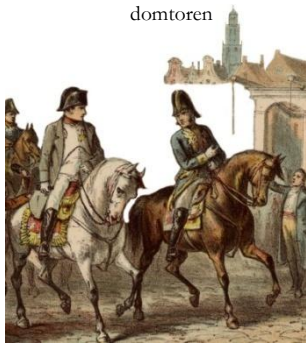
Een paar salvo’s van de Utrechtenaren zijn voldoende om de vijand op de vlucht te doen slaan. Als ik met mijn moeder, vanaf de Liesbosch huiswaarts keer, vaart ons de volksschuit voorbij waarin de lijken der beide gesneuvelde burgers naar de stad worden gebracht.

**** In 1795 over de Neude gaande, dan het vrijheidsplein genoemd, zie ik uit de Jansstraat een joelende volkshoop tevoorschijn komen en hoor zeggen dat men de vrijheidsboom gaat planten. Een grote, met wimpels en kransen versierde spar, waarvan de benedentakken afgehouden zijn. Bejaarde, achtbare mannen, professoren en predikanten zie ik deelnemen aan deze vertoning.

Een volgend jaar plant men een veel hoger exemplaar met aan de top waarop de vrijheidshoed prijkt, een groene kroon. Aan met palm omvlochten koorden is een wijde hoepel bevestigd, omslingerd door veelkleurige drape-rieën, en daaronder hangen weder vlaggen en schilden met hartroerende opschriften, alle het thema vrijheid, gelijkheid en broederschap variërende. Ter weerszijden twee grote altaren ter gedachtenis aan gesneuvelde patriot-ten. De aandacht wordt getrokken door de Vrijheidsmaagd, gekleed in licht tricot, een brede driekleurige sjerp om, sandalen aan de voeten en een helm op het hoofd. In hare hand houdt zij de speer, waar-op de vrijheidshoed geplaatst is.

1795-1800 coll Museum Van Gijn, schilder Abraham van Griethuizen, Agter ‘t Weystraat

1811
UA-39583

Terwijl Napoleon de veldtocht naar Rusland voorbereidt bezoekt hij de noordelijke Nederlanden in 1811 in een met 8 paarden bespannen koets samen met Marie-Louise De stoet wordt geopend door een detachement van de Gardes Gendarmerie en totaal bestaat de stoet uit 18.000 mensen. Door wekenlange herfstregens is de zandweg langs de Vaartsche Rijn veranderd in een modderbaan, waarop de paarden slechts met moeite stapvoets vooruit kunnen komen. Op 6 oktober omstreeks 15.30 uur maakt Napoleon zijn intocht in Utrecht, hij wordt bij de Jeremie verwelkomd door het Utrechtse stadsbestuur. Vele inwoners zien men hem als de verlosser. Achttien jaar later zal er nog veel harder worden gejuicht als ze voorgoed het hazenpad kiezen.

W.P. d'Auzon de Boisminart: *‘Onze vier regimenten staan van buiten de Tolsteegpoort tot aan het paleis geschaard. Met de keizer trekt een groot gevolg, begeleid door verscheidene excadrons garde kavallerie van alle wapenen, zowel Franse kurassiers en jagers als Hollandse en Poolse lanciers, te Utrecht binnen. Terwijl een ere-wacht te paard hem aan de Vaart (Vreeswijk) bij Vianen heeft opgewacht. Aan mij is de taak opgedragen om boven de Tolsteegpoort een batterij van zes twaalfponders te kommanderen tot het doen der verordende saluutschoten. Het regiment wordt in de stad ingekwartierd. Ik zelf kom met mijn compagnie in goede kwartieren buiten de Tolsteegpoort te liggen, de paarden in de stallingen der logementen aldaar. Mijn geschut en voertuigen op de grasplaats aan de Jeremie. Dikwijls moeten we voor de hertog van Reggio gezamenlijk manoeuvreren op de uitgestrekte vlakte bij Houten.’*

7 oktober 1811:

Als de heer Pronckert, bewoner van Rotsenburg, namens de commissie van de Lekdijk klaar is met zijn welkomst-rede horen de omstanders keizer Napoleon aan hem de vraag stellen ‘of de posten van dijkgraaf en heemraden nogal lucratief zijn?’ ‘Vergeef mij sire,’ is het antwoord, ‘Het zijn meest posten van eer. De geringe emolumenten die wij ervan genieten, bestaan grotendeels in een vriendschappelijke maaltijd.’ ‘Oho,’ antwoordt Napoleon, ‘Dan zijn de leden dier waterbesturen vermoedelijk rijk van zichzelf. ‘Ja sire,’ is het antwoord, ‘dat waren we tevoren, maar sedert het ongelukkig tierceren (*het betalen van slechts 1/3 gedeelte van de rente van staatsschuldbrieven*) hebben velen onzer moeite genoeg om zich staande te houden in de kringen en standen waarin wij zijn opgevoed.’ ‘Oho,’ herneemt Napoleon, ‘de Hollandse kooplieden en renteniers zijn goede financiers, die plaatsen hun fortuin niet op één punt. Gij zult ook wel andere effecten hebben dan Hollandse?’ ‘Dat is waar, Sire,’ hervat de heer Pronckert, ‘Ik heb ook Engelse dividenden, die niet betaald worden en ook Oostenrijkse, die zeer laag staan.’ ‘Die moet ge bewaren, mijnheer,’ is het gevatte antwoord. ‘Die zullen goed worden.’

Eind 1811 vaardigt Napoleon decreten uit dat de weg tussen Gorinchem en Utrecht wordt bevorderd naar een ROUTE DE PREMIERE CLASSE N° 3 (onderdeel van de route van Parijs naar Amsterdam). Hij heeft zich hartgrondig geërgerd aan de modderwegen. Zo’n besluit betekent dat de weg in record tempo van een klinkerbestrating moet worden voorzien: een ware luxe voor die tijd. De plaatselijke bevolking moet het maar op zien te brengen via een extra belasting. Daarna zal de route een rijksweg worden. In 1814 neemt de stad Utrecht het beheer en het onderhoud van het traject Utrecht-Vreeswijk over van het rijk. Om de onderhoudskosten te kunnen betalen, krijgt Utrecht het recht om in Jutphaas en in Vreeswijk tol te heffen. Per 1920 wordt de weg verbreed en pas in 1947 zullen de tollën opgeheven worden.

1814: beklinkerd en tol ingesteld. ROUTE DE PREMIERE CLASSE N° 3 (onderdeel van de route van Parijs naar Amsterdam)
1820? Straatweg van Utrecht naar Gorkum genoemd.(Gorinchemschen Steenstraat)
1887: Straatweg van Utrecht naar Vreeswijk/Jutphaas genoemd.
1896: Jutphaaseweg

Rechts van de weg staan kinderen die als eersten van een lange rij het voorleestalent van kwekeling (vervolgens leerkracht en directeur W.G. v.d. Hulst) hebben mogen ‘proeven’.

1896: Gouden huwelijksfeest van Barthold Jacob Lintelo de Geer en Cornelia A. A. L. van Asch van Wijck. (De rails was aangelegd vanwege de stoomtram 1883-1893)

Louis de Geer heeft zijn faam voornamelijk verkregen door zijn activiteiten in de koper- en wapenhandel met Zweden. Bijzonder gestimuleerd door koning Gustaaf II Adolf. Deze knoopt in 1613 onderhandelingen aan met de Staten-Generaal over het verkrijgen van een lening. Talrijke Amsterdamse kooplieden, waaronder De Geer, springen bij. Terugbetaling zal geschieden uit regelmatige koperzendingen. De eerste telg die zich in Jutphaas vestigt is Barthold de Geer in 1785. In 1895 zal een andere telg, Louis de Geer trouwen met ene Francina Petronella van Oort.

Rechts vooraan het koetshuis behorende bij Huize De Liesbosch gesitueerd aan de overkant van de Vaartsche Rijn. Het kent een stalling voor zes paarden, en een koet-sierswoning met moestuin etc. Door middel van zich door de tuinman annex koetsier over laten varen en in het rijtuig plaats nemen kon de ovenheer (in 1896 W.J. Mijnlieff) zich vervolgens met goed fatsoen vertonen in de stad. Het alternatief was een modderig zandpad over drie dijken.

Collectie / beeldbank

- AA = Amsterdams archief
- BvB = Museum Boijmans van Beuningen
- CM = Centraal Museum
- KiU = Kastelen in Utrecht
- KM = Kunstmuseum Den Haag
- MET = Metropolitaïn museum New York
- NHA = Noord-Hollands archief
- RM = Rijksmuseum
- TM = Tegelmuseum Otterlo
- UA = Utrechts archief
- RKD = Ned. Instituut voor Kunstgeschiedenis
- VU = Vrije Universiteit

Collectie

- AMH = Archeologisch Museum Houten
- EAU = Erfgoed-archeologie Utrecht
- HKTH = Historische Kring Tolsteeg-Hoograven
- NA = Nationaal Archief
- SS = Stadsarchief Schiedam
- UU = Universiteit Utrecht

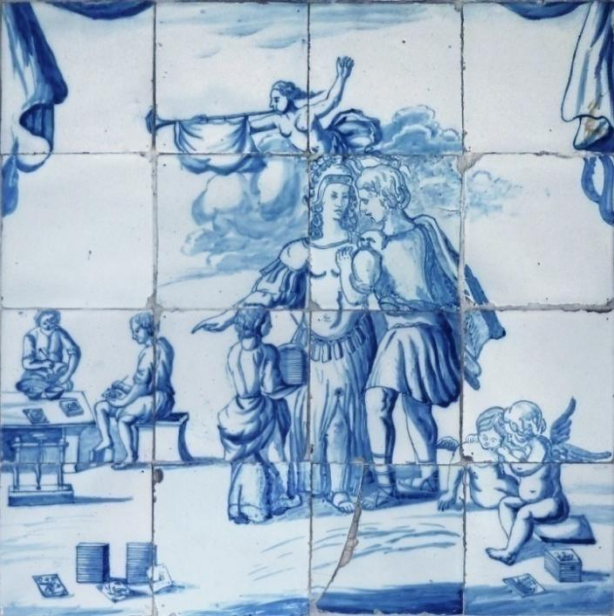
IS = wandtegels in situ = op de oorspronkelijke plaats (1e zetting).

Spons = een blad papier ter grootte van een tegel of -tableau met daarin het doorgeprikte decor. Het kan meer dan duizend keer eenzijdig gebruikt worden.

1 morgen = stuk land dat men in één ochtend kan ploegen
bijv. 85x100 meter² *ofte wel* 600 x 1 roede van 14 m²

Lengtemaat: 1 roede = ca. 4 meter,
1 el = ca. 68,8 cm
1 voet = ca. 30 cm
1 Stichtse duim = 2,68 cm

ca. 1780 Tableau uit het atelier Agter 't Weystraat coll HKTH met links de tegelschilders en in het midden het aanbieden aan een muze. Met daarboven Fama die het goede nieuws uitbazuint.

1640-60 Plompetorengracht 5, elders uit het pand afkomstig.

Divers

- 176 Afkortingen en verklaringen
- 178 Stamboom Van Oort (gereduceerd)
- 180 Bibliografie (gereduceerd)

A.

trouwt Mr. FRANS VAN OORT, Advokaat, in 't Weystraat te *Utrecht*, den 1sten April 1679 met CATHARINA COOL, wed. HERMAN LUYSTER; uit welk huwelijk geboren worden:

- ADRIANUS} beiden gedoopt te *Utrecht*, 13 Aug. 1680.
- JOHANNES} Aug. 1680.
- BERNARD, ged. te *Utrecht*, 17 Jan. 1682.
- WOUTER, ged. te *Utrecht*, 21 Febr. 1683.
- BERNARD, ged. te *Utrecht*, 25 Junij 1684.
- JACOBUS, ged. te *Utrecht*, 27 Dec. 1685.

Aan JOHANNES (b) wordt den 6den Mei 1700 te *Utrecht* acte gegeven om aan de *Bildt* te trouwen met GEERTREUD VAN OORT. Uit welk huwelijk geboren worden:

- FRANS, ged. te *Utrecht*, 13 Maart 1701.
- BERNARDUS, ged. te *Utrecht*, 22 Oct. 1702.
- JAN, ged. te *Utrecht*, 16 Maart 1704.
- ADRIAEN, ged. te *Utrecht*, 19 April 1705.
- CLARA CATRINA, ged. te *Utrecht*, 20 Nov. 1707.
- JAN, ged. te *Utrecht*, 19 Jan. 1710.
- MARGARETHA HELENA, ged. te *Utrecht*, 5 Febr. 1712.

Van de kinderen van JOHANNES (b) trouwt: FRANS (1) den 3 Nov 1754 te *Utrecht* met MAGDALENA BOFKENS, wed. van PIETER MEYSENHEYM. BERNARDUS (2), den 29 Jan. 1735 te *Utrecht* met MARIA DUBOIS.

WOUTER, sub d. genoemd, trouwt te *Utrecht* 27 Aug. 1703 met ALETTA MARIA ROTTEVEEL; uit welk huwelijk geboren werden:

- CATHARINA (volgens opgave van φ^3 — φ , doch op de registers niet gevonden).
- HENDRIK, ged. te *Utrecht*, 20 Julij 1706.
- ALETTA, ged. te *Utrecht*, 1 Maart 1708.
- MARIA, ged. te *Utrecht*, 18 April 1710.
- FRANS, ged. te *Utrecht*, 17 Jan. 1712.
- MARIA, ged. te *Utrecht*, 21 Maart 1713.
- CORNELIS JOHANNES, ged. te *Utrecht*, 23 Sept. 1714.
- LUSIA LOUWISSE, ged. te *Utrecht*, 25 Aug. 1716.
- JACOBA AGNIETA, ged. te *Utrecht*, 4 Nov. 1718.
- JOHANNA FRANCINA, ged. te *Utrecht*, 27 Julij 1721.
- FRANS, ged. te *Utrecht*, 29 Maart 1724.

Van de kinderen van WOUTER trouwt: CATHARINA (?) (1) 20 Febr. 1726 te *Utrecht* met JOHAN GOTTFRIED SCHILLING.

ALETTA (3) 20 April 1734 te *Utrecht* met Mr. DIRK BERGH VAN SWOL. LUCIE LOUISE (8) in Mei 1746 te *Wadenoijen* met Ds. WILHELMUS KLAB, pred. aldaar. JOHANNA FRANCINA (10) 11 Aug. 1751 te *Utrecht* met HERMANNUS KLAB. FRANS (11) 20 Maart 1759 te *Utrecht* met GEERTRUIDA MARIA HERMANS. (Geboden te *Amsterdam*.)

Uit welk laatste huwelijk weder geboren zijn:

- ALETTA GEERTRUIDA, ged. te *Utrecht* 3 Sept. 1760.
- HENDRIETTA MARIA, ged. te *Utrecht* 29 Aug. 1762, den 4 Febr. 1788 gehuwd met HENDRIK WILLEM NAGTGLAS VERSTEEG.
- DIRK FRANS, ged. te *Utrecht*, 16 Jan. 1767.
- CATHARINA LOUISA, ged. te *Utrecht*, 25 Mei 1777.
- FRANCINA, ged. te *Utrecht*, 20 Mei 1778, den 28 Februarij 1803 gehuwd met HENRICUS RAVESTEYN.
- LUCIA AGNIETA, ged. te *Utrecht*, 21 Mei 1780.

B. BAREND of BERNARD VAN OORT of VAN OORT is gehuwd geweest met CLARA DE WITH, en zij hebben gewoond op *Coesbergen*.

Uit dit huwelijk zijn, voor zoover bekend is, geboren:

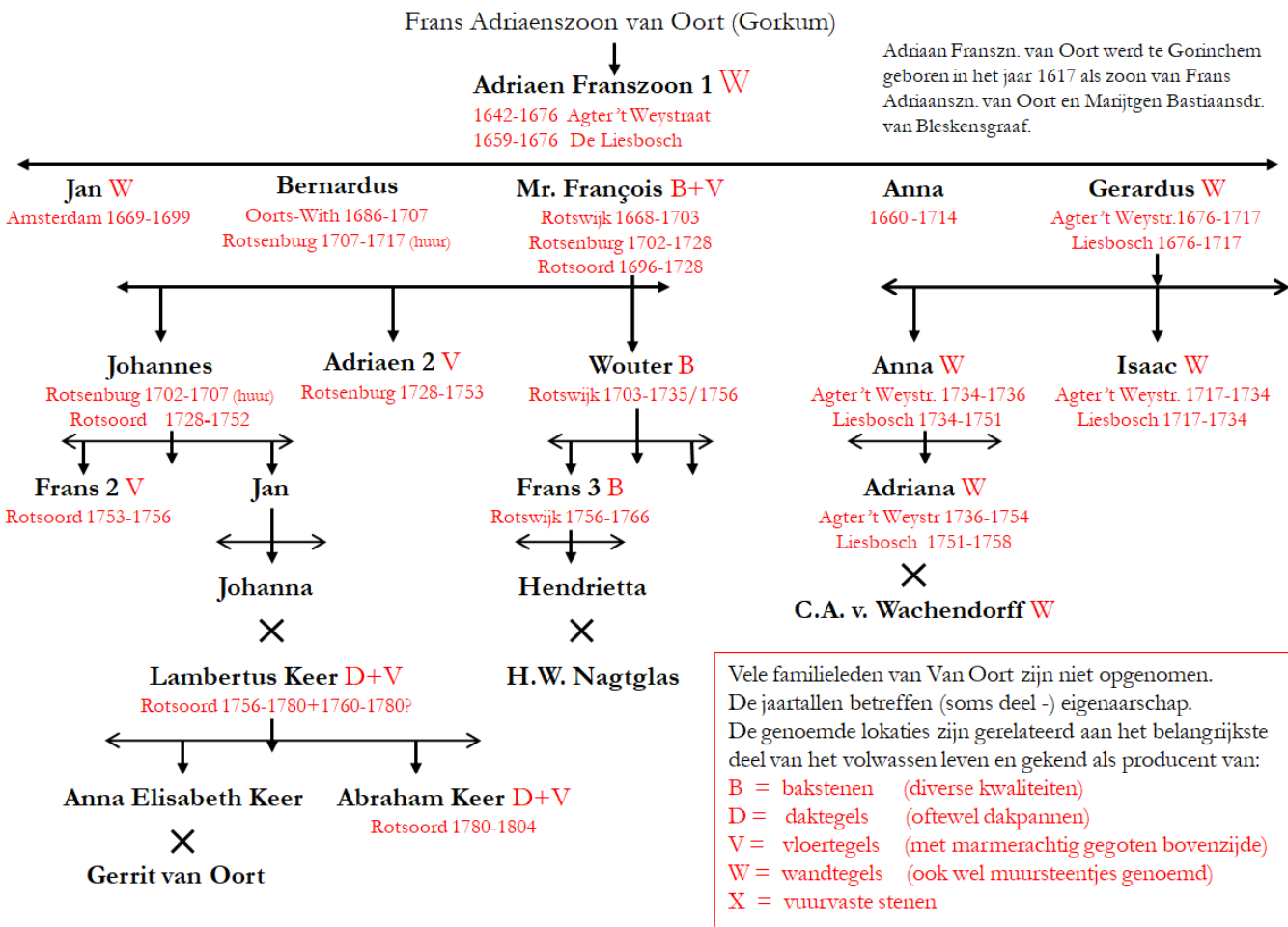
- GEERTRUID, ged. te *Utrecht*, 24 Jan. 1683, later gehuwd met JOHANNES VAN OORT (zie boven).
- JOHANNA, ged. te *Utrecht*, 11 Jan. 1684.

Bron: De Navorscher 9 - 1859

C. GERRIT of GERARD VAN OORT is ondertrouwd te *Houten*, en getrouwd te *Utrecht* in Januarij 1678, met ANNA SCHUT, en heeft gewoond te *Utrecht*, achter 't Weystraat.

Uit dit huwelijk zijn geboren:

- ANNA, gedoopt te *Utrecht*, 24 Jan. 1679.
- ADRIAAN, ged. te *Utrecht*, 26 Jan. 1681.
- ISAAK, ged. te *Utrecht*, 17 Jan. 1683.
- JOHANNES, ged. te *Utrecht*, 25 Jan. 1685.
- JOHANNA CATHARINA, ged. te *Utrecht*, 14 Nov. 1686.
- MAGDALENA, ged. te *Utrecht*, 20 Nov.

*De bijdragen van Jacob Campo Weyerman aan deze publicatie zijn ontleend aan zijn ‘Ontleeder der Ge-breeken’ (periode 1722-1723). Jacob is een van de belangrijkste auteurs uit de periode van de verlichting. Hij schrijft proza in een beeldende en kleurrijke stijl, waarin straatrumoer en kroegroddels zo nu en dan doorklinken. Als kritische toeschouwer levert hij spottend commentaar op mensen en toestanden van zijn tijd, zo ook betreffende het reilen en zeilen op de buitenplaatsen Rots-Oort en Rotsenburg. Zijn werk is tevens een rijke bron voor cultuurhistorische informatie. In het jaar 1722 trekt hij in bij zijn muze Adriana Simonsz de Visscher. Zij huurt op dat moment een gedeelte van de buitenplaats Rotsenburg.

Jacob Weyerman

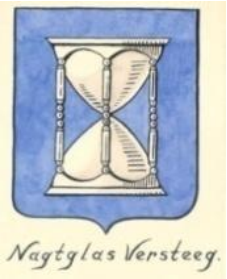
In de uitgave ‘mededelingen van de stichting Jacob Campo Weyerman’ jaargang 36, nummer 2, winter 2013 is een artikel opgenomen over de gebeurtenissen op Rots-Oort (deels te herzien vanwege nieuwe gegevens) en een mooi overzicht van een groot aantal bronnen). Tevens is een artikel gewijd aan Zijdebalen met informatie over de polijst/slijpmolen en volmolen aldaar. Een vergelijkbare situatie als ten zuiden van Rots-Oort in het Utrechtse pré-industriële tijdperk.

Vanwege de waarheidsvinding is het Utrechts Archief uitputtend geraadpleegd. Met name de essentie uit honderden notariële akten is in chronologie vertegenwoordigd in deze publicatie. De acties die men bij deze deze instelling heeft ontplooid om enorme bestanden te digitaliseren en daarmee voor eenieder ook in een thuissituatie toegankelijk te maken heeft een substantiële bijdrage geleverd. Voor de onderzoeker blijft alertheid geboden (bijv. als Van Oort ook als Van Noort wordt gespeld etcetera)

**De bijdragen van Cornelis Nagtglas aan deze publicatie zijn ontleend aan ‘De Gouden Draad’. Hetgeen is opgenomen betreft slechts een beperkt deel (het jaar 1735 betreffend) van een zeer gedetailleerde beschrijving van gebeurtenissen in Utrecht. Het is nog altijd een zeer leesbaar getuigenisverslag. Cornelis is geboren op 19 januari 1713 en getrouwd met Cornelia Johanna Ravesteijn). Hij stamt van moederszijde af van Adriaen van Oort. Hij zal later president-burgemeester van Naarden worden.

Zoon Johannes (Jan) zal in 1758 trouwen met Jacoba Versteeg. Zij is dochter van de Utrechtse houthandelaar Hendrik Versteeg. Hendrik is onder meer van 1721 tot 1771 eigenaar van molen ‘De Oude Keyzer’. Jan zal zich vervolgens vestigen op buitenplaats De Liesbosch.

De naam Nagtglas is ontleend aan de naam van de brouwerij ‘In ‘t nachtglass’. Deze stond aan het Singel 16/hk Brouwersgracht te Amsterdam (1601-1634) waarop een gevelsteen was aangebracht met de afbeelding van een zandloper (=nachtglas).

***De bijdragen van J. le Francq van Berkhey zijn ontleend aan de ‘Natuurlyke historie van Holland deel 2’ (periode 1769-1771).

****De bijdragen van Cornelis J. Nagtglas zijn ontleend aan zijn ‘Herinneringen uit de laatste twintig jaren van de 18^e-eeuw’ (periode 1780-1800). Cornelis is kleinzoon van Johanna Francina van Oort. Johanna Francina is een dochter van Wouter van Oort.

Herman Saftleven stamt uit een schildersfamilie. Omstreeks 1632 verhuist hij naar Utrecht, waar hij in 1633 trouwt en waar hij, mogelijk afgezien van enkele reizen langs de Rijn zijn leven lang zal blijven. Mogelijk heeft de vriendschap met de familie Van Oort hem extra geïnspireerd tot het maken van vele tekeningen in Utrecht Zuid, zoals van de schepenmakerijen.

Een zekere Adolf Noppen is van ca.1772 tot 1814 werkzaam op de steenoven Rotswijk. Een van de velen uit opeenvolgende generaties. Nazaat M.J. Noppen schreef in 1986 het (nog) niet gepubliceerd voortreffelijk standaardwerk STICHTSE STEENBAKKERIJ, een bijdrage tot de geschiedenis van deze tak van nijverheid in en om de stad Utrecht (archief st. HKTH & Utrechts Archief). Een imposant verslag van vier eeuwen productie van grof keramiek. De in deze publicatie opgenomen feiten zijn wat betreft de aangehaalde bedrijven iets uitgebreider en verfijnder dankzij de inmiddels digitale toegankelijkheid van akten, publicaties, registers etc.

De verre voorouders van Frans Landzaat werkten reeds eind 16^e eeuw in de steen- en dakpanbakkerijen te Woerden en wat later aan de Vecht en de Vaartsche Rijn. Frans heeft vanaf 1960 tot op heden een zeer belangrijke bijdrage geleverd aan het zowel vergaren als verspreiden van de kennis over zowel grof- als fijn keramiek van Utrechtse bodem. Mede hierdoor is een zeer belangrijke kennisbank ontstaan waarbij, mede door contacten te leggen met ex-werknemers, een aardig compleet beeld is te vormen over de impact van deze voor Utrecht essentiële nijverheid.

De auteur van deze publicatie is woonachtig op het voormalig terrein van dakpanfabriek ‘Oog in ‘t Zeil’. Hij heeft in 1990 een coöperatie opgericht in Encarnación te Paraguay om bakstenen te produceren. Hierdoor is de interesse ontstaan om de Utrechtse productie van keramiek te beschouwen. Dit heeft geleid tot diverse publicaties tot recent in Amsterdam en Haarlem, lezingen en andere afgeleide acties waaronder het voorzien van het Liesbosch-terrein en het Rots-Oort district van informatie-panelen, de ‘ontdekking’ van het Westraven tableau tot aan tv-uitzendingen met Maarten van Rossum en Henk Westbroek.